

IOAN. PETRI DE LVDEWIG,
FRIDERICIANAE CANCELLARIJ,
DE
AETATE LEGITIMA
PVBERVM
ET
MAIORVM,

Von
Schannbarem und mündigem Alter,

CAESARIS; REGVM; PRINCIPVM; CLIENTVM;
SVBDITORVM; IDQVE EVROPAE VNIVERSAE,
PRAESERTIM GERMANIAE.

HALAE VENEDORVM,
LITTERIS IOAN. GRVNERTI, ACADEM. TYTOGRAPHI.
CIC IC CC XXV.

CONSPECTVS CAPITVM.

CAPVT I.

Iuris Romani portenta in aetate *puerum & maiorum.*

CAP. II.

De iure *Graeco* in *ephebis* XIV. & *adolescentibus* XX. annorum.

CAP. III.

De iure *Germanico* in feris matrimoniis & XX. atque XXI. anno finienda tutela.

CAP. IV.

De iure *Longobardico* maioribus XVIII. aetatis anno.

CAP. V.

De *Caesaris & principum* Germaniae aetate maiori cum *uirtute*; non cum annorum numeris.

CAP. VI.

De *uenia aetatis*, inaudita olim in Germania.

CAP. VII.

De iure *naturae* in *pubertate* & aetate maiori.

CAP. VIII.

De maiori aetate *regum Lusitaniae; Hispaniae; Galliae; Angliae; Scotiae; Daniae; Sueciae; Bohemiae; Poloniae; Hungariae.*

CAP. IX.

Problemata forensia iuris *priuati; publici; feudalis.*

CAP. X.

De iure *Ebraeorum* in *puerum & maiorum* discriminibus.

CAP. XI.

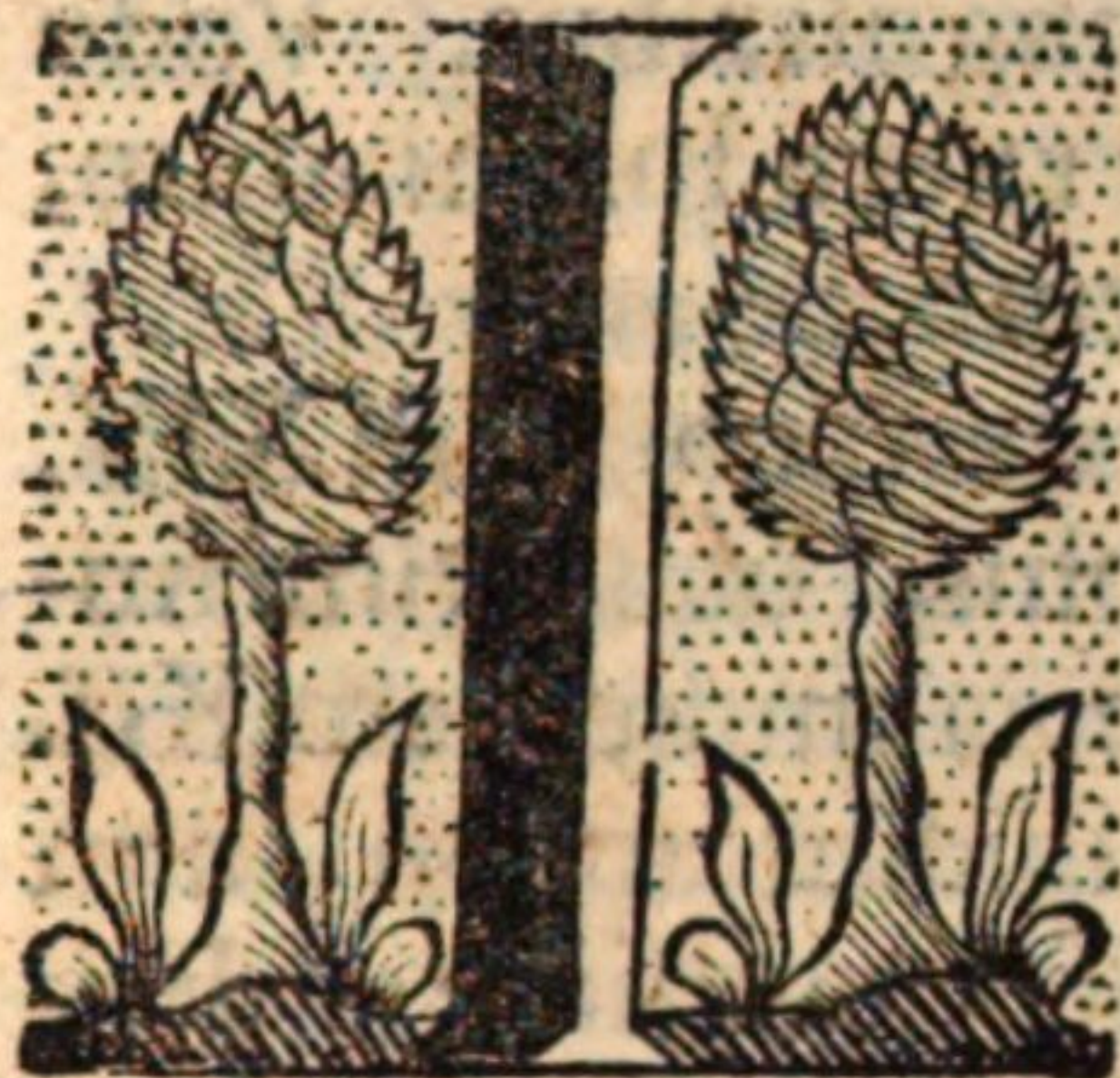
De *iuri canonico* *folenni uentris* inspectione & auctoritate *barbae.*

CAP. XII.

De *iuri Iudaico* *folenni pube* oris & XX. annorum aetate *ciuili.*

PRAE-

PRAEFATIO.

Terum luci damus opusculum, ^{OPUSCULI}
 refertum plurimis singularibus iu- ^{plura SIN-}
 risprudentiae omnis generis ac ^{GVLARIA.}
 aevi in cultiori orbe uniuerso. Cum
 enim maximi momenti illud sit,
 quo quisque tempore ac aetate in-
 cipiat esse rerum suarum arbiter,
 tutela & cura aliena relictis; in hoc ipso tamen errores
 multiplices cum in tribunalibus regnent, tum in rebus-
 publicis ac imperiis: omnino ad hoc studium excitauimus
 animum meum, ut huic argumento demum satisfaceret,
 falsis opinionibus reiectis & proscriptis, imo dubitatio-
 nibus sublatis, quae adhuc tenuere scholas ac curias pas-
 sim. Hoc, ne dicis gratia aut arrogantiae ergo, scri-
 ptum esse uideatur; doceri potest sigillatim per duode-
 cim capita, segmenta huius opusculi.

§. 2. In primo discutiuntur deliria LATII, quae ^{I.}
 non frustra ita adpello. Neque enim in iurisprudentia ^{in iure RO-}
 Romana pars ulla deprehenditur, inepta magis, quam ^{MANO,}
 haec, quae aetatem hanc solet definire. Putidum est; ^{a) ueteri,}
 omnem puellam duodecennem credere uiripotentem ei- ^{b) Iustini-}
 que nuptias commendare lege. Stultius; anno eodem ^{aneo.}
 puellam credere sapientem, ut testamentum condat faciat-
 que alia, quae decent adolescentem; contra hoc puerulis
 negare eosque perhibere infirmioris animi, quam pu-
 ellas. Infantiae proximum; ob pilos, in ore pubis emer-
 gentes, liberare pupillos tutela uiamque pandere ho-
 mullis, ad licentiam effrenem, libidinem ac luxum.
 Nullius consilii est; inter tutelam & curatellam fingere
 discrimina atque ultimam non dare, sed commendare
 adolescentulis. Sunt plura Romani iuris aenigmata ge-
 neris eiusdem, quae nos, fide classicorum auctorum,
 A 2 osten-

ostendimus, soluimus, explosimus, erutis ac indicatis prolapsionum causis, Latio prorsus singularibus. Vnde fieri aliter non potuit, quam in peius ruere Iustinianum, rerum uetustioris Latii non ita peritum.

II.
in iure
GRAECO.

§. 3. Alterum uersatur in iure GRAECO. Illi XIV. annorum pubertas obtrusa a philosophis, ob septimi numeri mysteria inania. Nesciuit Graecia muliebrem XII. annorum pubertatem, lusibus & libidini aptam, non matrimonio. Eadem quoque abfuit longissime a delirio hoc; ob emergentes pilos adolescentem dandum suae tutelae, quae anno demum aetatis XX. finita. Nulla illi tutelae ac curae discrimina. Rei Hellenisticae peritissimi uiri, Stephanus, Salmasius, S. Petitus, Meursius aliique ideo fuerunt notandi & reducendi in uiam.

III.
in iure
GERMANICO.

§. 4. GERMANICA iura tertium caput absoluunt, naturae hic concinna, non infecta numerorum argutiis. VIRTUS apud Germanos maiorem fecit, patris aut iudicis censu agnita. Ob hanc suos liberarunt tutela & cura, quae discrimina etiam exulauerant apud illos. Etiam ideo commendarunt suis fera connubia. Nisi causae singulares essent, utrique demum sufficere uidebatur annus XX. Noluerunt enim nuptias festinare, quod mariti & matronae non tantum sit, generare & concipere: sed etiam regere familiam, agere oeconomum, res suas & alienas procurare. Vniuersae Europae idem hic concentus, eadem instituta. Sed unde quaeso! anni unius adpendix & illud XXI. annorum spatium? Prodidimus arcanum; unum annum datum esse restitutioni in integrum, intra quod maior reuocare debuerat, in quo crediderat se laesum fuisse minorem. Haec causa est spatii maioris XXI. annorum. Quod si ante nos aliquis docuisset Saxoniae iureconsultos; cauere illi potuissent dissidia & errores, quibus scatent sententiae eorundem in hoc argumento. Hispanorum; Francorum; Anglorum; Danorum; Sueco-

Suecorum sensus hic plane iidem cum nostris Germanis. Quod mirum non est, cum omnibus iidem maiores eademque propago. Dant ideo leges eorundem nostro iuri lumina optima & multifida. Quibus iurisprudencia cum Schilteri, tum aliorum scriptorum caret; quorum oculi occupati sunt umbris utriusque speculatoris, Sueuici & Saxonici, instar glaucomatis.

§. 5. IUS LONGOBARDICVM succedit quarto loco facitque maiorem XVIII. annos natum. Quod haec aetas militiae apta esse uideretur idque iudicio Latii ipsius, Graeciae, Alemanniae. Indulgentiores fane hic fuerant legislatores, in contrahendo termino, quoniam gregarii milites sub cura suorum officialium, ut occasio illis non sit, transilire limites militaris disciplinae & uitae frugalitatis. Quod uero etiam in statu ciuili eundem adprobauerint terminum aliquae respublicae, illud factum ob causas prorsus singulares. Praesertim ad maturiorem fidem consequendam in negotiis ac commerciis. Vti uero Germaniae principes omnes, ita etiam electores tum habitati maiores atque idonei ad reipublicae suscipienda gubernacula, cum adpareret in illis uirtus & prudentia, quod saepe euenerat XII. aut XIV. aetatis anno: est tamen in ultimis limes prolatus ad XVIII. annum aetatis. Idque ideo, quod, Caesarem adpellare, res uideretur iudicii firmioris. Quod autem in solis archiprincipibus suffragatoribus est definitum & nouatum: illud eo ipso relictum est in principibus aliis in pristino loco & iure, ut his liceat, principatus subire & regere maturius, anno XIV. XV. & qui hos sequuntur. Dummodo agnita uirtus, iudicio principalis domus, populi, procerum.

§. 6. Est igitur in IVRE PVBLICO, quod sequitur, illud falsissimum, quod archiprincipum electorum maior aetas hac lege tutelari fuerit contracta; cum con-

IV.

in iure
LONGO-
BARDICO.

V.

in IVRE
PVBLICO.
R. I.

ster, illam, grauioris momenti ergo, quod sustinet adolefcens elector, prolatam esse. Falsum est, quod principes alii teneantur limite Romano XXV. aut Saxonico XXI. annorum; cum testis temporum historia doceat, plerosque Germaniae principes XV. aut XVI. annos natos ad regendam rempublicam accessisse, nulli uero unquam in plena pubertate XVIII. annorum motam status quaestionem. Vt adeo dementiae instar sit, principem Germanicum constringere ac detinere carcere Romano iusto diutius. Quae tamen opinio, quam peruersa etiam illa sit, duobus abhinc seculis corripuit, infecit, tenuitque, instar morbi, imperium Germanicum.

VI.
*in VENIA
aetatis.*

§. 7. Ex eodem utero abortus alius in VI. capite descriptus. Inaudita olim nomina VENIAE AETATIS in principibus S. R. I. Qui enim certis annorum numeris non erant constricti, neque opus habuere numerorum priuilegio. Imo ordinum prouincialium iudicio illud relictum, quo anno suum principem uocare uellent ad regendum ac imperandum, dummodo non serius iusto uocarent, post plenam pubertatem. Verum, iure priuato Latii in scholis & curiis Germaniae recepto, quod neque princeps maior, nisi XXV. annorum; tum demum tegumenta quaesita & ueniae aetatis diuerticula. Non solum principibus indulta; sed etiam principatibus, quod in Latio erat inauditum. Cum ipsi augustissimi imperatores facile deprehenderent, iniquissimam rei nouitatem, principes XVIII. aetatis anno minimum uocari ad regna, ad archiprincipatus: contra destitui eosdem aut suspendi a regimine modici territorii. Paradoxa omnia, quae discussimus per leges & rationes.

VII.
*in iure
NATVRAE.*

§. 8. Et sane NATVRA illum habet maiorem, qui rebus suis sufficit ob iudicii firmitatem. Eius uero inanes argutiae ex pilis & protuberante semine. Emergens pubertas nuptiis maturos facit; non rerum administra-

nistratiōni. Pleraque igitur Latii decreta in hoc argu-
mento natura horret, spernit, auersatur.

§. 9. Vti uero GENTIVM CONCENTVS haberi solet IIX.
instar uocis naturae: ita is quoque a nobis fuerat omni- in iure
no conducendus uocandusque sub unam harmoniam. GENTIVM.
Produximus igitur in hanc scenam omnia Europae uni-
uersae imperia & regna &, quem quodque annum sta-
tuat suis principibus aptum, ad suscipienda gubernacula,
ex omni aeuo ac loco congeessimus. Habes in hoc seg-
mento imperatores ROMAE ueteris & nouae; reges POR-
TVGALLIAE, HISPANIAE, GALLIAE, ANGLIAE, SCOTIAE,
DANIAE, SUECIAE, POLONIAE, BOHEMIAE, HVNGARIAE,
indicatis annis causisque, quando ad imperium uel olim
uenerint uel etiam nunc. Vnde quisque decerpere pot-
est, quod cuiusque respondet palato.

§. 10. Dici enim non potest, quam facile sit, horum IX.
omnium non ignaro, ad soluendum cuiusque iuris PRO- in iuris
BLEMATA FORENSIA. Specimen edidimus in quindecim PROBLE-
causis, tantopere litigiosis alias, ut opus habere uide- MATIBVS
rentur legislatoris decisione. Quae tamen clara sunt forensibus.
nostris curis persistuntque firmo loco.

§. 11. Cum illi, qui litteras Ebraicas & Iudaeorum X.
magistros manibus terant, sint uel philosophi uel theo- in iure
logi: mirum non est, in IVRE EBRAICO nos plura de- EBRAEO-
prehendisse, quae medicas requisuere manus. Sub ex- RVM.
amen igitur uocandi fuerant SCALIGER; SELDENVS; WA-
GENSEIL; BVXTORFIVS; LIGHTFOTIVS; LVNDIVS, alii,
quod non sustinuerunt. Nam *pubertatem* Ebraeorum
miscuere cum aetate *maiori*. Cum tamen clarum sit:
annum aetatis XIII. & XIV. aut duos pilos, in ore pu-
bis emergentes, Iudaeos nuptiis aptos reddidisse; non
uero rerum suarum administrationi. Quam anno de-
mum XX. susceperunt. Illud autem prorsus singulare,
quod uentris inspectione opus, quoties dubitaretur. Vt
adeo

adeo Romani hunc morem uel Iudaeis uel, quod magis opinabile, ultimi primis acceptum ferre uideantur.

XI.
in iure CA-
NONICO.

§. 12. Et sane hunc, ob temporum castitatem, uel improbare uel uocare uetustiori Latio in dubium, propterea est lepidum, quod, post Ebraeorum disciplinam, etiam adprobet eandem *IVS CANONICVM*, saluo pudore. Est uero illud singulare, quod canones cum sponsalia, tum nuptias indulgeant infantiles, dummodo bonum pacis, id est, commoda & lucra ecclesiae illud suadeant. Quod dogma ualde inconcinnum connubiali, quod fingunt, sacramento. Ludicros nostra aetate euentus habuerunt eius generis connubia iocularia in Hispaniae & Galliae regnis, quae infantulas cum repudio, reciproca lege, sibi inuicem remisere. In aetate maiori, apta muneribus & dignitatibus ecclesiasticis singularia praecepta habent pontificii, quae sequuntur. Vbi enim species inanium regnat, ibi auctoritas concilianda barbae aut canitiei spectaculo, ad circumueniendum plebeculam rebus umbratilibus. Quoties tamen e re est ecclesiae, toties alma mater indulget, mutat, uertitque omnia in alium statum, iure & ratione omnino instabili.

XII.
in iure IV-
DAEORVM
hodierno.

§. 13. Vltimum est, quod mihi discendum fuerat ab hodiernis Iudaeorum magistris, qui loca ex *MISCHNA*, *THALMVDE*, *GEMARA* in mei gratiam excerpserunt tam in aetate puberum, quam maiorum. Atque hi fontes postquam mihi aperti & reclusi sunt, sententiam meam, uiris rerum Ebraicarum peritissimis oppositam, omnino confirmarunt. Vt adeo in fine certiori esse liceat eorum, quae supra sensi & adsecutus fueram nonnisi coniecturis & ueluti in re ambigua diuinando. Addidi hanc epitomen in gratiam cum typographi; tum eorum, qui recensione librorum delectantur. Quoniam opusculum excessit academicae arenae limites pluraque habet singularia, quam liber non paruae molis. Scio, collectores rei litterariae nauseare academicas dissertationes, scriptas plerumque leui brachio. Sed ab his mea longe absunt ideo, quod non memini thematis unius, disputati frustra, id est, sine rationibus nouis iisque singularibus. In aliquibus uero uiam ostendi; in plerisque iter ipse absolui. Ad ultimam classem hoc, quod nunc damus, opusculum omnino licet referre. Scriptum in *FRIDERICIANA* die *III. nonar.* mens. *MAII* anno *CIO IO CC XXV.*

Historia iuris Romani in PVBERTATE inchoanda & FINIENDA tutela.

IPse frangam iter, ducibus relictus alienis. Principio urbis ad tutelam finiendam opus fuerat aetate XVII. ingressuue XVIII. annorum. Quoniam animi uires expectandae: non inspicienda uentris lanugo aut ex uirga uel utero emissum semen. Docet hoc fragmentum *Tuberonis* historici, quod nobis seruauit *A. GELLIVS lib. X. c. 28.* *Seruius Tullius, rex, quinque classes instituit, census faciendi gratia. PVEROS esse existimauit, qui minores essent annis XVII. Atque inde ab anno XVII. quod IDONEOS esse arbitraretur REIPUBLICAE, milites scripsit.* Hinc, instar olim portenti fuerat, adolescentem XIV. annorum, habitu indui uirili, quod tamen euenerat, post XII. tabularum leges. Testis est *MACROBIVS lib. 7. Saturn. c. 4.* *alii 6. TARQUINIUS PRISCVS filium annos XIV. natum, quod hostem manu percusserat, bulla aurea praetextaque donauit.* Hinc deductus mos, ut praetexta & bulla in usu puerorum nobilium. Fingat autem ille praetextae historiolum hanc. Mihi illud satis: regum tempore XIV. aetatis annum nondum talem fuisse, ut uirili ueste, qualis tum fuerat praetexta, indueretur. Sigillatim de hac eadem aetate, militiae apta etiam *C. GRACCHI LEGE* cautum: νεώτερον ἑπτὰ καὶ δέκα ἐτῶν μὴ καταλέγεσθαι στρατιώτην, quod *PLVTARCHVS* habet in *Gracchis p. 837.* Neque aliter hic accipio locum *VEGETII lib. I. c. 4.* quod *ANTIQUA consuetudo* (ad *Seruii Tullii* forte & legem respicit & pubertatem) *INCIPIENTEM PVBERTATEM*, scilicet plenam siue ciuilem, ad delectum militarem uocet. Vbi non pubertas in sensu naturali, XIV. annorum accipienda, quae non antiquitatis, sed nouitatis deliria; uerum in sensu uetustatis ciuili XVII. Quae luce collustrandi *LIPSIVS lib. I. milit. Rom. dial. 2.* atque

Principio
finita tu-
tela xvii.
anno.

NAVDAEVS *de studio militari lib. I. c. 7.* qui significatum *pubertatis naturalis & ciuilis; ueterem & nouum* nesciunt hic distinguere atque ideo Vegetium conuellunt. DOWELLVS *in praelect. Camd. V. §. 9. 10. 11.* existimat, ueteribus *aetatem militiae* aptam fuisse XIV. annorum. Profertque ideo exempla. Verum illa pertinent eo: quod nonnunquam, publicae salutis causa, si satis militum legitimae aetatis non esset, *aetas militaris* fuerit contracta. Vel, si quis citius militare uellet, ut eo maturius absolueret *expeditionum* definitum numerum, hoc poterat ei indulgeri: cogi autem non poterat ante XVII. annorum aetatem.

Inde pu-
bertas ple-
na XVIII.
etiam
nunc.

§. 2. Est etiam aliud argumentum *pubertatis ciuilis*, seu, quod Romani post dixerunt, *plena*. Quam illi secuti sunt; post finiendam tutelam, in causis aliis plerisque. Certo indicio, illam olim Romae uniuersim obtinuisse. Post enim distinctione hac *in pubertatem simplicem & plenam* opus demum fuit; quam prima ad finiendam tutelam, non animi iudicio; sed indicio pudendorum, pudendoque errore, esset introducta. Principio qui *adoptare* aut *arrogare* uoluerat, non XIV. sed XVIII. annis debuerat superare adoptandum aut adrogandum *l. 40. adrogato D. de adoption.* atque §. 4. *Inst. de adopt.* Vbi mirum est, *generandi* potentia hominibus tributa, XII. aut XIV. pueritiae annis, negari tamen *adoptandi* facultatem ad annum usque XVIII. cum, ipsa lege loquente, adoptio imitetur naturam, id est, generationem.

In adopti-
onibus.

In alimen-
tis.

§. 3. In legatis praeterea *alimentis* hac formula: *usque ad pubertatem*: pietas Adriani ad ueterem respexit *pubertatis ciuilis* terminum XVIII. aetatis annum *l. 14. Mela D. de alimentis leg.*

Iudicis
munere.

§. 4. Tum *sententia* iudicis non ualuit, licet *pube-
ris*, nisi annum XVIII. consecutus esset, id est, *plenam
aut ciuilem* pubertatem *l. 57. quidam D. de re iud.*

§. 5. Porro idem in *postulando* terminus. Si qui- *Postulan-*
dem puer, aduocatus, licet *pubes*, plenam pubertatem; *do.*
id est, XVIII. aetatis annum non inchoauisset *l. 1. hunc*
titulum §. 3. D. de post.

§. 6. Praeterea, quin *puberes* manumitterent nisi *Manumis-*
XX. annos nati, prohibuit AVGVSTVS imperator per *sionibus.*
AELIAM SENTIAM, §. 7. *Inst. qui & ex quib. causis manu-*
mittere non licet. Quem terminum Iustinianus contra-
xit ad XVIII. annum §. *ult. Inst. eod.* aut XVII. Quia
in huius fine initium illius & contra. Sed *Nou. 119. c. 2.* suf-
ficit XIV. annus. Arte imperatorum, ut seruorum nu-
meri cum iisque potentia ac opes ciuium Romanorum
decrederent neque possent principis potentatui porro
obesse.

§. 7. In VENIA AETATIS indulgenda *fæminis ii-* *Venia ae-*
dem aetatis limites XVIII. annorum definiti a *Constanti-*
no M. Cuius legem recitant codices cum THEODOSIA-
NVS in *tit. de his, qui ueniam aetatis impetrarunt*; tum
IVSTINIANEVS in *l. 2. omnes adolescentes tituli eiusdem.*
Quod uero protulerit terminum in *masculis biennio*, no-
lueritque ueniam aetatis his ante indulgeri, quam XX.
anni clauserint aetatis adolescentiam; illud Graecus im-
perator haud dubio hausit ex iurisprudencia Graeca.
Haec enim anno demum XX. aetatis finiuit pueritiam
& tutelam atque adolescentes inscripsit ΑΕΞΙΑΡΧΙΚΩΙ, id
est, albo ciuium, quod ante locum ac numerum non me-
reri uiderentur in republica. Qua de re inferius.

§. 8. Hoc igitur cum ita sit, Romanos in *ciuili pu-* *Inde xvii*
bertate toties in oculis habuisse XVII. anni egressum in- *annorum*
gressumue XVIII. quod dictum doctumque; putauerim, *MEMORIA,*
illos ad pristina *finiendae tutelae* tempora, sub regibus
animum retulisse, definita XVII. uel XVIII. annorum
spatiis.

Pudendus
error XII.
tabula-
rum in FI-
NIENDA
tutela cum
PVBERTA-
TIS initio
XII. aut
XIV.

§. 9. In alia iuere, regibus exactis, *decemviri*. Post enim quam Romani, regiarum legum, uti nominis regii, pertaesi fuerunt; novas requirendas esse aliunde, constituerunt. Vti uero ex litteratissima *Graecia* disciplinas alias omnes hauserunt Romani; ita etiam inde LEGVM petiere adparatum. Viri igitur ex Latio in Graeciam missi legatique sunt: ut, quicquid legum bonarum *Graecia* uel uniuersim haberet uel sigillatim per *prouincias* ac *urbes*, illud describerent. Eo quidem fine, ut Romani inde acciperent conficerentque nouum IVRIS CORPVS. Receptus ille legum Graecarum publicus ac solennis fuit. Ideo in XII. TABVLAS illae relatae. In quarum *quinta*, lege *quarta*, uerba sunt haec: SI PATERFAMILIAS INTESTATO MORITVR CVIMPVBES (cui impubes) SVVS HERES ESCIT (fit): AGNATVS PROXIMVS TUTELAM NANCITOR. Certo indicio, *puberem* non subfuisse porro auctoritati *tutoris*. Ab hoc igitur tempore & occasione deliria *insanientis Latii* deduci debent: quod *puberes* debeant relinqui *suae tutelae* & aliena liberari. Quod olim factum non fuerat ante annum XVII. aetatis, licet homulus egressus *pueritiae* annos consecutusque sit *pubem*, *lanuginem*, *pilos*. Non *pueri* aut *puerae* tantum ad XII. aut XIV. aetatis annos in *tutela* egerant: sed etiam *adolescentes*, XVII. annos nati, suberant tutoribus. Anno enim XVIII. demum, SERVII TVLLII iudicio ac lege, arbitrati sunt Romani *adolescentes*, reipublicae *idoneos* atque dignos, ut, *praetexta*, loquor in significato recentiori, posita, induerentur toga *uirili* referrenturque in *censum*.

CONFUSIO
immanis
temporum
1) ad nu-
ptias 2) fi-
niendas
tutelas.

§. 10. Nam, perturbatione rerum iuriumque immani, confuderant XII. TABVLARVM scriptores: tempus *nuptiarum*, cum aetate, ob quam liberandus esset *tutore* pupillus. *Nuptiarum* ratio requirenda in *genitalibus* atque *semine* protuberante *uirili* uel *uterino*. Atque in hoc argumento Romanorum iudicia recta. Vt, quod

TER-

TERTULLIANVS *de uirginibus uelandis* sub finem scribit, *ex lege naturae iura sua aetatibus reddant.* Nam *fæminas ideo a XII. annis: masculum uero a duobus amplius ad negotia mittunt.* Pubertatem in ANNIS; non in SPONSALIBVS aut NVPTIIS decernentes. Certe XIV. aetatis annus Graecis erat *nubilis* aut conubio maturus. Neque, praesertim in oriente, terminus fallit aut serior est iusto. Vnde facile deinceps fuit philosophis & legislatoribus, in hoc numero fingere mysterium *duplicis septennarii, duarum hebdomadum annalium* siue annatarum. Qua de re in capite sequenti.

§. II. Illud non minus condonandum est Romanis; quod tempus *pubertatis* anteuenterint *duobus* annis in *foemellis*, XII. annum illis statuendo. Siue, quod natura uirgines citius *uestiret & semen uterinum seu menstruum* expelleret celerius, quam *uirile*: siue quod facilius esset, *pati & concipere*; quam agere & generare. Quae tamen rationes parum consultae. Quoniam utero immaturo maiora damna ac pericula si concipere; si gerere ac nutrire in uentre partum debet; si edere, demum in lucem proferre: quam puero *hirquitallenti* intempestiue. Inde olim inter *foeminae & masculi* pubertatem nulla discrimina, Vtrique certe audiuerunt *puer hic & haec*; imo *puerae & pueri* auctore PRISCIANO (*). Post autem, quam *duodecennis* foemella *pubes* diceretur: nomen quoque mutandum in hac fuerat dicendumque,

Causa, in pubertate sexus diuersa, qui diuersa?

Inconcinna prorsus

Olim foemellis & masculis pubertatis terminus idem.

(*) Lib. VI. Grammatic. p. 696. 697. uerba illius sunt: *Puer, PVERI, cuius foemininum antiqui dicebant PVERA. Vnde etiam puerpera dicitur, quae pueram, id est, puellam parit. Est autem puerae diminutivum puella. Et puerilis simplicitas etiam de foeminis. Lilius in Odyssæa: mea puera, mea puera, quid uerbi ex ore tuo. Idem alibi: PVERARVM manibus confectum. Non est etiam igno-*randum, quod hic PVERVS; hic & haec puer; deinde PVELLVS & puella uetustissimi protulerint. O PVERE, PVERE Afranius. Et Plautus: doles PVELLVS. Sancta puer Lilius in Odyssæa. Idem habet repetitque lib. XI. p. 923. Certe ueteres Germani: bub & bubin. Imo primum in genere etiam utroque cum foemineo, tum masculino usurpare solent etiam adhuc.

Inde puer, *puella* in deminutiuo, uti etiam XII. annorum *puellus* siue *puera*. *Puellerus*. *Puella*, *puella*. XII. annorum muliebri pubertate, Romani nescirent deinceps *pueras* siue *has pueres*. Quod utrumque olim, nondum introducta pubertatis differentia, fuerat in communi usu.

Foeminea §. 12. Licet autem *foemina* citius, ob *pubertatem* *pubertas* *celeriores*, *nubere* posset, quam *ducere* masculus: ille tamen stupor magis horrendus, quod crederetur ideo *prudens* *puella*, quam *puellus duodecennus*. Imo anno hoc, ad libidinem ad luxum proclivi, daretur homunculis, ut suo indulgerent genio, uiuerentque sine praefecto aut duce. Deinde *nasutulae puellae* facultas esset, testandi scribendique heredes, non *puello* aetatis eiusdem. Cum tamen *fragile* mulieris iudicium per omnem uitam. Et quae non inde legum portenta alia: in aestimandis delictis; testibus; uenia aetatis & innumeris *puerum* iuribus aliis, quae *foeminas duobus annis* citius consequi oportuit, quam masculos. Inuita certe *Minerua* & *natura*. Ex uno hoc lutulento fonte non riui puriores.

PVBERTATIS ARGV- MENTA diuersa diuersorum. §. 13. Requisiuerunt enim XII. tabularum interpretes: quo demum *aetatis* anno finienda *tutela* & sibi relinquendus *homullus*? si quidem sapientiae sedes requirenda in genitalibus, uentre, utero, peniculo, semine. In tres partes iuere Romani iuris periti. Quorum sententias audiemus uerbis *VLPIANI tit. 11. §. 28. liberantur tutela masculi quidem pubertate. PVBEREM autem CASSIANI eum esse, dicunt, qui HABITV corporis pubes adparet, id est, qui generare potest*. Errat enim in hominibus diuersis generandi potentia per aetates diuersas. Quia temperamenta, quo *calida* magis sunt, eo concipiunt generantque *citius*; quo magis *frigida*, eo *serius*. *PROCVLIANI autem eum, qui quatuordecim annos impleuit.*

Quo

Quo tempore euenit pubertas plerumque. Igitur ex illis, quae plurimum fiunt, merito conficiuntur iuris axiomata & leges. *Verum PRISCVS eum puberem esse, in quem utrumque concurrit. Habitus corporis & numerus annorum.* Licet enim hirquitalliuerit puer ante aetatis annum XIV. non tamen ante eidem indulgendae nuptiae. Quoniam sera connubia, robur corporis firmant; destruunt festinata. Contra, licet nubilis XIV. annorum aetas adsit: naturae tamen; si illa tardior, in cogendo & emittendo spermate, ideo non debet fieri uis per leges intempestiuas. In triplici hoc opinionum diuortio quatenam sanior, aequior, melior? frequentior olim in Latio?

§. 14. Dicam, quod ego sentio, cum castra haec relinquant alii. Vltimam ego praetulerim primis ea-
que etiam praelata olim. Nam *primae* pudor; *alteri* natura obstreperit: *tertia* omni puncto ac numeris absoluta. Nam coniunxit utramque. In XII. aut XIV. aetatis annis pubertas credita aut praesumpta eo usque, quo usque alter litem non mouit naturae. Negando, foemellam *uiri potentem*; masculumque pubuisse. *Naturam* deesse: licet *leges* adsint. Tum igitur, spatio seculi totius forte semel, instituenda erat indagatio aut aestimanda pubertas ex ore, mamillis, uentre, lanugine, spermate, habitu. Rerum omnium ignari sunt, qui Iustiniano in ultimo hoc themate intendere uolunt litem. Lucem rei dabit exemplum. Est pater, qui filium im-
puberem, moribus Romanis, comitem adfidentem habet in balneo, XIV. annos natum, sed inuestem caluumque in ore pubis. Post anno XV. aut XVI. uidet, pubescere eum, fieri lanuginosum, hirquitalkire, cetera. Exinde pater intelligit, pudorem porro non ferre filii consortium balnearium. Inde, cum ob numeros annorum XIV. tum ob emissam pubem; filium declarat ado-
lescen-

b) PROCV-
LIANO-
RVM ex an-
nis solis
XIV.

c) PRISCIA-
NORVM ex
utroque
denuum.

Ex his RE-
GNAVIT
uere sen-
tentia
PROCVLE-
IANA aut
PRISCI
magis.

lescentem ac puberem; exiit eum praetexta induitque toga uirili. Atque haec fuerat doctrina PRISCI iureconsulti; quam Romani non poterant non adprobare usu ac more.

Inde ER-
RAVIT pu-
bertas a-
pud Roma-
nos inter
XIV. &
XVIII. an-
nos.
Ideoque
tempus
PRAETEX-
TAE & TO-
GAE uirilis
non pote-
rat non ef-
se diuer-
sum.
Causa haec
latuit o-
mnes
1) Pagum
2) Norisi-
um.

§. 15. Est enim hoc illud, in quo haerere solent *critici* omnes. Quos omni dubitatione liberabo. Requirunt litigantque inuicem: quo aetatis anno pueri Romani posuerint *praetextam* induerintque *togam uirilem*? Alii factum hoc esse putant anno XIV. alii XV. alii XVI. nonnulli XVII. aut etiam XVIII. ineunte. Quas sententias diuersas etiam auctores diuersi tuentur idque per exempla & rationes. Vtpote BAYFIVS *de re uest. c. 10.* CRINITVS *de honest. discipl. III. 7.* SIGONIVS *de iudic. III. 18.* DODWELLVS *in praelect. Camden. V.* alique fere innumeri. Videt quidem agnoscitque; uariauisset tempora & pueros, nunc citius iterumque serius posuisse praetextam *Francisc. PAGI in crit. Baronii ad an. 175. §. 4.* sed causam ignorat. *Henr. NORISIVS in cenotaph. Pis. diss. II. c. 4.* licet ipse XV. annum exactum tueatur, plenior & curatior aliis; tamen ultimo dolet miraturque Romanorum opiniones diuersas in re, tantopere uulgari. Vnde *Samuel PITISCVS in u. toga uirilis*, stat quidem, licet errore manifesto, pro XVIII. anno incepto; sed tamen succinit illi uersu:

Elige cui dicas, tu mihi sola places.

Ratio ge-
nuina ex-
plicatur.

Egone uero his omnibus sapientior aut oculatior, qui omnem hic tollere queat difficultatem, soluere nodum & extricare? Tentabo. Veritas utut difficilis inuentu; cognitu est facilis. Mysterium rei pandam; quod est hoc. Romani, antequam hoc lege definiuisset aliter *Iustinianus pr. Inst. quib. modis tutela finitur*, in pubertate aestimanda, sequuti sunt doctrinam PRISCI. Ipse hoc dicit his uerbis: *pubertatem ueteres quidem* (non opus est, ut reponatur *quidam*) *non solum ex annis* (scilicet opus quidem

quidem fuerat his XIV. aut XII. numeris; sed hi non fuerant satis, nisi & accesserit legibus natura:) *sed etiam ex habitu corporis aestimare uolebant.* Vides nunc, quam, in re clarissima, coeci fuerint uiri doctissimi. Fuerat enim hoc Romae institutum; ut ante nemo haberetur pubes, poneretque praetextam, nisi annus natus esset XIV. licet forte citius, X. aut XI. annis, quae naturae portenta, adpareret lanugo in ore pubis. Talem enim homunculum in *toga uirili* comparere τῷ πρέπῳ aduersum habuit Latium. Inde praetextam nemo, nisi forte principum filii, ob spem imperii, anteuenterunt. Et tamen non annis solum opus fuerat ad pubertatis ingressum; sed etiam sanguine & semine uterino ac uirili. Hoc cum saepe adpareret tardius aut, si adparuisset, a parentibus aut tutoribus parum attenderetur: ideo tempus ponendae praetextae dilatum multoties. Nunc ad XV. nunc ad XVI. aut XVII. imo XVIII. usque aetatis annum. Ut adeo in toga uirili sumenda, ponendaque praetexta, non possent non *uariare* in annis exempla, rationes, iura. Id quod docere debueram uiros doctissimos.

§. 16. Num uero ideo etiam ita *mobile* & incertum fuerat tempus finiendae tutelae ante Iustinianum? Ita omnino puto fidenterque hoc adfirmo idque auctoritate Iustiniani ipsius. Qui dissidia CASSII, PROCULI & PRISCI non in titulo de *nuptiis* recitat; sed in *pr. Instit. quib. mod. fin. tut.* Ast urges, nullum eius rei in legibus uestigium. Do hoc. Nam expunxit merito eius generis loca omnia Tribonianus, aduersa iurisprudentiae *Iustinianae*, stabili hoc passu. Non igitur ante Iustinianum tutelae semper finitae in pueris XIV. annorum. Si enim tum pubem non, neque lanuginem habuit: tutelae finis prolatus in aliquot annos, eo scilicet usque, quo illa adparerent. Fateor, esse haec iuris paradoxa omnino. Inaudita & ignorata interpretibus iuris, etiam humanissimis.

Errant m. tempus finiendae tutelae inter XIV. & XVIII. annos.

Ante IV-
STINIA-
NUM XIV.
anni non
finierunt
tutelam.

§. 17. Igitur illud quoque uerum est; Romanos ante Iustinianum *pueros* XIV. annorum non liberauissent *tutela*: sed eo reliquissent sub eadem, usque uel ostentaret se *pubes*; uel, hac adparente, ille tutorem recusaret. Porro uel ipse tutor e re esse crederet sua aut pupilli, ponere praetextam & indui eum tunica & toga uirili. Atque ideo factum esse multoties iudicio PRISCI, ut continuaretur tutela ad plenam pubertatem usque, id est, XVIII. annos aetatis inchoatos quidem, non impletos. Atque hoc idem fuerat illud, quod lege quondam statuerat Seruius Tullius. Quod cum saepius euenisset, exemplorum multitudo fefellit doctissimos uiros, ut crederent, *uirilem togam*, id est, tempus, *finiendae tutelae*, demum uenisse sub exitum XVII. & ingressum XVIII. annorum.

Ante Iustina-
nium
puberta-
tis INITI-
VM INCER-
TVM &
uagum.
Inde lu-
men
a) l. 21. D.
quando
dies leg.

§. 18. Ex hac doctrina legibus lumen accedit, nulli intellectis adhuc. Principio in *l. si dies 21. D. quando dies legati cedit*, Paulus IC. formulam legati: *cum pubes erit, habet pro conditione incerta. Instar aliarum, cum magistratum inierit; cum nupserit in familiam.* Qui autem hoc potuit ita definire Paulus; si pubertas ultimo puncto infixa XIV. annorum. Certe quod stabile & perpetuum: illud referri nequit in classes incertorum. Verum salua res est. Nam eo respexit Paulus; quod ex sententia communi *pubes* non fieret, ob numeros aetatis annorum XIV. nisi hoc tempore etiam adparuisset *pubes* in uentre ac peniculo. Constaretque ultimum ex corporis habitu. Ita enim demum incertissimum tempus pubertatis, errantis inter XIV. atque XVIII. annorum spatia. Sed urges Paulum cum Paulo. Quoniam is lib. III. *sentent. tit. 4.* ita definiat rem: *testamentum facere possunt masculi post completum XIV. foeminae post XII. annum.* Vnde facile constet conditionem, *si pubes factus*, non esse incertam, cum omnium sit certissima. Repono.
Paulus

Paulus uel respexit ad puerum cum pilis & lanugine; non ad iuuestem. Cui satis non erat XIV. annorum curriculum. Vel hic ore locutus est Proculeiano: in superiori autem lege calamum acuit coticula Cassiana. Vtrumque ita planum & sincerum. Succedat huic *lex uideamus 4. D. de in litem iurando*. In hac enim VLPIANVS loquitur: *in tutelari causa iurare non potest pupillus, si IMPUBES est*. Inde paradoxon; dari, ex dogmate Vlpiani, *pupillos puberes*. Quis stomachus hanc formulam concoquet? Noli eam nauseare. Nam Vlpiani aetate, quod supra ostendi, non satis fuerat ad finiendam tutelam habitus corporis, nisi ad lanuginem accessisset tempus aetatis XIV. annorum. Igitur omnino tum *pupilli inuenti puberes*, in naturali scilicet significato; non in ciuili. Accedit, quod saepe tutela ultra XIV. annos tum producta ad annum usque XVII. si mallet *pupillus* a tutoris iudicio pendere, quam suomet, ultra tempus definitum alias. Si horreret, inspicere. Nam ante tutelam finitam *inspectos* esse pueros omnes, stultum est, credere. Certe post XVIII. annos inspectus est nemo atque ideo eousque continuata tutela. Doctissimus PINELLVS lib. II. interpretat. iur. c. 4. §. 18. hoc lumine indiget; licet praeferre uideatur faciem. Neque alio fine PAPINIANVS in l. 101. *pater D. de condit. & demonstr.* patri indulgit formulam in fideicommissis: *Si tutelam in annum XVIII. gesseris filii mei*. Quoniam saepe euenerat, ut tutela continuaretur eousque. Quam tamen ultra continuare, fuerat nefas. Quod regia iura uellent, ut postea puer euaderet *adolescens* positaque praetexta indueret togam uirilem.

b) l. 4. D. de in lit. iur.

c) l. 101. D. de condit. & dem.

§. 19. Etiam illud est falsissimum, quod comminiscitur Sam. PETITVS lib. II. obseruat. c. 6. institutum Iustiniani esse, quo plenae pubertatis terminum XVIII. annorum definiuerit. Nam hoc uerum non esse, docere eum poterat, discipulus Vlpiani, Herennius MODESTINVS in l. ad rogatio 40. §. 1. D. de adoptionib. Vbi plane rem definit:

IUSTINIANVS non primus definiuit XVIII. annis PUBERTATEM PLENAM. Error S. cum Petiti.

cum quis adoptat uel arrogat, maior debet esse filio adoptiuo. Et utique PLENAE PVBERTATIS, *id est,* DECEM & OCTO *annis eum praecedere debet.* Sed tamen ipse VLPIANVS in l. 14. *Mela D. de alim. ait: sed tamen ita pubertatem GENERALITER non definitam.* Quae uerba iterum non adsequuntur interpretes. Nostro lumine sensus clare patet. Variavit Latium in pubertatis finibus inter XIV. & XVIII. aetatis annos. Ob hominum nunc cito, nunc tarde pubescentium naturam diuersam. Adeoque *generaliter pubertatis terminus*, statuto tempore, non poterat definiri. Verum tamen nemo XVIII. annum transfiliit in uestis. Vnde fuerat hoc tempus pubertati satis semper, *neque uentris inspectione* porro tum opus, uel alio *genitalium* specimine. Atque haec pristina *regii iuris pubertas* fuerat XVII. annorum cursu, a Seruio Tullio, quod principio dictum, definita. Hoc tantummodo debet attendi: egressum anni XVII. aetatis, ingressum esse anni XVIII. ut adeo utrique numero significatus unus idemque. Cetera omnia nunc plana & extra aleam & dubitationem sunt idque nostris curis.

*Hinc etiam SPA-
DONVM
pubertas
XVIII. an-
norum.*

§. 20. Firmat nostram coniecturam alio argumento PAVLVVS lib. III. tit. 4. ubi dicit: SPADONES *eo tempore testamentum facere possunt, quo pubescunt plerique, id est, decimo octauo anno.* Cum enim in *spadonibus* frustra expectaretur protuberans semen; neque, ut PRISCVS & CASSIANI iusserant, illud posset prouocari aut diuinari specimine ullo: necessarium fuerat, cum in finienda tutela, tum in ceteris puberum iuribus, in memoriam reducere Seruii Tullii legem, qua, anno XVIII. ineunte, quilibet adpellatus est *adolescens*, sui iuris, suaeque tutelae. Ex quo autem *Iustinianus*, neglecta pube, fines tutelae statuit in XIV. annis: ex eo quaestio domitiana stultaque fuerat, num iisdem numeris uti debeant in dimittendo tutore; condendo testamento; ceterisque etiam spadones? Hinc iterum corrigendi errores, eximendi scopuli & scrupuli

scrupuli uiris doctissimis. Errat enim *Samuel* PETITVS obser. PETITVS
uat. lib. 11. cap. 6. qui suspicatur sententiam hanc non Pauli
esse, sed addita uerba ab aliquo, Iustino iuniori interprete.
 Quoniam Iustinianus plenae pubertatis fuerit demum *confuta-*
 auctor. Cum tamen hic terminus definitus sit *iure La-* *tus.*
tii regio, uetustiori XII. tabulis. Iacob. GOTHOFREDVS
ad l. 17. Eunomiani spadones C. Theod. de haeret p. 135.
 tueretur Paulum; sed Petiti dubio non respondet. Neque *defensus.*
 is, quod SCHVLTINGIVS in *not. ad Pauli lib. 3. tit. 4. §. 2. n. 5.*
 ei exprobrat, adeo ignarus est, ut crederet, excerpta
 Pauli iuniora esse aetate Iustiniani. Sed uero quid de *l. 5.*
eunuchi C. qui test. facere possint dicendum: ubi Constan-
 tius, diu ante Iustinianum, rem ita definit: *Eunuchis*
liceat facere testamentum, componere postremas, exemplo
omnium, uoluntates. SCIO CUIACIVM ad *Pauli lib. 111. tit. Explicatio*
4. §. 2. n. 2. EXEMPLO OMNIVM, referre eo, quasi Constan- *l. 5. C. qui*
 tius uoluerit, ut etiam XIV. annos natis spadonibus esset *testam. ad-*
 testamenti factio. Verum cum illud sit certissimum, ante *uersus Cu-*
 Iustinianum opus fuisse uel emersione *pubis* uel annis *iacium.*
 XV III. soli enim *Proculiani* adquisuere sola XIV. an-
 norum aetate, quod nos docuit supra cum Vlpianus;
 tum Iustinianus: ideo uerba, *exemplo omnium*, non de-
 bent trahi temere ad limites aetatis. Potius illa ad indul-
 gentiam spectat, eunuchis factam, quibus testamenta
 nunc negata sunt iterumque indulta. Quod ipse CUIA-
 CIVS docet *lib. XVII. obseru. c. 24.* Et sane ad legem cor-
 rigendam maiori opus est luculentia; quam deprehendi-
 tur in his uerbis ambiguis. Praesertim cum eunuchis
 de parte tantum bonorum licuerit testari: quam his po-
 tuit explere Constantius. Vt opus non sit, euertere si-
 gillatim ea, quae scimus fide Pauli.

§. 21. His moribus incertae pubertatis & finium *PVBERTAS*
 incertorum tutelae atque praetextae uixerunt Romani: *IUSTINIA-*
 usque dum Iustiniani, imperatoris & philosophi Graeci, *NI in XIV.*
annis no-
 lege *ua & belle-*
nistica.

Improbat
puberta-
tem ex
pube co-
gnitam in-
deque di-
ctam.

Vis natu-
rae facta
ac ciuitati
in XIV. an-
nis.

lege factum: ut omnia illa darentur XIV. annos natis. Clarus & planus est legislator in *pr. Instit. quib. mod. tutela finit. Papilli pupillaeque, cum puberes esse coeperint, a tutela liberantur.* Errore pudendo, illato reipublicae per XII. tabulas. *Pubertatem autem ueteres, (solis Proculi- annis exceptis, reliqui omnes) quidem non solum ex an- nis (quatuordecim annorum;) sed etiam ex habitu corpo- ris in masculis aestimari uolebant (ne pubes praecox ante XIV. annos, in finienda tutela ceterisque attendere- tur).* *Nostra autem maiestas dignum esse castitate nostro- rum temporum existimans (ut mutati iuris causam habere uideretur, licet inanem) bene putauit (imo satis peruerse, ne quidem in finienda tutela expectando pubem ac pilos, quod uoluerant ueteres): quod in foeminis, etiam anti- quis; impudicum est uisum (quod inspicienda ante tem- pus nupturiret) id est, inspectionem habitudinis corporis (in ore pubis); hoc etiam in masculis extendere. Et ideo nostra sancta constitutione (l. ult. C. h. t.) promulgata, pubertatem in masculis post XIV. annum completum (uti dogmata Graecorum fuerant, ob numeros septennarii duplicis aut hebdomadam annalium duarum) illico ini- tium accipere, disposuimus. Antiquitatis, normam in foe- minis bene positam (imo pessime, quia agitur hic de sapientia mulieris, non de sanguine uterino) in suo ordi- ne relinquentes (qui excusari poterat apud Romanos, si non in causis pubertati accersoriis aliis, certe in tutela fi- nienda, cum muliebris tutela fuerit perpetua, licet tem- poraria esset pupillaris). *Vt post XII. annos completos uiripotentes (num tamen ideo prudentiores uiro, ad con- dendum testamentum, cetera) esse credantur. Idem an- tea ab eodem iam cautum statutumque uerbis pene iis- dem l. ult. C. quando tut. l. curat. esse des. indagatione cor- poris in honesta cessante.* Ita Iustinianus. Repetunt idem *BASILICA lib. XXXVIII. tit. 19.* etiam in maribus puber- tas*

tas definita annis solis; μηκέτι ζητέοντων ἡμῶν τὸ σχῆμα τῆς σώματος, διὰ τὸ ἀπρεπές.

§. 22. Mira ex hac lege in Latio rerum iuriumque confusio ac perturbatio. Nam XIV. aetatis anno statuto, ad finiendam tutelam, siue *pubesceret* puer siue *persisteret inuestis*: causae porro nullae esse poterant, ad continuandum ad *plenam* usque XVIII. annorum *pubertatem*. Ipso iure tutoris munus expirauerat anno XIV. neque poterat illud uel *pupilli* in gratiam continuari. Nulli inde *pupilli puberes* id est, maiores nati XIV., annorum aetate. *Praetextae* positae & indutae *togae virilis* tempora non uaria errantiaque, ut olim, inter XIV. & XVIII aetatis annos: sed stabilia adfixaque XIV. annorum numeris. Nulla exinde uentrisuteri, aut peniculi indoles ualuit requisiuitque inspectionem ac indagationem: sed *qualitatem* uicit *quantitas* annorum *quatuordecim*. Prudens habitus & prouidus rerum, qui in *numero* fuerat: licet animo ac moribus desiperet & insaniret. Graecula & inepta iurisprudencia, quae animum Iustiniani occupauit infecitque sub imperii fere ingressum, ut ex eius allegata *constitutione* adparet, ante edita, quam de nouo iure condendo consilia iniret.

Pubertati
IUSTINIA-
NEAE AD-
VERSARA-
TIO ac V-
SVS mille
annorum
Latii.

§. 23. Hoc cum ita sit, mirum est, reperiri auctores, qui Iustiniano dubium mouent: *an huius insaniae ipse possit debeatque haberi auctor actorque?* Perhibent enim, Iustinianum, hominem Graecum uerbo deceptum esse *habitus*, quasi ille in ore pubis requirendus, nudato corpore: cum tamen Romani *habitu* cognoscere soleant ex vultu, facie, membrisque corporis aliis. Adeo Iustinianum cum umbris & laruis pugnare & fingere laesi olim pudoris offucias. Deinde auctores esse cum *Graecos*, tum *Romanos*, qui multis seculis ante Iustinianum definiuerint *pubertatem* numero XIV. annorum. Quales sint TERTYLLIANVS; MACROBIVS alique, a nobis iam

In IUSTI-
NIANVM
crimina-
tio impu-
dens.

a) quod pu-
bertas ae-
stimata ex
HABITU
corporis,
non ex ore
PVBERIS.

b) quae
inspectio
laedat ue-
recundi-
am.

iam nominati superius. Ita RAEVARDVS *uar. IV. 10.* cuius opinioni, licet praeposteræ, succinunt recentiores alii, GIPHANIVS; BACHOVIVS, plures. Verum non difficile est, ad scribendum Iustiniano apologiam & confutandum ea, quae solent oggerere. Nam I) principio dicunt *pubertatem* ex corporis habitu *externo* aestimatum: necquicquam ex pudendis corporis nudi. Sed falsum hoc esse, docere eos potest QVINTILIANVS *in declamat.* 279. pluribus testatissima. Problema ibi occurrit: *utrum maritus sit impubes?* Quaeso! unde cognoscenda *pubertas?* Num ex circulo annorum XIV. an uero ex facie ac uultu? Audi responsum iureconsulti: *Non satis est, maritum osculo* (seu oris officio) *putari.* NYDARI *filium atque in conspectu iudicum constitui,* decet. Nisi hoc factum, si res ambigua sit: *tanquam pro impubere dicendum.* Et qui omissa *inspectio* in foeminis solis? nisi talis fuisset, unde laesus pudor? II) *Corporum inspectio turpis.* Quis dixerit hoc iureconsultus aut medicus? Si hoc fiat, necessitate componendarum litium, non temere aut per libidinem. Si fiat clam in tribunali idque officium peragant uiri graues & rerum periti. Et qui fit, quod Ræuardi satellites non eadem audacia eradicent expungantque *l. 1. D. de uentre inspiciendo* atque sententiam PAVLI *lib. II. tit. 24. §. 8. ubi uenter inspiciendus per V. obstetrices medicas,* quod addit *Anianus.* Si uero legum sanctitas muliebrem uerecundiam non uiolauit, *inspectione uentris* & pudendorum, iniuncta *probatae artis & integræ fidei obstetricibus:* quis hanc ita laesam fuisse in puerulo, dixerit somnians? Sacros canones conuellet, quisquis laedi ita pudorem perhibet *c. 3. X. de desp. IMPVB.* Et licet non, instar Germanorum, nudi incederent Romani: uestes tamen eorundem non totum corpus inuoluerunt, qui mores hodie. Sed membra pleraque tecta parum. Nudum caput; pectus; brachia; genua; femur; pedes, alia. Imo non ueste constrictum corpus; sed conditum tegmine. Vt pubes facilius posset

posset nudari. De quo rei uestiariae scriptores uidendi omnino. Plenius BYNKERSHOEKIVS *lib. III. 24.* quem supra audiuius, procuratorem Caesaris in hoc argumento. III) Fuisse tamen *pubertatis initium annos XII. in puellis* c) *Pubertas XII. aut XIV. AN- NIS desi- nita ante Iustinia- num.* & *in masculis annos XIV. ante Iustinianum.* Ut adeo, in una re fabulosus, neque fidem in alia mereatur. Quae- so! autem, ubi negauit hoc imperator? Ipse nos docet, fuisse *Romae iureconsultos, qui pubertatem ex annorum numeris* ita aestimauerint pariter. PROCVLIANOS scilicet. Verum maior pars contra sensit uoluitque: *ut, si dubium esset, non anni numerarentur; sed inspiceretur corpus, ea parte, qua pubes emergit idque cum CASSIANIS & ad- seclis PRISCI, cohorte ita sentientium duplici.* Adeoque *litem* non excitauit Iustinianus; sed composuit decidit- que. Non dogma nouum effinxit; sed antiquum sua auctoritate roborauit, ne porro esset ambiguum. IV) Ex- d) *Fabula- tor rerum sui aevi in- ers.* probrant Iustiniano *stuporem, ignorantiam, inertiam:* ut Tribonianus facile potuerit, eundem his offuciis cir- cumuenire. Non est huius loci, *Iustiniani* sistere ac de- scribere imaginem & mores. Suo tempore id faciam; contundam calumnias; uirtutes, fortitudinem, litteras, doctrinam, solertiam, prudentiam, rerum iuriumque usum huius imperatoris ostensurus idque fide Latii & Graeciae historicorum, patrum ecclesiae, conciliorum, legum, tabularum, numorum amplissimo adparatu. Et quis crediderit, imperatorem adeo omnem pudorem exuisse; ut iura mentiretur, usu cognita in suis tribuna- libus? Quod si euenisset, certe facile fuisset Theophilo & Graeculis aliis, ad eum arguendum & confutandum. Leo in BASILICIS, *lib. 38. tit. 19.* non repetiisset idem, si inane commentum. Pueriles gerrae, quarum pudeat eum, qui expenderit incerta pubertatis tempora ante Iustinianum, a nobis plane pleneque descripta. V) Non e) *PVBIS INSPECTIO ad iura nuptia- rum, non* defendendum Iustinianum: sed tamen excusandum esse ideo.

tutela
aliaque.

Explicatio
l. 4. C. qui
test. fac.
pos. singu-
laris ad-
modum.

ideo. Quoniam in *nuptiis minimum* corporis inspectio
admissa in pubertate in dubium uocata: nec quicquam
uero in finienda tutela; in libertate testandi; praestatio-
ne doli; in restitutione in integrum. Vbi stultissimum
fuiſſet: tentare, ad haec problemata resoluenda, ora pubis.
Praesertim cum *DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS* seculo
III. in *l. 4. si frater C. qui testam. facere possint* confecerint
iam litem: *annos XIV. natum testamentum recte fecisse, li-*
cet uigoris (id est pubis) *nondum emerſissent uestigia.* Ut
adeo, extra nuptias, in decidendo, sibi hic nihil adro-
gare potuerit Iustinianus. Hoc temperamento inter ni-
mum & parum utitur *Vlr. HVBERS lib. III. obseru. cap. 14.*
ut honor Iustiniano aequae, quam illis saluus, qui eum
uolunt ideo impetere. Meo iudicio probatur haec do-
ctrina necquicquam, cum saluum uelim doctissimum
imperatorem ex omni parte. Nam ex illis, quae §. 18.
superius scripsi, clarum est, post *nuptias*, in aliis etiam
puerum iuribus opus fuisse pube ac pilis. Neque obest
doctrinae huic lex *Diocletiani & Maximiani.* Nam de-
cidunt casum: *adolescentis testatoris post XIV. aetatis an-*
num antequam pubes emerſisset & quidem ita demortui.
Est uero supra dictum, annorum XIV. aetatem credi
puerem, eo quidem usque, dum id in dubium non
uocetur. Qui igitur *inspici* ac in *pube tentari* debuerat
uius, lite ipsi intentata ab heredibus ab intestato: illud
in mortuo efficere, uerecundia prohibebat cadauerum
non tractandorum. Imo si forte imperator alicui sine ex-
emplo subuenit, ex causa singulari: illud legis non ha-
bet ideo uigorem. Praesertim si aduersa opinio occupa-
uit seculum. Mallem igitur parcere manibus ac legibus
imperatoris, de iurisprudencia meritissimi, quam, post
uulneratam causam, quaerere uel admittere remedia.

Finis tute-
lae in FOE-
MINIS an-
no XII. qui

§. 24. Sed quid nunc dicendum de *foemellis* earumque
maturiori *pubertate* causaque uelociori ad tutelam fini-
endam

endam XII. annos natis? Cessant hic *duplicis septennarii* ^{mereatur}
aut *hebdomadum* duarum mysteria & reconditi sensus. ^{ueniam?}
Cessat Graecula in hoc pubertatis termino philosophia.
Qui *festinatam* mulierum *pubertatem* *calori* tribuunt mu-
liebris sanguinis cum Horo apud MACROBIUM VII. *satur-*
nal. c. 7. illos adiuvat auctoritas HIPPOCRATIS *lib. I. de*
morb. mul. sect. 5. Sed tamen contra *frigidiores* habet foe-
minas *maribus* ARISTOTELES *lib. IV. de gener. c. 6.* Alii sunt,
qui *foeminas* minus *perfectas* habent, quam *mares*, ideoque
putant, illas his citius faciliusque a natura efformari.
Alii iudicant: facilius esse *pati*; quam *agere*; *concupere*,
quam *generare*. Excitant agitantque has lites HUBERVS
II. *obseru. 13.* & Paul. ZACHIAS in *quaest. medicoleg. lib. I.*
tit. 1. qu. 6. Nostra parum refert; praematuram habe-
re foeminas *pubertatem* finireque ideo *tutela pupillarem*;
cum ex iurisprudentiae nostrae institutis pateat, agere
ipsas sub *perpetua tutela muliebri* etiam deinceps, post
finitam pupillarem. Scilicet postquam XII. *tabularum* scri-
ptores semel istud portentum excluderunt, instar mon-
strofi partus, *finiendam esse tutelam*, *pubertatis* ergo: o-
portuit hoc esse causa plurium ineptiarum. Vt etiam
ante liceret *testari* foeminis, quam maribus. Cum homo,
suae tutelae datus, prohiberi non posset facultate, con-
dendi *testamentum*. Vna igitur turpissima erratio mater
plurium aliarum. Fuere quidem, forte etiam Graeculis
causae: *citius nuptiarum iura indulgere foeminis*, quam
maribus. Sed uirum pati, illud *uteri* opus; non *animi* aut
integrae mentis. Neque ideo *prudens* puella, quia *uiri*
potens. Adeo uero XII. aetatis anno credita est foemi-
na connubio apta esse in Latio: ut nemo iureconsulto-
rum, praeter hanc aetatem, desideraret corporis aut
uteri *inspectionem*; in masculis necessariam tantum, si
quid dubitaretur. Quid autem scholastes VIRGILII

ad lib. VII. *Aeneid.* u. 53. commentum habet? Repeto uer-
sum, exscriptum tot aliis:

Iam matura uiro, iam plenis, nubilis annis.

SERVII interpretatio est haec: *non est iteratum: sed se-
cundum IVS dictum. In quo & ex ANNORVM ratione &
ex HABITV corporis aetas comprobatur. Primum ergo ad
habitum, secundum ad annos pertinet. Plane uti sensit
PRISCVS IC. apud Vlpianum tit. XI. §. 28. uti uidimus supra.
Rectum est iudicium Sam. PETITI lib. II. tit. 4. p. 156. prae-
ter Romanorum instituta, haec ad foeminas refert Seruius.
Cognoscendae enim pubertatis causa inspectum utrum;
in iure Romano neque uola neque uestigium ullum. Do-
ctissimus GVELLIVS ad VI. *Aeneid.* u. 53. Nescio, an ad Ro-
mana hic iura respexerit Maro? cum marium quidem, anti-
quo iure Romanorum, non ita puellarum NVDA CORPORA
explorarentur. Quod me mouet, ut credam Seruium po-
tius ad PLATONIS lib. I. de LL. respexisse, qui, in ambiguo
nuptiarum tempore, iusserit, ut iudex mares nudos; foe-
mellas γυμνὰς δὲ ὁμΦαλᾶ μέχρι θεωμένους τὰς θηλείας ad umbi-
licum usque. Certe SERVIVS tantopere sibi placet in hoc
commento; ut etiam *eclog.* VIII. u. 39. repetat illud.*

Alter ab undecimo () cum iam me ceperat annus,*

Iam fragiles poteram a terra contingere ramos

*Et bene cum ANNIS iungit HABITVM corporis. Nam IVRE
pubertas ex VTROQUE colligitur. Vltimum hoc nihil ha-
bet dubitationis, nam de mare sermo est. Sed aduersio
de puella fidem non meretur. Cum simus certissimi:
Romanos in foeminis, ab eo tempore, quo lex connubi-
alis finiuerat aetatem XII. annorum, porro nihil deside-
rauisse. Nisi quod parentum forsitan curae, ne ante nu-*

(*) Num alter ab undecimo, annus sit BOORELIUS alii: pro primo SIGONIVS; de la
XII. an uero XIII. disputant ualde inui- CERDA. Nostra parum refert, quod ser-
cem interpretes. Pro numero ultimo stant mo de masculo sit, utrinque ita impubere.
SERVIVS; Ios. SCALIGER ad Manilium; RO-

beret filia, quam natura posset uirum pati. Sed hoc non ad *iura* referri debet; uerum ad prouidentiam consiliaque parentum.

§. 26. Interim, ne aliquid, quod huc facit omit- tam: quo quaeso! casu consilioque factum, ut *leges foeminae pubertatem XII. anno adsignarent, biennio ante masculos?* Hoc enim factum esse, in legibus & scripto- ribus est testatissimum. Quo tempore, quo casu hoc euenerit, illud constat neque dum. Dicam, quae con- iectura mihi. Romani principio rerum connubia in foemellis celerarunt. Siue quod requirerent illas in ae- tatula mares fibique inde polli cerentur delicias, nescio quas. Siue quod ipsae puellae ob calorem climatis, ci- tius iusto nupturirent. Siue quod exempla docerent, ni- hil obesse uoletudini puellarum, rumpere ante uirginita- tem, quam illa maduisset aut spes adpareret, concipiendi. Siue quod metuerent Romani, ad libidinem & lasciuiam procliues, ne acciperent, nisi in hac aetatula, illibatam. Siue quod uxorum parua aut nulla potestas in re fami- liari. Vt e re esset, iugo huic adsuescere iuueniculam facilius. Siue, quod Romae non satis foeminarum esset, ut ideo etiam immaturae adpeterentur. Quicquid sit, crediderim, saepius foemellas Romae ante nupsisse, quam tempus uenisset pubertatis, XIV. annus. Imo di- cit PLVTARCHVS, grauis scriptor, in contentione *Numae & Lycurgi p. 77.* quod LYCVRGI lege nupserint nonnisi *maturae* satis, quo conciperent recte, gererent in utero partum ederentque eum felicius. Quod unicum con- nubii finem crederet procreationem. Contra Romae fuisse instituta NUMAE. Secundum ea enim *puellas* nupsis- se *δωδεκαετείς καὶ νεωτέρας*, DVODECENNES &, hac aetatula, MINORES. Indicata causa: ut nuberent integrae & illi- batae, corpore ac mente, discerentque facilius marito obedire. Hunc locum admodum singularem, qui ex-

*Quo tem-
pore XII.
ANNIS fi-
niri ince-
perit tute-
la FOEMI-
NARVM
ante ma-
sculos?*

*Causae nu-
bilis aeta-
tulæ in
Latia.*

*Etiā x.
aut xi. an-
ni nobiles
Plutarcho,
tempore
iam Nu-
mae.*

*Licentia
uxorum
impube-
rum.*

penderit, illi erit facile ad credendum, in *foeminis nupturientibus* neque annis neque signis opus fuisse *pubertatis*. Verum ex quo *puberibus* multa iura indulta finitaeque tutela per XII. TABVLARVM leges: ex eo opus fuerat certo annorum numero. Putauerim igitur, licet nubere ante licuerit foemellae: ante tamen *iura pubertatis* ei negata, quam essent XIV. annos natae. Quiterminus *duplicis hebdomadis* annatae & *septenarii* sanctus fuerat *sexui utrique*, ex Pythagorae, Solonis, Stoicorum philosophia. Quae inde a NVMAE aevo & magis per XII. TABVLAS occupauerat rempublicam Romanam teste Plutarcho. Hinc etiam intelligitur illud, quare, in *foemellarum pubertate*, nulla *inspectione corporis* & *pudendorum* opus fuerit. Nam qui opus fuisset? si puellae licuit *pubertatem* nuptiis praeuenire. Haud igitur dubie *pubes* fuerat XIV. annos *nata*: cui integrum fuerat nihilominus, *biennio* aut *triennio* ante, doctore PLVTARCHO, nubere (*). Nunc audi, qua demum causa contracta *puerarum* pubertas & *biennio* ante finita XII. aetatis anno.

Aetas XII. annorum NVBILIS, L. IVLIA, PAPIA, POPPEA A. V. C. 737. stabilis demum.

§. 27. Nisi prorsus fallor, euenit hoc demum in LEGE connubiali IVLIA, PAPIA, POPPAEA aut non multum ante. Fuerat forte occasio haec. Postquam OCTAVIVS AVGVSTVS & ipse IVLIVS dictus, in ciuium Romanorum paucitate, sollicitus esset de adaugendis eorum numeris, LEGES condidit CONNVBIALES. Quae ab illo IVLIAE, a consulibus *Papia* & *Poppaeo* etiam PAPIAE POPPAEAE solent audire. In illis poenas statuit coelibatui & sero connubio praemiaque nuptiis maturis. Vt igitur, primis euitatis, consequerentur ultima ciues, sibi desponsauerant fere *infantes* & nupserant *puellae impuberes*. Quod

(*) Et quae naturae portenta offendimus apud PETRONIVM in *Satyrico* p. 68. 69 *Pannychen* puellam nix infantia maiorem cum Gitone puero nuptias fecisse. *Lascium* Quartillae iudicium: posse taurum tollere, quae vitulam sustulerit. Cum his sordibus certauerat Latium & Roma in paganismo.

facere omnino licuerat, ob licentiam pristinam nubendi impuberum. Sed ne porro eluderetur cum lex, tum natura; constitutum: NE ANTE NVPTIAS CONTRAHERET FOEMELLA, QVAM NATA ESSET ANNOS XII. NEVE SPONSA ESSET NISI DECENNIS, VT BIENNIO POST QVEAT ESSE VXOR. Ideoque haec aetas inde contulit *pubertatem*; licet senior esset natura in ore *pubis*. Loquatur, sed uerbis Latinis, DIO lib. LIV. ad an. V. C. 737. AVGVSTVS *graviorem MVLTAM imposuit INNVTIS utriusque sexus. Contra NVPTIIS MATVRIS & liberorum numeris statuit PRAEMIA. Igitur quidam de infantibus pactiones nuptiales faciebant. Id, ut corrigeret, edixit: NE QVA PACTIO NVPTIALIS RATA ESSET, VBI VLTRA BIENNIVM NVPTIAE ESSENT DIFFERENDAE. VT X. ANNOS NATA ESSET SPONSA. PVELLIS XII. ANNVS PERFECTVS AD NVPTIAS MATVRVS TERMINVS EST.* Δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐστὴν τῆ γάμου ὥραν ἔτη ΠΛΗΡΗ. Et SVETONIUS lib. II. c. 34. figillatim quidem dicit, ante hanc legem *sponsalia* saepe contracta fuisse, *aetatula sponsae*, nondum *matura*. Nihil hic de *sponso*: quoniam huius, ad ducendum, *pubertas* lege aut more Graeco XIV. annis fuerat definita. Verum foemellas solas hunc limitem praeuenisse, ut XII. anno atque antea nuberent; illud nos docuere scriptores, unus gravis ac castus, Plutarchus; alter ad omnem libidinem proiectus, spurcus ac lutulentus Petronius. Ante nos magnus CUIACIUS hanc coniecturam habuit in notulis ad *Inst. quib. mod. tut. fin. n. 3.* ubi definitam pubertatem fuisse credit L. PAPIA POPPAEA. Sed in lib. XVI. *observat. c. 35.* nihil habet, quod hic possit prodesse. Licet thema hoc tractet ibidem. Vnde nescio quo iure scribat Ian. Vinc. GRAVINA in libro de LL. cap. 42. p. 569. Ex hoc LL. (de Iulia, Pappia, Poppaea ei sermo) capite, Cuiacio repugnante (imo adiuuante coniecturam) aliqui *ortam putant praefinitionem aetatis maturaе nuptiis. In foeminis XII. annorum; in masculis*

masculis XIV. Sane uetustiore legem non habemus, ad quam haec definitio recte reuocetur. Sunt in his sententiis plura desideranda. Primum falsum est, Cuiacium nostrae coniecturae repugnare. Deinde cum, in masculorum pubertate definienda, philosophia regnauerit Graecorum in Latio & mysteria duplicis hebdomadis magnae, non est, quod aliam originem hic fingat requiratque. Praeterea XII. annis minores puellas nupsisse, auctor fuit PLVTARCHVS idque obtinuisse ex instituto NUMAE. Igitur Octavius in L. Iulia Papia Poppaea foemineam pubertatem non iuniorem fecit, sed magis adultam: ne scilicet puellae porro liceret uxori esse, nisi XII. annos natae, cum antea citius quandoque nuberent & deuirginarentur.

PVBERTAS
XII. anno-
rum qui
non finie-
rit tute-
lam?

§. 28. Sit, placuisse hoc Romanis, ut *nubilem pubertatem* in foeminis iuniorem uellent; quare idem tempus praematurum indulgere *tutelari*. Vt foemina, quia *conciperet* citius; quam masculus *generaret*, licet etiam hic dubitent medici (*): eadem etiam citius crederetur *sapere*. Scio Solonis & Stoicorum placita, qui a iuribus & flore corporis aestimauerint quoque animum ac mentem. Sed illis praematura pubertas muliebris ignara. Idem utrique sexui terminus XIV. (†). Verum

(*) Est sane doctrina haec ipsius ARISTOTELIS lib. VII. hist. anim. c. I. quod pari tempore, id est, his septimo anno, protuberet semen cum foeminae, tum masculo. Foecundum tamen & maturum semen annos requirere ter septem. Quae philosophia est numerorum. Interim etiam medici edicunt: uno eodemque tempore semen in maribus, quam menstruum sanguinem in foemellis comparere. Licet in utroque tempus differat pro climatis, caloris & temperamenti diuersitate. Vbi plenius ZACHIAS in medico legal. lib. I. tit. I. qu. 6. p. 20. Quod si uerum est: nulla Romanis causae ad discrimina pubertatis diuersae in diuerso sexu.

(†) Nam etiam foeminae pubertas est XIV. annis definita Graecis; non XII. ut errauit Latium. Planus est HESIODI in erigis uersus 696. Η δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβῶν, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο. Est enim sub quarto anno decimus intelligendus simul. Vti POLLUX exponit. Decimo sed foemina quarto anno pubescit, nubat mox deinde sequenti. Imo etiam in foeminae nuptiis commendant plenam pubertatem Graeci, auctoribus PLATONE & ARISTOTELE. Tantum abest, eosdem uel in pubertate sexus diuersi aetates diuersas & duodecennem in puellis adprobauisse.

tanta haud dubie religio aut superstitio Romanis; ut crederent *pueritiae & tutelae* tempora regenda esse limitibus iisdem. Idque ex XII. tabularum auctoritate.

§. 29. Et sane minora tum damna ex hoc neglectu. MULIERES
Nam egerat olim FOEMINA sub PERPETVA TUTELA. Vt per- sub TUTE-
sona tutoris mutaretur, post pubertatem, permaneret LA PERPE-
uero muneris auctoritas. Ille enim *tutor* non *pupillaris*; TVA aeter-
sed muliebris dictus. De qua *muliebri perpetua tutela* lo-
ca testimoniaque Vlpiani (*) aliorumque dedimus alibi.
Imo perhibet RAEVARDVS II. *uar. 10.* adeo certum esse,
nesciuisse *foeminas curatores*, antequam illis hos quoque
dederit Iustinianus: ut in omnibus legibus pandectarum,
ubi *foeminae curator* offendatur, reponi debeat *tutor*. Non sub
Quod Triboniani manus uerba commutauerit, *muliebris* curatela
curatela primus auctor actorque. Contradicunt autem illi usque ad
interpretes alii, in primis doctissimus SCHVLTINGIVS (**). Iustinia-
num.
Mihi impingere uidentur utrique inter nimium & parum.
Nam omnibus *foeminis* sui *tutores*, a quorum auctoritate
pependerunt in iure personarum. Sed tamen potuit eue-
nire; ut, tutore absente aut impedito, aut deficiente, ob pri-
uilegium mulieris, foemina in iure *rerum* uersaretur, ubi
satis fuerat, adhibere illam curatorem in hac uel illa causa
singulari. Quare uero ad tutoris auctoritatem adstrictae
fuerint (†*) tam diu foeminae Romanae; illud facile ad in-
telligendum est ei, qui legerit, quae nos de *uerecundiae* Causae tu-
sepimento, quo illae circumdatae fuere, scripsimus ad telae mu-
Sct. Velleianum dissert. I. different. 1. 2. 3. 4. 5. liebris
Vbi quoque singulares.

(*) In *fragm. tit. XI. §. 1. tutores consti-* & alibi ad *Sct. Velleianum diff. 5. n. 46.* Le-
tuuntur tam masculis, quam foemellis. His gendus quoque CUIACIVS *lib. 22. obs. c. 20.*
quidem tam impuberibus, quam puberibus. (**) In *not. ad Paul. lib. II. tit. 19. n. 34.*
Et propter sexus infirmitatem & propter fo- (†) Prae aliis hoc thema plene plane-
rensum rerum ignorantiam. Quae scilicet que instruxit *Ant. CONTIVS lib. II. lect. sub-*
non fuerant in maritorum uel parentum, *seciu. c. 12. quod est de muliebri tutela.* Ad-
CICERO addit *pro Muren. c. 12.* Plura di- dendus est locus PAPIANI *Responsor tit.*
ximus *tom. I. misc. opusc. de mutuo p. 1133. 35.*

illud inuenies: *quare, nonnisi tutore auctore*, potuerint testari; quam *curta* illis *supellex*; nec ulla *hereditas* ex lege VOCONIA; quam difficilis aut nulla in *testimoniis* fides; quam auctoritas aut potestas nulla in *liberos* suos. Adeo, ut agerent uere *aniles pupillas* mererenturque dicier *matronae & uetulae pupillares*. Frustra doctissimus SCHVLTINGIVS ad *Vlp. tit. XI. §. 25. not. 75.* perhibet, Catonem de mulieribus, quod *ne priuatam rem ullam agere potuerint, sine auctore*, scripsisse oratorie, re uera peccauisse in nimio. Nam non CATO solus hoc dicit: sed incredibilia magis PLVTARCHVS aliique. Imo omnis Romanae reipublicae ratio, indoles, formula, iura exemplaue produnt idem. Quae nos ideo conduximus maiori studio: quo magis haec ueritas latet etiam uiros doctissimos. Hoc cum ita sit, damni nihil est illatum reipublicae cum XII. annorum pubertate muliebri; persistente deinceps in perpetua tutela.

In VENIA
AETATIS
XVIII. an-
norum
quae nu-
gae?

§. 20. Quae autem uertigo egerit legislatorem CONSTANTINVM A. ut ideo foeminis biennio ante, quam masculis, *ueniam aetatis* indulserit: quidem ipse prodit, sed ratione ualde insipida & furibunda. In codice *Theodosiano lib. II. tit. 17.* causa dicitur esse haec: *quod non se-ra* (id est plena; sed minus plena aut simplici XII. annorum) *pubertate biennio masculos praecedant.* Quas ger-
ras merito expunxit Tribonianus in *l. 2. omnes adole-
scen-
tes §. 1. C. de his, qui ueniam aetatis impetrauerunt.* Cum facile intelligeret, ineptum esse: *foeminis iugum perpe-
tuae & necessariae tutelae imposuisse*, idque ob animi mulie-
bris imbecillitatem & tamen habere foeminas ipsis mascu-
lis prudentiores biennio ante. Igitur mauult acquiescere in sola uoluntate legislatoris: qui ueniam aetatis *foemi-
nis* pollicetur XVIII. contra *maribus* XX. aetatis anno. Est haec non uera iurisprudencia; sed simulata & inuo-
luta puerilibus offucijs. Quas nauseat omnino homo
fanus

sanus & sincerus. Imo hodieque nugatorio hoc iure uiuere nos ac uti: illud quidem uix est tolerabile in re publica ingeniorum.

§. 31. Sapientior ueteribus IUSTINIANVS. Ille enim ^{POEMINA-} quod *foeminas primus fecisset maiores*, cum ante eum ma- ^{RVM CV-} nerent pupillae ad tumbam usque: non tamen ideo, ex ^{RATORES} causa eadem, *biennio ante masculos*, illas dixit tales. Sed ^{inauditi} unum eundemque maiori aetati statuit reliquitque ter- ^{ante Iusti-} minum XXV. annorum *pr. Inst. de curation. masculi pu-* ^{nianum.} *beres & FEMINAE uiri potentes usque ad XXV. annum comple-* *tum curatores accipiunt.* Gerraesunt interpretum, etiam doctissimorum HOTOMANNI, ALTESERRAE aliorumque ad h. l. *ita foeminas biennio diutius agere sub curatela, quam masculos.* Quoniam ultimi ab anno XIV. primae inde a XII. iam nunc accipiant curatorem, *pr. Inst. quib. modis tutela finit.* Pupilli pupillaeue, cum puberes esse coeperint, tutela liberantur. Factum enim fuerat hoc in foe- ^{Non uo-} minis tantum in tutela pupillari: *non perpetua, muliebri,* ^{luntarii:} *cessitia, Praetoria.* Tutor enim *puberi* etiam *mulieri* ob- ^{sed neces-} trusus datusque. Sine uoluntate & optione eius; num ^{siarii;} & quem uellet tutorem porro habere. Igitur caute Iustinianus de *masculis adolescentibus* solis dicit, quod *inui-* ^{Loco per-} *tis non dentur curatores.* Non idem de foeminis, quo- ^{petuac tu-} *niam illas inuitas admittere oportet, sibi datos, ab agnatis* ^{tela.} *aut praetore.*

§. 32. Licet autem uerissimum sit, ita se rem habere in ^{MASCVLO-} necessariis curatelis *foeminarum*: de masculis tamen ^{RVM CV-} clare ac definite Iustinianus: *inuiti adolescentes curatores* ^{RATORES} *non accipiunt.* *Praeterquam in litem §. 2. Inst. de curat.* ^{aliis popu-} Quod repetit non solum THEOPHILVS *lib. I. tit. 23. §. 2.* ^{lis inaudi-} *Ονέος ἄκων οὐ λαμβάνει κουράτωρα:* sed etiam statim post axio- ^{ti uolun-} *ma iuris edicit hoc: ἄκων ἔδεις κουρατῶρεύεται; ἐπιτροπέυεται* ^{tariū ta-} *δε τις καὶ μὴ βεβλόμενος, inuitus nemo curatorem accipit; tu-* ^{men.} *torem uero etiam nolens.* Doctissimis uiris, haec senten-

tia fixit crucem. Et sane cum, ratione parum consultis, Romani adolescentes suae tutelae relinquerent XIV. annos natos; cum Graecorum & gentium aliarum omnium instituta uellent, ut in tutela & ipsi adolescentes & puberes agerent ad annum usque XVIII. aetatis: opus omnino fuit, consulere alio modo lubricae adolescentiae.

Causae
1) benefici-
cium resti-
tutionis.

Hinc *primo* illos ad *negotia* quidem gerenda admisere: uerum, si qua parte *laesi* essent, illis subuenere remedio salutari, *in integrum restitutionis*, idque ex prouidentia praetoris. Cuius EDICTVM recitat VLPIANVS in *l. 1. hoc edictum §. 1. praetor edicit D. de minorib. XXV. annis*. De-

2) L. LAE-
TORIA in
prodigis
tantum.

inde effinxere nouum genus hominum, nulli iterum populo auditum, scilicet CVRATORES, qui illis solum dati ac indulti, qui moribus erant dissoluti & prodigi aut causas idoneas alias allegare possent, quare negotiis rebusque suis non possent ipsi interesse. Tum enim *desiderantibus* datur curator, quod PAPINIANVS habet in *l. 13. si impuberi §. 2. D. de tutor. & curat. datis* (*).

3) maior
aetas. XXV.
admodum
fera.

Atque haec est LEX LAETORIA, illa cuius mentio auctoribus uetustissimis, licet aetas latoris ignoretur. Nam absurdum fuerat, XX. annorum adolescenti obtrudere rerum suarum administratorem obtorto collo, aliisque gentibus iure inaudito, quod ipsi Graeci XX. aetatis anno hominem liberant a cura aliena suaeque tutelae permittunt.

Necessaria
tamen L.
LAETORIA

1) ob mo-
res malos.

2) si liti-
gandum
in iudicio.

Imo indicium malae causae fuerat hoc quasque bonis ille interdictus esset: *curatorem habere ad latus*, id est, rectorem & paedagogum. Illo tamen casu etiam lege fuerat adolescenti necessarius curator, si *agendum* aut *respondendum* in foro. Tum enim cogi poterat adolescens, ad curatorem, illo actu, uel eligendum uel agnoscen-

(*) Quae uerba *de puellis* aut *foeminis* habeant nesciantque, ordinario iure, *cu-*
non possunt intelligi. Cum quod illae et *ratores*. Ergo uerba accipi debent uel in
iam puberes habeant *tutores*; tum quod ha- *causa* extra ordinem uel restringi ad solos
beant ex lege, non uoluntate; imo *tutores* *mares*.

dum, si datus fuerit a praetore *l. 3. qui habet §. 2. idem* <sup>3) ex cau-
sis aliis
idoneis.</sup> *Cassius D. de tutelis.* Cum intersit alterius partis *ne sen-*
tentia, in minorem lata absque curatore, sit inita ac nulla ipso ^{4) L. AN-}
iure l. penult. C. si adu. rem iudic. atque alibi. Aut si for- ^{TONINA,}
te alias causas haberet adolescens, iudicio praetoris pro- <sup>si uellet
adolescens</sup>
batas. His moribus usi Romani usque ad tempora *M. An.* ^{170.}
ANTONINI, philosophi. Is enim cum deprehenderet li-
centiosae adolescentiae corruptelas ac damna: uoluit
iussitque, ut cuique adolescenti curator daretur, si qui-
dem requireret eum, sine causae, ut factum olim, uel
inquisitione uel indagatione. Ita enim forte intelligendus
Julius CAPITOLINVS in uita Antonini c. 10. cuius uerba sunt ^{CAPITOLI-}
haec: *de curatoribus uero, quum ante nonnisi ex* ^{NVS expo-}
LAETORIA (lectoriae uox emendanda iuris legitimo sensu) ^{situs.}
uel propter lasciuiam uel propter dementiam darentur (cau-
sas alias praeterit historicus, quas uix omisisset iurecon-
sultus): *ita statuit; ut omnes adulti curatores ACCIPERENT,*
non redditis causis. Accipere curatores, illud est uolen-
tis; nolenti uero curatores dantur. Est igitur interpre-
tatio haec interpretum humanissimorum: quod *Antoni-*
nus imperator non obtruserit curatores minoribus coactis;
sed uoluerit, ut hoc in eorundem esset arbitratu, *accipere*
uel eligere sibi curatorem, siue boni siue mali essent; siue
sufficerent rebus suis siue minus; siue ex causis requi-
rerent siue ex consilii rationibus; sine nota alicuius porro
dedecoris, suspicionis, maculae (*). *HOTOMANNVS* ad §. 3.
Inst. de curat. Antoninum ita intelligendum esse dicit pari-
terque ita eius sententiam exponunt *BALDVINVS; ALTESER-*
RA; GIPHANIVS; BROEVS; OISELIUS ad Caium, interpretes
cultissimi (**). Quid uero reponendum ad uerba *VLPIANI,*

(*) Laudatur hic Georg. Cunr. CRVSIVS,
Ist. Lugd. in opusculo singulari: *ad con-*
stitutionem D. Marci ad LEGEM LAETO-
RIAM.

(**) Quorum nomina addi debent *Christ.*
WILDVOGELIO in *commentatione academi-*
ca Triboniani circa LL. Laetorianam non er-
rantis.

Oppositio
l. D. de mi-
nor.

admodum significantia in *l. 1. hoc edict. §. 3. D. de minorib.*
 & ideo HODIE (inde a temporibus Marci Antonini) in
 hanc usque aetatem (Seueri Alexandri) adolescentes cura-
 toris auxilio reguntur. Nec ante rei suae administratio eis
 committi debet; quamuis bene rem suam gerentibus. Non
 mihi satisfaciunt effugia, forte inania. Quasi Vlpianus,
 sub uerbo *administrationis*, intellexerit sigillatim *aliena-
 tionem*. Vbi curatore opus omnino. Vel quasi posuerit
 casum, si ita exigeret rerum pupilli multitudo; si urgerent
 illud amici, consanguinei, ubi non opus fuerit probatio-
 ne alicuius dementiae, adolescenti obiectae, ut olim.
 Vel denique si *curatio* illi placuisset semel, electo curatore,
 cui deinde neque nuntius mitti potuerit, cetera. Quibus
 oberrant uiri eruditi; in iisque etiam HYBERVS *lib. III. ob-
 seru. c. 16. 17.* Hos confutat SCHVLTINGIVS ad *Caium lib. I.
 tit. 8. n. 7.* Neque clara uerba decent tales officinae.

Curatela
non erat
nolentis.

An. Chr.
215.

§. 33. Verum enim uero quicquid eius rei sit; illud
 satis est: ipsius Vlpiani aeuo leges latas, unde constat:
 adolescentes, nisi ex causa singulari, non cogi iure ad ac-
 cipiendos curatores. Ita ANTONINVS CARACALLA in *l. 1.
 admone C. qui pet. tut.* scribit: adolescentem tantummo-
 do obstringendum curatore, iuris forma tum, si *consiste-
 re* in iudicio debeat. Imo ipse VLPIANVS, qui tum uixit
in fragm. tit. XII. §. 2. dicit: *praetorem ei puberi tantummo-
 do curatorem dare, qui negotia sua idonee tueri nequeat.*
 Aliter, quam in *l. 1. §. 3. D. de minorib.* idem, sed ante, scri-
 pserat: *quamuis rem suam bene gerentibus.* Et ALEXANDER
 SEVERVS in *l. 6. martis C. eod.* arbitratus adolescentis hoc re-
 linquit; *si res eius hoc exigant.* Imo DIOCLETIANVS &
 MAXIMIANVS in *l. 3. si curatorem habens D. de in integr. rest.*
 adolescentem; qui *curatorem* acceperit; conferunt cum
 eo, cui bonis sit interdictum. Quod repetitur in *Basili-
 cis lib. X. tit. 4.* Igitur fieri potuit; sublatam iterum fuisse
 legem Antoninam de necessitate adolescentis, habendi tuto-
 rem,

An. Chr.
225.

An. Chr.
293.

rem, si quidem aliqua fuit, quae coniectura doctissimi COSTAE. Forte quoniam id exegit CARACALLA a pueritiam egressis; quod de ipso narrauit SPARTIANVS *in uita illius c. 2. egressus pueritiam restrictior, grauior, ultu truculentior factus. Prorsus, ut eum, quem puerum scirent, multi esse non crederent.* Vt curatore illi non opus esse uideatur. Quo exemplo suo forte etiam aestimauit alios.

§. 34. Quid uero iuris in Graecia post Iustinianum *Post Iustini-
de necessario curatore cuius adolescenti? Sane BASILICA lib. nianum
X. tit. 4. admodum inculcant legem Vlpiani primam D. CURATO-
de minorib. Verba eorundem sunt haec: minores ad an- RES nūm
num XXV. sub curatoribus degunt, μή ἐπιτροπόμενοι τὴν τῶν NECESSA-
ἰδίων διοίκησιν, εἰ καὶ καλῶς διοικῶσιν. Neque rerum suarum ad- rii?
ministratio eis committitur, quamuis bene res suas gerant. Basilica.*
Et statim in lege sequenti: licet etiam liberos habeant. Quia priuilegia liberorum pertineant ad honores, ut singuli liberi singulos annos ualeant, non etiam ad rerum administrationem. Certe uerbo διοικῶν τὰ ἴδια ea uis fieri nequit, ut accipiatur pro alienatione. Vt l. 1. §. 3. de minorib. nihil possit adfingi. Idem fere repetit contrahitque ATTALIATA in synopsi tit. 5. quod minores ad annum Attaliata, usque XXV. sint sub curatoribus. Et tamen restitutioni locum nihilominus. Indefinite non minus loquitur Constantinus HARMENOPVLVS lib. 1. promptuarii tit. 12. Sin- Harmenop-
gulare autem est illud, quod LEO & CONSTANTINVS AA. pulus;
in delectu LL. tit. 19. n. 1. habent. Scilicet minores sub cu- An. 838.
ratela esse debere uenerabilis domus, coenobii, ecclesiae Leo &
ad annum usque XX. Quo res omnes ipsis minoribus Const.
debeant reddi. EVSTATHIVS antecessor de tempore legali Eustathius
numero XXV. dicit: quod minor ὁ δύνάται κυρίως διοικῆν τὰ
ἴδια, nequeat proprie res suas administrare. Oporteat igitur exinde aliquem arguere: quod omnis adolescens teneatur requirere curatorem. Sed tamen eadem BASILICA lib. X. tit. 4. num. 53. casus referunt respondentque. Vnum quidem;

quidem; si adolescens *curatorem habeat* sitque ideo instar illius, cui bonis interdictum. Deinde alterum, si *curatore destituatur*. Adeoque adolescenti licuit, curatorem non accipere. Si primum; omnes actus, sine curatore factos, ipso iure nullos esse: si alterum, subsistere eos, ita tamen, ut, si *laesio* probata, locus sit in integrum restitutioni. Igitur, curatorum necessitate introducta legibus, primum exemplum fuerat expungendum neque recitandum ac repetendum ex iuris antiqui reliquiis.

Quare

SERA nimis ADOLESCENTIA apud Romanos; iunior omni populo & aetate

§. 35. Sed quaeso! cur Romani *adolescenciam* ac curatela[m] finiuerunt demum XXV. annorum spatio? licet aliis populis suffecerit annus XVIII. aut XX. illud quidem meretur expendi & indagari. Institutum hoc antiquissimum esse, doceri solet ex loco PLAVTI ipsius in *Pseudolo*; ubi querelam mouet adolescens, quod in credendis numis inuenturus sit neminem, quia minor sit XXV. annorum, cui credi non soleat; ob beneficium restitutionis in integrum. Verba sunt: *Perii. Annon tum LEX me perdit QVINAVICENNARIA? Metuunt ideo omnes credere*, id est, mutuo dare minori. Atque hoc est, quod in iure expeditum: cum XXV. aetatis anno cessare aetatem *minorem*; iuuenes tum dici *maiores*; finiri *restitutiones in integrum*; porro non esse *curatores*. Vti ergo Latio *pubertas* uelox; sic *iuentus* admodum sera. Erratio insignis inter nimium & parum. Olim forte, more Graecorum, adolescentes Romani sui iuris plene facti anno aetatis XX. sed tamen per V. annos post in integrum *restitutioni locus*. Haec tempora in *curatelis* forte deinceps coniunxerunt ac confuderunt. Vel, quod uerius, ueteres Romani egressu XVII. aetatis anni adolescentes habuere pro *maioribus*: sed, ob *septennarii* numeri superstitionem, *septem* annos addidere, quo spatio restitutioni locus in integrum & ideo iuri, eligendi *curatorem*. Vel, quod ipse MOSES, Num. VIII. 24. definiuerit XXV. aetatis annum. *Leuitis* ad

Quinquicennaria LEX.

bella domini gerenda usque ad annum aetatis L. Vt etiam lex haec positiua peregrinae reipublicae. Annus XXX. habetur *Num. IV. 3.* Sed ita forte euenit, Mallem ego hic discere; quam docere. In *SALMASII climactericis* annorum & aetatum lusus uarii atque apud uarios populos & ipsi diuersi. Sed qui XXV. anno responderet, aliqua ueri specie, non reperi. Neque puto temere casuque factum: quod illis ita *placuerit*. Latii enim instituta quaeque comitem habent rationem & *causam*, si non ueram, fictam certe & fucatam. Neutrum hic adsequor etiamnunc coniecturis. Illud scimus, ob *seram* nimis hanc *adolescenciam*, liberauisse imperatores, ex singulari indulgentia, plures utriusque sexus adolescentes curatore & metu in integrum restitutionis. Vt *foeminas* XVIII. *masculos* XX. aetatis anno *maiorum* classi adscriberent priuilegio. *Aetatis* hac *uenia* aliis populis ac temporibus ideo inaudita prorsus. Solis Romanis placuit, illa priuilegio accensere; quae alibi ueniunt ex iuris ordine. Id est, in *foeminis aetas* numerata *Seruii Tullii*: in masculis *Graecorum* tempus, maturum iuribus ciuitatis in *lexiarchico*. Quod thema tractabimus in segmento, quod succedit,

CAP. II.

HISTORIA IURIS GRAECORVM IN TUTELA FINITA, non cum *ephebis* seu *pubertate* annorum XII. aut XIV; sed cum *adolescencia*, XX. aetatis anno.

Quam peruersa fuerint Latii instituta, finientia *A. LATIN.* *tutelas* cum *pubertatis* ingressu, id est, cum pilis *amentia* & lanugine aetatis parum maturae, anno XII. *alieni* aut XIV. illud quidem est, quod superiori segmento plene planeque ostensum. Huius autem *GRAECI.* *amentiae* & uesaniae nulla uenia ideo, quasi eam ex Graecia in

F

La-

Latium Romani attulissent. Cum in Graecia ita turpiter iudicio lapsi sint nullo unquam tempore.

Penes quos
PVBERTAS
causa nu-
ptiarum,
non a. fini-
endae TV-
TELAE.

§. 2. Nam distinxere semper aetatem *nubilem* ab ea, quae porro subesset alterius *tutela*, curate pruden-terque. *Nubilis* aetas fuit, qua homines lege admissi ad ineunda matrimonia nuptiasque faciendas. Atque fieri hoc poterat eo tempore, quo se exeruit *semen* siue *uterinum* siue *uirile*. In utroque sexu annus XIV. creditus est connubio maturus. Medicorum hoc fuerat, indagare; si forte, quod tamen contigerat raro aut nunquam, dubitatum, utrum puer aut puella connubia adpeteret citius iusto, id est alio fine, quam ad generandum aut concipiendum. Cum interesse uideretur reipublicae, ne personae immaturae ita illuderent connubiis periculaque incurrerent uirium & uoletudinis.

Pubertatis
INDAGA-
TIO.
1) ex habi-
tu

2) flore.

3) uentris
inspectio-
ne.

Eius uenia

Gallorum
accou-
cheurs.

§. 3. Neque tamen existimandum est, fuisse hanc indagationem pudori siue muliebri siue puerili aduersam. Nam & oris & mammillarum indicia erant & prodromi pubertatis. Quod si neque ita fides facta: pleniori filo docuerat pubertatem *menstruum* & *lanugo* aut protuberans *semen*. Sed uentrem inspicere, praesertim in puella, illud quidem prohibuit pudor? Reponit, honestissimus senator, *Cornelius van BYNKERSKOEK lib. III. obseruat. c. 24. quid in eo est inuerecundi, si mulierculae inspiciant & tractent uirgines? Neque enim necesse erat, uiris hanc pro-* Eius uenia *uinciam demandare.* Imo quis dicam, uerecundiae causa, scripsit uerbis *l. 1. temporibus, pr. D. de inspiciendo uentre, quae sunt haec: commodissimum, eligi honestissimae foeminae domum, in quam ueniat Domitia. Et ibi tres obstetrices, probatae aetatis & fidei eam inspiciant, imo uentrem tangant & tractent.* Et Gallia in quos demum mores prolapsa est? Vbi obstetricis munia demandari solent uiris rerum peritis, chirurgis: quos, nouo, in hunc finem nomine facto, adpellant *accoucheurs*, quasi in uernacula

macula pro *wehmutter* diceret *ein wehuater*. Addita causa: quod cum *foeminae* obstetrices in partu difficili adiuuare nesciant parturientes, imo multoties obsint magis, quam profint; consultum magis sit, uiros adhibere, anatomiae gnaros & manus, in tractando partu ac uentre, solertiores. Verum hanc insolentiam concoquat Gallorum stomachus, qui, quod lubet, licere putant. Nauseabunt certe alii hanc Cynicam philosophiam. Quod si tamen adsint pericula uitae aut ualetudinis: tum rumpit necessitas uerecundiae leges. Estque iudici hodieque integrum: hanc spartam demandare rerum peritis, ad cognoscendam & tentandam pubertatem.

§. 4. Interim, licet erret pubertas, pro diuersitate *climatum* regionis & *temperamentorum*, per gradus aetatis diuersos: est tamen in iure positio illud consultum; praescribere & definire, ex eo, quod plerumque fit, *certum pubertati tempus* ac annum. Itaque placuit Graecis tam in foemellis, quam in pueris annus XIV. Nam licet *Romani*, ex lege Numae, auctores essent, ut celebrarent nuptias *puellae*, anno XI. ac XII. contra tamen sensit *Lycurgus*, *Graecus*, qui seras etiam nuptias *puellis* commendauit, ne ante nuberent, quam XIV. aetatis annum essent egressae. Vti PLVTARCHVS nos docet in collatione *Numae & Lycurgi* p. 77. Vnde causa: quare idem tempus connubiale in Graecia statutum tam foeminis, quam maribus. Prodit hoc idem HIPPOCRATES lib. XXXVIII. in *coacae praenot.* n. 397. p. 574. Ostendit ibi, qui morbi post *ephebos* metuendi, id est, *pueribus*. Explicat igitur initium pubertatis ἀπὸ δυοκαίδεκα ἐτέων. Quorum exempla alia XII. alia iterum XIV. habent aetatis annum. Hebdomodas duas, id est, bis septem annos ad pubertatem Heraclitum & Stoicos requisuisse, auctor est PLVTARCHVS de *de placit. Phil. lib. V. c. 24.* addita ratione: τέλειος ὃν τότε ἄνθρωπος. Περὶ δὲ τὴν δευτέραν ἐβδομάδα

4) aetate
xiv. anno-
rum etiam
puellis.

ἐννοια γίνεται καλῶς τε καὶ κακῶς καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. *Quia perfectus tum homo. Quippe, altera hebdomade hac, boni & mali cogitatio & disciplinae eorundem.* Eiusdem numeri testis est CENSORIVS *de die natali cap. 14.* tribuitque is causam eius Soloni. Atqui huius leges sunt, quae XII. tabulas Rom. replent, ut est testatissimum, MEVRSIVS *in Solone c. 23.* Verba eius sunt: ait Solon *in elegia septimum* *queinque annum pati metamorphosin.* In prima periodo homini cadere dentes: in altera pubem apparere; in tertia barbam; in quarta vires; in septima prudentiam; in octava eadem manere; in nona languorem sentiri; in decima mortem. Pergit idem: Graecos παῖδα vocare annorum XIV; μελλήφηβον XV; deinde XVI. ἑφῆβον; tum XVII. ἐξέφῆβον, reliqua. Eadem septennarii numeri simplicis & duplici mysteria nobis aperiunt CLEMENS *Stromatum VI.* PHILOΚΟΣΜΟΠ. Praecipue ARTEMIDORVS *lib. II. in oneirocritica cap. 7.* *Humana aetas annos septem habet. Vnde medici dicunt, nemini duarum aetatum uenam esse secandam τὸν τέσσαρες καὶ δύο καὶ εἴη λέγοντες, QUATVORDECIM annos natum significantes.* Taceo lusus numerorum in aetate alios, quibus indulgit nimium Graecorum philosophia. Quos ad rationes reuocauit SALMASIVS *de annis climactericis* idque sigillatim atque ex instituto. In ephēbis autem nuptias recte contrahi, notat EVRIPIDES *in Helena* versu 12. ἐπεὶ δὲ εἰς ἡβην ἦλθεν, ὥραιων γάμων; *cum ad pubertatem venit, tempestiuis nuptiis.* Et define magis HESIODVS *in ergis u. 696.* de quo c. 1. §. 28. p. 32. superius. Fuit igitur ἡβη seu pubes nuptiarum tempus, non finium tutelae.

Perstitere

PVBERES

sub tutela,
quam

finierunt

§. 5. Nam licet ephēbi (*) essent annorum XIV. tam pueri, quam puerae, ut contrahere possent nuptias & colere matrimonium: non tamen ideo Graeci

(*) ἡβη non procul distat a Latina *pube*; aut gregem *puerorum*, auctor est HESYCHI-
proxime etiam a Germanico *puer*, puer. vs h. u. Vulgus certe in Sueuia hodieque:
B̄a & B̄aγop Laconice dictos *pueros*, β̄, bu, pro *bub*; imo β̄a, b̄na, b̄nger, cetera.

ephebos siue *puberes* de auctoritate *tutorum* dimisere. Vt ADOLESCENTES XX. annorum. potius illud constet; *tutelas* omnes ad XX. aetatis annum apud Graecos perdurauisse. Tutore enim liberatus fuerat nonnisi *μειράκιον* XX. annorum adolescens, Qui μείρακες. quam aetatem ita definit *POLLUX* h. u. Et *GALENVS* *μειράκις* aetatem post *ephebos* ponit. Optimus quoque interpretres *TULLIVS*, *ἐκ μείρακιου* reddit ab *adolescencia*. Nam Graecis impuberes pueri; puberes *ephebi*; adolescentes, *μείρακες* audiebant. Ideoque XX. anno dicuntur *δοκιμαζέμενοι* *παῖδες* & *δοκιμάζεσθαι*, suaeque tutelae permitti; *μηκέτι ἐπιτροπευόμενοι*; sed *ἀνδρεῦσθαι*. Δοκιμαζέμενοι? Quod tum demum adolescentes *spectati*; *sui iuris*, sine magistro; *uirorum* nomine & consortio digni. Fuit igitur *Graecorum* ideo *politicum* quoddam *axioma* siue edictum: pueros ad XXI. aetatis annum *discere* debere reipublicae; inde autem *prodesse* eidem, ciues initiari & inscribi *LEXIARCHICO* aut *LEVCOMATI*. Eo certe digitum intendere uidetur *ARISTOTELES* *lib. VII. de republ. c. 17.* sub finem: δύο δὲ εἰσὶν ἡλικίαι, πρὸς αἷς ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὴν παιδείαν. Μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ, μέχρι ἡβῆς. Καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀφ' ἡβῆς, μέχρι τῶν ἐνὸς καὶ εἰκοσιν ἐτῶν. Οἱ γὰρ ταῖς ἐβδομάσι διαιρῶντες τὰς ἡλικίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, λέγουσιν οὐ καλῶς. Δεῖ δὲ τῇ διαιρέσει τῆς φύσεως ἐπακολουθεῖν. Πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, τὸ προσλείπον βέλεται τῆς φύσεως ἀναπληρῆν (*). Quae sententia nobis hic prodest multifariam. *Principio* ostendit causam; quare Graeci per *septennarios* distinguunt aetates, quasi diuini aliquid *septem* numeris inesset. *Deinde* prodit ex eodem fonte, quod Graecis infantes ad VII. pueri ad XIV. indeque *ephebi* sint ad XXI. annos. Vnde esse incipiant uiri, pars non domus porro; sed reipublicae. Post ridet hoc

(*) Meretur etiam exscribi uersio Latina. Quae est haec: Duae porro AETATES, ad quas necessario institutio diuidenda est. Altera ab anno SEPTIMO ad PUBERTATEM; altera rursus, a pubertate usque ad XXI. annum. Nam qui aetates per *HEBDOMADES* partiuntur; magnam partem non recte dicunt. Sequenda uero naturae diuisio est. Vult enim omnis ars omnisque doctrina id, quod naturae deest, supplere.

ipsum, nisi respondeat natura. Hanc enim in *aetatibus* distinguendis attendendam, non *numeros otiosos*. Demum illam iuris etiam artem improbat, quae indoli uim afferat rei ipsius. Sequi artem naturam: non eidem obstrepere & obuersari. Non significantius perstringi potuisset, uerbis & sensibus, iurisprudencia Romana, delirii plenissima, in his finibus *tutela* cum *pubertatis ingressu*. Contra *septem* porro annos, in *adolescentibus*, continuauerunt tutores *Graeci*. Vt iuuenes, suae tutela relictī non essent, nisi XXI. annos nati. Est uero, ut saepe dictum, XX. anni exitus, XXI. ingressus: ut numerus uterque unam eandemque aetatem habere uideatur. Neque exempla desunt, quae comprobant idem. Facit huc imprimis *LYSIAE oratio* ultima, quae est aduersus *Diagitonem*, tutorem improbum. Nam p. 536. dimittit e tutela *adolescentem* & *uirum* *μειράκιον καὶ ἄνδρα*; non puerulum puberem. Ad *uigesimum* hunc annum digitum quoque intendit *PLUTARCHVS* in *Lycurgo* p. 81. Οὗτος δὲ ὁ εἶρην, εἴκοσιν ἔτη γεγενῶς, ἄρχει, *hic itaque IREN*, cum *uiginti annorum fuerit*, imperat, sibi scilicet subiectis. Requiritur uiri docti, quid *εἶρην*; *ἱεγνες* sibi uelint? Nam lexicographi Graeci id tantum dicunt; quod haec nomina certae aetatis. Inde *CRAGIUS* lib. I. de repub. Lac. cap. 5. atque *MEVRSIUS* in *miscell. Lacon. lib. II. c. 3.* dolent, desiderari pleniorē significatū. Si quid adsequi licet coniecturis, existimauerim: uerba *εἶρην* & *μειράκιον* unius sensus atque significare rei suae arbitrum ac dominum. In uernacula dicerem: *der sein eigen HERR worden* tutore dimisso (*).

Ληξιαρχικόν
matricula
adolescentium
xx.
annorum.

§. 6. Adolescentia finita ex ea XX. annorum aetate, post finitam tutelam, in album ciuium siue, quod in sua lingua dixerant, *ληξιαρχικόν* siue *λέυκωμα*, inscripti sunt iuuenes. Testis est *HESYCHIVS*: *ληξιαρχικόν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἐνεγρά-*

(*) Vtrum *εἶρην*; *iren*; *herrn* nomina sint Vulgares lexicographi *εἶρην*, reddunt *puer*; etymī & elementī eiusdem, credat, qui uelit. sed rectius *adolescens*.

Φοντο οἱ τελεοθέντες τῶν παίδων. Inde δοκιμαθεῖς ἀντὶ τῆς εἰς ἀνδρας ἐγγραφεῖς; id est, in *album uirorum* relatus. Errant igitur lexicographi passim, in iisque etiam ille *Henr. Stephani* thesaurus, quod *puberum* nomina relata esse putet in *lexiarchicum*, in quo, constat, nonnisi *uiros*; hoc est, *maiores* natu nomen locumque habuisse. Protulit hoc CRAGIVS *de republ. Laced. lib. I. c. 5.* ad plenam pubertatem. Sed haec distinctio Latina, in Graeciaque non meretur attendi. Vbi, causa finiendae tutelae unica & perpetua XX. annorum aetas. Quos circulos etiam turbat *Henr. DODWELLVS praelect. Cambd. V. §. II.* Cuius erratio duplex. Prima, quod existimet, *ephebis* adscriptos, eosdem fuisse, quam *δοκιμαθέντες*. Cum tamen *ephebi* iidem, quam *puberes*: sed *μείραξ* & *μειράκιον* aut etiam *δοκιμαθέντες* iidem, quam *adolescentes* aut *uiri*: *Ephebi*, facti anno aetatis XIV. sed *meiraces* XX. demum. Primi utebantur *praetexta*: ultimi *toga uirili*. Primi neque in *censum* neque *album* ciuitatis relati: cum ultimorum nomina ideo LEXIARCHICO aut LEVCOMATI inscripti; quod ex *ephebis* excessissent *ἐξεφύβιοι*. Licet nullus dubitauerim; ex indulgentia singulari ipsos Graecos quandoque hos annorum limites contraxisse. Quorsum exempla, ad quae prouocat DODWELLVS *praelect. Cambd. V. §. II.* Sentiunt uero nobiscum Guil. BVDAEVS in *Graecis* atque *Sam. PETITVS lib. VI. tit. 7. p. 493. §. 6.* Quapropter mirum non est, apud Graecos solis *epitropis* siue tutoribus opus fuisse: *curatores* autem illos nesciuisse. Quoniam, ferius finita tutela, post annum XX. *adolescens* sui iuris factus; *suae tutelae* datus neque porro ei opus freno, capistro, rerum arbitro alieno & moderatore. Quae causa fuit, quare THEOPHILVS, interpretes Latini iuris Graecus, nomen *curatoris* non potuerit Graece reddere. Inde *lib. I. tit. XXIII.* *περὶ κουρατωρείων* & sequens: *de satisfatione tutorum & curatorum* *περὶ τῆς ἐγγύης τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν κουρα-*

Graeci
muti in
CVRATE-
LIS,

ἐπίτρο-
πος, κου-
ρατώ-
ντων.

κουρα-

νοῦνεγτώρων idemque in aliis. Quae omnia Germanorum institutis congruunt: apud quos ex iisdem quoque causis exulat cum nomen, tum munus curatoris. Quae uero ex eo tempore, ex quo *Graecia* iuribus ac legibus *Latii* subiecta, uersa in alium statum, illa repeti ac requiri omnino debent ex segmento priori.

CAP. III.

**Historia iuris GERMANICI in PVBERTATE
inchoanda finiendaque TVTELA:
*von mannbar, männlich und mündig
werden.***

A Roma-
nis &
Graecis
ad Ger-
manos.

DUplex iter confecimus, *Romanum & Graecum*; tertium succedat, *patrium*, si non prioribus spatio longius, certe impeditum magis & tenebris atque offuciis alieni iuris occupatum. Ut ergo etiam inde emergamus & gressu recto deueniamus ad lucem, portum, ueritatem; repeti debet res haec a prima origine.

Vbi pu-
bertas
nonnisi se-
ra XX. an-
norum.

§. 2. Principio illud est testatissimum; quod *sera* magis *pubertas Germanis* fuerit, cum ad *nuptias*, tum ad finiendam *tutelam*: quam uel in *Graecorum* bis septem mysticis numeris uel in libidine puellarum *Latii*, X. aut XII. annis inupturientium. Ita enim *MELA lib. III. c. 3.* describit mores Germanorum: *maximo frigore nudi agunt, antequam PVBERES sint & LONGISSIMA apud eos PYERITIA est.* Nam antequam pili emergerent, nudi egerant masculi & foemellae, quod eousque nescirent peccare libidine. Qua etiam causa huius aetatulae homullis licuerat interesse balneo cum parentibus, sine opprobrio. Porro dicit *Mela pueritiam* non longam, sed *longissimam*. Definitam forte non XVIII. plenae pubertatis anno: sed XX. qui annus fuerat, in pubertate plenissimus. Ne-
que

que dubitandum, idem tam de masculis intelligendum, quam de foemellis. Quoniam grauiſſimus interpres nobis TACITVS de M. G. c. 20. ſera IUVENVM uenus ^{etiam in} eoque inexhauſta pubertas: nec VIRGINES feſtinantur. Et ſigillatim VARRO de re ruſt. II. 1. ob mores impudici Latii, demiratur: uirginem adpellari Illyriis, foeminam XX. annos natam (*). Conueniunt haec cum illis, quae legimus apud CAESAREM lib. VI. comment. Gall. c. 21. Qui diutiſſime IMPUBERES permanserunt, inter ſuos maximam ferunt laudem. Hoc ali ſtaturam; ali uires; neruoſque confirmari putant. Intra ANNUM uero XX. FOEMINAE notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habent rebus. Cuius rei nulla eſt occultatio. Quod & promiſcuae in fluminibus perluuntur & pellibus aut paruis renorum tegumentis utuntur. Magna corporis parte nuda. Ridet HOTOMANNVS Caefaris formulam: qui diutiſſime impuberes permanserint, quaſi pubertatis tempus a noſtra uoluntate penderet, non uero ab indole naturae. Inde Graecus interpres explicat uerbis aliis: καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ὅτι πλεῖστον χρόνον ἈΓΑΜΟΤΕ διαμένοντας, μάλιστα ἐπαινέσι. Vt impubes idem ſit, quam ἄγαμος. Cum enim Romani feſtinarent nuptias ante pubertatem, quam ſaepe noluerant expectare; impuberes & coelibes habebantur pro ſynonymis. Eſt igitur illud certiffimum: nubilem in utroque ſexu aetatem habitam fuiſſe XX. annorum apud Germanos, ſi non lege, tamen moribus & uirtute.

§. 3. Quid uero nunc porro dicendum de aetate Germanorum in finienda tutela? Licet pubertatis alii ^{Eadem aetate xx. annorum finita} imites, ad nubendum; alii ſapientiae, ad finiendam tute- ^{TUTELA.}

(*) Pro quo XX. annorum numero fru- uirgo referri potuerat inter reipublicae ſtra ſubſtituere uolunt interpretes XXX. portenta. Quod, PLUTARCHO teſte Quasi foemina XX. annorum nihil miri p. 77. inde a Numae aeuo, uirtutis ac legis in Latio eſſet: puellam X, aut XII. iam aut noui ſit. Verum loquitur Varro de anno deuirginari. moribus libidinoſi Latii; ubi XX. annorum

Quod in
connubio
non satis,
generare
& concipe-
re.

lam: utriusque tamen apud Germanos idem fere con-
centus ac harmonia. Quod putarent, non satis esse, *con-
iugem* fieri ideo, quod *generare* & *concupere* posset; nisi
sciret simul regere familiam, bona administrare & acqui-
rere ea, quae ad cultum & uictum necessaria. Praefer-
tim quod tam *uxor*, quam *maritus* nouus ad hanc spar-
tam obeundam in Germania uocarentur. Ipsa non mi-
nus *uxor admonita, uenire se laborum periculorumque so-
ciam*, auctore TACITO d. M. G. cap. 18. Contra hoc fue-
rat in Latio; ubi *uxor* uocata non nisi ad otium & concu-
piendum & edendum partum: omnibus curis ad mari-
tum solum deuolutis. Quod explicauimus ad St. Velleia-
num diff. I. differ. 2. 3. 4. reliquis.

Sed tamen
XX. ANNVS

1) NVBILIS.

2) causa fi-
niendae

poteſtatis

PATRIAE

3) TVTE-
LARIS.

I. G. qui

turpe

maritum

pendere a

tutore uel

curatore?

§. 4. Quicquid sit: uti, historia teste, hoc scimus,
quod ante XX. aetatis annum *pueri Germani* non in ci-
uium numero; sed eousque crediti pars domus *pater-
nae* aut *tutelar*: ita post aetatis annum XX. connubio
maturi ex domo patris multoque magis tutoris sui ex-
iungere suaeque tutelae sunt relict. Vnde nobis est certissi-
mum; *tria* haec terminum eundem habuisse: *emancipatio-
nem; nuptias; tutelam*. Si enim turpe fuerat, *maritum patris*
porro subesse *poteſtati*; certe turpius, *maritum* pendere
a *tutoris* (curatorem enim, ut omnes alii populi, igno-
rarunt) *auctoritate*. Ex aduerso res se habuit apud Ro-
manos, quorum mariti uti in patria domo subſtitere: ita
etiam dedecus nullum, *interdici maritum bonis* eumque
curatori, in hac causa, subesse. Est igitur ſententia mea
haec: *finiuisse tutelam aut legem aut uirtutem apud Ger-
manos*. Legem quidem si adoleſcens eſſet XX. annorum:
uirtutem, si inſigni aliquo *prudētia* praematurae speci-
mine *terminum* iuris poſitiui anteuerteret. TACITI nar-
ratio de M. G. c. 13. eſt quidem haec: *Arma ſumere non an-
te cuiquam moris, quam ciuitas ſuffecturum probauerat.*
Tum in ipſo conſilio uel PRINCIPVM aliquis uel PATER uel
PRO-

I. G. quare

uir ARMIS:

I. R. TOGA

agnoscan-

tur?

PROPINQVVS (tutor) *scuto frameaque iuuenem ornant.*
Haec apud illos TOGA (posita scilicet praetexta puerili)
hic primus IVENTAE (non adolescentiae) *honos.* Ante
hoc DOMVS PARS *videntur*; *mox reipublicae.* Aut enim
a minoribus AETAS *separat*; aut VIRTVS *agnoscit*, ut idem
TACITVS *de M. G. c. 20.* est auctor. Vti ergo apud Ro-
manos nemo suae tutelae relictus est ante terminum iu-
ris positiui, annum XIV. plures uero, ex rationibus con-
sultis, ultra hoc tempus sub *tutela* perseuerauerunt: ita
apud Germanos, ob *seram* annorum XX. *pueritiam* plu-
res fuerunt, qui hunc limitem anteuenterunt & antici-
parunt *uirtute*. Si nempe puer uel adolescens rebus prae-
clare ac fortiter gestis inclaresceret. Vt, solito citius,
mereretur numero adscribi hominum sui iuris. Vti ho-
dieque fit inter *pueros*, *palatinos* nobiles (*denen pagen*);
quorum alii citius, alii ferius gladio solent accingi. Eo
quidem fine, ut se ipsos deinde possint defendere ac tu-
eri *suis armis* ac manibus neque opus porro eis esset tu-
tela & manu *aliena*. Licet hodie, ex iuris Romani re-
ceptu, ideo ille non exeat *curatela*. Et sane, licet mul-
toties contingat, ante annum XX. aetatis, *pueros* eius-
modi *palatinos gladii* & *belli priuati* iura consequi: serius
tamen illo tempore iste ritus non solet differri. Nisi for-
te ipsius pueri intersit; diutius agere in principis cubi-
culo (*als cammer- oder leibpage*): quam locum illum
relinquere.

I. G. TUTE-
LA abru-
pta:
I. R. pro-
rogata?

I. G. pubes
m. MILES,
webrhafft:
I. R. non
idem.

§. 6. Est igitur illud luculentum satis; quemad-
modum *Romani*, post *pubertatem*, *pueros* induerunt
TOGA *uirili*, atque retulere in *album* ciuium ac *censum*
quod *cap. 1.* ostensum; *Graeci* autem, non *pubis*, sed *iu-*
dicii ergo, *adolescentes* anno demum XX. inscripserunt
LEXIARCHICO siue ciuium *matriculae* & LEVCOMATI, quod
cap. 2. explicatum: ita *Germani* eodem anno XX. *ado-*
lescentes ense & *framea* siue *hasta* donauerunt eoque sym-
bolo,

SYMBOLA
pubertatis
a) Graecis
lexiarchi-
cum
b) Roma-
nis toga
c) Germa-
nis fer-
rum.
d) uirtus;

bolo, qui antea *pars domus* siue *familiae* alterius *patris* sui aut *agnati* tutoris fuerunt, suo iuri tutelaeque suae reliquerunt. Idque ideo, quod Germani, litterarum ignari, *albo ciuium* destituerentur: contra quilibet subditus liber ac sui iuris *gladio accinctus* incederet, quasi iure quodam belli priuati ad ultionem iniuriarum instructus, cum apud Romanos, enssem gerere, nemini datum, nisi militi. Et, nisi fallor, hoc idem illud est, quod TACITVS *de M. G. c. 31.* commemorat de Cattis sigillatim: *ut primum adoleuerint* (positis pueritiae ac pupillaribus annis) *crinem barbamque submittere* (alere). *Nec, nisi hoste caeso, exuere uotiuum obligatumque uirtuti oris habitum* (siue barbam). Id est *aetas XX.* annorum reddit hominem Germanum suae tutelae: *uirtus agnoscit*, etiam sine aetatis definito termino. Si hunc *fortitudine* ante uertit.

Etiam XX.
anni WGO-
THIS ad
finiendam
tutelam.

§. 7. His moribus usi sunt populi GERMANIAE etiam deinceps omni tempore ac loco; nisi in illis oris, ubi, instar ignis fatui, acti sunt, per Latii iura, in transuersum a uiaque trita & recta turpiter aberrarunt. Quod indicabimus infra ex instituto. Nam OCCIDENTALES GOTHOS pariter XX. aetatis anno adolentes habuisse pro hominibus sui iuris; tutelae suae; non alienae domus, sed reipublicae parte: illud nos docent antiquissimae leges eorundem *lib. IV. tit. 3. §. 3.* Si filius iam ad PERFECTAM aetatem, id est, usque ad XX. annorum perueniat aetatem; ipse iuniores fratres sub sua TUTITIONE defendet. Vnde satis elucet per Gothica instituta, XX. annos natum habitum pro MAIORI siue, ut nunc barbare dicimus, MAIORENNI. Idque quinquennio ante, quam factum fuerat per iura Latii. Sed, dicis, in iisdem LL. *WGOth. lib. IV. tit. 3. §. 1.* haberi sententiam contrariam & Romano iuri concinnam omnino: *filios infra XXV. annos dicendos pupillos*, ubi forte pro minori accipi debeat

Codex LL.
WGOthi-
CARVM
MSCTVS.

beat uox pupilli. Iterum detegam errorem idque fide CODICIS MEMBRANACEI, quem possident musae meae de LL. WGOOTHICIS MSCTVM. In illo certe pro numero XXV. habetur nomen, *litterarum* elementis exscriptum, QVINDECIM. Vt adeo sensus sit; XIV. annos natum *pupilli* uerbo adpellandum. Sed hoc nihil cum aetate MAIORIS habet commune (*).

§. 8. Concinunt in hoc VIGINTI annorum spatio, MAIORIBVS definito, etiam NORMANNI. Quorum LL. in MEMBRANACEO CODICE, musula mea custodit pariter. Vt loca dare & enarrare liceat ex *autographo*, non iuniori seculo XII. quod indicant ductus elementorum (+). Verba LL. NORMANNICARVM tit. VII. sunt haec: *Tutelam aetate MINORVM habet princeps NORMANNIAE in feudis LO- RICAЕ (militaribus). MINOREM autem aetatem habere dicuntur, qui nondum spatium XX. annorum compleuerunt. Qui in TVTELA usque ad VICESIMVM annum completum tenendi sunt. VNVS enim VLTRA ANNVS eis conceditur, ex usu Normanniae. Quo CLAMOREM (actionem in iudicio gerichtlichen widerruff) de REVOCATIONE SAISINAE ante-*

Idem xx. annorum limes NORMANNIS.
Verba e CODICE MSCTO.
Addito VNO obrestitutionem in in-

(*) Saepe questus sum, uulgarem LL. WGOOTHICARVM editionem admodum esse mendosam. Indeque huius iuris lacunas & dissensus. Mendis enim sublati constabit sibi *WGothica iurisprudencia* omnino. In Gallia egomet, Parisiis, meo aere, redemi harum legum *membranas*. Forma eius libri, ut plicari solent libri nostri chartacei, octupla. Litterae uetustatem habent seculi XII. scriba nulli cedit uel elegantia uel cura in euitandis mendis & sphalmatibus. Animus est, uel illius edere *variantes lectiones*; uel recudere codicem totum. Eique iungere LL. alias NORMANNICAS; ANDEGAUENSES; SAXONICAS; FRISIAS. Quas in MEMBRANIS possideo pariter MSCTAS.

(+) Debeo etiam hunc CODICEM MEMBRANACEVM LL. NORMANNICARVM Galliae, profusae & prodigae nuper, in his thesauris uendendis. Absoluit ille plagulas DXVI. Cum patrio iuri facem praeferant luculentissimam hae leges; uti scilicet *septentrionalium populorum* omnium in moribus, lingua, institutis ac iure pulcherrima ubique harmonia: in eo ero, ut proxime prodeant illae in lucem. Habebunt inprimis iureconsulti *Saxonici*, quod inde discant & doceant emendentque patriae suae legum uerba; *sensus; sententiasque*. Interpretum, praesertim recentiorum, oscitantia, corruptos, turbatos, huc & illuc tortos, perfusos Latini & cerebri officii & pigmentis. Vt pristina eorundem indoles & ratio uix possit agnosci etiam ab oculatissimo: nisi lumen accedat mediis aevi reliquiarum.

tegrum.

Inde XXI.

anni SA-

XONVM.

cessorum, per inquisitionem (actionem) debent in curia proponere. Ei enim, qui VIGINTIMVM annum complevit, inquisitio (actio) de SAISINA (possessione, dominio) antecessorum non conceditur; nisi infra ANNVM & DIEM, clamoris facti (actionis institutae) mortuus fuerit. Et porro: sciendum est, quod dux Normanniae habet CVSTODIAM (tutelam) MINORVM, quousque XXI. annos habuerint completos. Ea uidelicet ratione: quod, cum a custodia (tutela) exierint, DESAISINAS (possessiones alienatas) ad eos pertinentes, potest inquirere (vindicare in iudicio agendo) & eas eis tenentur restituere, si male fuerint alienatae. In custodia (tutela) autem heredes esse, quousque XX. annos integros compleuerint. Et tunc debent illi, qui eos habebant, eis omnia feuda reddere, quae, occasione custodiae (tutellae) ad manus eorum deuenerunt. In PRIMO autem anno post VICESIMVM heredes SAISINAS (possessiones) antecessorum suorum & eorum, quorum ESCAETE (hereditas, erb-schafft) ad ipsos, tanquam ad propinquiores heredes debent uenire, possunt per inquisitionem (processum in iudicio) reuocare. Si autem tacuerint, quousque VICESIMVS VNVS suae etatis annus penitus fuerit adimpletus, ad dictas SAISINAS (possessiones) reuocandas per recognitionem audiri non poterunt nec debebunt. Et iterum

Eodem xx.

anno FOE-

MINAE

MAIOREN-

NITAS; nisi

haec uxor.

Vbi sub

TVTELA

mariti,

paulo post: FEMINA tamen, nisi per matrimonium (tum enim ei maritus est instar tutoris, der eheliche vormund) custodiam non egreditur nec etiam aetatem habere (zu ihren tagen kommen) dicitur, quousque XX. annos compleuerit. (Vt in sexu diuerso nullum discrimen). Si quis uero in nonaetate (i.e. minori aetate) constitutus, duxerit in uxorem, habentem feodum, feodum in custodia erit, quamdiu adolescens aetatem non habebit (maior factus non fuerit). Mulier enim conditionem uiri sui sequitur & legem. Sunt haec aurea prorsus: quae patriae & Saxonicae iurisprudentiae lucem adferunt in tenebris, quibus illa adhuc fuerat

fuerat inuoluta & irretita. Patet inde, quod SAXONICA MAIORENNITAS aetatem requirat XX. annorum, instar Graeciae & ueteris Germaniae. Patet deinde, quod eadem aetas XX. annorum praescripta foeminis; sitque perpetua mulierum tutela aut curatela partus Latii alienus. Praeterea patet, uxorem agere sub *tutela* & *curatela*, utrumque nostris Germanis unum idemque, sui mariti. Porro etiam hic elucet; quod pupilli *uassalli* tutela sit penes *dominum* eaque *fructuaria*. Tum intelligitur hoc, quod discrimina Normannis inter aetatem *nubilem* & illam, ob quam *finienda tutela*. Sed ultimum restat, quod est maximum: *qua causa VNVS VICESIMO, in maiori aetate, sit adiectus ANNVS, prolataque ad XXI. annum maiorennitas?* Antequam prodidisset mihi codex meus causam: illam adsecutus sum coniecturis. Nempe *maiorennitate* XX. anno *adepta*: unus annus addi ac relinqui debuerat iuueni, ut, si quando laesus esset in minori aetate, *annus* spatium superesset, intra quod posset agere remque temere alienatam aut perditam reuocare. Inde euenit, ut, addito hoc anno, dici posset: NORMANNOS (idem de Saxonibus) *XXI. aetatis anno completo* fieri maiores. Quo iure, in his oris, uiuimus ac utimur nos hodieque. Olseci idem supra *cap. I. §. 35.* in MAIORI aetate Latii XXV. annorum. Quorum XX. anni *terminus uerus* ac sincerus, Graeciae & Alemanniae concinnus; V. reliqui habendi pro *adiectiis* & *accessoriis*, ob *restitutionis* in integrum beneficia, quibus lustrum & *census* tempora debuerant absolui (*). Neque mirum, etiam prolato ita maioris aetatis termino, nouam restitutionem effectam nihilominus. Nam

IN MAIORE
annus XXI.
qui AC-
CESSORI-
VS?
Iure
a) Nor-
mannico
b) Saxo-
nico
c) Angli-
co &c.
*Vera cau-
sa adiecti
anni VNI-
VS.*

(*) Licet enim postea per *l. ult. C. de temporib. in integrum restitutionis* Iustinianus statuerit *quadriennium*: antea tamen *quinquennium* fuerat & multa discrimina alia: utrum restitutio Romae & in Italia facienda, an alibi. Quod huius loci non est, uberior explicare. Non vero ideo ignorantiae inculandus imperator. Quoniam, statu Romae in Latioque mutato, non opus fuerat porro attendere iura ea, quae ad pristina tempora unice respexerant.

idem hodieque fit in Saxonia. Licet enim annus VNVS, post *uicesimum*, tempus definiat *restitutionis*: illo tamen ad uicesimum adglutinato semel, siue ignorantia siue fauor nimius pro *minore* noua restitutionis tempora effinxit iterum requisivitque a iuribus Latii. Vt adeo *duplici* restitutionis spatio gaudeant hodieque iuuenes nostri cum in Latio, tum in Germania.

FRANCIS
maior XXI.
natus.

§. 9. Gratam operam praestitimus haud dubie pluribus populis. Indicando illis ueram nullique haecenus detectam & proditam causam: *quare hodie demum XXI. non uero, ut olim XX. aetatis anno, homines fiant maiores?* Nam plurimi hoc aetatis penso uel olim usi sunt uel utuntur etiam nunc. De FRANCIS memorabilem locum e tabulario produxit deditque FRESNEVS *u. aetas*. Charta est IOHANNIS reg. Hierosolymitani an. 1214. Verba eius haec: *scire uos uolumus; quod CONSVETVDO, ANTIQVA & per ius (leges publicas) adprobata, talis est in regno Franciae: quod nullus ante XXI. annum potest uel debet trahi in causam, cetera (*)*. Quod igitur Ioan. FABER, Galliae cancellarius olim ad C. scripsit: *maiorem XIV. annis aetatem generali Galliae consuetudine haberi pro perfecta: illud in nuptiis est requirendum, non autem in finienda uel tutela uel cura*. Licet enim discrimina horum nominum ac munerum ignorent Galli: solent tamen hodie aetatem non ante habere *perfectam*, quam XXV. maiorem, idque ex iuris Romani receptu.

BRITAN-
NIS XX. an-
norum ae-
tas MAIOR.

§. 10. Regnant tamen pristina *maiorennitatis* tempora in quibusdam prouinciis. Ita enim BRITANNIAE MINORIS est lex, tit. XXI. art. 457. his uerbis concepta: *l'homme ou femme, qui sont sous l'aage de VINGT ans;*

(*) Sed Gallia hodie sequitur ius Romanum neque antefinit tutelam aut curatellam, (quorum munerum nulla ibi differentia) quam XXV. aetatis. Quod testantur mo-

LINAEVS in Paris. consu. AVTVMNVS in collatione iuris Gallici & Romani; DOMAT en loix ciuiles dans leur ordre naturel, alii.

sont mineurs. Et VINGT ans accomplis & passez sont MAIEVRS. Igitur tam mares, quam foeminae maiores fiunt XX. anno aetatis. Dolet *Bertrandus d'ARGENTRE*, insignis ad has leges commentator, p. 1763. 1764. quod homines fuerint nasutuli & calumniatores; qui hunc terminum uocauerint huic prouinciae in dubium. Quod Latina *maiorennitate* iunior esset totis quinque annis. Quasi nihil rectum, quod non Romanum. Cum tamen, in hoc saltem argumento, certissimum sit, Romano iure nil stultius; contra patrio nihil aequius & sincerum magis fuisse.

§. II. Etiam AVRELIANÆ urbis ac principatus hic idem terminus *maiorennitatis* XX. annorum & diei unius, ne super fine anni orirentur discrimina. Itacerte in *consuet. AVRELIANIS tit. I. cap. 30.* definitum: *MASCVLI MAIORES annis sui que iuris efficiuntur, ubi VIGESIMVM aetatis annum unumque diem superauerint. FOEMINAE QVATVORDECIMO & uno die peracto.* Cui addendum *cap. 35.* Vbi idem repetitur de foemina sigillatim. Huic legi ideo succenset interpretes *Pyrrhus ANGLEBERMEVS*, quod foeminae *maiorennitas* sit iunior. Verum factum est hoc ideo, quoniam mulieres agunt sub curatela maritorum.

AVRELIA-
NENSIBVS
XX. annus
MAIOR.

§. 12. Parem limitem MAIORIS aetatis habent ANDEGA-
VENSES. Produnt hoc a Choppino editae *consuetudines ANDEGAVENSES artic. LXXXVI. le bail, du masle noble, dure iusque a ce, que celuy, qui est tenu en bail. S'il est MASLE ait VINGTS ans accomplis: & de la fille iusque a ce, qu'elle ait QVATORZE ans accomplis.* Dolet ipse quoque commentator insignis CHOPPINVS, quod hic mores Latii migrentur ideo; quasi Galli, uaser populus & uersutus, citius sapiant, quam Romani. Interim, putat, constringendam interpretationem, ne obsint destruuntque leges Romanas. Neutrum placet. Nam ad-

ANDEGA-
VENSIBVS
XX. an. aet-
as MAIOR.

scribi non debet *insolentiae* aliquid; ubi pristini antiquissimique moris imitatio. Deinde castra Latii hic quidem deferenda, ubi pugnant cum laruis & umbris.

PICTAVI-
ENSIBVS
XX. an. ae-
tas MA-
IOR.

§. 13. In PICTAVIENSIBVS statutis illud notandum, quod exempla uetustiora *artic. CCCXVI.* ita se habeant: *le fils estant en la puissance de son pere & non emancipe. S'il est marie des ce qu'il a passé l'aage de VINGTS ans.* Sed, manu interpretis, additum CINQ. Vt hac fraude apud *Pictavienses* regnarent iura Latii. Petrus RAT, senator *Pictaviensis* & patriarum legum commentator, prodit hanc fraudem addito iudicio: *in illa XX annorum aetate hominem idonea mente ac ratione esse, ut suis rebus praesit neque opus habeat AETATIS VENIA & indulgentia.* Verum satis de moribus Gallorum.

SVECI &
septentri-
onales XX.
anno MA-
IORES.

§. 14. In regnis SEPTENTRIONALIBVS, quorum incolae uel *soboles* nostra uel maiores, existimat Ioannes LOCCENIVS *dissert. IV. iuris Suecici qu. 11. p. 112.* nihil de maiorenitate definitum; quod uirtus maiorem fecerit; non annorum numeri. Vt adeo uni citius; serius alteri gladii iura cum iisque maiorenitas data esse uiderentur. Quod idem illud fuerat institutum Germanorum, descriptum §. 4. Verum utut facile crediderim, ob uirtutem in Suecis adolescentes ante XX. aetatis annum adpellatos esse maiores: iura tamen *maiorum* ultra XXI. aetatis anni ingressum uix dilata. Prodit hoc ius VPLANDICVM, quod definit *maiorenitati* XX. aetatis annum. Vt agnoscit Io. O. STIERNHOOK *iuris Suecorum lib. II. c. 1. p. 154.* Atque inde argui omnino potest ad Sueciam uniuersam, si mores, si instituta attendantur uniuersim. Quod si, in gratiam alicuius, is terminus contractus, illud ad *priuilegia* pertinet, quae ius commune non destruunt. Vnde rectum est iudicium Caroli LVNDII in *prolegomenis ad LL. Vpland. p. 18.* conuenire in eo *Vplandis* cum LL. Graecorum, quibus homines, XX. annos nati,

nati, habiti sint *maiores*, digni, qui *cives* ac *militēs* initiarentur.

§. 15. De POLONIS illud mirum. Cum enim uiuant illi ^{POLONICO} ceteroquin *iure Magdeburgico* siue, quod unum idem- ^{iure XXIV.} que, *Saxonico* iure, ubi MAIOR aetas spatio XXI. anno- ^{annis quē} rum definita: nihilominus addendum apud illos *triennium*, ut XXIV. annos nati demum *maiores* ^{MAIOR?} *suaeque tutelae*. Ita HERBVRTVS in u. *anni discretionis*; LIPSKIUS in *obseru. X. n. 8. Nicol. ZALASZOWSKY lib. II. iur. Pol. tit. 17. art. 8. p. 257. sq.* aliique. Sed tamen, crediderim, Polonos eundem cum Saxonibus habuisse *limitem maioris aetatis*. Postea *quatuor* annos adposuisse *pristinis institutis* ideo; quod intellexerint *tempora restitutionis* in integrum esse *quadriennium*. Qui enim LITHVANI, ^{LITHVANI} uicini, XVIII. ^{XVIII. an-} maiorennitatis annum haberent, quod ^{no aetatis} Aug. KOLVDZKIUS in *promptuario iuris Lithuaniae* u. *mi-* ^{MAIORES,} *norennis*: nisi iunior illis siue *Saxonica minorenitas*, ob iuris Romani officias prolata deinceps *triennio* aut *quadriennio*.

§. 16. Ne tamen aliquid dissimulem, etiam HVN- ^{I. HUNGARICO XXIV.} GARIAE est annorum XXIV. MAIORENNITAS atque ita ^{annos na-} utriusque regni in Slauica forte gente colluies ac con- ^{tus, est MA-} centus. Aperiat nobis rem *Steph. de WERBOECZ iuris* ^{IOR,} *Hungarici part. I. c. III.* Cuius sermo est hic: *Perfectae aetatis sunt MASCVLI XXIV. annorum. FOEMINAE uero, iuxta modernorum consuetudinem, XVI. annorum. Eorum, qui imperfectae aetatis, alii legitimae alii illegitimae. Legitimae aetatis masculi & foeminae sunt XII. licet forte olim aliter. Et MASCVLI an. XVI. super debitis & pignoris titulo: anno XVIII. de auro & argento ceterisque rebus ipsorum mobilibus FASSIONES (*) facere possunt. Anno*

(*) Forte idem, quam sibi ipsi prospice- quam agere in iudicio. Cuius coniectu-
re contrahendo; *sich selbst fassen oder* rae causam hic uideo nullam.
handlungen abfassen. Alii putant idem esse:

tandem XXIV. uniuersa bona & quaelibet iura eorum possessionaria uendendi, permutandi, &, quocunque titulo uoluerint, alienandi, plenariam habent facultatem. Ceterum, quae de masculorum hic pubertate habentur anno XII. aetatis; illa tribuenda confusio pigmentorum Latii exceduntque limites omnes naturae & rationis.

I. BOHEMICO XX. annorum est MAIOR.

§. 17. BOHEMICO iure tenentur quidem tutores pupillis rationes reddere; masculis quidem anno XVIII. atque foemellis XV. sed anno XX. demum consequitur adolescens rerum suarum administrationem. Postea rescindere & reuocare ei licet, intra I. anni spatium, quae in damnum facta minorennis. Vt adeo, tempore utroque coniuncto, annum habeas XXI. *Saxonicae maiorenitatis.* Quo iure regitur utiturque *Bohemia* alias.

I. PORVSSICO XXI. annis est MAIOR.

§. 18. In PORVSSIAE regno pariter lege cautum est: ne uel citius uel serius adolescentes utriusque sexus tutela liberarentur, quam XXI. aetatis anno plene exacto. Vt uerba habentur *lib. II. iur. Poruss. art. 8.* Et licet cogitauerit quis, datum hoc esse iure nouissimo; *und solle das Ræml. recht hiemit durch diese gegenwärtige ordnung cassiret und aufgehoben seyn:* est tamen hoc instituti antiquissimi. Idemque statutum in ueteri CODICIS exemplo 1620. atque in ipsis CVLMENSIBVS tabulis *lib. IV. tit. 14. c. 5. 13.* Vt adeo MAGDEBURGICO siue, quod uulgo dici solet, *Saxonico iuri*, quod principio rerum in *Porussia* regnauit, hoc idem tribuendum esse uideatur.

I. HISPANICO qui reges XX. annorum MAIORES.

§. 19. Binis uerbis addo de HISPANIS; quod lex regni uelit: *ne quis Hispaniam regat, nisi annos natus XX.* testibus MOLINEO *de primog. lib. I. c. 2.* GVTIERREZIO *part. I. de tut. c. 18.* Licet uero in subditis tempora Latii regnent neque eorum aliquis maior, nisi XXV. annorum: putauerim tamen in *regibus* permanfisse WGOTHICI iuris reliquias. Hoc enim anno XX. tutelas finire, diximus §. 8. superius.

§. 20. Et quemadmodum hodierni *Angliae* populi sunt *Normanni & Saxones*: ita quoque iura MAIORVM his sunt concinna, initium facientia ab anni XXI. exitu. Definite FLETA, iureconsultus *Angliae* seculi XIII. in *comment. iur. Anglicani lib. I. c. 9. de tutelis: plena aetas VIGINTI VNIVS anni. Ante hoc tempus VNDRES* (inferiores, iuniores, iungen) *dicuntur & sub tutela remanent. Inde a VIGESIMO SECVNDQ anno se ipsos tueantur.* Est autem hoc de hominibus alicuius numeri aut census intelligendum, qui post VICESIMVM & VNVM annum completum fiunt suae tutelae; alii citius, quod docet *Ranulphus de GLANVILLA lib. VII. iuris Angl. cap. 9.* Idem terminus XXI. annorum in MAIORI definitus BRACTONO *lib. 2. iur. Brit. c. 37. §. 2. LITTLETONO sect. 103.* Atque his moribus uiuunt hodieque Angli, teste *Io. COWELLO lib. I. instit. tit. 22.* ubi de foeminis tamen addit, quod ipsae anno XIV. aut in grauiori causa anno XVI. liberentur tutela. Ratione adiuncta, quoniam maritum habeant instar tutoris. Sed quid de illis, quae colunt coelibatum; paucissimis in isto regno. Quod tamen *curatores* Angli nesciant: non crediderim, ex indole ac institutis populi esse, his porro omne negare auxilium.

§. 21. In GERMANIA nostra, licet receptus iuris Romani nonnisi subsidiarius fuerit, illud tamen in multis prouinciis patriae instituta depresso & expunxit. In aliquibus mansit terminus anni XX. & XXI. definitus a ueteri Germania aetati MAIORI, barbare MAIORENNITATI. De SAXONIAE moribus illud adeo est certum, ut plures existiment, his unice deberi XXI. annorum maiorennitatem. Cum tamen hoc sit falsum inane. Sed nihil noui est: *Saxonico iuri sigillatim tribui*, quod GERMANICI iuris uniuersim. Loquitur hic, sed non absque nugis & pigmentis Latii, SPECVLATOR *lib. I. art. 42. über XXI.*

ANGLIO
XXI. anno
aetas MA-
IOR.

In GERMA-
NIA XXI.
annos na-
tus MAIOR.
iure SAXO-
NICO?

jahr ist der MANN zu seinen tagen kommen ()*. *Welches mannes alter man nicht weiß: hatt er haar in dem BARTH und danieden an dem BAVCH und unter ieglichem ARM deßgleichen: so soll man wissen, daß er zu seinen tagen kommen (††)*. Friuolae gerrae! ut solet nugator stultissimus. Euomit uno halitu deliria plura. Falsum est, Germanos, in tutela finienda, lanuginem & pilos respexisse, qui mores fuere Latii infanientis. Animi robur uirtutemque sibi proposuerant promiserantque in homine XXI. annos nato. Falsum est, hos pilos nuntios creditos legis primaevicennariae. Falsum, in his ipsis trium membrorum esse concentus ex asse? Adauget nugas glossator suis commentis, uix dignis margine. Idem XXI. annilimes, repetitur in LEHENR. cap. 26. *weil sie zu ihren tagen noch nicht kommen seyn, das ist zu XXI. iahren, so müssen Sie dann wohl vormünder haben*. Cuius decreti Saxones tantopere sunt tenaces, ut eodem etiam uinculo ipsos PRINCIPES ac DVCES suos audeant constringere. Ceterum labitur hic SCHILTERVS, exerc. XI. §. 24. 25. nescius eorum, quae diximus, casibus aliquot. *Prima* erratio illius est haec: quod existimet terminum XXI. annorum in MAIORI aetate esse Saxonibus *nouum*; cuius loco XVIII. annus obtinuerit quondam. Sed cum inde a prima origine ostensum sit, quod XX. annus probatus

SCHILTERI
triplex
erratio.

(*) Quae addit: *über 60. iahre ist er zu seinen tage kommen*; illa figunt inanibus interpretibus crucem. Stultissimum est commentum glossae: quod imperator senectutem LXX. annis definiat: ius Saxonicum habeat LX. Quoniam uires naturae cum mundi fine adpropinquante decreuant: imo Caroli M. aetate iam decreuerint, qui iuris Saxonicum sit lator. Pueriles gerrae; indignissimae lectione & oculis hominis sani. Nisi nugatur hic, ut alias, speculator noster LX. annorum spatio, respicit ad honestam

missionem in militia.

(††) Germaniae iureconsulti rerum iurumque ueteris aevi & aliorum populorum ignari, tantam fidem habent nugacissimo speculatori: ut dubitent, ab eius ineptissimis sententiis discedere latum unguem. Verum constat aliunde, annos maiorennitatis testibus aut monumentis docendos fuisse, non lanugine oris aut pubis. Imo aetas Germanorum uirtute agitata; non barba hirsutilliente,

fit,

fit Germanis, ex causisque *unus* postea adiectus, nihil opinabile remanet in Schilteri coniectura. *Deinde* etiam hoc est commentum inane: quod Germanorum maiorenitas *quinquennio* aut *quadriennio* anteuenterit Latium ideo: quoniam corpora Germanorum firmiora incolis Italiae. Nam cum Romani anno iam XVII. & XVIII. bella gesserint olim obierintque munera; imo etiam praeuenerint potius Germanos pubertate, quis somnians ita argueret. Non *uirium* defectus in causa; sed opum amplitudo in diuite Latio. *Tertium* est, in quo se Schilterus huc illuc cum Saxonis iureconsultis torquet: *num quadriennium restitutionis apud Saxones ideo ab anno XXI. numerandum finiendumque in XXV. anno; an uero in XXIX. cum Romanis?* Facile me expedio; licet ipsi etiam *Galli* ita litigent. Patria iura ex moribus patriae aestimanda ac supplenda; non ex dictariis peregrini Latii. Sed §. 8. plane docuimus: XX. anno aetatis addidisse demum Germanos annum *VNUM*; ut XXI. anno integro elapso porro nullum restitutionis beneficium. Igitur hoc satis esse poterat patrio iure. Cui, si adglutinare uelis *restitutionis Romanae quadriennium*, initium faciendum a temporibus *patriae maiorenitatis*, ab anno XXI. scilicet, ut illa XXV. anno expiret; nec quicquam uero XXIX. anno, quod Romanum est & peregrinum (*).

§. 22. Inter eadem tempora inter XX. atque XXI. annos *ciuitates* quoque imperii errant passim, moribus quidem antiquis, qui uigent etiam nunc. Ita *MVLHVSA* *statuta lib. IV. artic. 35. Vormündere sind biß die kinder* *mundbahr oder mündig werden und zu ihren iahren kommen. Nehmlich die KNAEBLEIN biß sie 14. iahr: der* *MAEGD-*

(*) In Boioaria ita an. 1660. decretum art. 5. & in *semicent. I. controuersia XXIV.* est lisque composita in supremo tribunali. ex instituto. Licet ille etiam luce destitueretur: quam nos rei uidemur attulisse.

LEIN aber biß sie 12. iahr erlangen. Darnach bleiben Sie (die vormünder) fúrder ihre curatores oder vorsteher und versorger biß in das XX. iahr oder daß Sie zu ehren greiffen (heurathen) doch nach gelegenheit der person und unserem erkántniß. Fuerat enim legislator rerum ac morum patriae ignarus. Igitur ex Latii pigmentis adsperfit inter *pubertatem* & *maiorem aetatem* discrimina; foeminae, more impudici Latii, *pubem citius* tribuit, quam maribus; neque ulla inter *tutores* & *curatores* differentia, si commenta exceperis Latii inanis.

BVTTIA-
DINGERA-
NIS XXI.
aetas MA-
IOR.

§. 23. In Oldenburgico tractu est MAIORENNITATIS terminus XXI. annorum. BVTTIADINGER *landr. artic. VIII. die vormundschaft, samt der curatel soll nicht erloschen seyn, es müßten dann die kinder XXI. iahr vollnkömlich erreicht oder für erreichung solcher iahre auf gutbefinden unsers praetoris pupillaris und der vormünder bewilligung sich verheurathet haben.* Idem utrique sexui terminus. Et uniuersim moris in ueteri Germania: per matrimonium contractum liberos emancipari, multoque magis liberari tutela.

MAGDE-
BVRGICI
iuris filia
Saxoni-
cum & u-
triusque
in XXI. bar-
monia.

§. 24. Vti MAGDEBVRGICA iura fons & origo Saxo-
nici; ita etiam utriusque hic concentus & harmonia:
ut MAIOR aetas XXI. anno definita in *maribus; foemi-
nae* tamen agant sub perpetua curatela (*).

(*) Res ipsa loquitur. Principio enim HALAE & MAGDEBVRGI inde a Carolo M. conditore, praetoria urbana, teste auctore *chronici Moissiacensis an. 806. & mandauit rex Karolus aedificare duas ciuitates. Vnam in aquilone, parte Albicae contra MAGADA- BVRG; alteram in orientalem partem, Sala, ad locum, qui uocatur HALLA. Quo tem- pore nulla ciuitas in reliqua Saxonia. De- inde etiam speculum Sax. MSCTVM hac com- putatione utitur: iura peti a Magdebur- go; tum ab Hallis; post a Lipsia; demum Viteberga. Quasi iuris praetoriani haec ue- ra propago. Post in Poloniae, Porussiae, Bohemiae ac Silesiae prouinciis ac regnis ius hoc alio nomine non gaudet, quam Magde- burgico idque tam in ciuilibus, quam feu- dalibus causis. Vtpote *leben zu Magdeburgl. recht nach einem & porro zu beydem ge- schlecht, opusc. de diff. iuris Poruss. & com- munis.* Praeterea scabinatus Halensis & Magdeburgicus tantae uetustatis & celebri- tatis; ut Poloni, Porussi, Bohemi inde requisierint iura, cum Lipsia & Viteberga*

§. 25. Quid autem de SVEVICO iure statuendum, in tantis discriminibus legum uerborumque, debet omnino requiri. Praesertim, quod in suis nugis utrique speculatores, SAXO & SVEVVS inuicem contendere uideantur: ut unus alterius habeatur dux, auctor actorque. In GOLDASTI *reichsfatzungen* p. 31. exhibetur *landr. und lebenrecht* sub SPECULI SVEVICI adpellatione. In cuius cap. I. §. 2. uerba haec sunt: *der XXI. iahr alt ist, der soll das voytding suchen, da er gefessen ist.* Sed in aliis locis exemplisque speculator hic uariat. Nunc enim XXI. nunc XVIII. iterumque XV. & XXV. aetatis annos habet in hoc argumento: calamo iudicioque instabili. Vt nunc mores Latii; iterumque patriae aut Longobardiae adprobare uideatur. Nisi dixeris, *speculi Sueuici* auctores & tempora diuersa fuisse: qui ideo in causa horum discriminum.

SVEVICO
iure XXI.
annorum
MAIOR?

§. 26. Dignum est commemoratione, BOIOS in MAIORENNITATIS finibus statuendis diuerso tempore uariauiffe. In codice iuris BOICI nouissimi tit. V. art. 5. uerba sunt haec: *Die kinder, ob sie sich gleich wegern, sollen biß sie das XXI. iahr ihres alters vollkommenlich erreichen, und also nicht mehr vor mindeiährig gehalten werden, curatores, das ist, treusträger und versorger haben.* Licet uero hodieque Boioaria hac lege uiuat utaturque, ut Sebast. KHRAISER in *institutionib. Romano-Boicis* lib. I. tit. 23. MANZIVS; RATH; BALTHASAR; ERTEL aliique domestici iureconfulti habent: prodit tamen Caspar

BOICO iure
XXI. anno
aetas MA-
IOR?

famam scabinatum debeant potissimum academiis. Porro municipale ius Saxonicum a metropoli adpellatum *Magdeburgicum*, non *Vitebergicum* aut *Lipsiense*. Tum *Magdeburgicum* hoc ius inde demum audire etiam incepit Saxonicum, ex quo *Saxoniae archiprinceps* ab antistite *Magdeburgico* inauguratus *Burggrauiatu*. Demum eius ideo memoria celeberrima sub nomine *Magdeburgico & Halensi*, cum *Vitebergenfes & Lipsienses Burggrauios* i. e. praetores urbanos nesciamus. Haec cursim & in epitome. Plenius egi de hoc argumento in oratione, habita a me anno MDCCXXIII. cum, iussu regali, *Salzgrauium & Scabinos* solenni actu introducerem (*in die schöpfenbanck einweisen*), primus tum legatus. Quod est instar *no- nae initiationis*, repetendae annuatim.

*SCHMIDIUS L. B. de Hasselbach ad tit. V. art. 5. iur. Boici aliquid, quod est omnino singulare. Certum est ex reformatione 1588. tit. 51. art. 4. quod antiquitus tempus maioren-
 tatis ad XVIII. aetatis annum fuerit restrictum. Ut proinde hodierna statuta maiorennitatem non abbreviauerint: sed, pro tribus annis auxerint. Et ex hoc adparet, quam inepte aliqui pro singulari notent: quod duces Bauariae, sicut electores imperii XVIII. anno legitimam aetatem, pro adeundo regimine prouinciarum suarum, consequantur. Cum quilibet rusticus & plebeius homo in Boioaria XVIII. aetatis anno pro maiorenni habitus & a curatela liberatus fuerit. Vltimum antea quoque dixerant HORTLEDERIVS lib. IV. de causis B. G. c. 31. n. 19. atque Ioan. RVDINGERVS lib. II. controu. feud. cap. 38. Fuisse uero hoc instituti & Longobardi iuris, ut XVIII. anno aliquis haberetur MAIOR, quod aetas illa, militiae apta omnimodo: illud quidem inferius declarabo figillatim.*

*L. AVSTRI-
 ACO anno
 XX. aut
 XXII. ali-
 quis MA-
 IOR;*

§. 25. Vti uero AVSTRIAE principatus quondam Boioariae accessorius: ita requisueris causam, ob quam maiorennitatis Boicae limitem Austriaci VNO anno protulerint ultra. Ita enim Francisc. Anton. GVARIANTIVS in codice iuris Austriaci u. G. tit. 16. legem exhibet: Wann der pupill, so er ein manns person, XXII. und wann es eine weibsperson XX. iahre diß alters erfüllet hat: so endet sich die gerhabschafft. Haec sane discrimina temporis ac sexus mihi necquicquam ad palatum. Quoniam delirat, qui sibi persuadet, foeminas citius sapere, quam mares, licet forte concipiant maturius. Neque est, quod in nuptiis huius instituti ueniam requiras. Nam quid si foemina coelebs? Et nuptias tam in mare, quam in muliere tutelas finire, dicitur deinceps. Wann sich ein pupill manns- oder weibsperson, vor obbemeldter zeit VERHEVRATHET oder im geistlichen stand würcklich profess gethan, wird sie auch der gerhabschafft entbunden. Ut adeo alia quæstio

quaestio esse non possit, quam de *coelibum* tutela. Latii iuris *aenigmata* tenellis mentibus solent infigi; ut nequeant illis desuefieri penitus. Rectius tamen se habent Iustiniana, quae in MAIORIBVS utrique sexui statuunt aetatem eandem.

§. 28. ARGENTORATENSI, uetustissimae & liberri-
mae ciuitati, uetustissima quoque sunt instituta. Verba ARGEN-
TORATEN-
SI XX. annis
MAIOR. in COD. MSCT. art. V. p. 106. sunt quidem haec: *Wann ein
kind, es sey knab oder tochter XX. iahr alt ist, von dem tag,
so es gebohren würd, ob es seine sinne hat: so soll und mag
es wohl sein selbst VOGT seyn über ein gut und mag thun
und lassen, was es will mit seinem gut. Es mag aber niemand
diß andern vogt seyn: er sey dann XXIV. iahr.* Com-
mentaria SCHILTERI uideat, qui uoluerit. Nos exem-
plorum multitudine & uetustate sumus certissimi, hunc
ueteris Germaniae limitem MAIORIBVS semper definitum
fuisse.

§. 29. Veteris BELGII iura uti Germaniae nostrae I. BELGICO
XX. annis
MAIORES. inprimis concinna esse solent: ita etiam ibidem MINO-
RES adolescentes antequam XX. aetatis annum exiue-
runt. De GELDRIS suis testatur SANDEN *de feud. Geld.
tract. 2. tit. 1. c. 2.* quod ibi mares XX. foeminae XVIII.
euadant MAIORES. Contra prudentiores VLTRAIECTINI,
qui in *foeminis* longiorem aetatem XX. annorum exi-
gunt: in *masculis*, quod facilius sapiant, XVIII. annum
ad iura MAIORIS putant sufficere *Paulus* VOETIVS ad *pr.
inst. de curator.* Cum tamen in illis oris *Romani iuris*
maximus esse soleat in scholis cultus: omnino inde fit,
ut, depressis & expunctis patriae institutis, illud pro-
ferat limites suos usque ad inuidiam. Adeoque hodie
in prouinciis plerisque, per Latii iura, nemo maior,
quam XXV. annos natus. Quod etiam agnoscunt *Si-
mon van LEEWEN in censura forensi lib. I. c. 8. & 18. &
Belgii iureconsulti alii.*

AETATIS
VENIA ex-
ul in Ger-
manorum
MAIOREN-
NITATE?

§. 30. Verum *patrii iuris* speciminum satis: quae cum iudicio & industria conduximus neque dimisimus sine censura aut coniecturis. Vbi enim, oblitteratis Germaniae institutis, Latii in hoc argumento auctoritas, non opus est eorundem commemoratione. Illud addendum instar corollarii: Romanos, quod eorundem MAIOR aetas iusto serior, finiuisse etiam CVRATELAM & MINORES annos VENIA AETATIS. Sed huius omnes alii populi ideo ignari sunt: quod illis MAIOR aetas *brevior*, tot quidem annis, quot remittere *minoribus* solet *principis Romani* indulgentia.

CAP. IV.

Historia iuris CLIENTELARIS & LONGOBARDICI in *finienda tutela* in XVIII. annorum aetate.

I. LONGO-
BARDICO
quis MA-
IOR?

Non solius *Latii* instituta colimus *Germani*: sed etiam mores *Longobardorum* sequimur, utrumque ex receptu eodem. Cum igitur quaedam prouinciae & loca sint: ubi XVIII. annorum aetas dat iura MAIORVM, illud quidem *Longobardico* ritu fieri, nunc docebimus & explicabimus. Ne quem utriusque codicis offendant aut turbent discrimina.

MINOR?

§. 2. Illud principio requirere solent *iuris beneficiarii* interpretes; quid in eodem ueniat nomine MINORIS aut MAIORIS? Num Romana periodus XXV. an uero Graeca & Germanica XXI. an demum singularis prorsus XVIII. annorum? Vltimum esse, facili & luculenta opera docebimus.

Annus
XVIII. sed
COMPLE-
TVS.

§. 3. Principio loquantur LONGOBARDORVM leges uetustissimae. Nam *lib. II. tit. 29.* habetur constitutio Liutprandi uerbis, quae sequuntur. *Hoc respeximus, ut*

intra

intra X. & VIII. non sit legitimus homo ad res suas alienandas. Sed in XIX. anno homini Longobardo sit legitima aetas. Et quodcunque fecerit aut iudicauerit de rebus suis; stabili ordine debet permanere. Sed tamen, ante hos annos, sit ei libertas, condendi testamentum in animae suae salutem. Haeret hic aqua aliquibus. Quibus euellendum dubium. Putant illi, decimo nono hic definito, annum decimum octauum porro non sufficere. Verum saepius dictum ostensumque supra: egressum ultimi esse primi ingressum. Vt adeo uelit hoc legislator: non satis esse maiori aetati ingressum decimi octauum anni; sed requiri eius egressum. Qui esse debeat perfectus, absolutus, completus. Perstat igitur sententia talo firmissimo: Longobardico & clientelari iure MAIORES adolescentes post XVIII. aetatis annum.

§. 4. Atque hoc idem est, quod claris uerbis edicit I. SICULO FRIDERICVS imperator *lib. II. constitut. Sicularum tit. 39.* *Minores autem tam masculos, quam foeminas (sexus differentia merito hic neglecta) intelligimus eos, qui uel quae nondum aetatis suae DECIMUM OCTAVVM annum EXCESSE- RINT. Quo completo ipsos tam in contractibus, quam in iudiciis & in omnibus perfectae aetatis uolumus reputari.* I. SICULO
anno XVIII
MAIOR.

§. 5. Et uero requisieris forte a nobis causam; *Quare MAI- quare CLIENTELARIS MAIORENNITAS sit MATVRIOR aliis IORVM ae- Romana & Germanica? Repono. In clientelari maio- tas ita rennitate legislatores respexisse ad aetatem, militiae CONTRA- aptam. Atque hanc in XVIII. anno cum Seruium Tul- CTA in feudis? lium, tum alios reperisse, illud quidem abunde ostensum est cap. I. §. I. superius. Contra in MAIORENNITATE CIVILI considerandae non corporis tantum: sed etiam animi uires, idoneae ad regendum & administrandum negotia cum propria, tum aliena. Quo iudicii acumine in militia non est opus: quoniam milites a nutu imperioque sui ducis alieno pendent, non a sua uoluntate,*

ut fit in causa ciuili. Igitur aequa lance aestimarunt *aetates* auctores legum: dum *militiae* XVIII. *ciuitati* autem XX. XXI. aut plures annos dederunt, ob quos dicerentur MAIORES siue, nostri seculi uerbo, MAIORENNES.

INTER-
PRETATIO
LEGVM
noua haud
intellecta
alijs.
In decreto
2.F. 26. §. 5.

§. 6. Hoc lumine nunc perfundemus leges uerbaque iuris Longobardici: ut sensus earundem aperti ac faciles, qui omnibus interpretibus uisi sunt difficiles & tenebrosi, inuoluti puerilibus commentis. Principio nodosissimum decretum 2. F. 26. §. 5. *si MINORI feudum datum fuerit, fidelitatem facere non cogatur: donec uenerit in MAIOREM aetatem, in qua DOLI capax est. Feudum tamen retinet. Si quis decesserit, filio IMPVBERE relicto; fidelitatem nec ipse, nec alius pro eo facere cogitur.* Tricarum & dubitationum plena omnia; si audiueris *Cuiacium; Zasium; Hotomannum; Bitschium* nostratem. Nam si *minor* hic ille est; qui annos nondum natus XXV. edictum est falsissimum, cum constet aliunde & ex superioribus, post XVIII. annos domino cum seruitia deberi, tum fidelitatem iurata, quam, ut putant, post annum XIV. quoque exigat a uasallo imperator 2. F. 55. §. *praeterea.* Deinde fieri non posse, ut MINOR uel MAIOR aetas hic intelligatur in sensu iuris Romani de aetate infra aut supra annum XXV. quoniam quaestio sit de ea, ubi aliquis *doli capax*, quae in *pubertate* mouenda; neque dubitandum hic in *maiori*. Accedere, quod sequentia uerba: *si quis decesserit, filio IMPVBERE*, ostendant, loqui compilatorem de eo atque sic uerbis *minoris & maioris* eum abuti, cetera. Dolendum est, cum *ius ciuile* collustratum sit Latii antiquitatum notitia: non eandem fortunam *iuri feudali* contigisse. Licet tractauerint illud CUIACIUS & HOTOMANNVS iureconsulti maximi, heroes in rebus Graeciae & Latii. Sed hi, in barbari & medii aevi historia, uix tirones, imo pueri omnino. Atque indetamen *feudorum institutis* debet accedere ratio ac lumen.

Speci-

Specimen dabimus, hinc requisitae, luculentiae ad tenebras dissipandas. Nam *principio* Longobardica iura Latii discrimina inter *pubertatem* & *maiorem* aetatem uel ignorant prorsus uel non curant. Deinde *synonyma* ideo illis *pubes*, *maior*; *impubes*, *minor*; *perfectae* & *plenae* aetatis. Tum est illis, qui aetatem XVIII. annorum non impleuit, *impubes*, *minor*, *imperfectae* aetatis. Contra, qui XIX. annum ingressus est, audit eis *pubes*, *maior*, aetatis *plenae* & *perfectae*. Vti CAESAR ipse *lib. VI. bell. Gall. cap. 21. impuberes* dixit XIIII. annos natos. Quod magis est, usque ad XIX. annum *Longobardi* homines dicunt *infantes*, uti in uernacula *kinder*. Qui significatus in Hispania regnat hodieque in liberis regis, qui audiunt *infantes*, etiam adulti. Hoc si didiceris: iam omnia erunt, hic & alibi, plana. Id uult decreti auctor: clientem ante XVIII. annum neque praestare clientelam; neque eam iurare. Cum utrumque requirat *pubertatem Longobardicam* siue *eorundem aetatem maiorem* XVIII. plenae annis definitam. Neque *doli* ante capacem credi, in rebus scilicet non *ciuilibus*; sed *militaribus*, facientibus ad feudalem *clientelam*, de qua hic quaestio ac sermo. Igitur *impuerem*, infra XVIII. annos natum neque *fidelitatem* facere, praestare seruitia neque alium *pro eo*. Nam *tutores feudales*, quod rei clientelaris usufructuarii, *fidelitatem* & *seruitia* exhibent proprio nomine, non alieno *minoris*. Ideoque in suam iurant animam, non sui pupilli aut minoris. Quod docuimus alibi in opusculis: de *indultu feudali* & iterum de *tutela fructuaria* in feudis. Idem sensus decreto 2. F. 3. pr. idem decreto 2. F. 55. §. *praeterea*. Sed tamen urges: in eo haberi clara uerba: *infeudatus maior XIV. annis*. Fidenter dico, hos numeros expungendos, additos haud dubie manu aliena. Nam non ita *bardus* fuit doctissimi aevi imperator *Fredericus I.* ut sibi, uno halitu, contradiceret. Nam in

In decretis
2. F. 3. at-
que 2. F. 55.

constitutione, quam recitat uerbatim RADEVICVS *lib. II. c. 7. ad an. 1158.* & quae hanc sequitur statim, clare rem definit. *Vasallos siue maiores siue minores omnium locorum ab XVIII. ad LXX. annos constringendos formula iurandi; fidelitatis; clientelaris initiationis.* Stultissimum igitur est, illud credere; XIV. annos natis imperatorem uel *inuestituram* offerre uel requirere hanc in *aetatula*, militiae inepta. Utinam ad manus esset codex MSCVS, qui proderet nobis errorem haud dubie: nisi corruptus infectusque esset mendo, libris feudorum, uulgari.

MAIOR

XVIII. an-
no qui VA-
SALLVS?

§. 7. Hoc igitur cum ita sit: *Longobardorum institutis XVIII. aetatis annum satis esse ad iura MAIORIS:* minus non est, plures in Germania & alibi gentes haec instituta esse imitatas. Ut in pluribus quondam Germaniae prouinciis receptum usu: *quod XVIII. annos natus, credatur MAIOR.* Praesertim cum symbolum MAIORIS aetatis apud Germanos *ferrum, ensis, gladii iura*, quibus illi quondam insigni tergaui. Conduxere multorum populorum mores institutaque in aetate MAIORI GIESEBERTVS in *periculo II. statutor. art. 19. a num. 232. ad 319. Ernest. COTHMANNVS uol. 1. resp. 42. MYLERVS in etologia cap. 4. alique.* Quorum tamen curta supellex, si haec cum illis, quae nos congeessimus, uelis conferre. Est uero ubique illa diuersitas: quod XVIII. annorum *maiores* alii dederint suis *principibus*; alii *uasallis* suis tantum; alii etiam *subditis plebeis*. In primis exemplis poterat asse *ratio militaris*, quae in ultimis deest. De Bois certe audiuius supra *cap. 3. §. 24.* Boiariae cancellarium; qui diplomate, 1588. concepto, docuit nos, eousque XVIII. annorum adolescentes MAIORES habitos eosque tam nobiles, quam plebeios, ut de ipso principe non potuerit dubitari. *Ioh. Theod. SPRENGERVS in iurisprud. publ. p. 427.* uno halitu ac spiritu diuersas nobis prouincias numerare audet, quarum principes post XVIII. aetatis

aetatis annum fiant maiorennes, instar principum electorum. Nomina PRINCIPATVVM, quos hac aetatis mensura aestimat ille, sunt haec:

1) BRVNSVICENSIS 2) HASSIAE 3) POMERANIAE 4) ANHALDINORVM. 5) PALATINATVS 7) SAXONIAE 8) BRANDENBURGICI. Addunt alii 9) BAVARIAE 10) AVSTRIAE 11) BVRGVNDIAE 12) C. de HOHENLOHE 13) de MANSFELD, licet male.

*Principes
GERMA-
NIAE om-
nes
quondam;*

Sprengeri fidem subsequuntur LIMNEVS *ad A. B. tit. 7. §. 27.* STRYKIVS *in usu Pandect. lib. IV. tit. 4. §. 3.* ENGELBRECHTVS *ad lib. XXVI. Dig. tit. 10. §. 23.* idque sine iudicio causaque, quam nos indicauimus *ad A. B. tit. 7. §. 4. p. 73.* cura singulari.

§. 8. Illud enim prorsus coniecto argumentis: *Olim quondam principes imperii uirtutem fecisse maiores, non uero numeros annorum inanes.* Nullam illis in fascibus reipublicae accipiendis definitam aetatem. Verum, ex quo ordines uirtutem minoris intellexere, ex eo etiam agnouere eum maiorem, iam idoneum reipublicae regendae & administrandae. Verum, ex quo *positiui iuris* apices in Germania etiam oppositi principibus, quin agerent ex aequitate & ratione sola, ut olim: inde urserunt quoque aduersus eos MAIORENNITATEM MILITAREM, ne ante principatum regerent, quam XVIII. aetatis annum exiuisent. Hac causa permotus CAROLVS IV. in A. BVLLA *tit. VII. §. 3.* ut hoc eodem aetatis termino XVIII. annorum constringeret principes electores cohiberetque eos; ne, quod *olim factum*, principatuum ante adpeterent gubernacula. Cum igitur princeps elector antea fieret XV. aut XVI. forte aetatis anno, si scilicet uirtus eum praenatura agnosceret; idque apud agnatos, penes quos interim principatus erat regnum & ususfructus, excitaret inuidiam: noluit imperator; ius adeundi

*Olim
PRINCI-
PVM S. R.
I. MAIO-
RENNITAS
incerta
ut uirtus.*

*A. BVLLA
XVIII. an-
nis defini-
ta.*

*Sed in
ELECTO-
RATIBVS
solis,*

principatum errare porro cum *temporis incerti uirtute* ac ordinum fauore; ut potius stabilis demum esset cuique candidato principali aetas ac terminus XVIII. annorum, quem absolueret eum oportuerat, cum ante nullis archiprincipibus credenda respublica, licet forte eandem bene prudenterque administraturis. De solis ELECTORATIBVS cura & lex fuerat CAROLINA, quorum cauere tantummodo uoluerat diffidia, ne in eligendo Caesare inde turbae. *Alios igitur principatus* reliquit in pristino, in quo ante fuerant, statu, ut princeps adolescens tum ueniret ad regendum; si satis ei *uirtutis ac prudentiae*, tum enim, ordinum iudicio, satis illi *annorum*. Verum enimvero demum factum est; ut in aliis etiam principatibus in mores iret, ante hanc XVIII. annorum aetatem, illos non suscipere. Partim ne *electoribus* alii *principes* uiderentur feliciores tempore: partim, quod aetas XVIII. annorum clientelas deceret ideoque etiam principatus quosque, imperio clientelares. Vltimum, sed barbarum ac bardum, fuerat hoc: quod, iura *priuata* docti, principibus etiam in *maiorenitate capeffenda*, illa opponerent darentque: *ne ante regerent rempublicam, quam uel ex LATII instituto XXV. uel ex Germaniae aut Saxoniae XXI. annos essent nati eosque exiuisent*. Quae commenta *puerilia* sunt: licet hodieque teneant contaminentque nostram rempublicam. Fateor, sunt haec *paradoxa*, intellecta iureconsultorum nulli. Verum, cognitis ex hoc *capite* MAIORIS aetatis principiis genuinis, ueritas rei elucet clare & definite, ut dubitationis umbram non relinquat. Quae enim in A. BVLLAE COMMENTARIO ad *tit. VII. §. 3.* olim uidimus: illa nunc clariori luce perspicimus. Idque ideo, quod nunc tractauerimus hoc argumentum non cursim cum aliisque: sed, ex instituto, sigillatim, conducto ad id omnium rerum inuidendo adparatu. Aliud est, ostendere uiam; aliud frangere & persequi.

S. 9. *Augustinus* LEYSERVS (*) uir doctus ac solers, *Illustris*
a consiliis curialibus domui Brunswicensi & in Iulia ante- *ICti LEY-*
cessor, uerbis impetit nostra, re ipsa, quod a nobis di- *SERI oppo-*
 dicit, adprobat ac firmat. Nam principio illud esse ue- *sitio & op-*
 rum agnoscit: quod olim *Brunswicenses* duces post XIIIX. *positionis*
 aetatis annum accesserint ad principatum, quod nos ad- *dissolutio.*
 firmauimus de omnibus Germaniae principibus. De- *In BRVN-*
 inde comprobat id ipsum exemplis. Nam *tabulas* lau- *SVICENSI-*
 dat FRIDERICI *pri;* in quibus iussit ille an. CIO CCCC LXXVII. *BVS duci-*
 ne *Henricus* nepos ante regeret ducatum, quam natus *bus, MAIQ-*
 esset XIIIX. annos. *Wann unses sones son, hertog HEN-* *RIBVS an-*
RICH ACHTEYN iahr ALT geworden is, danne und nit eher *no XIIX.*
willen wy ome dat regiment unser land lude befallen. Porro *An. 1477.*
 ad eandem aetatem XIIIX. annorum in PACTIS respici,
 inter HENRICVM & WILHELMVM fratres an. CIO IO XXXV. *An. 1535.*
 neque ipse dissimulat. In quibus uerba haec: *si poster-*
principes XIIIX. annos nati essent, tum demum, non uero ci-
tius, finiendam tutelam eorundem & fasces reipublicae il-
lis dandos in manus. Wann unsere unmündige erben ihre
vollkommene iahr und alter (sed quaenam aetas dici debet
plena & perfecta?) als ACHTZEHEN iahr erlangen, und
nicht ehe sollen der vormünder und rathe gelübde, zusage,
brieff, siegel und burgschafft tod, ab, und gefallen seyn.
 Praeterea ipse quoque iudicium improbat HORTLEDERI *Hortleder*
 lib. IV. de causis B. G. c. 31. n. 19. litt. b. quasi in hoc diplo- *ri discrim-*
 mate discrimen faciendum inter aetatem, sufficientem *men inaneq*
 ad ineundum pactum atque tenendum clauum reipublicae.
 Quasi tantummodo *primum* detur in anno XIIIX. non
ultimum, ubi XXV. aetatis annus omnino expectandus.

(*) Dissert. de feudis Brunswicensibus, commendat maximopere mereturque in ex-
 quam, illo praeside, habuit Sylu. Frid. *emplum proponi, ne, millies dicta repe-*
 WISMANNVS, Helmstadii CIO IO CC XX. Quod *tendo, ut hodie sit, charta & otium perda-*
 thema utrumque auctorem, ob rerum iu- *tur in his problematibus academicis.*
 riumque uariorum, adparatum egregium

Sed hinc intelligit uir doctus, quam se huc & illuc tor-
 queant iureconsulti in deferendo iure Latii; si lumine
 careant, quod nos dedimus, in definienda *legitima* prin-
 cipum *uasallorum* aetate. Tum etiam in eo sentit nobis-
 cum iureconsultus; quod in nouissimis temporibus iura
 Latii expunxerint terminum *aetatis maioris* XII. anno-
 rum protulerintque eundem, integro *septennio*, ulterius
 ad XXV. annorum periodum. Demum quoque recte ad
 nostramque mentem decidit causam; quod cum ignoran-
 tia *patrii iuris* produxerit annos; ideoque uitio necquic-
 quam uertendum Brunswicensi duci, si ille, neglecto XXV.
 annorum erroneo spatio, *septem* annis ante clauum arri-
 piat sibi que adserat XII. anno aetatis gubernacula reipu-
 blicae. Quid uero est demum, quod *iureconsultus* nostrae
 sententiae obmouet? Principio, ait, altioris indaginis
 esse sententiam: *omnes Germaniae principes post annum*
aetatis XII. ante iuris Romani receptum, *fuisse maio-*
rennes. Repono, satis rem inuestigatam nunc; si loquantur
iura clientelaria hanc aetatem comprobentque eandem
 principum Germaniae, qua imperii uasallorum, exem-
 pla. Conducenda maiori numero, siquidem otium ef-
 fet, uagari per *principis Germaniae* historiam. Deinde
 esse tamen *Saxones* ab hoc aetatis *maioris* limite alienos;
 quibus XXI. anni definiti. Verum quo instituto *Saxo-*
nes hic utantur, diximus in *cap. III.* praecedenti. Teti-
 gerat uero haec lex non *principes*; uerum *subditos* Sa-
 xoniae tantum. De *primis* autem nobis fuerat sermo,
 non de *ultimis*. Imo ineptos esse iureconsultos Saxoni-
 cos; quod hodie misceant utrumque & circulos tur-
 bent; illud quidem dicendum docendumque *capite* se-
 quenti deinceps. In *tertio* iureconsultus offuciis utitur
 manifesti sophismatis. Adfirmare; indignum esse prin-
 cipibus imperii, eos adligari ad *iura Latii priuata* cum
 plebe

REPOSITIO
 ad dubi-
 um pri-
 mum.

ad alte-
 rum.

ad terti-
 um.

plebe ac subditis: hoc idem esse, quam credere; indignum illis fore, eodem *coelo tegi*; regi *numine*; seruatore; sacris iisdem; gaudere cum plebe ac subditis suis coelitem *sede eadem*, cetera. Pigeat uirum doctum, probum & sincerum: *miscere diuina humanis; dei & naturae decreta cum inanis cerebri partu*. In ultima certe classe *leges Romanae*, in *pubertatis & finiendae tutelae* argumento, stupidae & insipidae. Vt supra probauimus. Pudeat igitur principes earundem hic omnino: ne uel ex ore *pubis animi* robur aestiment; uel *sapere* incipiant iusto *serius*, demum XXV. aetatis anno. Est hoc grande peccatum inter parum & nimium: quod ratio exprobrat exhibilatque gentium communis quidam concentus, id est, ipsa NATVRAE VOX.

§. 10. Licet autem constet ex illis, quae haecenus dicta; quare *plena aetas uasallorum* cuiuscunque sortis, siue *militaris* siue *curialis*, fuerit XIIIX. annus: est tamen non minus dicendum & indagandum, quare *Germaniae emporia* quaedam hunc eundem terminum fuerint secutae; ut anno XIIIX. pariter incolae *suae tutelae* relinquerentur initiarenturque tum ciues, in *scriptione* in *leucoma* siue *lexiarchicum*. Forte aliquid hic est datum *commerciis: mercaturae: opificiis*, militiae togatae, ut haec eo citius exercere liceret adolescentibus, positis tyrociniis. In statutis HAMBVRGENSIBVS, cum uetustioribus, tum recentissimis, illud habetur definite: *ut plenae aetatis suaeque tutelae adolescentes sint XIIIX. annos nati*. Exemplum *uetusti* CODICIS, cum *glossa*, in uetustiori Saxonica lingua descriptum atque INEDITVM adhuc possident musae meae. Ita autem in *tit. van vormunderen* §. 3. legitur: *Noch FRVWE, noch MANNES hœueth benedden XIIIX. iharen schel sake vorderen vor gericht; noch antwerden; noch guet uplaten; effte geuen, sunder vormund*. Vnde satis intelligitur ex aduerso: *annos XIIIX.*

MAIOREN-
NITAS mi-
litaris

XIIX. an-
norum
probata
m. EMPO-
RIIS Ger-
maniae.

a) HAM-
BURGO.

natum posse agere in iudicio ac respondere; imo alienare & acquirere sine tutoris uel curatoris auctoritate. Idem habetur in dem HAMBVRG. landrecht artic. 43. his uerbis: Tho ACHTEIN iharen syn kinder MVNDIG; ehr goth tho verwarende und dat wedder tho eschende. Doch soll sollhes von MANNLICHEN eruen verstanden werden. Nam mulieres sub tutela uel cura suorum maritorum aliorumque agunt perpetuo. Aliter paulo, ob Latii peregrini iura admixta, in den HAMBVRGL. STATTRECHT part. III. tit. 6. art. 21. Alle vormünder, so unmündiger kinder gesetzt oder geordnet; die bleiben in verwaltung solcher vormundschaft biß die pflegkinder ihr mündig alter; das ist die KNABEN XIV. iahre und die MAEDLEIN XII. iahre völiglich erlanget haben. Und, nach ausgang dieser zeit, sollen die vormünder deroselben ihrer pflegkinder curatores oder vorsorger seyn, biß die KNABEN XVIII. iahre ihres alters erfüllet haben. Als dann dieselbe der curatoren und vormundschaft allerdings erlediget. Ihre person und güter in und ausserhalb gerichtes selbst regieren und vertreten mögen. Aber die frauen können keine sache fordern für gerecht noch gut auflösen oder geben ohne vormund. Dahero derselben curation und vormundschaft eher nicht, dann dieselbe in die ehe bestattet, geendiget wird. Alsdann, wie obsteht, der mann ihr rechter vormund ist. Und mag der biß dahin gewesener vormund und curator, nach gethaner schlußrechnung, die vormundschaft und curation gantzlich abtreten. Patrium est: quod eadem aetas definita tam maribus, quam foeminis. Nisi quod ultimae agant sub perpetua tutela. Sed peregrina Latii instituta sunt: quod in pubertatis termino masculi differant a foemellis: quod his detur XII. aetatis annus ad nubendum, ex moribus Latii, ad libidinem proiecti, a quibus Germanorum clima; uirtus; natura omni tempore abhorruit: quod statuatur discrimen inter tutelam & curam, nulli gentium agnitum, praeter Romanos: quod mulieres sub perpetua curatela & quae alia generis eiusdem. Docetur hoc, specimine: quanta utriusque

iuris

iuris perturbatio & quam pessime tum iurisprudencia cohaereat.

§. II. Concinnantur his BREMENSA STATUTA *part. II. tit. 12.* BREMEN-
 uerbis, quae sequuntur: *De vormvnder, de korne met de ge-* SIA statuta
bohrnen, schællen vormunde bliven, den IVNGEROWEN wenthe se MSCTA fi-
tho VOEFTEIN iahren kamen und den KNECHTEN tho ACHTEIN iah- nientia
ren. Addit GLOSSATOR, quem possidemus in MSCTO: *Die Kay-* XIX. anno
serl. beschriebene rechte behalten die vormünder biß XXV. die tutelam.
Sachsen biß XXI. nullo inter tutores & curatores discrimine.
Nach BREMISCHEN recht aber bleiben die vormünder den IVNG-
FRAVEN biß zu dem XV. den IVNGGESELLEN biß zu dem XLIX. iahr.
Hie fælt sehr bedencklich, warum die erstere ebender befreyet wer-
den, als die leztere? Idem in iure Latii XII. & XIV. annorum
discrimen. Da doch ia es dem männlichen, wie dem weiblichen
geschlecht am verstand mangelt? Ia das männliche dem weibli-
chen an verstand vorgehet. Antwort. Die weibspersonen wer-
den in ihrem geschlecht und weiblichen verrichtungen eher ver-
stændig; als die mannspersonen. Sed nunc tale statutum, annos
contrahens, instar ueniae ætatis, ualet? Respondetur ualet.
Nam & populus & magistratus dant ueniam ætatis: Non me-
 lior est hic GLOSSATOR BREMENSIS, SAXONE: nam uterque re-
 rum patriae prorsus ignarus est, stupidus ubique & bar-
 dus. Habuerat enim ciuitas & ditio *Bremensis*, uti in
 Germania alibi, nullum inter tutelam & curam disci-
 men. Neque nuptiae festinatae ante XVIII. ætatis an-
 num. Vbi autem *maioresnitas* non ita lenta, uti in La-
 tio, sed breuior *septem* annis; ibi locus nullus ueniae
 ætatis aut principali indulgentiae. Cum etiam in *foemi-*
narum maiori ætate non agatur de mundo, ornatu aut
 otio muliebri siue de colu & fuso, uerum de robore ani-
 mi prudentis, se suaque regere: stultissimum est, *pue-*
ras ante, quam *pueros* liberare tutela uel cura. Nisi foe-
 minam submiseris, uti *Hamburgenses* faciunt, perpetuae
 tutelae. Atque tum de *ætate nubili* quaestio: quam no-
 stri mores foeminis citius indulgent ac maribus. Quod
 non

non ferendum aegre. Licet utrobique in ueteri Germania, quod supra ostensum, passus iidem.

NORIBER-
GENSIBVS
maior
XVIII. an-
norum ae-
tas.

§. 12. Moribus patriae antiquis stat porro hodieque respublica NORIBERGENSIS, ubi pariter aetas XIIIX. uel XX. annorum habetur pro MAIORI. *Ioh. Hieron. WURF-BAIN in diff. iuris ciuilibis & Norici class. 1. membr. 1. tk. 29. p. 39. Nostris moribus hodie receptum (imo usitatum olim); ut non XIV. sed XVIII. uel XX. aetatis anno tutela finiatur iidem curatores sint qui & tutores.* Clare ac definite REFORMATIO NORICA tit. XXXIX, lege XI. *So unmündigen kindern vormünder gesetzet, die bleiben, biß die pflegkinder, nehmlich die knaben XIV. iahr und die maidlein XII. iahr vöellig erlangt haben. Nach ausgang derselben zeit, sollen sie curatores und vorsorger seyn. Biß die pflegkinder XVIII. iahr ihres alters erfüllt haben.* Cum uero XVIII. annus etiam repetatur in lege 1. tit. 39. non uideo, quare in numeris uariet Wurfbeinius. Licet enim in quibusdam forte causis ille annus requiratur: est tamen ideo a lege non discedendum. Ceterum quilibet facile intelligit hinc, ultima patria esse, prima legislatorem, dicis gratia, desumpsisse ex Latii officiiis.

MAIOREN-
NITATIS
termini
VAGI

§. 13. Iure LVBECENSI, miror, ius ciuile esse receptum in XXV. annorum definita aetate *maioribus lib. I. tit VII. artic. 6.* atque sic a moribus patriae fuisse discesum. Vellem indicauisset MEVIUS, quo tempore hoc factum. Nam in hac ciuitate olim uel XVIII. uel XXI. annis adolescentes *maiores* factos, nullus dubito. Sed ille hic & alibi mutus est, ubi patriae pristina instituta indaganda & deducenda e prima origine ac uetustate.

1) uirtus,
2) patri-
monium.
3) oecono-
mia.

§. 14. Illud enim omnino est in oculis animisque hic circumferendum & attente considerandum: quod *maiores* apud Germanos nunc *uirtus* fecerit; iterumque *annorum numeri*. Hinc in SUEVIAE atque FRANCONIAE legibus hodieque ita cautum legitur; *ut praetoris officium sit hoc;*

hoc; aestimare mores pupilli ac minoris, utrum dici mereatur MAIOR suaeque tutelae relinqui. Concinnunt hic statuta prouincialia plura; quorum aliqua recitabo. In IureFRAN-
CONIAE.
 TRIBVNALI FRANCONIAE, *dem Fraenck. landgericht zu Würzburg part. III. tit. 3. uerba legis sunt haec: Dann auch disponiret, daß die vormundschaft, so langes die nothdurfft der minderährigen erfordert, wahren, und die zeit, wann dieselbe der pflegschaft zu erlassen, bey uns iederzeit geordneten LANDRICHTERS oder BEAMMTENS GVTACHTEN stehen solle. Welche dann die personen und ursachen in acht zunehmen und ob der minderährige der pfleg zu erlassen oder dieselbe ferner zu confirmiren, deroselben beschaffenheit nach, sich zu resoluiren wissen. Dabey es dann auch nachmahlen gelassen wird. Ob auch wohl die VERHEVRATHVNG eine ursache zu endigender treusträgerschaft zu halten: Wenn sie aber nicht gnung verständig, solle dieses allein nicht genug seyn. Idem etiam iure WVRTENBERGICO ca-* WVRTEN-
BERGICO
Sueuiae.
uetur in der landsordnung tit. 44. uerbis amplioribus: Wenn aber die pfleg- und vormundschaft der iungen ihr endschafft haben solle: das mögen unsere amtleute und gerichte ieder stadt und flecken, nach gelegenheit und verstand der iungen, ihrem gutansehen nach, zum besten erkennen. Da sie XXV. iahre erreicht oder sonst zu gebührlicher VERHEVRATHVNG und eigener HAVSHALTUNG kommen oder in andere wege zur verwaltung TAGGLICH befunden worden. Quatuor igitur ex causis aliquis potest adpellari maior. Primo ab annorum numero; deinde ob contractum matri- PALATINO
monium; post propriam oeconomiam; demum mores probatos prudentia & uirtute. In PALATINA BIPONTINA domo pariter mentio fit termini Romani XXV. annorum: subiunguntur tamen causae aliae quoque, matrimonium aut oeconomia peculiaris. ZWEYBRÜCK. landsordn. tit. 72. Taedet, laudare ac conducere constitutiones plures. Cum ex illis, quae hactenus enarrauimus, facile sit

L

ad

ad iudicium ferendum in centum aliis. Velenim GERMANICA vel LONGOBARDICA iura in usu; uel, utroque depresso, ROMANVM regnat; uel ex utroque facta coniunctio & COMMIXTIO, imo perturbatio immanis. Ex his IVRIVM DIFFERENTIIS euoluenda, explicanda, reducendaque omnia in ordinem ac uiam.

CAP. V.

Historia IVRIS PVBLICI in MAIORI aetate finiendaque *tutela* ac *cura* cum PRINCIPVM S. R. I. tum ipsius IMPERATORIS augustissimi.

PRINCIPES
S. R. I. ma-
iores VIR-
TVS reddit
non anno-
rum nu-
meri,

S Tomachum mihi iureconsulti mouere solent: si in principum definienda aetate, regendo principatui apta, audent mensuram requirere ex iure *positiuo* priuato, eoque uel *patrio* uel *peregrino* Latii. Ita enim fit, ut, errore intolerabili, cogant principes; perseverare sub *tutela* ad annum XXI. aut XXV. & eousque subditis imperioque carere iusto quidem diutius. In his enim tenebris uersantur omnes publici iuris interpretes: *si prouincia iure ROMANO uiuat, ante XXV. si SAXONICO, ante XXI. aetatis annum principi uiam non aperiendam ad tractandum gubernacula reipublicae.* Solis ELECTORIBVS hoc indultum esse a Carolo IV. in A. BVLLÆ tit. VII. §. 3. ut clauum teneant in archiprincipatibus annos XVIII. nati. His glaucomatibus obducti oculi omnium, magna cum iniuria ac damno principum imperii: ut opus non sit, nominatim eos uocando, atram bilem mouere, irritare crabrones & excitare inuidiam aduersus iustitiam & ueritatem. Etenim cum huic errori locus factus etiam in tribunalibus; conuelamus illum cum rationibus, huic argumento idoneis &, si fieri potest, ad pristinos mores, errantem in his numeris Germaniam reducemus.

§. 2. Illud uerum est; olim PRINCIPIBVS S. R. I. HISTORIA testis; sed raro, quod ueterum NATALES ignoti. nullum *aetatis limitem* sigillatim definitum, quem illi ante consequerentur, quam susciperent fasces sui principatus. Nam usi fuerant, in hac sparta adeunda, decretis *naturae*: ut tum regnare inciperent, cum in illis adpareret *prudencia & uirtus*. Haec autem, cum in pueris principibus nunc *citius* se ostenderet, iterumque *serius*: ideo eorundem alii in breui aetate ad regendum admissi; alii nonnisi in longiori. Vt exempla non desint; quod alii XV. alii XVI. iterumque alii XVIII. aetatis anno *regimen* demum susceperint. Sed auget tamen rei huius caliginem illud, quod Germaniae principum *natales* olim historicis proditi perraro: ut adeo de aetate candidatorum *principalium* nequeat iudicari. Mihi nunc otium non est, uagari ideo per *Germaniam principem* in eaque aetatis annum indagare, quo successerint omnes ad auitos principatus. Delibabo tamen exempla aliqua in hoc grandi *personarum principalium* theatro. Segetem maiorem illis polliceor, qui infixent diutius in hac indagatione animos. Certissimos interim esse uolo: *Germaniae principes nulli aetati adstrictos quondam fuisse; sed tum ad imperii gubernacula suscipienda admissos esse, cum, ordinum provincialium iudicio, adolescentibus satis prudentiae & uirtutis esset, ad regendam rempublicam.* Atque hoc in alio citius; in alio *serius*; nulli autem post XVIII. aetatis annum euenisse.

§. 3. Ex historia AVSTRIACA in exemplum proponemus SIGISMVNDVM *Austriae ducem*, natum anno AVSTRIAE duces XVI. anno MAIORES. MDCCCXXVII. qui patre anno MDCCCXXIX. mortuo, *Austriae heres factus XII. annorum puer.* Hinc An. Chr. 1443. uaria, super TUTORE dando, inter ordines diffidia & exemplo SIGISMVN. DI. motus intestini; demum hac lege & pace compositi: ut *Fridericus agnatus pueri ducis tutor esset, sed non diutius quadriennio, ut adeo pupillus post annum XVI. aetatis prin-*
cipale

An. 1452.
LADISLAI
in aetatis
XIII.anno.

capale regimen ipse adiret finireturque sic tutela. Plenius recensebitur historia in margine, uerbis *Ioan. Iacobi FVGGERI* (+), scriptoris illustris ac domestici. Hinc plura possunt intelligi, coniici, probari. *Principio* in hac controuersia nemo prouocauit ad *LEGEM imperii TUTELAREM*, quo aetatis anno illa finienda & clauus reipublicae dandus principali pupillo. *Imo*, cum agnatus hic non difficilis fuerit ad consentiendum ac subscribendum pactis de finienda tutela post annum XVI. aetatis pupilli; est omnino opinabile, legem positiuam nullam tum superiuisse, ad quam lis posset exigi. *Praeterea* negotium tutelare *ordinum* Austriae tum esse uidebatur; non *Caesaris*; claro argumento, penes illos fuisse principem appellare, ob maturitatem iudicii, *MAIOREM*. Eodem fere tempore *LADISLAVS* annos XII. natus ad *Hungariae & Bohemiae* regna & Austriae ducatum uocatus est *an. CCCCCLII*. Equidem non nescio turbas, studia, contentiones, dissidia ac bella de huius principis aetate *MAIORI*, idonea ad rempublicam gubernandam; neque illud dissimulo, plus hic regnis *Hungariae & Bohemiae* datum, quam *Austriacis* ditionibus, quae ideo pupillo debuerant parere, ne princeps, *regno* habilis, minus sufficere uideretur *ducatui* administrando: uerum enim- uero, uti non reperi, eo tempore uel *imperatorem* *FREDERICVM V.* uel alium ullum ad *legem & annum tutelarem* prouocauisse, qui in adrogando sibi principatu esset

(+) Verba *I. Iac. FVGGERI lib. IV. Austr.* zu regieren. Hertzog *FREDERICH* war, als *spec. c. 13. p. 504.* sunt quidem haec: Die *AELTESTER fürst*, zum *GERHABEN* erkobren, *STAENDE in Tirol* hatten, nach dem tod und ihm gebuldiget. Er mußte aber den *stan-* den eine *verschreibung* geben, daß diese *vormundschaft* nur *IV. iahre* (ut aetas pupilli esset XVI. annorum) *wahren* sollte. Datum *Halle im innthal* 1439. Paria habent *scriptores Austriaci alii*, quos in *Germania* principe recensuimus *plene ac integre.*

expectandus; ita licet certo esse, tum *principes ac duces* VIRTUTEM MAIORES fecisse, non annorum numeros. Testes, compendii ergo, *in infima cera* audiemus, ore & calamo, illis proprio (††).

§. 4. In SVEVIAE ducatu historia iuris tutelaris est ^{SVEVIAE} tragica admodum. Nam mortuo an. CIO CCLXXXIX. ^{duces in-} RVDOLFO, Sueviae duce, superstitis filii IOHANNIS, eo- ^{certo tem-} dem anno editi in lucem, *tutor* fuit patruus ALBERTVS I. ^{pore MA-} imperator. Is cum iusto diutius, id est, ultra XVIII. ^{iores au-} aetatis annum tutelam continuare uellet: furore corre- ^{1308.} ptus pupillus, ut patrum, tutorem, imperatorem suum occideret ferro anno CIOCCCCVIII. Historiam enarrabunt historici in infima cera (†*). Vnde iterum plura nobis discenda & intelligenda. *Principio* ad nul- lam *legem tutelarem* aut definitam aetatem prouocauisse IOHANNEM principem adolescentem, quare sibi posset nunc adrogare *Sueviae* regimen aduersus tutorem: sed uniuersim tantummodo rogauisse tutelae finem ideo,

(††) Narratio annalium est haec: Anno 1452. die 10. sept. LADISLAUS, puer duodecennis, ordinum iudicio, ob egregiam indolem adpellatur MAIOR suscipitque regimen AVSTRIACARVM prouinciarum. Austriacorum exemplum sequuntur HVNGARIAE & BOHEMIAE regna admonentque puerum ad clauum utriusque reipublicae. Plura FVGGERVS lib. V.c. 8. §. 9. 10. 11. atque c. 10. pluresque alii in Austriacis.

(†*) Habent quidem de huius caedis causa iudicia diuersa scriptores. Putant aliqui; ALBERTVM tutorem recusauisse SVEVIAM pupillo IOANNI ideo, quod ipse eam adpeteret cogitaretque ideo de insidiis adolescenti fruendis. Sed quis credat, ALBERTVM agere uoluisse parricidam nepotis ex fratre, pupilli, familiaris? MAIORENITAS casum attulerat, tum quidem principibus non definita; sed tamen ultra XVIII.

aetatis annum non differenda. Loquatur domesticus Austriae scriptor Gerardus de ROO, qui lib. II. p. 77. tragoediam his uerbis describit: IOANNES TUTELAE iam annos egressus sibi uidebatur. Itaque & ipse aliquoties & per alios paternae hereditatis ditiones sibi tradi flagitabat. Patruus neque negatum iri, simul ac ad aetatem eamque VITAE frugem peruenisset, ut suis praesse cum dignitate posset. Nunc uero in ea aetate (XIIII. annum fuerat egressus) idesse ingenium, eos mores, qui RECTORES adhuc indigerent. Hanc repulsam male admodum concoquebat, imperandi adpetitu aeger adolescens: trucidat cum adseclis TUTOREM morosum. Concinnunt scriptores alii plures uetustioris & recentioris aevi ad annum CIOCCCCVIII. Albertus ARGENTORATENSIS; VECERIVS; TRITHEMIVS; GVILLIMANVS; FVGGERVS; AVENTINVS alii innumeri.

quod *auitae provinciae* regendae sufficere iam uideretur cum sibi, tum subditis. *Deinde* tutor imperator rogatori non reposuit aliud; quam hoc, satis mature, si bene satis accederet ad principatum. Igitur e re fore, corporis ac animi robur ac uires ante experiri expeditione militari: ut, armorum usu ante inclaresceret, quam susciperet subditorum regimen. Conficiliis acerima facile potuisset *lege tutelari*, id est, anni certo numero definito, si quidem ille tum stabilis ac iure statutus fuisset.

ANHALDINAE domus augustae aetatis MAIOR.

§. 5. De ANHALDINA, uniuerſae Germaniae uetustissima augustissimaque domo, est concordestium ac iureconsultorum fides: *principes huius familiae* XVIII. aetatis anno fieri MAIORES. Id est, habiles ad suscipiendum principatum. Concinnunt ea in re SPRENGERVS *de iurisp. publ. p. 427.* LIMNAEVS *ad AB. tit. §. 2.* STRYKIVS *in usu pandect. lib. IV. tit. 4. §. 3.* ENGELBRECHT *ad lib. XXVI. Pandect. tit. 10. §. 23.* & forte plures alii. Quamuis autem dubium omnino sit, quae causa mouerit iureconsultos, ad ita sentiendum: nos tamen sumus certissimi, ueterrima ANHALDINORVM principum exempla praeluxisse in hoc argumento eorumque occupauisse oculos, ut *privilegio* tribuerint; quod tamen pertinet ad *publici* in Germania *iuris* uetustissimas reliquias. Quod magis est, in eo laudandi curiae ANHALDINAE administri, quod in *principum tutela* finienda, intellexerint inter *dominum* ac *subditos*; *principem* ac *ciues* discrimina noluerintque ultimorum MAIORENNITATEM cum primis permiscere ac perturbare. Rerum in eo gnari, quod *ciues* ob *annorum* numeros; *principes* ob *uirtutem* solam suae tutelae relinquendi atque admittendi ad principatus auiti regimen. Mallem, *Anhaldinos* historicos curatiores fuisse in hoc argumento. Verum quis requisierit definitionem iurium a *theologis* aut *medicis*, qui hanc spar-

spartam in *Anbaldinis* occupauerunt. Nostro instituto satis erit, quorundam tantummodo exemplorum commemoratio: plurium enim cumulos conducent facile alii, nostro lumine perfusi. Vti uero ANHALDINA domus MARCHIAE quondam & SAXONIAE domina: sic plures nobis scenae patent, unde requirenda tutelaria instituta. Anno 1221. obierat ALBERTVS, dux BRANDEBVRGICVS, *urfi* nepos: duobus filiis relictis IOHANNE & OTTONE, impuberibus aut, quemadmodum formula eius aevi se habet, *infra annos (minderiährig)* existentibus. Requirebatur, quis eorundem TUTOR? Imperator FRIDERICVS II. *tutelam* eorundem ideo demandauit Alberto MAGDEBURGICO antistiti, quod huic spem dedisset successionis, his pupillis extinctis. Patrio iure dicimus *expectatiam, anwartsung; aperturam, engeueller*. Aegre hoc tulerat cum MATER pupillorum, ob *maternae* tutelae in Germanico iure fauorem: tum agnatus, *patrueles*, HENRICVS, *Anbaldinae* domus conditor, ob *legitimae* tutelae iura manifesta. Redimit *litem* hanc MATER ab archiepiscopo 1900. marcis auri an. 1221. solutis. AGNATVS *Henricus Anbaldinus* se pariter dixit scripsitque TUTOREM MARCHIAE BRANDEBURGICAE horumque pupillorum. Sed quo tempore finita tutela? illud omnino requires. Annum sigillatim nemo definiet, cum constet de neutrius aetate. Verum anno 1229. utrique bellum intulerunt *Magdeburgico* archiepiscopo, suscepto haud dubie iam *Marchiae* clauo. Verum nihilominus utrumque PVERI uerbo compellat archiepiscopus *Magdeburgicus*. Cuius sententiam prodit autor chronici MAGDEBURGICI apud MEIBOMIVM tom. II. p. 330. qui ita scribit: *adhortantibus archiepiscopum ministerialibus, ut ciuitatem (Brandenburg) caperet & possideret, respondit paterna uoce: uasalli nostri sunt & adhuc PVERI sunt & eorum destructionem nolumus. Quia adhuc ecclesiae nostrae seruire &, si*
quid

An. 1221.
IOHAN-
NES, OTTO
Branden-
burgici.

quid fecerunt, poterunt emendare. Habes itaque in Anhaldina domo MAIORES siue *maioresnes* principes, in *pueritia*, a qua longe abest iuuentus Latii. Debemus historiam & monumenta, huc facientia, doctissimo BECKMANNO *part. IV. cap. 4. §. 3.* sed quam peruersum illius de his iuribus sit iudicium, ex infima cera constabit (a). Lapsus enim *theologi* in patrio iure notare, ratio exigit: sed exprobrare, prohibet aequum & bonum. Succedat exemplum aevi recentioris in principe ANHALDINO WOLFGANGO, qui anno 1492. editus in lucem, post

WOLF-
GANGI pii
an. 1508.

(a) Multa sunt, quae merentur in *Bekmanniana* narratione lumen, notam, censuram. I. Fallit ille, quod perhibet, Magdeburgicum antistitem marchionum, pupillorum, non *tutorem* fuisse; sed *protectorem*. Quoniam *tutela* iura illi obue-
nerunt ceu *expectatiuario*; dum antistes factus fuerat *marchio speratus*. II. Fallit, dum docet, *tutorem* dare, non Caesaris tum fuisse; sed *ordinum comitialium*. Nam imperator, consensu ordinum, archiepiscopo dedit *expectatiuam*, *das angesalle oder die anwartung*: unde proueniebat, nexu firmissimo, ius *tutelare* in regione *sperata*, *darauf er expectiuiet war*. Hinc patet, uerum esse, quod nos in *Germania* principe adfirmamus: olim prouincias Germaniae non *imperator* apertas; sed *imperio*; neque huius fuisse, uel eadem uel *expectatiuam* eorundem largiri, nisi cum ordinum consensu. III. Fallit, perhibendo, imperatorem iniuriam fecisse pupillis, ob inimicitiam cum eorundem parente. Nam iure suo imperiiue usus est, indulgendo *expectatiuam* in principatum, casui proximum, *der auf dem falle und vier augen stunde*. IV. Fallit, dum in eligendo Caesare & commendando seu praesentando nescit distinguere. Cum *primum* populi fuerit; alterum nonnisi S. R.

I. archiprincipum. V. Neque illius attendenda diuinatio, pupillos, mortuo patre, XV. annos natos fuisse, quoniam pater anno 1205. contraxerit matrimonium. Quis enim utrum ei prodidit adeo foecundum matris quod primo statim anno pepererit gemellos? Sane cum aevi illius scriptores omnes adfirmant; *utrumque pupillum puerum aut admodum iuuenem accessisse ad Marchiae gubernaculum*: admodum credibile est, illos tum adolescentiae annos non egressos fuisse aut attigisse patrii iuris limites, aetati *maiorum*, subditorum, XXI. annis definitos. Est enim in toto libro *Bekmannus* totus in eo; non ante principi Anhaldino indulgendum regimen, quam anno aetatis XXI. id est, eo, qui subditos decet. Quod tamen existimo, coniunctum esse cum maxima principum iniuria. VI. Est illa inferioris aevi uox & significatus, quo *fratris* aut *patrui* filii ac posterius audiunt *nepotes*, *neffen*, quasi familiae gentilitiae *nonelli*. Quo sensu hodieque notamus *nepotismum Romanum* pontificis summi. Causa est haec: quoniam in Germaniae oris eadem gente oriundi, egerant quasi in una domo familiaeque, ut iuniores in lineis omnes audirent ideo *nepotes*.

decimum sextum aetatis annum suscepit principatus gubernacula, inde a morte patris, anno 1508. Ipse BECKMANNVS testis *part. V. lib. II. c. 12. §. 3.* Anno 1508. *hatt er nach ableiben des herrn vaters sich der regierung seines fürstl. erbtheils angenommen. Auch darauf 1509. der statt Sandersleben priuilegia confirmiret und 1510. die statt Zerbst sich huldigen lassen.* In historia tutelari SIGISMUNDI principis quinque filiorum, *Wolodomari; Iohannis III. Sigismundi II. Alberti VI. & Georgii I.* non eripit scrupulos, WOLODOMARI & fratrum an. 1405. sed mouet BECKMANNVS *part. V. lib. 2. c. 8. §. 3.* Dicit quidem; mortuo parente anno 1405. maiorem natu WOLODOMARVM aetatem habuisse XVI. annorum, cuius agnatus ALBERTVS III. sibi arrogauerit *Seruestam* sub tegumento *tutela*e legitimae; sed postea iure SENIORATVS, in Anhaltinis principibus solennissimi. Porro documentum profert *anni 1413.* ubi formula pupillaris reperiatur adhuc: *Wir K. fürsten in Anhalt geloben unserm lieben vettirn, fürsten Albrecht, welcher unsir, die noch CZV IHREN FVLKOMMEN TAGEN NICHT KOMMEN sint, das die, so schire sie CZV IHREN TAGEN kommen werden, die vortrunge und verlassunge in gericht stetigen und thun sollen. So daß dieser brief damit unvernichtiget und by seiner macht und cräfte blibe. Gegeben 1413.* Biennio post in pacto, cum Magdeburgico antistite inito, *uerba pupillaria* porro non reperiuntur. Verum quod Beckmannus indicare nesciat diem natalem horum principum, non licet aliquid in tutelaribus limitibus definire. Certissimi tamen sumus: ante iuris Romani receptum & cultum in Germania, studio & superstitione administrorum, Anhaltinos eodem cum aliis S. R. I. principibus iure uixisse: *quod illos VIRTUS agnouerit MAIORES;* non annorum numeri, subditis ac ciuibus anno aetatis XXI. statuti. Rexisse igitur eosdem principatum nunc XVI. iterumque XVII. aut XVIII. annos natos. Ultra hunc enim aetatis terminum olim

nefas fuerat, principi ANHALDINO, nisi causa admodum singularis, reipublicae clauum negare. Verum postea, ex causa indicata *cap. IV. §. 9.* eorundem administratos legem sibi dixisse *Saxonicam* aut *Magdeburgicam* ciuilem. Quorsum exempla pertinent principum eorum, qui in duobus seculis nouissimis ad annum usque XXI. aetatis egerunt sub tutela & cura maiorum. Cum uero commixtio iurium publici & ciuilis hunc partum excluderet: dubium omnino, utrum a posteris haberi & agnoscere deinceps debeat pro legitimo?

BOIOARIAE
duces &
ARCHIPALATINI
XII. anno
MAIORES.

§. 6. Ducum BOIOARIAE & ex eadem causa ARCHIPALATINORVM mentio est facta superius *cap. III. §. 26.* Scilicet etiam *subditis* ibi uasallis licuit esse anno XVIII. aetatis omnino maioribus: ut de PRINCIPIBVS ipsis noluerit SCHMIDIVS, cancellarius & interpretis iuris Boici purpuratus, dubitare. Verum licet iureconsultus in eo recte iudicet; quod clauus reipublicae anno aetatis XVIII. non potuerit Boioariae ducibus negari: hoc tamen nondum est proditum; utrum principes Boioariae oportuerit hanc aetatem expectare semper; si VIRTUS eos citius agnouisset MAIORES. Quod omnino iuerim inficias: cum quod LEX OCTODECENNALIS uasallis ac subditis Boioariae sit dicta, non principibus ipsis; tum quod exempla in Boioariae principum & archipalatinorum historia supersint, ubi in MAIORI aetate VIRTUS in oculis habita, non calculi annorum; imo hodieque, cum MAIOR aetas in subditis ad annum usque XXI. aetatis prolata, illud PRINCIPES non obliget, etiamsi illi non essent in classe *archiprincipum electorum*.

PALATINOS
XII. anno
MAIORES.

§. 7. Sed quid de *domo Archipalatina sigillatim* dicendum in argumento tutelari? Extat constitutio RUPERTI senioris archipalatini electoris Heidelbergae anno MDCCCXCV. concepta: in qua discrimen habetur in hac augusta domo inter ELECTORES atque *palatinos simplices*.
In

In illis AB. legem obseruandam OCTODECENNALEM; in ultimis uero XX. annum expectandum principi in suscipiendo regimine. Verba sunt haec; *Setzen wir, der unser herrschafft, die Pfalz, auch Bairen nit regieren solle von eigener gewalt, als lang er unter sinnen XX. iahren ist. Ußgenommen doch, so man einen Ræmischen KÖNIG WÆHLEN sollte, so mag er alsdann wählen, wiewohl er unter XX. iahre. Als ihme das, von unsers churfürstenthums wegen, zugehæret.* Diploma integrum exhibemus in infima margine (b). Verum enimuero haec ipsa nostram senten-

(b) SENATVSCONSVLTVM ARCHIPALATINVM Heidelbergae c10 ccc xcv. editum est quidem hoc: Wir RVPRECHT der elter von GOTTES gnaden PFALTZGRAFF by RINE, des heyligen Römischen richs obrister TRUCHSASSE und herzog zu BEIRN: Und wir RVPRECHT der iünger, sin sohne, von denselben gnaden PFALTZGRAFF by RINE, und herzog zu BAIRN. Bekennen für uns und für unser herzog Ruprecht des iüngern sohn, mit namen Ruprecht den iüngsten, Friderich, Ludwig, Hansen, Steffan und Othen, und für all unser erben: daß wir mit wolbedachten muet, gueten sinnen und gesundts leibs, uns, unsern erben und unserm CHVRFÜRSTENTHUMB bey RHEIN, und unsern hertzogthumb zu BAIRN, und unsern landen und lüthen zu ewigem ruhe, friden und gemach, als ferr es menschlich sinne zu versorgen bestellen, geordenen und setzen mögen, ein EWIGE ORDNUNG und SATZUNG GEORDNET, gesetz und gemacht, setzen und machen: daß fürbas alle zytt von unsern erben das söhne siind, ein EINIGER berre unsers churfürstenthumbs an der Pfaltz und auch unsers fürstenthumbs und landts zu BAIRN samentlich sein soll, der dann der eltist sohne ist, und in vermögen sins libs und gueten sinnen ist. So soll auch der eltist unser sohne und sin erben, der unser landtschafft besitzet, von seim

eignen willen und unfürsichtigkeit keinen krieg anheben oder thun, gegen einigen der grösser oder ime glychen wer, oder sunst der grossmacht bette, als mitt guetem wohlbedachten rathe und willen siner mitterben und der dryzehen unser ræthe hernach geschriben. Item wann die wyle des menschen IVGEND zunimpt und an dem wachsen ist; so mag das altter der iugend ir sinnlich cræfft und vernunft nitt, als natürlich, haben zugebrauchen, darumb so setzen wir auch: daß unser eltist sohne und sinn erben, der unser HERRSCHAFFT besitzet, unser land die PFALTZ und auch zu BAIRN, NITT regiern soll, von eignen gewalt, als lang er under sinnen ZWENTZIG IARN ist. Denn nachrathe der dryzehen rathe, berren, ritter und knechten oder des mehrsteils unter ine hernach geschriben. Ußgenommen doch so man einen Römischen könig wehlen sollte, so mag alsdann zu derselben zytt unser erbe, der dann der berre ist, sin selbs sin zu wehlen nach siner besten vernunft, wiewol er zu der zytt VNDER ZWENTZIG iarn wer. Als ime das danu von unsers churfürstenthumbs der PFALTZ wegen zugehöret. Und sind diß unser gueten lieben frunde hernach geschriben, die wir umb sunderlich zuversicht zu allen diesen sachen zu unsern ræthen, und auch in etzlich articulen zu SELNWERTERN

tiam firman ommino. Nam si LEX VICENNARIA extisset in palatinatu; non opus fuisset pactis; minime omnium *prouincialibus* ordinum. *Nach dem rath, uti se constitutionis uerba habent, der XIII. rätbe; herren; ritter und knechten.* Vnde certissimum est, ante hanc constitutionem, VIRTUTEM fecisse MAIOREM, non annorum, numeros aut calculos certos. Sed quae ineptiae: XVIII. annorum aetati committere *electoratum*; bienio demum post principatum *simplicem*. Est haec ratio conuersa & corrupta: prudentem credere ante in rebus maximis, quam in minoribus ac pusillis. Accedit, quod hoc *palatinum senatusconsultum* tangat quoque BOIOARIAE ducatum. Sed statim audiuius: finem tutelae ibi nullo tempore dilatum ultra XVIII. aetatis annum.

In BRVN-
SVICENSI
principa-
zu MAIOR
aetas ob
uirtutem.
Annorum
XVIII, nu-
meros.

§. 8. De BRVNSVICENSI domo scripsimus *cap. IV.*
§. 9. plane pleneque. Cum enim in singularibus moni-
mentis principes uoluerint definite; ne ante *pupillus*
princeps regimen fusciperet, quam natus esset annos
XVIII. plura inde patent manifesto. Primum, quod,
ob *uirtutem*, alias principes pupilli in ista domo termi-
num *octodecennalem* anteuenterint. Deinde nulla defi-
nitae aetatis MAIORIS inter principes uel lex fuerit uel
pactum aut domestica consuetudo. Porro aetas MAIOR

gekorn haben, für uns und unser erben, mit
namen: Die edlen Symont graff zu SPON-
HEIM und zu Vianden, unsern lieben schwä-
ger und getreuen; Friderich graven zu Lyncei-
gen, und dazu unser diener und lieben ge-
truen; Schenck Eberhard von Erbach den
Eltern; Wiprecht von Helmstatt; Albrecht
von Veningen; Iohann Kemmerer Hoffmei-
ster, genandt von Dalburg; Brenner vom
Stein; Tam Knebel; Rudolff von Zeiskeim;
Hansen von Hirtzhorn, rittern; Hanne-
man von Sickingen, Vitzthumb zur Nuen-
statt; Diether von Handtschusheim; Cun-
zen Landschaden von Steinach; und sie sol-
len auch, so ein pfaltzgraff VNDER SINEN
IAREN IST, and auch in anderen sachen wie
obgeschriben, ine und unsern erben und dem
land also ratben, als sie darüber leiblichen
aid. Die sieben unsers raths in unserm land
zu Bairn, der ersam herr Otto apt zu Castel,
oder der dann apt zu zytten ist, Ulrich der
Staufffer ritter, Hans der Heckhel; Altman
der Kemnater; Casspar der Schwepferman;
Ortliep der Wolff; Conrad landschriber zu
Amberg. Geben zu HEIDELBERG uf sant
Margarethens tag nach Christus geburt dry-
zehenhundert iahre, und in dem fünff und
neunzigsten iar.

prolata

prolata in XVIII. anno; non uero deminuta. Demum & ipsa iuris *privati & publici* commixtio hunc partum edidit protulitque sententiam: *Brunsvicenses* duces non ante fieri maiores; quam subditi, id est, anno uel XXI. uel XXV. ætatis. Sed quam infelici fidere hic foetus conceptus & exclusus sit; illud quidem monuimus & deplorauimus multoties. Parum digna certe nouioris æui exempla: quam ea posterum sequantur; si casus, quos *numen* auertat, contigerit olim.

§. 9. Sed quid demum sentire licet de lege OCTO-
DECENNALI A. BVLLAE. Diximus primi *cap. IV. §. 8.* sen-
tentiam: in qua persistimus etiam nunc. Scilicet quum
CAROLVS IV. intellexisset, quandoque principes electo-
rales ad gubernacula reipublicae accedere maturius ius-
sto, anno ætatis XV. XVI. aut XVII. noluit hoc fieri
deinceps: *ne Caesaris electio a iudicio penderet adolescentis suffragatoris*, igitur limitem maioris ætatis in illis & stabilem fecit & protulit usque ad annum XVIII. ætatis.
Sed graue est, quod reperitur in A. BVLLA SIGISMVNDI
Caesaris, anno MDCCCXXXIV. cuius uerba, huc facientia,
recitabimus: *In PRINCIPATIBVS autem DVCATIBVS & DO-*
MINIIS aliis temporalibus (quae non in classe electorali)
GVBERNANDI AETATEM *obseruandam decernimus, prout*
a diuis Romanorum imperatoribus & regibus nostris praede-
cessoribus est sancitum. Igitur clarum est: principem non
uirtutem maiorem fecisse; sed numeros annorum, lege
imperiali definitos. Iam olim ad haec regeffit, quae
debebant regeri, Marq. FREHERVS *de testamentaria tutela*
electorali, adiecto ad hanc bullam commentario p. 155.
Cuius uerbis respondebimus etiam nos. *Quibus? ubi?*
quando? quomodo? Heu crucem ingeniis nostris fixam! Ego
enim adeo libenter fateor, mihi non satis de ista CONSTITVTIO-
NE liquere. Ut potius credam, uix ipsos CANCELLARIVM
G. & REFERENDARIVM Zh. & REGISTRATOREM M. satis,
M 3 quid

De A. BVLLAE MA-
IORENNI-
TATE
XVIII. an-
norum.

Oppositio
AB. SIGISM.
1434.

*quid scriberetur, intellexisse. Et incertum sibi que igno-
tum ius, ne nihil facerent, in priorum Caesarum regumque
constitutionibus altissima indagine perquirendum & eruen-
dum nobis reliquisse.* Fuerunt forte scriptores in com-
muni errore, in principum aetate MAIORI tenendos Lon-
gobardiae aut Latii limites. Sed usu principes olim neu-
trum agnouisse, illud quidem dictum adhuc doctumque.

DE MAIORI
aetate CAE-
SARIS olim
in VIRTU-
TE posita,
non ANNO-
RVM nu-
meris.
Exemplo
OTTONIS
III. anno
983.

§. 10. Extremum est, ut etiam aliquid dicamus
de eo: *quae aetas CAESAREM fecerit MAIOREM?* Repono,
pari passu ambulandum etiam hic. VIRTUS Caesarem maio-
rem fecit; non annorum numeri. Sed tamen cura imperii
candidati protrahi non potuit ultra XVIII. aetatis an-
num. Possem in exemplis esse uberior ac longior: sed
pariendum est otio. OTTO III. an. 983. parenti in imperio
successit ne quidem infantia maior, *quatuor annorum*, HE-
PIDANVS *ad an. 988.* Vt falsi omnino sint, qui filiolum
uel *duodecennem* faciunt, uti GLABER *lib. I. hist. c. 4.* aut
octodecim annorum cum ENGELHVSIO *chronici p. 1079.*
Cum ergo in ea aetate & *electus* sit imperator & *corona-
tus*; imo suo nomine scripta omnia *diplomata, litterae,
constitutiones*; uix dici poterit WILLIGISIVM, archiepisco-
pum Moguntinum aut matrem THEOPHANIAM puerulo,
a regni proceribus, hoc fine praefectos, ut munus obi-
rent tutelare; licet in ea aetate esset, ut regere nesciret
uel se uel alios. Notum quidem est, HENRICVM Boicum,
agnatum illius sibi adrogauisse legitimam tutelam,
quae etiam debebatur eidem ex iure *tum ciuili, tum
clientelari.* Verum quod regnum ac imperium electi-
tium esset, negauerunt hoc ei merito Germaniae pro-
ceres malueruntque curam relinquere *matri & Mogun-
tino*; quam, uerbo tutelae, alicui deferre *potestatem.*
Vero igitur *tutore* caruit pupillus; sed tamen usque ad
XVIII. aetatis annum totus pependit ab auctoritate *ma-
tris & antistitis Moguntini.* Tum enim suo usus est iu-
dicio,

dicio, remoto consilio alieno. Quae causa forte est, quare cum ENGELHVSIO quidam scripserint: *puerum XVIII. annorum coepisse imperare.* Et DODECHINVS *ad an. 1160.* de Wiligiso, Moguntino archiepiscopo adfirmavit: quod XVI. annos rexerit imperium. *Villegisus archiepiscopus memoria dignus, qui ipsum Ottonem adhuc ualde puerum & imperatorem educauit & interim per XVI. annos rexit imperium, non ut tutor; sed ut consultor & rerum administrator.* Caruit enim eo tempore Germania VICARIIS LEGITIMIS; caruit REGENTE; caruit augusti filioli TUTORE. Hinc diu ante XVIII. aetatis annum Otto III. ipse comitia coegit habuitque; gessit bella; suscepit a proceribus clientelam. Imo expeditio Romana anno 995. indicta ab eodem atque anno post peracta fuit, Caesare nouello an. 996. inaugurato manu GREGORII V. pontificis, paulo ante creati a se & instituti. Errore igitur manifesto officia consilarii, administri, procuratoris: cum tutoris potestate commiscentur & confunduntur. Idem iudicium est ferendum de HENRICO IV. Nam *anno 1056.* HENRICI is parenti successerat V. annorum, ut LAMBERTVS *Schaf-* IV. *anno* *1050.* *naburgensis* habet uel VII. uti *continuator* Hermanni *Contracti* ad h. a. Qui etiam uerus est idque ideo, quoniam annus 1050. eidem natalis, notantibus eundem ipso HERMANNO; chronici AVGVSTENSIS auctore; BERTHOLDO Constantiensi, aliisque. Verum enimvero uti puer *septennis*, licet diademate cinctus, idoneus non fuit regendo imperio: ita requirendum, num fuerit ei *tutor imperialis*? Fidenter hoc nego. Idque ideo, quoniam auctores silent, qui matri *Augustae* AGNETI tribuunt tantummodo *pupilli augustalis* educationem. Deinde ANNO *Coloniensis* antistes, ausu priuato, matri puerum Augustum subducere non potuisset, priuata auctoritate, cum eoque sibi adrogare summam rerum, si mater TYTRIX aut REGENS AVGVSTA facta fuisset decreto imperii.

imperii. Post Henricus IV. puer XIII. annorum, qui aliquot annis omnia fecerat ex consilio ANNONIS, non potuisset hunc pro lubitu dimittere eique ADELBERTVM BREMENSEM archiepiscopum surrogare, siquidem eorundem aliquis TVTOR imperii fuisset adpellandus. Potius suo nutu & arbitrato omnia fieri uoluit AVGVSTVS PVER. Nam XIV. annos natus accingisse iussit gladio BERTHOLDVS ad an. 1064. *rex anno REGNI sui IX. AETATIS suae XIV. accinctus gladio.* Qui Germanicae pubertatis symbolum, quod ostensum superius *cap. III. §. 4.* Ut iam certe dubitare non liceat, puerum imperii clauum tenuisse. Licet scribat LAMBERTVS *Schafnaburgensis ad an. 1072.* quod res imperii demandauerit antistiti Coloniensi, usque dum anno CIO LXXIII. etiam hunc rerum administrum dimiserit. Verba historici sunt: *Ibi quoque Coloniensis archiepiscopus offensus his, quae plurima, praeter aequum & bonum fiebant in palatio, petiit a rege (non a regno) uacationem.* Is ergo, ubi se in sua recepit, *rex iam, quam seuerissimo paedagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum se praecipitem dedit.* Frustra igitur est coniectura eorum, qui opinantur tum demum HENRICVM IV. anno aetatis XXI. aut XXII. consecutum aetatem MAIOREM. Potius haec tenus dicta illud docent: Caesarem MAIOREM non fecisse *annorum numeros*; sed uirtutem, fortunam, casum. Ut ineptum sit, requirere hic uelle *terminos tutelares* Latii, Graeciae, Germaniae, Longobardiae, descriptos haec tenus. Hinc Caesarum successorum aetas admodum diuersa. Nam WIL-

WILHELMI HELMVS, Hollandiae princeps an 1247. electus imperator aetatis anno XX. uti MATTHAEVS *Parisiensis ad h. a.* testatur; dum adhuc fuit *imberbis*, ante quam cinctus esset ense & eques inauguratus, quem ritum descripse-

scripserit *Ioannes de BEKA in Ultraieet. episc. 36. (*)*. In uita CAROLI V. plura occurrunt singularia. Nam principio anno XV. aetatis suae tutelae est datus, ut regimen adiret prouinciarum Belgii HEUTERVS *lib. VII. c. 9. atque VIII. c. 1.* Deinde XVIII. annos natus in *Hispaniae* regnis clauum accepit reipublicae; non quod Hispani hunc aetatis limitem in illo requirerent, de quo *cap. III. §. 19.* sed quod superstes mater, mentis parum emotae. Anno XIX. saluatus IMPERATOR mortuo auo. Neque legitur ei *status & aetatis* quaestionem ullam ideo factam. Vnde iterum repeti debet; principes uirtute MAIORES agnosci: subditos solos NVMERIS annorum. Firmet idem hoc claudatque argumentum LEOPOLDVS M. imperator. Puero enim XV. annorum dixere homagium AVSTRIACI; HVNGARI; BOHEMI *an. MDCLV.* Idem anno MDCLVII. inter candidatos imperii fuit XVII. annorum adolescens. Non uero adolescentiae causa; sed, ob studia archiprincipum diuersa, aetatis anno XVIII. demum electus & inauguratus imperator *an. MDCLVIII.* IOSEPHVS *an. MDCLXXVIII.* editus in lucem, *an. MDCLXXXVII.* rex HVNGARIAE inauguratus &, triennio post, REX ROMANORVM, puer DVOCENNIS *an. MDCC.* Licet uero ex ueteris Germaniae moribus, instar Ottonis III. & Henrici IV. etiam tum accedere is potuisset ad imperium, si quidem LEOPOLDVS pater decessisset: noluerunt tamen hoc archiprincipes ELECTORES, quibus, haud dubie in gratiam imperii VICARIORVM, iurisiurandi formula se adstrinxit: ne ante imperii fasces adriperet, nisi XVIII. aetatis annum esset ingressus. Est enim *Capit. art. XLVII.* his

(*) Scilicet isto aeuo nobilium duplex dem. De ultimo genere maioris aetatis hic quasi MAIORENNITAS. Vna ad militiam sermo. Quod non est patrum, sed ex Latii gregariam, cuius symbolum ensis, quod *equestri ordine* requisitum in gratiam militum *cap. 3. §. 6. p. 51.* ostendimus: altera ad *litiae cruciatae.* Plura congescit litteratissimus STRVVIUS *Halenf. obseru. tom. II. obs.* aliquis imperare & agere officialem eorum-
13. 45.

Inde a
principio
imperii
non defi-
nita.

uerbis conceptus: *Wir sollen und wollen uns auch zu KEI-
NER REGIERVNG oder administration im H. R. R. so lang
Ihro Kayserl. Maiest. im leben oder auch nach dero tod zu
PRAEIVDIZ der REICHSVICARIEN, welche inmittelst die
reichs-administration führen, die expedition aber in unsern
nahmen verfügen sollen, unterziehen; biß wir das XVIII. iahr
unfers alters ERREICHET und angefangen haben. Als dann
wir uns von neuem zu einem reuers, als wenn wir die ca-
pitulation von neuem abgeschworen, verbunden. Primum
autem non euenerat, postquam LEOPOLDI M. uita ad
annum cccc. ccv. producta: quo IOSEPHVS successor pridem
excefferat annos XVIII. ut opus porro non esset VICARIO-
RVM auctoritate. Ceterum inde esse poterit iuris problema:
*utrum nequeat posthac fieri imperator, nisi XVIII. annos
natus?* Fidenter hoc negauerim. Nam primo SYMBO-
LVM IOSEPHI non obstringit successores; quod cum illius
uita expirauit. Deinde OCTODECENNALIS aetas est statuta
pactis, quod obligat non nisi partes paciscentes; non *lege*,
quae est aeterna. Porro cum dictum sit doctumque,
olim Germaniae imperatores *uirtutem* agnouisse MAIO-
RES: nihil ergo temere dandum inanibus *numeris*. Ta-
ceo, in ELECTITIIS regnis tempora ab ordinibus pendere:
qui, si quem *puerum* elegerint, *pueritiam* electi nequeunt
spernere. Et *pueri* tum erit, sibi rerum consultores &
administratos quaerere; necquicquam accipere, a subditis
sibi obtrusos tutores. Sibi enim tribuant ordines, submit-
tendo se suaque *pueri principis* iudicio & uoluntati. Neque
est, quod se moueant tum VICARII. Nam horum nulla
potestas uel auctoritas, nisi uacante imperio. Quod
dici non potest, *puero* adpellato imperatore. Interim pa-
tis in electione omnino potest caueri; quo *tempore* &
qua *formula* suscipi debeat imperium ab electo candida-
to. Docuit me commentarius *legati octouiralis*; quod
in IOSEPHI electione illud sibi tribuerint S. R. I. VICARII;
ante*

ante XVIII. annorum aetatem frustra alicui imperium deferri; cum eousque vicariis administratio competat ipso iure. Sed illi calculum merentur necquicquam. Quoniam CÆSAREM *uirtus* facit fecitque maiorem, agnita ab archiprincipibus tempore diuerso, nunc longius iterumque breuius. Vt adeo, si *electo* nulli limites positi sigillatim; ipsi administratio rerum nequeat negari. Imo in arbitratu archiprincipum est etiam illud: pueri augusti, duodecennis, imperium agnoscere, siquidem illis ita uisum. Idque facere poterunt sine ullo VICARIORVM intercessu, quorum auctoritas alia non est, quam in interregno, quod tum non contingit.

CAP. VI.

De VENIA AETATIS principum S. R. I. & obiectionibus, aduersus nostram sententiam, aliis.

NE tamen fugere uideamur illa; quae sententiae, *Causa ad- principes S. R. I. VIRTUTEM agnouisse MAIORES; PENDICIS non annorum NVMEROS, creduntur obesse: fac- buius. ciamus illis etiam dubitationibus satis.*

§. 2. Principio ex uulgari doctrina facile est, nostra impetere his argutiis: *si VIRTUS, nonnisi priuilegio, I. a principe per ueniam aetatis indulto, MAIOREM facit; VIRTUS ei non facit uirtus MAIOREM LEGE. Quoniam priuilegio tum non suffi- demum est opus; ubi lex resistit. Cum igitur ex histo- cit: cui opus VE- ria illud omnino constet: tot principes S. R. I. adolescen- NIA AETA- tes ac pueros, ob animi robur ac uirtutem, illud requisi- TIS, uisse ab imperatore; ut ideo REGIMEN acciperent ante XXI. aut XXV. aetatis annos: uinculum consecutionis mani- festum esse, cum quod sola uirtus his non fuerit satis; tum, quod opus fuerit alias annorum XXI. aut XXV.*

numeris etiam ad *regendos Germaniae principatus*, si quidem res definienda *legi tutelari*.

VENIA AE-
TATIS in-
dulta in
S. R. I.
I.

AVGVSTA-
LIBVS FA-
MILIIS,
exemplo
HOLSATI-
CAE.
An. 1646.

§. 3. Circumdabo castra aduersa exemplis, maiori numero conducendis, si esset opus. Nam *principio* imperatores VENIAM AETATIS largiti sunt non personis solis: sed DOMVI quandoque & FAMILIAE. Quod Latii iure inauditum. De HOLSATICA DOMO extat diploma FERDINANDI III. Caesaris anno MDCCXLVI. in hunc finem conceptum: *ut posthac Holsatiae principes omnes ad REGIMEN accedere queant, XVIII. tantum annos nati. Quae aetate illi principes omnes haberi debeant pro MAIORIBVS. Idque ex indulgentia augustali.* Codicillum recitat LVNIGIVS in archiui tom. IV. domus Holsaticae num. 133. Causa huius rei allegatur in ipsis augustalibus codicillis: *quod illi principes, SLESVICENSIS ducatus intuitu, anno XVIII. fiant MAIORES: adeoque ualde inconcinnum fore, eundem haberi alibi maiorem; iterumque minorem alibi eodem tempore.* Succedit altera ratio: *quoniam plurimi Germaniae principatus id habeant ex ueteri instituto: quod XVIII. aetatis anno fiant maiorennis.* Imo, DANIAE regni causa, imperator RVDOLFVS II. anno XVII. aetatis in Holsatia maiorem dixit CHRISTIANVM IV. scripto ueniae aetatis libello die 26. mensis aprilis, anno MDCCXIII. Quem laudat Anton. HERINGIVS de fideiuss. cap. VII. n. 110. Verum uti haec talia aeui recentioris; ita referri omnino debent inter *iuris priuati* glaucomata: quae oculos obduxere principalium administrorum: ut quaererent *priuilegio*, quae habuerant *lege*. Facile enim esset ad docendum, Holsatiae olim principes clauum sui principatus & reipublicae tractauisse manu tenella etiam ante XVIII. annorum aetatem; ob *uirtutem & legem* solam: non annorum numeros & ueniae singularis indulgentiam. Quid? quod ipse imperator in codicillo existimat; talia indulgeri, admodum facile, quoniam plerique S. R. I. princi-

principes lege utantur OCTODECENNALI. De SVECIS, intuitu *Pomeraniae*, tum MAIORIBVS; cum maturi ad suscipiendum fasces regni ipsius: quaesitum est anno MDCCXCVII. Licet POMERANIAE quondam *duces*, aut potius eorundem administri Latini non dubitauerint, ueniam aetatis requirere ab imperatore, teste oculari STEPHANO *de iurisdictione lib. II. part. 1. c. 1. memb. 2. n. 137.* Addo, sed cum censura prorsus eadem, priuilegium a FERDINANDO II. anno MDCCXXV. indultum HASSIAE familiae principali: ut post eius principes & ipsi MAIORES fiant XVIII. aetatis anno instar archiprincipum electorum. Audiamus domesticum testem REINKINGIVM *in regim. secul. lib. 1. class. III. c. 12. n. 57.* uerbatim: *sic & inuictissimus imperator FERDINANDVS II. ad petitionem quondam illustrissimi & celsissimi principis domini LVDOVICI HASSIAE Landgrauii, filio eius primogenito, domino GEORGIO, domino meo clementissimo eiusque liberis & deinceps OMNIBVS EX CORPORE domini impetrantis descendantibus masculis, ad quos, iuxta familiae statutum, regimen principatus peruenturum est, hoc PRIVILEGIUM concessit: ut quilibet ex illis, quem ordo ad regimen admittit; quam primum XVIII. AETATIS ANNVM ADIMPLEVERIT, ad instar electorum, administrationem principatus ac si legitimam aetatem compleuisset, suscipere possit. Sublatis, ex PLENITVDINE POTESTATIS, omnibus in contrarium disponentibus iuribus & statutis. Idque priuilegium ita concessum & AVREA BVLLA adpensa roboratum die 18. Nouembr. an. 1625.* Vti uero sumus persuasissimi, etiam HASSIAE principibus olim uiam patuisse ad reipublicae clauum ac regimen, ex quo in illis illuxere animi robur ac VIRTUTES; neque fieri potuisse, ut aliquis XVIII. annis ad illud accederet SERIVS adeoque uix opus fuisse uenia, indulgentia, priuilegio: sic in seculis tamen nouissimis etiam hi principes intra limites retenti Latii tardi hic ac

SVECIS.

HASSIACA
DARMSTA-
DIENSI
1625.

lenti, ut ab alieno nutu penderent ad annum usque XXV. Sed quanta cum principum iniuria ita factum peccatumque sit a rerum administris, cultoribus legum Latii: illud quidem dictum doctumque adhuc. Nostri aevi princeps CAROLVS, ut canitie: sic fortitudine; sapientia; magnificentia; litteris; doctrinis; munificentiaque MAIOR aliis in Germania, imo in Europa uniuersa, legis huius tutelaris sensit in adolescentia duritatem. Licet enim erumperet in puero uirtus ac animi uis, ut rei publicae regendae sufficeret: persistendum ei tamen fuerat sub tutela ac cura, Romani ciuis instar. Quam historiam tutelarem annales prodent domestici, commendati uiro litteratissimo.

II.

PRINCIPI
S. R. I. si-
gillatim.

Ottoni
BRVNSVI-
CENSI
1398.

§. 4. Eodem iudicio aestimandi etiam principum singularium CODICILLI, in VENIAE AETATIS largitione, magis ex consilii rationibus requisita & indulta, quam ex iuris aut legis alicuius necessitate. Probabo hoc exemplis. De BRVNSVICENSI domo codicillus extat WENCESLAI Caesaris; in quo anno MDCCCXCVIII. OTTONI duci *Bransuicensi* scripsit deditque VENIAM AETATIS. Quam formulam recitat auctor *der Braunschweigl. händel part. I. sect. 2. c. 1.* Wir haben dem hochgebohrnen OTTEN, herzogen zu BRAVNSCHWEIG unserm lieben oheim und fürsten, die IAHR GEgeben. Also daß er mündig seyn; seine herzogthum und lande SELBST VERWESEN; ihme selber RAE- THE kiesen; und HELFFER nehmen soll und mag. Quod etiam habet MYLERVS in *etologia cap. I. §. 3.* Factum uero hoc esse gratis, nullo iure cogente: facile euincam. Nam *cap. IV. §. 9. p. 75.* tabulas allegauimus ducis BRVNSVICENSIS, FRIDERICI an. MDCCCCLXXVII. in quibus ipse, non imperator, definit, quod ante aetatis annum XVIII. non debeat nepos HENRICVS regimen adire. Certo argumentum licuisse, nisi prohibuisset testamento. Recitat illud LVNIGIYS *archiui tom. III. adpendicis n. 12.* unde

Sed an.
1477. HEN-
RICO defi-
nit MAIO-
RENNITA-
TEM AVVS.

uerba

uerba notanda: *Vünde sick ock, dat wy vor demselben, ebr he to so denem VORGESCREVEN namlicken ACHTEYN iahr gekommen wäre, von dodes wegen affgiengen: so ge- ven und setten wir omedenn alse nu und nu als deme, to rechten VORMVNDEN unsere råde unses landes Lunoburg alle geistlich und weltlich. Und wann he denn ACHTEYN iahr alt geworden, sulen se on to dem vullen regimente syner lande und lüde staden und kumen laten.* Eandem aetatem, mortuo nepote, idem etiam definit agnatis ibi- dem. Quid? quod magis est, PACTO statuitur XLIX. An. 1535. annus aetati MAIORI anno CIOIOXXXV. in Guelfica hac definitur illa PACTIS. domo; quod laudauimus cap. IV. §. 9. Verum displicuit haec aetas IULIO duci; hinc profert idem limites MAIO- An. 1582. RENNITATIS ad annum usque XXV. in supremis tabulis in TESTA- anno CIOIO LXXXII. MENTO. In quibus clare dicitur: *Wenn wir ehe mit tode verfahren würden, dann unsere SÖHNE und TÖCHTER, alle oder zum theil zu ihren VOLLMÜNDIGEN iahren kommen werden und unser ältister sohn, HENRICH IULIVS sein vollkommenes alter und zum wenigsten XXV. iahre erlanget und seine studia compliret haben wird, uti exhibet etiam has LÜNIGIVS in archiuo tom. III. adp. n. 23.* Cuius exemplum quoque imitatus est GEORGIVS dux An. 1641. Brunswicensis anno 1641. Licet enim filium reliquisset in testa- CHRISTIANVM LVDOVICVM annos XX. natum; habuit ta- mento ite- rum. men eundem pro MINORI noluitque, ut ante XXV. ae- tatis annum filiorum suorum aliquis crederetur MAIOR. Verba testamenti sunt: *ehe und bevor unserer sohne einer das XXV. iahr erreicht, sollen sie sich der landesregierung enthalten.* Inde igitur arguo fidenter. Primo, in hoc ducatu virtutem, incerto tempore maturam, principes maiores fe- cisse: non legem ullam, uel domesticam uel imperialem. Quod si enim extitisset ultima: MAIOR aetas non in arbitratu fui- set testatorum: ut illam nunc contraherent iterumque proferrent. Deinde ideo uenia aetatis opus non fuisset indul-

indulgentiaque imperiali. Quoniam satis esse poterant uel ultimorum principum *tabulae* uel *uirtus*, subditorum iudicio agnita & adprobata. Quid enim de OTTONE *pucero nouenni*; cum pater eius GVILIELMVS anno cicc XIII. obiisset? Est ille stirpis *augustissimae* conditor: qui uix XIV. annos natus res maximas gessit, sine arbitro ac tutore. Meo igitur iudicio; non habent illi principes, quod exempla sibi ad imitandum proponant temporum nouissimorum. Quae *seram* nimis aetatem requirunt XXV. annorum, post Romanos, nulli probatam genti. Rectius auita instituta tuebuntur, MAIORENNITATEM definientia aut VIRTUTE sola aut XVIII. annis non longiori aetate. Reminiscantur hi principes patriae quondam prouinciae, BOIOARIAE, quae omni aeuo uocauit uix XVIII. annos natos ad reipublicae clauum, de quo supra cap. III. §. 26. atque c. V. §. 7. Imo, postquam non solum *insula nouemuirali*; uerum etiam *trium regnorum* diademate ornati sunt, indignum esset; eundem maiorem dici ARCHIPRINCIPEM & REGEM; sed, qua DVCEM, appellari MINORENNEM.

OPPOSITIO
H.
limites
TVTELA-
RES CARO-
LI IV. 1376.

SIGISMVN-
DI anno
1434.

§. 5. Alterum est, quod poterat obmoueri sententiae; principes olim VIRTUTEM agnouisse MAIORES; non *annorum* NUMEROS: quoniam CAROLVS IV. anno ciccclxxvii. codicillos scripserit SAXONIAE etiam DVCEBVS; in quibus MAIOR aetas definita uerbis, quae sequuntur; *Aetatem eligendi imperatorem XVIII. annorum esse uolumus: in principatibus autem, DVCATIBVS & dominiis aliis temporalibus gubernandis, AETATEM obseruandam decernimus, prout a diuis Romanis imperatoribus & regibus, nostris praedecessoribus, est sancitum.* Quod diploma, post alios, exhibet LVNIGIVS *arch. part. II. contin. 2. in Sax. n. 15.* Iisdem prorsus uerbis ac syllabis conceptum illud, quod est SIGISMVNDI Caesaris anno ciccclxxxiv. ut patet supra in cap. V. §. 9. Nam definitur in ultimo *hoc*

MAIOR

MAIOR aetas principibus PALATINIS ita pariter. Verum repetimus de utroque Freherianam censuram etiam hic: *diplomatis scriptorem, dicis gratia, ultima uerba profudisse calamo; re uera, quid scriberet, nesciuisse.* Et sane plagiū manifestum uix meretur plenam fidem. Si autem BARTHOLVS, Carolo IV. a consiliis, auctor fuit huius codicilli, haud dubie MAIOREM Germaniae principum aetatem adligandum esse censuit limitibus Latii XXV. annorum. Sed quam inepte ita senserit, quando sensit: illud *cap. IV. & V.* ostensum superius. Nam seram tantopere iuuentutem explosere Germani cum gentibus aliis in orbe uniuerso.

§. 6. Sed tamen si ELECTORIBVS statuta aetas certa XVIII. annorum in A. B. CAROLI IV. tit. VII. §. 3. neque reliqui principes sine lege ac limite erunt in MAIORI aetate. Verum exemimus hunc scopulum *cap. IV. §. 9.* superius. Nam principatui praeesse, in eoque regendo uti rerum administris; hoc etiam in PVERO supplere poterat uirtus: Caesarem dare, non nisi *adolescentiae maioris* ac pubertatis plenae. Inde *maiorennitas nouemuiralis* non contracta; sed prolata longius, quam mere *principalis*, uirtuti adfixa, non *annorum* definito limiti. Plura diximus in CAROLINA illustrata ad tit. VII. §. 3. eaque singularia prorsus.

§. 7. Porro uti *cap. IV.* ostensum CLIENTELAREM maiorennitatem non esse, nisi XVIII. annorum: ita eadem forte etiam PRINCIPALIS in Germania. Quod certum sit, eius principes agnoscere *imperii clientelam*. Verum loquuntur Longobardica instituta de militibus, qui castra sequi debent. Quod de S. R. I. principibus dici nequit; quod sistere suos teneantur in *expeditione imperiali*, non ipsi comparere & arma ferre. Interim in uetustiori aeuo nullum exemplum occurrit: quod S. R. I. principi XVIII. annos nato quaestio facta fuerit un-

OPPOSITIO
III.
AVR. BVL-
LAE tit. 7.
§. 3.

OPPOSITIO
IV.
ex lege
LONGO-
BARDICA
XVIII. an-
norum.

quam in suscipiendo principatu ex aetate MAIORI. Suffecerat hoc tempus principi omni: sed nulli opus fuerat, si praecurreret *uirtus*.

OPPOSITIO

V.

ex iure

GERMANI-

CO XX. &

SAXONICO

XXI. ANNO-

rum,

§. 8. Praeterea cum XX. atque XXI. annorum spatia ad aetatem MAIOREM requirantur cum a *Germanis* uniuersim; tum sigillatim a *Saxonibus*; quod plene planeque explicatum *cap. III.* superius: etiam PRINCIPES S. R. I. forte harum legum ferire debet religio in MAIORI aetate. Praesertim cum ultimorum seculorum exempla adsint SAXONIAE ducum, cum eorum, qui annum XXI. aetatis expectauere *maiores*; tum eorum, qui illud posteris iusserunt in ultimis uoluntatibus; tum denique eorum, qui, ob longiorem moram, *ueniam aetatis* requisuere ab imperatoribus, ut citius, quam lex *unovicennaria* uult, liceret ad *regimen* uenire. Verum saepius dixi; alia officia esse *subditi* ac ciuis: alia *principis*. Quae inuicem necquicquam confundenda ac commiscenda. Primi iure *positiuo* coercentur: ultimi in oculis animisque habent *decreta naturae* solius. Quae ob *uirtutem* agnoscunt maiorem: non ex annorum *calculis* inanibus. Haec discrimina neglexisse iura Romana doctos, hoc est, quod deplorauimus saepe. Et, si SAXONIAE iureconfulti dubitant, principes eorundem lege VNOVICENNARIA olim constrictos non fuisse; uerum quandoque XVI. aetatis anno ad principatum suorum regimen accessisse: duo eis *exempla* dabimus, quibus illi suo otio studioque facile addere possunt alia plura. De HENRICO *illustri*, *Misniae* marchione & primo eius stirpis THVRINGIAE landgrauio & *Saxoniae* palatino, fide publici tabularii, scribit Anton. WEKE in *historia Dresdensi part. II. tit. I. p. 104.* quod puero, mortuo patre anno MDCCXXI. tutrix data sit *mater*, quae triennio post iterum nupserit & *auunculus*. Sed anno aetatis XVI. matrimonium contraxisse eundem MDCCXXXIV. & sui principa-

tus

Exempla

SAXONIAE

principum

anno XVI.

MAIORVM.

HENRICI

illustris

AN. 1234.

tus regimen suscepisse. Additque FABRICIVS; eum tum ex ephebis excessisse, more ac instituto istius aevi, principum familiis solenni. De FRIDERICO *gravi*, qui anno MDCCCIX. editus in lucem, scribit *idem ibidem p. 113.* FRIDERICI GRAVIS AN. 1325. quod XVI. annos natus acceperit reipublicae clauum. Proderunt etiam historiae tutelares aliae, quas Saxoniae iureconsultis omnino commendamus, ut iniuriam intelligant, principibus suis in MAIORI aetate illatam, producta ad limites subditorum ac ciuium vulgares. Qui uero circuli, postquam semel ducti calamo tot magni nominis iureconsultorum, imo principum Saxoniae palatia illis constricta sint; nolim illos meis ideo doctrinis turbare. Illud satis est, quod SAXONICI OCTOVIRI usu probauerint; *Quae MAIOR aetatis in principibus SAXONIAE electoratus adnexis?* cum annos XVIII. nati *archiprincipatum* adeant regendum; illis ideo, quod tamen *Bulla Carolina* uelle uidebatur, de qua supra §. 5. 6. *capitis* huius, negari nequeant principatus reliqui. Ne iura ineptire uideantur, agnoscencia principem MAIOREM in rebus *maximis*; contra in *minoribus* negantia hoc & exigentia triennio longiorem MAIORENNITATEM. *Historiam tutelarem* Saxoniae dare possem e CODICIBVS MSCTIS, quos habeo in mea litteraria supellectili; cum omnium, eo facientium, codicillorum, tabularum, principalium senatusconsultorum, epistolarum, comitialium decretorum & comimentariorum adparatu. *Primus* agit de CHRISTIANI II. *Saxoniae electoris* tutoribus anno MDCCXCI. a parente *Christiano I.* nominatis. *Brandenburgico* electore Iohanne Georgio & agnato proximo *Friderico Wilhelmo Altenburgensi* duce. Absens fuerat primus, qui ideo administratos tutelares misit in Saxoniā: alter praesens rexit Saxoniā & adnexas ei provincias *Torgauiae*. Posuit uterque tutelam *decennalem* & clauum cum *electoratus*; tum reliquorum *principatum* ac territoriorum dedit principi *heredi* eo die, quo ille XVIII. aetatis annum absoluit anno MDCCCI. Est hoc

2) *Finita*
Iohannis
Ernesti D.
VINARIAE
1615.

decennium tutelare admodum memorabile ob res cum sacras; tum ciuiles. *Ordinum prouincialium* magna elucet in hoc regimine auctoritas ac uis: qui non solum decreuerunt, qui *pupillo principi* dandi magistri; institutores; uiri, pueri, iuuenes, serui palatini; quae disciplinae ei tradendae; qui legendi libri: sed etiam, quae acceptorum & expensarum rationes ac modi. Imo quae *leges* scribendae ac obseruandae tribunalibus & ecclesiis. Qui rerum administri dimittendi ac puniendi. In quorum ultima classe fuerat *Krellius*, cancellarius, reformatorum sacrorum in Saxonia ultimus martyr. *Alterum* uolumen tangit IOANNIS ERNESTI ducis VINARIENSIS tutelam, pariter *decennalem*. Quam anno MDCCV. mortuo Iohanne Vinariensi duce, parente, susceperat Iohannes Georgius I. SAXONIAE ELECTOR; finiueratque eam MDCCV. quo princeps pupillus egressus fuerat XXI. aetatis annum. Licet uidua mater *Dorothea Maria*, princeps *Anhaldina* ante frustra rogauisset serio ac saepius; filium suae tutelae dare, postquam ab illa aetate XXI. annorum proxime abesset. Solennia finitae demum tutelae fuerant: ut princeps ante scriberet *apocham* tutori de redditis rationibus; adprobaret pacta cum de successionem *Altenburgensi*; tum de *ballia* siue praefectura sacra ordinis *Teutonici* in Thuringia. Quo facto, reipublicae clauus insigniaque in manus tradita nouo principi per legatos *electorales*. Qua de re forte in ultima cera.

OPPOSITIO
VI.
ex iure PV-
BLICO
gentium.

a) *Hispaniae* XX.
b) *Galliae*
XIV.

§. 9. Tandem PRINCIPES S. R. imperii non liberioris nexus fore, quis dixerit, quam REGES ac imperatores orbis ac urbis. Quod si igitur *ultimorum* aetas MAIOR, certis annorum curriculis ac *circulis* constricta: neque *primos* ponendos extra limites ac fines. Scilicet ex *capite* sequenti constabit: HISPANIAE reges adolescentes anno demum XX. uocari ad regimen, *cap. III. §. 19.* reges GALLIAE anno XIV. incepto ex CONSTITVTIONE anno

anno ccccLXXV. ab ipso *rege* in senatu *Parisiensi* lecta ac promulgata, quam exhibet CHOPPINVS *de doman. lib. III. tit. 5. §. 3.* Verum uti *publica* haec iura sunt *uoluntaria* ac *positiua*; ita credi ante non debent, quam *doceatur*, sic populo aut *principi* placuisse. Sit igitur: aliqua *regna*, *naturae legibus* relictis, quae uirtutem solam ac prudentiam in *maiori* attendunt, se *pactis* adstrinxisse, definientibus deinceps *aetatem* MAIOREM annorum NVMERIS certis: exempla tamen haec *iuris publici positiui* & ipsa sunt, quae ideo *respublicas* alias neque obligant, neque impetunt aut impediunt in sua *naturali*, qua gaudent, libertate. Hac ergo gaudeant utanturque etiam principes S. R. I. eo; quousque de LEGE IMPERIALI constet, quae MAIOREM eorundem aetatem definiuerit certa annorum *periodo*.

§. 10. Vltimum esse poterat illud: quod IVS RO-
MANVM etiam principes S. R. I. obstringat ex eo mini-
mum tempore, ex quo doceri potest illius in Germa-
nia receptus cccxcv. idque cum decreto *comitali*;
tum eius interpretatione *usuali*, quam *sententiae* & *iureconsulti camerales* eo ipso declarant firmantque, dum
leges Latii colunt sequunturque, etiam in iuris publici
grauissimis argumentis. Accedit, quod *familiae prin-*
cipales, omnes fere, figillatim id quoque agnoscant:
illis non minus scriptas esse *leges Latii tutelares*; imo
actus principum *minorum* ideo habitos cassos, irritos,
nullos idque *sententia comitali*. Vt ab ultimo incipiam,
dedimus insigne DIPLOMA in *reliquiarum tom. II. n. 68. p.*
289. ubi LVDOVICVS IV. imperator anno ccccXXXIII.
decreto comitali, codicillum *Brandenburgici electoris*, filii
sui primogeniti IRRITVM facit; quod scriptus esset a prin-
cipe *minori*. Verum causa decernendi est consideran-
da; quae singularis atque haec est: quoniam PVER ELE-
CTORALIS TVTORES haberet, qui in eo scribendo non
interposuerint suam auctoritatem. Nihil ergo inde ar-
gumentum

OPPOSITIO
VII.IVRIS RO-
MANI re-
ceptu.Repositio
a) ad sen-
tentiam
pacti pu-
pillaris
irriti.

gumenti ad *termini tutelaris* numeros Latinos. Quod
 b) ad agni- autem *agnitionem termini Latini* in tutelis attinet: illud
 tionem
 PRINCIPA- uerum est, plerasque *familias principales* illos agnouis-
 LIVM fa- se. Adeo, ut prouinciae, *Saxonico iuri* addictae, XXI.
 miliarum annos etiam requirant in principe MAIORI: reliqui au-
 termini tem annos XXV. instar Latii. Exemplum in *primoge-*
 Latini. nere sit principis ac ducis GOTHANI, FRIDERICI, quem
 1) SAXO- anno aetatis XVII. augustissimus imperator, LEOPOLDVS
 NIAE du- ne imploratus quidem ideo, fecit MAIOREM, codicillo
 cum, Go- concepto die 12. mensis *Sept. an. MDCCXCIII.* ob cogni-
 thani 1693. tam principis pupilli singularem *uirtutem.* *Veniae ae-*
tatis libellum exhibet LVNIGIVS in *archiuo part. spec. contin.*
II. in Saxoniciis n. 154. Nam *Saxoniae* duces ante annum
 aetatis XXI. absolutum *maiores* non fieri, agnouit uer-
 An. 1654. bis ac tabulis ERNESTVS PIYS, dux *Saxo Gothanus* in te-
 stamento anno MDCCCLIV. scripto, quod n. 104. habetur
ibidem. In altero autem Latini iuris termino aetatis
 b) MEK- XXV. annorum MEKLENBURGICVS dux exemplo fit: qui
 LENBUR- in ultimis tabulis, anno MDCLXXIII. scriptis, clare defi-
 GICI 1573. niuit: *Ferner wollen wir, daß beyde unsere sœhne, biß so*
lange der ältiste XXV. iahre VOLLKOMMLICH alt und SEINER
selbst MÆCHTIG worden, beysammen bleiben sollen idemque
 saepius repetitur deinceps. Testamentum exscripsit
 LVNIGIVS *ibidem n. 6. p. 502.* in *Meklenburgicis.* Quid?
 c) WVR- quod WVRTENBERGICVS dux *Eberhardus Ludouicus* XVII.
 TENBER- annos natus pariter requisierit sitque consecutus *ueni-*
 GICI 1693. *am aetatis* anno MDCCXCIII. quod sibi quoque legem di-
 ctam crediderit QVINOVICENNARIAM. Imperialem co-
 dicillum pariter dedit LVNIGIVS *ibidem n. 45.* in *Wurten-*
 bergicis. *Repositio.* Verum facta haec esse, ut centum alia, ex
 cautione superfluente & suggestionibus administrorum
 palatinorum, qui non alia, quam Latii iura docti fuere:
 illud quidem est, quod persuadeo mihi omnino. Hi au-
 tem neque *successoribus* suis neque principalibus *familiis*
 aliis

aliis potuere imponere Latii iugum, principali dorso indignum prorsus. Nam *comitali decreto* opus esset in tali argumento. Quod, nisi ostendatur, frustra sunt imperitorum administratorum officinae. Et cum *Wurtenber-* In Wur-
gico iure uirtus maiorem faciat agnita iudici, imo *matri-* tenbergi-
monium atque peculiaris *oeconomia*, quod *cap. IV. §. 14.* cis!
ostensum: quis quaeso! *principem* arctiori limite tenuerit, quam *subditum*? Dixi egomet idem administris principalibus, cum anno *cio 15 c xv.* adfiderem indulgentissimo duci in conuictu. In *Saxonica* autem *domo* olim nemo uel *Saxonis-*
somnia credidit; principes eius intra carceres teneri *iuris prouincialis.*
In nouissimis autem seculis alicuius conuersionis nec uola nec uestigium. Vt adeo *iugum prouinciale* principes, qua facilitate ab administris suis acceperunt; eadem iterum illud excutere poterunt, rectiora docti. Nisi de *imperiali* constet *decreto.* Memini hac occasione colloqui principalis, cum *FRIDERICO duce an-* Gothanise
no cio 15 cc xxiv. habiti in *Altenburgensi palatio.* Cum enim in hoc principe eluceret animus excelsus; oris facundia insignis; habitus augustalis uere; doctrina etiam in omni litterarum genere singularis: ueniae aetatis, ab imperatore indultae ultro, causas demum intellexi, id est, praecurrentem annorum numeris uirtutem. Ad extremum quod de *iuris Romani* receptu patrio dicitur: illud dissoluitur uno ictu. *Priuatæ* leges receptas in gratiam *priuatorum* ac *subditorum*: non principum imperantium. Et si *Camerae imperialis* adseffores peccarunt praeiudiciis: illa tum habenda pro inanibus. Quod sententiae eorundem faciant ius necquicquam. Ex quo tamen his moribus palatinis utimur: nolim consultor esse rerum administro, migrare hos limites, sine AVXILIO IMPERIALI.

e) *Ad iuris Romani receptum.*

CAP. VII.

De iure NATVRAE in pubertate finien-
daque TVTELA.

I. NATV-
RAE *er-*
rans in-
certo PV-
BERTAS &
aetas MA-
IOR.

VTi corpora hominum nunc citius pubescunt, nunc serius: ita tempus, quo sapere incipiat mens, certo non potest definiri. Sunt praecoces animi, qui annos praecurrunt in recto rationis usu: sunt ingenia lenta, quae sapiunt non nisi sero. Igitur naturam, per diuersa hic tempora errantem, frustra incluseris mensura & limite eodem. Dicta sunt, vulgi ore probata: aliquos populos *trigesimo* demum anno recte intelligere ac uti ratione. Hi ergo, quod se suaque ante regere nesciant; sub *tutela* aut *cura* agent etiam *tricennarii*. Imo cum aliquibus infirmi animi sint usque ad tumbam; hi nullo unquam tempore suae tutelae relinquendi. Idem hoc est, quod Aristoteles edicit: quosdam homines *natura*, horrente alias seruitutem, esse tamen seruos. Cum optimum consilium sit: ut, qui se ipsos regere nesciant, pendeant ab alterius imperio. Haberes igitur *tutelas* omnino *perpetuarias* ac perennes.

EO PILI &
RATIO;
non anno-
rum NV,
MERI.

§. 2. Patet igitur hinc illud: *tam pubertatem; quam tutelae ac curae fines temporis esse incerti, nulla arte aut lege definiendi* periodo stabili & perenni. Ideo naturae decreta secuti sunt olim *Romani* non minus *cap. I. §. 14. 15.* quam *Germani, cap. III. §. 4.* sequunturque adhuc dum *Franconiae & Sueniae* tribunalia *cap. IV. §. 14.* quibus institutum hoc: *tum pupillum dicendum MAIOREM, si talem agnouerit VIRTUS.* Quam attendere & aestimare debeant iudices omnino in tutelae limitibus finiendis & indulgendis matrimoniis homulorum.

§. 3. Quid autem in *utriusque sexus* tempore di-
 uerso, statuto per leges *Latii*? Principio negant *medici*
 puellarum corpora citius pubescere, quam puerorum,
 qua de re *cap. I. §. 24. 26. 28. atque cap. II. §. 4.* Igitur La-
 tii inania aenigmata, tribuentia XII. puellis, XIV. an-
 num pueris *puberibus*, natura explodit omnino. Causam
 enim arcanam huius discriminis aperuimus *cap. I. §. 26.*
 in proiecto ad lasciuiam Latio & cito nupturientibus &
 hirquitallientibus Romanis. Quod cum ita sit, magis
 illud naturae aduersum, *puellam citius* liberari tutela,
 quam *puerum*; breuiori tempore aetatis ueniam indul-
 gendam primae, XVIII. anno; quam ultimo, non-
 nisi XX. Licet etiam hic in *perpetua mulierum tu-*
tela requisierimus huic legi praesidium & causam *cap.*
I. §. 20. 21. ut adeo in aetate MAIORI opus non fuerit mu-
 lierum habenda ratione. Somnia autem delirantium
 iuris interpretum, licet ceteroquin humanissimorum,
 sunt: *in puellis supplere aetatem malitiam; puellas ante na-*
sutulas & dicaculas esse, quam puellos; ideoque primas ci-
tius sapere, quam ultimos; imo illas ante puberes & maio-
res ideo dicendas, quam alteros. Quasi talia satis essent,
 ad se suaque regendum. Figmenta sunt, quibus illi opus
 non habent, qui ex *cap. I. §. 20. 21.* didicerunt perpetuam
 tutelam muliebrem.

§. 4. Est praeterea illud iure naturae certum: ut,
 qui se regere queat, etiam sufficiat ille *rebus suis.* Ne
 animi uires statuamus *diuersas*, pro rerum argumentis di-
 uersis. Illud uerum est; in aliis atque aliis rebus opus
 esse maioris iudicii acumine; damni maioris aut mino-
 ris esse pericula metuenda, unde Hungari homunculum
 eundem, in diuersis causis peragendis, eodem tempore
maiolem habent & *minorem*, quod uidimus *cap. III. §. 16.*
 Verum haec interualla subtilioris argumenti sunt: quam
 ut pateant hominibus uniuersis sine lite & ambiguitate,

Vtrique
SEXVI le-
ges eae-
dem.

Nulla TV-
TELAE &
CVRATE-
LA discrimi-
mina.

uitandis omnino in naturali disciplina. Vbi utramque paginam facere debet *luculentia* & facilis aliorum adfensus. Et sane in *puberibus* honeste educandis, num minor prudentia ac cura; quam in bonorum, quae habent, frugali administratione? Taceo, damna maiora, in *primis* metuenda; quam in *ultimis*. Sunt igitur Latii discrimina in *tutelis* ac *curis* expungenda omnino in libro naturae. Imo edicti etiam ueritas hinc intelligitur: *gentium omnium concentum ac harmoniam, instar VOCIS NATVRAE aestimandam*. Post Romanos enim alios populos nullos inter *tutelam* & *curam* discrimina statuuisse: illud supra *cap. I. §. 35. cap. II. §. 6.* & plenius longe in *miscellor. tom. II. lib. IV. opusc. 3. diff. 2. p. 1075. 1076. 1077. sq.* est ostensum luculenter, conducto omnium Europae gentium concentu.

Commis-
sionem
PVBERTA-
TIS atque
aetatis
MAIORIS
improbat
natura.

§. 5. Porro Latii insipidum dogma non agnoscit natura: quasi indicium sanae *mentis* in puero esset, *hircuitallire*; in puella *nupturire*; iidemque sic nuntii maturiscentis *corporis* atque *animi*. Illud potius experimur quotidie: eo tempore, quo *corpus vires* nanciscitur, *animum* esse *imbecillum* ac debilem; tentatum ac impetiturum illecebris ac stimulis ad libidinem, luxum, rixas, odia, iras, uindicias, otium, anomiam. Quare ad haec tempora usque minus fere opus *regimine alieno* ei, qui bonus est, quia nescit mala uersaturque in illorum optima ignorantia. Contra tum requiruntur frena & capistra; ubi corpus incipit feruescere, ebullire aestu, adsilire, ruere, furere, errare, uagari extra limites & leges. Vnde neque haec Latii schemata inania & argutiae ulli populo ad palatum alias: *ob oris pubem soluere aliquem tutela; sibi relinquere suoque arbitratui; neque curatorem dare, nisi uolenti; nisi ob causam; nisi ad litem, cetera*. Quae supra *cap. I. §. 9. 10.* reprehendimus uerbis & rationibus abunde. Neque enim calculum in regno *naturae* merebuntur illi: qui

qui perhibent, pubem & pilos nuntios esse adolescentis iudicii.

§. 6. Demum lex Latii **QVINOVICENNARIA** longior Lex QVINOVICENNARIA longior spatio NATURALI. est iusto, quam ut illa debeat, ex naturae decreto, expectari. Ut interim adolescens eludere & fallere possit contrahendo aut fidem dando uel in integrum restitui. Qui enim maturius non sapit: sapiat ille cum Phrygibus luatque damnum, suo facto contractum. Sanecirca XX. aetatis annum si non deferbuit sanguis & remisit ab impetu puerili: tamen moderatione quadam temperatus est; ut, quid consultum uel minus; aequum uel iniquum; nociuum aut conducibile sit, animus possit uel ipse decernere uel consulere ideo prudentiores. Quapropter haec etiam tempora usu se probauerunt omnibus populis, quod *cap. II. III. IV. V.* ostensum, ut sufficiant aetati **MAIORI**: Romanorum autem iuuentus longissima, XXV. annorum, calculos habuit meruitque nullos. Nam secula nouissima, in hoc argumento, iuris iam Romani superstitione regit: non trutina rationis. Neque est, quod huius aeui incuses corruptelas maiores, ut propterea aetas **MAIOR** prolata quinquennio: nam corrumpere & corrumpi suo tempore etiam seculum dixit **TACITVS de M. G. c. 19.**

§. 7. Refert tamen omnino plurimum; ut **MAIORIS** aetatis **LIMITES** statuantur certitiam *subditis*; quam *imperantibus*. Ad lites euitandas, quae metui omnino debent ex tempore, posito in sola **VIRTUTE**. Vbi requirendum: penes quem sit, de hoc spatio decernere? In *subditis* hoc expectandum a legislatore. In *principibus* formula regni hic distinguenda & considerata sigillatim. In *patrimonialibus* regnis uoluntas imperantis ualeat, populo uoce aut litteris recte declarata. In *hereditariis* praeterea opus est consensu eorum, quos tangere potest *succedendi* ordo. In *electitiis* omne punctum dandum

Quis I. naturae decernat aetatem MAIOREM?
a) in subditis?
b) principibus?

dum ordinibus. *Mixta* autem regna etiam *mixta* voluntate opus habent, eodem, quo temporata sunt modo. Quae axiomata frustra impetit HERTIVS *de tutela regia* l. §. 10. Demum illud verum est, quod annorum haec spatia non ita sint aeterna: quin eo modo, quo statuta ac stabilita sunt, iterum possint conuerti ac mutari.

Interpre-
tes l. na-
turalis.

§. 8. Religioni nobis duximus; in hoc *capite*, in quo sola *natura & ratio* regnare debet, nominare autores. Ne hic aliquid dedisse uideamur his diuerticulis aut latibulis. Indice digito tangunt hanc causam GROTIUS *lib. II. de iure B. & P. c. 11. §. 5.* Nam loca eius tutelaria alia huc non pertinent. Deinde PVFENDORFIUS *lib. III. c. 6. §. 4.* qui huic etiam uerbis succinit. Plures euoluant illi, quibus id uolupte est. Nos in hac sparta non tangimur aut capimur sensu alieno.

CAP. VIII.

De IVRE ac institutis GENTIVM Europae in pubertate finiendaque TVTELA.

IVRIS
GENTIVM
significa-
tus.

a) pro iure
hominum.

2) moribus
populo-
rum

a) domi
cuius sui.

b) foris in
vicem.

Iuris gentium significatus multiplices. Romanis fuerat idem, quam *ius hominum*, distinctum a brutorum *animalium* instinctu, quibus iura nostra pariter *rationem* tribuerunt cum *Stoicis*, quod nostro aevo, in tanta *mechanismi* luce, minus ad palatum. Deinde accipitur ius gentium pro *moribus*, quibus *gentes plures* utuntur, idque uel *domi* uel cum *aliis* inuicem. Quorum concentus, ueterum iudicio, aestimandi instar *uocis naturae*. Imo *communia instituta*, usu cultuque, stabili ac perpetuo, gentibus solennia, quoties inuicem agunt, migrare & uertere uelle, ausu licentioso positoque extra limites arbitrii alieni, illa quidem nouitas & insolentia pariter solet improbari & trahi in contumeliam ab aliis idque omnium gentium adplausu accessuque.

que. Faciunt huc ritus, quo audiuntur aut dimittuntur legati; quo excipiuntur aduenae principes in prouincia aliena; quo dignitates, etiam gentilitiae, ab una re publica collatae, aestimantur ab aliis quibusque censu eodem, cetera. Talia siue *decori* siue *iuris* uerbo adpelles, illud quidem perinde est, dummodo uerum hoc sit, quod, sine iniuria, nequeant omitti, negligi, conuerti. Quod semel placuerit sitque usu probatum & tacitae uoluntatis consensione.

§. 2. Quid igitur nunc dicendum in aetate MAIORI? Sane hoc argumentum cuique reipublicae est singulare: quae uel ex naturae decreto in principe suo VIRTVTEM expectat uel definit annorum NUMEROS lege positiua. Quae *publica iura particularia* sunt: non *uniuersalia*, continenda ideo intra singularis populi limites. Adeoque aliae ab aliis hic non accipiunt ullum modum aut mensuram. Licet illud sit uerum nihilominus; ad principis aut subditorum pacandos animos, siquidem in his dissenserint, conferre plurimum exempla aliena. Cum quod semper in his suspecta insolentia aut nouitas; tum quod uiam tritam facilius sequamur, quam nouo instituto demum pertringendam acumine rationis.

§. 3. Exigit ergo ordo, ut doceamus, quam AETATEM in principe nouello requirere soleant regna & respublicae hodiernae. Non quod unius instituta obligent alteram: sed quod illis, quae adhuc usae sunt iure naturae habueruntque in oculis candidati purpurati VIRTVTEM solam, ita omnium reliquarum unus sit conspectus, unde eligere possint illud, quod ad cuiusque palatum, pro populi, plagae, augustalis domus, genio, indole, rationibus.

§. 4. Sane GALLIAE populi sibi uidentur ideo citius sapere, quod maturius aliis REGEM adpellent MAIOREM, puerum annos XIV. natum: quod quidem supra *cap. III.* §. 9. iam ostendimus. Lex lata mense sextili ccccc LXXIV.

PRINCIPALIVM exemplorum nulla iura; sed vis maxima.

Vtilis inde HISTORIA TVTELARIS principum.

I. GALLIAE regni anno XIV.

an. 1374. Eademque lecta & adprobata d. 13. kal. Iun. mensis an. cccccc LXXV. in senatu Parisiensi. Verba illius sunt haec: *Lege nostra* (Caroli V.) *edictali & irrefragili ac in perpetuum ualitura, definimus & sancimus; ut, si nos uel successores nostros decedere contigerit, qui princeps XIV. annum NB, attigerit, cum PVBEREM* (rectius maiorem, quia pubertas naturae & oris) *statuimus & decernimus reputari ac si esset XXV. maior.* Quae sanctio paterna iterum an. 1392. confirmata est a CAROLO VI. successore an. cccccc XCII. ritu festiuo ac solenni regno uniuerso. Exhibent edicta haec plures, FONTANANVS; CORBINVS, collectores eorum alii. Est tamen illud singulare: quod, licet non *regat*, puer annis *tredecim minor*, tamen sit *inaugurandus* diademate; omnia, illius nomine peragenda, insignienda ac promulganda, mandata, decreta, epistolae, codicilli, nummi, lapides, leges, edicta ceteraque abstinendumque in his a nomine REGENTIS. Quod plenius ac latius docent *Thom. CORMERIVS in codice Henrici IV. lib. VII. tit. 1. c. 1. MORNACIVS ad D. l. 3. de LL. PASQUIERIVS liu. V. des recherches de la France chap. 5. LIMNAEVUS in notitia Gall. lib. I. c. 8. p. 211. sq. atque lib. II. c. 3. p. 335, 345. aliique innumeri.* Aetatulam tamen hanc nihil praesidii in MAIORI aetate tribuere subditis, diximus *cap. III. §. 9.* Inde hoc uolunt proprium esse REGIBVS, uersu laudato ad hunc finem:

CAESARIBVS uirtus contigit ANTE diem,
Illudque MARONIS IX. *Aen. u. 311.*

ANTE annos animumque gerens curamque VIRILEM.
Memorabilia sunt, quae habet GRAMONDVS *lib. I. an. 1614. p. 5257.* Nouissimus tamen nostri aeui rex etiam ante non diademate cinctus & inauguratus fuerat, quam XIV. aetatis annum attigisset. Tutore carens porro; instructus solis rerum administris.

§. 5. Addere solent ad MAIOREM regis aetatem *annum unicum* POLONI. Quod, in tanta huius populi licentia ac libertate, mirum omnino. Vt tempori parcamus & otio, loquatur domesticus eorum iureconsultus *Nicol. CHWALKOWSKIUS lib. I. cap. §. 6. p. 27.* Cuius uerba sunt haec: *Ita SIGISMUNDVM Augustum, patre uiuente regem nominatum & X. duntaxat anno CRACOVIAE sacro diademate solenniter coronatum esse, legimus. Ista- men conditionibus, ut a curis regni ABSTINERET & quan- do siue uiuo patre siue post mortem eiusdem, ad aetatem le- gitimam, hoc est, ad annos XV. COMPLETOS PERVENERIT, iura omnia confirmaret & ne, per hoc exemplum, liberae deinceps electioni aliquid derogaretur. Quo de pater per diplomata, Cracouiae MDLXXX. & Petricouiae MDLXXXVIII. data cauit decreuitque.* Igitur diadema conferre solent Poloni etiam infanti; sed clauum reipublicae nulli com- mittunt, nisi XV. annos nato.

II.
POLONIAE
RR. an. XV.

§. 6. In MAIORI aetate LATII IMPERATORVM aesti- manda illud certum est, exemplis plurium: quod annos XIV. nati & quandoque antea, ceu *puberes* facti, praetexta posita & induti toga uirili, conscenderint imperiale fasti- gium. Plenius ea de re *Henr. DODWELLVS in praelectione Camdeniana V. p. 245. sq. & X. §. 9. p. 375. atque THOLO- SANVS de republ. lib. XXVI. c. 5.* De GERMANICIS imperatori- bus factis MAIORIBVS, aetate admodum incerta, puerili ta- men admodum, scripsimus *cap. V. §. 10.* Num uero, inde a temporibus IOSEPHI imperatoris definitus sit annus XVIII. ea quidem lege; ut administratio imperii sit penes VICA- RIOS eousque, dubitauimus ibi pariter &, quae nostra sit sententia, diximus late ac plene. Quo liceat hunc locum remittere.

III.
IMPERA-
TORES S.
R. I. an.
XIV.

§. 7. In ueteri SUECIAE regno licet olim VIRTUS so- la principes fecerit MAIORES: demum tamen eius aetatis limes adligatus est anno XVIII. eiusque ingressui. Pro- dit

IV.
SUECIAE
RR. anno
XVIII.

dit nobis illud *Michael Wexionius* GYLLENSTOLPIVS (de aurea columna) professor Aboensis in *politica sect. II. c. 1. §. 11. p. 178.* uerbis, quae sequuntur: Anno aetatis XVIII. cura & fasces reipublicae demum committi solent nouo regi & tutela (senatorum V. cum Drotzeto) cessare. Eodem aetatis anno MAGNVS ERICI R. S. administrationem regni suscepit. Idem in GVSTAPHO ADOLFO factum; in regina CHRISTINA filia eius, non sine singulari reipublicae emolumento. Eundem Suecis limitem ponunt THVANVS lib. 131. ad an. 1614. atque LOCCENIVS lib. VIII. an. 1611. & lib. IX. an. 1644. Qui pariter euoluendi. Sed CAROLVS XII. anno MDCLXXXII. editus in lucem, mortuo anno MDCCXCVII. parente, non multo post accessit ad regimen anno aetatis XVI. Nam in conuentu, exequiarum ergo patris, instituto, Leuenhauptius tentauit procures: num eorum iudicio rex puer appellandus MAIOR? Obstupuere omnes: quod non solum obesse uiderentur tabulae paternae; sed etiam instituta maiorum, statuentia regi XVIII. aetatis annum. Reposuit ille; VIRTUTEM in adolescente spectandam; non annorum NUMEROS inanes. Cum haec dixisset, exemplis conductis aliorum, qui in hac aetate reipublicae clauum accepissent in manus, demum secedit in atrii dextram, inclamatque: *ut, qui iam regere uellent principem adolescentem, conferrent se ad latus; ab ipso in conclauis occupatum.* Succedit unus alteri & nemo cunctari uoluit, ne mora ei adferret suspicionem aut iram regis nouelli. Igitur, suffragiis, secessu collectis, derogarunt maiorum institutis in lege OCTODECENNALI atque XVI. annorum adolescenti Carolo XII. fasces regni Sueciae demandarunt die 9. mensis Nouembr. anno MDCCXCVII. Auiac ac septemuiorum tutela, cui in testamento paterno iussus ideo fuerat parere, omnino finita.

§. 8. In SCOTIAE regum aetate MAIORI occurrit V.
 historia admodum singularis & momentosa ualde. Nam SCOTIAE
 referunt domestici illorum annales: *quod ex lege FERGV-* RR. anno
sui regis, qui legumlator Scotiae, instar Numae in Latio, XIV.
puberes demum reges facti, annos nati XXI. Verum displi-
cuisse hoc multis seculis post KENNETHO III. regi anno 1000. Lege KEN-
Qui ideo in oratione ad populum habita legem unouicenna- NETHI an.
riam, in principum aestimanda aetate, habuerit iniquam & 1000.
longiorem iusto. Praesertim, quod uirtus hic agnoscere
 debeat maiorem. Imo, cum neque puero regi desint re-
 rum administri, neque tum male consultum iri regno
 & quae reliqua. Sublata igitur constitutione Fergusia-
 na, *senatusconsultum regni his uerbis fuisse conceptum:*
Rege, adhuc IMPVBERE, insignem uirum prudentia simul &
opibus, qui ad XIV. regis annum in regni sit ADMINISTRA-
TIONE, communi primorum consensu dicito. EO ANNO
 EMENSO REX IPSE LIBERAM REGNI ADMINISTRATIONEM AD-
 SVMITO. *Ceterorum heredes, patribus defunctis ad XXII.*
aetatis annum sub tutatoribus curatoribusque contineto.
 Summatim haec attingit Ioh. LESLAEVS lib. V. rer. Scot.
 ad an. 1000. p. 188. Sed plenior hoc est Hector BOETHIVS
 lib. XI. Scotor. hist. p. 231. 232. In gratiam filii haec ora-
 uisse & obtinuisse regem a populo, iidem testantur.

§. 9. HISPANIAE INFANTIBVS, quo nomine filios VI.
 augustales adpellant, in regimine suscipiendo annum HISPANIAE
 aetatis XX. finitum esse, scripsimus supra cap. III. §. 19. RR. XX.
 atque cap. VI. §. 9. Quae constitutio etiam laudata plu- anno.
 ribus aliis, *Caldasio de PEREYRA ad l. si curatorem habens C.*
de in integr. restitut. min. CHOPPINO de moribus Parisior. lib.
II. tit. 3. n. 2. Neque tamen obfuerat illa piissimo huius
 aevi regi, quin, ante hanc aetatem, positos ultro regni
 fasces traderet in manus filii primogeniti LVDOVICI I. *Hi-*
spaniarum regis, nominis eiusdem. Qui tamen anno
 MDCCXXIV. morte praematura praereptus, patri ite-
 rum

rum locum fecit ac reditum ad regni gubernacula, licet recepta ab eodem satis inuite, quod maior illi diuinioris otii cura ac pretium. Et sane contraxit forte uela Hispaniae etiam regnum. Nam *Victorius* SIRI tom. III. lib. 2. commemorat: *Philippum II. Hispaniae regem poenituisse ueteris instituti, quod cum Galliae lege TERDECENNALI commutauerit.* Cum praestet, puerum simplicem regnare, quam ex fraude ac scelere compositos tutores.

VII. §. 10. HVNGARIAE regnum MAIORES dicere non-
 nisi sero ac lente, anno XXIIV. aetatis, scripsimus supra
 HVNGA-
 RIAE RR. cap. III. §. 16. Sed LADISLAVM Hungariae regem anno
 maiores aetatis XII. suae tutelae datum ac relictum esse, illud
 VIRTUTE. quidem fide annalium, commemorauimus pariter cap.
 V. §. 3. Vt nihil dicatur de aetate VLADISLAI XV. LVDO-
 VICI XIII. & LEOPOLDI, regum Hungariae anno XVII. quod
 cap. V. §. 10. ostensum. Vnde certis esse licet, quamuis Hunga-
 riae in subditis ac ciuibus MAIOR aetas serior iusto: in prin-
 cipe tamen iuuentutis, regni successore, praeter VIRTU-
 TEM attendendum nihil in hoc argumento ac passu.

VIII. §. 11. Fuerunt procerum Germaniae iudicia haec:
 BOHEMIAE regem in aetate MAIORI adligatum ad legem
 RR. A. BVLLAE OCTODECENNALEM. Verum BOHEMICI legati
 reposuere in *electoralibus comitiis* anno CIOIOCLVII. plura
 singularia; cum regi suo LEOPOLDO M. imperii tum can-
 didato quaestio status ac praeiudicialis moueretur, quod
 suffragator esse non posset in Caesare nominando, nisi
 XVIII. aetatis anno plene exacto. *Principio* dixerunt,
 A.B. instituta, cum in aliis causis, tum in hac ipsa, Bo-
 hemiae reges obstringere necquicquam. Quod *tit. VII.*
 §. 5. doceat, ubi in lege successoria S. R. I. archiprinci-
 pum exceptus sit Bohemiae rex nominatim. Deinde
Bohemiae reges cum anno aetatis XVIII. ingressu MAIO-
 RES fieri haud dubie. Imo exempla superesse principum
 eorum, qui citius, hoc etiam limite, accesserint ad BO-
 HEMIAE

HEMIAE gubernacula. Nam LUDOVICI regis exemplum nouissimum ante oculos habendum, qui XV. annos natus & rexerit Bohemiam & in collegio *septemviri* auditus sit suffragator. Exhibet has argutias PVFENDORFIVS *Rer. Brandenburg. lib. VII. p. 1134.* Exemplo laudato addi potest aliud in LADISLAO, de quo supra *cap. V. §. 2.* De subditorum quoque aetate MAIORI in *Bohemia* scriptum est *cap. III. §. 17.*

§. 12. De moribus LVSITANIAE in MAIORI aetate definienda illud prodidit *Iac. Aug. THIVANVS lib. LXV. ad an. 1577.* uerbis, quae sequuntur: *Post EMANVELEM regnavit IOANNES, qui plures liberos sustulit ac tandem 1557. fatis concessit. Relicto superstite ex omnibus SEBASTIANO nepote. PVER REX simul ac MINOREM AETATEM EXIVIT, hoc est, XIV. ANNVM ATTIGIT. Id enim seculi apud nos (Gallos) & apud illos, exemplo nostro, iuris est. HENRICVS cardinalis patruus, qui TUTELAM regni, tanquam proximior agnatus sumpserat, omnem cum tutela auctoritatem a se abdicavit. Quam rex, uana VIRTUTIS opinione stolidus ferox, auide adripuit & quae sequuntur deinceps.*

§. 13. In regibus M. BRITANNIAE illud reperio; VIRTUTEM elatam laudibus, quoties tempore praemature rex accessit ad rempublicam. De ARTHVRO rege multa quidem fabulantur auctores; scribit tamen de illo *Ioh. FORDVN in hist. Scotor. n. XXV. definite: Erat XV. annorum ARTHVRVS, iuuenis inauditae uirtutis & largitatis. In quo tantam gratiam sua innata bonitas sibi praestiterat, ut a cunctis fere populis amaretur.* Et tamen primo statim anno imperii bella gessisse, uictorias reportasse, omnibus bene fecisse dicitur idem. Vt nequeat, quod sine tutore rexerit, dubitari. In eadem aetate XV. annorum rexit EADMVNDVS in AngloSaxonia occidentali. De quo ita *ASSERIVS in annalib. ad an. 856. Hunbrechtus antistes hoc anno unxit oleo consecrauitque in regem EADMVN-*

IX.
PORTV-
GALLIAE
RR. an.
XIV. MA-
IORES.
Exem-
plum 1577.

X.
ANGLIAE
RR. maio-
res VIR-
TUTE.
Exempla.
Arthuri
an. 500.
an. xv.

Eadmun-
di an. xv.
856.

DVM gloriosissimum cum gaudio magno & honore maximo, anno AETATIS suae XV. die natalis domini. Succedat exemplum aliud. De EDGARO rege adolescentulo narrat Ranulphus HIGDENVS lib. VI. polychronici ad an. 957. Northinbrenses & Mercenses Edroinum pro mala vita sua expulerunt & fratrem suum EDGARVM XVI. annorum existentem, in REGEM leuauerunt. In cuius Edgari exortu audiuit Dunstanus angelos canentes sic: PAX TERRAE ANGLOVM EXORTI NVNC PVERI. Quasi praematura regis electio probata coelitem adplausu & incantamento. Taceo exempla alia, quae illi conducant, quorum interest, haec firmare ulterius. Verum destruere haec omnia uidetur HENRICI VIII. regis ultima uoluntas an. MD XLVII. Condidit enim ille testamentum: quo filium unigenam EDVARDVM VI. heredem & successorem scripsit; sed ea lege, ut, nisi MAIOR, TVTELAE subesset SEDECENVIRORVM, quos hoc fine nominauit ipse testamento pupilli ac regni tutores. Annos X. natus fuerat puer regius, indolis optimae, cuius doctrinam & uirtutem stupuere omnes, instar portentis adolescentiae senilis. Sed tamen sexennio integro, quo adpellatus est rex, illud consequi non potuit, ut suae tutelae relinqueretur, etiam XVI. annos natus. Nam celebris biographus EDVARDI VI. clare scribit: *Eduardus rex nondum XVI. annos natus, Grenouici animam exhalauit anno MD LIII. Iulii nempe VI. Cum annos VI. menses V. diesque XIX. SVB TVTORIBVS REGNVM tenuisset.* Sed cum in hereditario regno nefas sit, testatorem definire terminum MAIORIS aetatis suo successori, filio licet, quoniam ita iniuria fit formulae regni, a maioribus institutae, quod cap. VII. §. 7. dictum: ideo illud omnino requisieris, quare EDVARDVS VI. paternam uoluntatem non migrauerit? in tanta praesertim laude adolescentuli doctrinae ac uirtutis. Possem dicere, eidem non licuisse hoc ideo; quoniam LEX REGIA in Henrico VIII.

Edgari an.
xvi. 957.

Quid in
EDVARDO
VI. an.
1547. anno
xvi. MINO-
RI adhuc?

VIII. celebretur, qua populus uoluntati illius omnia regni iura submiserit. Sumpsit tamen idem hoc sibi: *tabulas scribere in iisque definire ordinem successorum*. Num hodie Anglia redierit ad pristina instituta, VIRTUTE aestimantia maiorem aetatem; non annorum numeris idque iure quodam postliminii; illud quidem definiant illius ciues. Ceterum qui MAIORI aetati constituti limites priuato ibi iure, illud ostensum *cap. III. §. 20.*

§. 14. In DANIAE regno uetustissima est memoria FROTHONIS III. PVERI REGIS, qui CHRISTO SERVATORI nato coaeuus. Narrat Saxo GRAMMATICVS *lib. V. p. 67.* quod, *defuncto Fridleuo rege, filius FROTHO VII. annos natus, concordi Danorum arbitrio, surrogatus sit. Eosdem tamen INFANTIAM REGIS a tutoribus excipiendam duxisse.* Ne, ob principis puerilitatem, rerum excideret *summa.* Verum, licet non prodatur simul, quo anno REX PVER suae tutelae relictus sit: illud tamen MEVRSII *lib. I. p. 16.* iudicium omnino probandum, *nunquam infeliciora regna, quam sub regis, licet boni, PVERITIA.* In qua regem se existimet, quisquis regi sit praefectus. Unde PONTANVS *lib. I. rege 24. p. 22.* ueterum annalium fide, refert, ipso rebus imperii admoto, quae passim inualuerat, dum adolesceret, aulicorum insolentia, paulatim exacta repressaque & regnum celebre redditum aequitate, legibus, uictoriis, trophaeis. De annorum calculis sollicitus est Arnoldus HVITFELD *part. I. chron. in rege XXIV.* Progredimur in Dania tutelari ad CANVTVM I. nominis illius an. 891. PONTANI *lib. IV. p. 115.* narratio est haec: *In Dania, post patrem ERICVM rerum potiebatur CANVTVS. Quem alii PARVVM, alii hirsutum (loderwudt) cognominatum tradunt.* Pergit SAXO *lib. IX. in rege LIV. p. 178.* uerbis, quae sequuntur: *huius infantia manente, regni pupilli-que tutor exposcitur.* Quem tum forte electum dicit, ad inuidiam deuitandam ex suffragiis. Tandem claudit

DANIAE
RR. maio-
res ob VIR-
TVTEM
Frotho
III. coae-
uus CHRI-
STO.

CANVTVS
I. an. 895.

historiam eius: *quod ex pene desperato adolescente uir in-*
speratae probitatis euaserit, postquam regni clauum ac-

ERICVS
 pius an.
 1288. aet.
 XII. ac XIV.

ERICI pii R. *Daniae* 86. an. 1287. Licet enim puer DVO-
 DECENNIS, ex quo patri successit, *tutores* habuerit cum
 matrem, tum ducem Slesuicensem: postea tamen anno
 aetatis XIV. ipse fasces regni suscepit, solenni ideo ritu
 inauguratus. PONTANI lib. VII. p. 375. uerba sunt haec:

Hinc regis coronatio ipso die natiuitatis dominicae, cum
ageret iam annum XIV. regium in morem celebratur. Tum
& coeptum tractari per matrem eius de connubio. Quasi

Olavs VI.
 an. 1376.
 XI,

utrumque tempus uno gressu ac passu ambularet. Hoc
 rege uno anno iunior OLAVS VI. editus in lucem anno
 CIOCCCLXV. Successit auo materno Waldemaro III. ex
 suffragiis regni procerum anno aetatis XI. Cum igitur
 in hac aetatula ille non sufficeret rebus gerendis, mater
 ei data relictaque tutrix. Ita tamen: ut non solum ex
 hoc tempore nomine solius *pueruli regis* omnia fierent,
 scriberentur codicilli, promulgarentur leges, signarentur
 monetae, quod sigillatim notauit PONTANVS lib. VIII. p.
 503. sed etiam, quam primum animi uires consequere-
 tur, omnia peristerent in illius arbitratu. Hinc suo
 nomine, uix XIV. annos natus, coegit comitia, gessit
 bella, dedit leges, indulgit priuilegia omniaque fecit,
 quae a rege poterant requiri aut expectari. Imo anno

NORWE-
 GIAE RR.
 an. 1381.

CIOCCCLXXXI. uix XVI. anno aetatis NORWEGIAE rex factus,
 parentis HAQVINI successor. Si uero matrem, quam SE-
 MIRAMIDEM SEPTENTRIONIS adpellare solent, comitem
 habuit: illud deinceps ultro ac sponte fecit, non cogen-
 te aliquo iure tutelari. Nam, mortuo OLAO VI. an. 1387.
tria regna septentionalia, DANIAM, NORVEGIAM & SVE-
 CIAM sub imperium redacta fuisse huius unius MARGA-
 RETHAE, nemini est ignotum. Quod cum ita sit, DA-
 NIAE regi an. 1593. ab imperatore ueniam aetatis, Holsa-

tiae

tiae intuitu, indultam, ne regno maior ducatu uideretur minor, indicauimus *cap. VI. §. 3. superius.*

§. 15. Sat exemplorum. Contraham uela. Cum *Eorum, quae dicta, epitome.* satis hinc doceri ac disci possit: quo iure, in MAIORI *aetate* indulgenda principibus suis, populi Europae omnes fuerint usi. Principio enim VIRTUS ubique reddidit maiores, agnita a proceribus aut ab ipso rege adolescentulo declarata manuque adrepto reipublicae clauo. Deinde NUMERI annorum definiti ad deuitandas lites. Qui iterum uarii ac multiplices XIII. XIV. XV. XVI. annorum. Ita tamen, ut, sine iuris positiui aliquo glaucomate, terminus MAIORIS aetatis ultra XVIII. aetatis annum non fuerit prolatus. Imo etiam *limites,* aetati MAIORI semel statuti, iterum mutati quandoque & nunc contracti, nunc prolati sunt. Accedit, quod *aetatis limitum definitio* facta uel a rege solo eoque aut *decessore* aut *successore* uel a familia augustali uel a populi proceribus; imo quandoque *trium* generum aut *duorum* consensio requisita. Ex quo multiplicum scenarum theatro facile nunc est, ad seligendum ac imitandum illud, quod saluberrimum domui principali ac reipublicae.

§. 16. Ceterum in BRANDEBURGICA DOMO, unica *In PORVSSIAE RR. & electoratu* forte in orbe uniuerso, illud cum iureconsulti tum hi- *BRANDEBURGICO exulante TUTORES.* storici referre solent inter quaedam praecipui iura: QVOD NESCIAT ILLA IN SVIS, inde a rerum principio, TUTELAS AVT CVRAS. Nullo enim unquam tempore contigit: *archiprincipem Brandenburgicum obuisse, relictis pupillis im-* *puberibus aut illis, qui non fuerint plenae aetatis, quam principes requirunt.* Adeo enim in illa diuini edicti gratia & ueritas elucet exemplis: VT SIS LONGAEVVS SVPER TERRAM. Cumulet has fortunas optimum numen, etiam in FAMILIA REGALI PORVSSICA, propagetque illas, in secula omnia; adaugeat PORVSSICOS NESTORES nume-

numeris ac annis; auerruncet tutores; auertat tutelas a GENTE AVGVSTALI faciatque etiam deinceps, ne aeternum in PORVSICA iuris publici prudentia opus sit ulla quaestione tutelari!

CAP. IX.

Problemata FORENSIA in *pubertate* fini- endaque *tutela*.

Corollarii
causa.

NE operas uideamur perdidisse in tam longa, difficili ac multiplici *iurium in pubertate finienda-
que tutela* indagatione & explicatione, speciminis instar, *decisiones* addemus causarum huius generis, in tribunalibus & olim & nostra aetate actarum, ut quaeque nobis in mentem uenit ac manum.

PROBLEMA

I.
Num defini-
re aeta-
tem suc-
cessoris,
penes
principem
DECESSO-
REM?
HERTII
argumen-
tum I.

§. 2. Principio illud solet requiri ac disputari maximopere: *num, MAIORI successoris aetati tempus definire, sit penes principem decessorem?* Dare solet hoc GROTIUS *lib. I. c. 3. §. 15.* regi ac principi tum, si regnum aut provincia in eius sit patrimonio, ut illius formulam suo arbitratu possit fingere ac uertere, Sed HERTIUS *de tutela regia sect. I. §. 10.* impetit enuntiatum argutiis, quas mittimus sub examen. *Principio* dicit, etiam in hereditariis regnis credendum, quod populus in regem transtulerit cum alia iura; tum etiam haec, ut limites statuatur aetati *maiori*, in qua successoribus dandum regimen.

Repositio.

Repono; credi hoc non deberi temere. Nam in hereditario regno nequidem *priuata* iura statuere potest princeps; a quibus recedere nequeat successor pro arbitratu: multo minus publica. Deinde rex hereditarius non *format* regnum; sed *formulam* regni etiam in tempore successorio accipit, quam ei non licet uertere. Accedit, quod consanguineorum intersit pariter, ne tempus succedendi,

cedendi, per instituta maiorum aut definitum aut reli-
ctum, ex nutu pendeat decessoris. *Deinde* urget, tot *Argum. II.*
tamen principum tabulas superesse, in quibus aetatis
MAIORIS tempora nunc contracta sint: iterumque pro-
lata. *Repono*; qua facilitate illi talia inferuerunt suis te- *Repositio.*
stamentis, ut sui successores, exempli loco, regnarent
demum XV. XVI. XVII. XVIII. aut etiam XX. aut
XXV. annis; eadem facilitate hi talia floccifecerunt id-
que iure meritoque. Neque hic pietas paterna exten-
denda est eo, ut ualeat extra paternae potestatis limites.
Demum prouocat exempla diuersorum *regum* ac princi- *Argum. III.*
pum, qui id sibi sumpserint statuerintque suae domui
tempora *aetatis certa*, in quibus debeat demum succes-
soribus clauus reipublicae committi ac demandari. Quo-
rum numeros longe uberius instruere nunc posset ex
nostro armario cap. VIII. instructissimo. *Repono*: exem- *Repositio.*
pla haec ius non facere. Nam, quod in Gallia est fa-
ctum, illud constitutum ex ordinum Galliae consensu
communi ac solenni, non ex intercessu regis solius *cap.*
VIII. §. 4. Quod uero *Dani* hoc regi suo dederint sigil-
latim: *ut caueret de futuri regis tutela*; illud regulam po-
tius destruit, tantum abest, ut firmet. Nam ideo fuit
hoc in regis uoluntate; quod ei hoc dederit populus
uel XIIuiri, ut *Ioan. DOLMERVS iuris aulici c. 3. not. g.*
Certo indicio non fore; nisi ille hoc daret. Ita explicanda
sunt, quae *THVANVS lib. 120 ad an. 1598.* habet & de Sue-
cis narrat *PVFENDORFIUS in hist. Caroli Gust. lib. VII. §. 7.*
ad an. 1660. Imo si ex consilii rationibus aut iuris igno-
rantia successor stetit uoluntate ac tempore defuncti;
illud ideo non dandum iuris rigori ac rationi. Perstat
igitur illud: *aetatem MAIOREM definire, non esse principis*
uel testatoris uel legislatoris. Verum requiri praeterea
tam consanguineorum, quam populi liberos consensus.
Ceterum, quod ridet illos, qui *patrimonialia* regna pro-
scribant ex iure naturae; illud huc facit parum. Nam
R sufficit,

sufficit, causam succedendi esse tum in decessore quaerendam adeoque illius uoluntatem attendendam omnino. Licet ceteroquin alibi dixerimus, seruilia imperia mancipia magis; quam homines decere. Vt adeo doctrinae de illis omnino requirant temperamentum.

II.

PROBLEMA
Num S. R.

I. PRINCIPUM sit,

domui suae

aetatem

definire

MAIOREM?

Argutiae.

Repositio

multiplex,

intuitu

a) Caesaris

b) consanguineorum

c) ordinum

prouincialium.

§. 3. Fidenter addit HERTIVS: *quod principes Germaniae in sua domo definire omnino possint, quo anno aetatis debeat regimen subire successor?* Laudat in his MYLERVM *de princ. Imp. c. 29. §. 3.* scenae suae inseruientem omnino. Accedit, quod *capita V. & VI.* instructissima sint exemplis eorum Germaniae principum: qui in ultimis tabulis adstrinxerint suos successores, nunc filios, iterum agnatos, ne adripiant reipublicae clauum, nisi uel XVIII. uel XXI. uel XXV. annos nati. *Repono;* hoc Germaniae principum nulli dari posse sine iniuria in Caesarem; imperium; consanguineos; successores figillatim; uniuersum populum ipsum. Nam principatus Germaniae clientelares sunt & beneficiario nexu addicti Caesari ac imperio: ideoque nefas est, uasallos uel citius iusto obtrudere domino uel iusto longius detinere, quin fidem obsequiaque eidem praestare queant. Siue igitur successoria tempora lege naturae teneantur, ut *uirtus* agnoscat maiorem; siue clientelaribus institutis, ut XVIII. annus sufficiat: neutrubi dabitur aliquid decessoris uoluntati, licet ultimae. Deinde cum patriae principatus *feuda* audiant ex pacto & prouidentia maiorum sintque ita instar familiae fideicommissorum; fiduciarius heres nihil agit, in onere imposito fideicommissario heredi, ut pendeat in tempore utendi fruendique fideicommisso a uoluntate, licet ultima, decessoris. Tandem uti iura *publica particularia*, praesertim ex more maiorum, pendere solent a comitali ordinum prouincialium decreto consensuque: sic extra oleum uersabitur princeps testator in his, quae tangunt curas alienas. Imo,

d) *testato-*
rum.

e) exem-
plorum.

E) *inrecon-*
sultorum.

III.

PROBLE-
MA: *num*
ORDINVM
prouincia-
lium sit, de-
finire ae-
tatem MA-
IOREM?

Rationes
a) negan-
tium.

b) adfir-
mantium.

pali extincta, imperatores illis non obtruserint principes nouellos, sed initiauerint eos ritu beneficiario, populi iudicio nominatos; praeterea eo tempore, quo *uirtus* agnouerat *maiores*; haec ipsa quoque aestimata ordinum censu iudicioque, exemplo Austriae *cap. V. §. 3.* post nihil insolentiae habuerit quoque illud, populum *limitem* certum definire *aetati* eorundem, qui debuerint in principatu succedere, more pagi Mansfeldensis, de quo mox sigillatim: cum tamen *formula* cuique principatui iam praescripta indeque ius quaesitum *familiae* principali *imperioque*, quam nefas est, uertere nunc aut migrare, in alterius incommodum aut iacturam; deinde, si quid factum peccatumque sit alicubi, conatu licentioso aut tolerato ex singulari indulgentia: ideo non putarem, iure componi ac constitui *formulam* nouam, in his maxime, ubi alterius interest, hoc fieri. Quo censu *tempora aetatis* aestimo, quae principi opponi debent, quin adeat regimen aut adeant citius iusto. Quare, si aliquid in his statuendum, consensione opus erit omnium eorum, quos causa haec tangit, imperatoris, imperii & consanguineorum.

IV.

PROBLE-
MA: num
sit hoc
VALVAS-
SORVM?

Exemplo
MANSFEL-
DENSIVM:

§. 5. Est uero illa iniquitas longe maior & acrior: si *ualuassores* (*) id est, *subuasalli* in eo conspirent statuuntque *subdomino* suo alium MAIORIS aetatis limitem, quam leges iubent prouinciales uel sibi hoc sumere uelint *subdomini* ipsi consanguinei, mutua conuentione. Exhibet LVNIGIVS *archiui tom. IV. in Mansfeldicis num. 85. tabulas*, in quibus, pacto comitum consanguineorum, MANSFELDENSIBVS *comitibus* MAIOR aetas statuta ac definita XVI. annorum, in qua subire debeant regimen

(*) Docere potuit nemo adhuc: unde *ualuassor*; *uauassor* sua etyma? Ineptiunt in illis omnes torquentque uerba & sensus praeter rem huc & illuc. Est enim *uauassor* dictus, quod *uassoris uassor*, id est, *subuassor*

& *ualuassor*, quasi *uasalli uassor*, *subuasallus*. Hinc alio nomine *ualuassores* audiunt *minores uasalli*, id est, agentes in clientum clientela.

comitatus. Quod magis est, aliud DIPLOMA habetur, ^{a) argu-} anno c13ccccLII. uerbis conceptum munitumque ^{tiae.} *ualuas-* *forum*, conspirantium in hoc instituto, adpositis XXXVI. *sigillis*: in quo Mansfeldensibus comitibus uia aperitur ad regendum sua, si XV. aetatis annum inchoauissent. Inde concors omnium fere scriptorum erratio, *Mansfeldensibus priuilegium esse imperiale*, quo anno unico seri-
 rius sapiant, quam Galliae reges, si quidem XIV. aeta-
 tis annum fuerint egressi. Quorum nomina dedimus *cap. IV. §. 7.* superius. Est igitur huius loci omnino, quid ^{b) reposi-} de hoc instituto sentiendum, uocare sub incudem iuris. ^{tio.}
 Sane *utrinque* peccarunt comitum consultores. Nam si, intuitu *rerum & feudorum* S. R. I. addictorum, absque principe intermedio, sibi adrogarunt gubernacula citius iusto in aetate parum matura: neglectus Caesaris impe-
 riique non uacat conuicio &, quae *cap. IX. §. 4.* diximus, hic sunt repetenda omnino. Praesertim cum in princi-
 pum Germaniae *historia tutelari* non exemplum occur-
 rat huius licentiae ac procacitatis; ut aliquis suae *domui* indulgere uoluerit *priuilegia maiorennitatis*, ea quidem immoderatione & inconsiderantia, uti sibi, quod lubet, licere crediderit, Caesare insciente & inconsulto. Si au-
 tem in aliis regionibus, ubi *iure prouinciali* tenentur, sibi ante iura maiorum uoluerunt tribuere, toto coelo errarunt neque hoc fecerunt sine crimine, in principem & rempublicam commisso. Summatim, MAGDE-
 BURGICO, de quo *cap. III. §. 21.* & SAXONICO iure de quo *cap. III. §. 21.* maiores demum fiunt annos XXI. nati; quo ipso etiam DVCES SAXONIAE uiuere et-
 iam nunc, *cap. VI. §. 8.* scriptum: igitur nemo sibi in ani-
 mum induxerit, unquam derogare potuisse his princi-
 pum suorum legibus comites Mansfeldenses aut prae-
 uertere, uoluisse dominos suos immaturis sapientiae annis.

V.

PROBLE-
MA: num
maior ae-
tas XXV. iu-
ris Rom.
definita
principi-
bus?
Rationes
a) adfir-
mantium.

b) negan-
tium.

§. 6. Porro superstitio *iuris Romani* tanta quon-
dam fuerat, ut haberetur instar problematis; num prin-
cipes & reges tutelae ac curae, instar subditorum, addictos
esse oporteat ad annum usque XXV. absolutum idque ex
lege Latii? Torquent se hic *Panormitanus*; *Oldradus*;
de Anchorano; *Imola*; *Bartholus* & *Baldus*, quorum ali-
quos, animi causa, euoluimus & legimus. Sed *Antonius*
CORSETVS in faceto libro *de potestate & excellentia regia*
part. III. n. 2. 3. haec nomina & argutias exhibet in epi-
tome, qui ideo potest euolui, neque sine oblectatione
mentis rectius imbutae. Scilicet aliqui *adfirmant* quae-
stionem omnino. Quod animus ante XXV. aetatis an-
num sit imbecillior; quod opus ei sit eousque rectore
alieno; quod maiora pericula timenda ex mala reipu-
blicae administratione, quam priuatorum crepundio-
rum; quod Dei ira sit, habere regem puerum, *Esaiac*
c. III. §. 4. quod inclamet Salomo: uae populo! cui prin-
ceps puer ECCLES. X. §. 16. & quae sunt reliqua. Verum
enimvero uti etiam ueterum plures hoc negant: ita ta-
men non rationibus ueris utuntur, sed offuciis argutia-
rum. Nos repetimus ea, quae iam diximus. *Princi-*
pio leges Latii ad iura positiua & uoluntaria pertinent,
quibus reges, principes, respublicae non addictae, quae
reguntur decretis naturae solius, *cap. VII.* Deinde sa-
cri codicis loca non tam intelligenda de rege puero, quam
illo, qui uiuit pueriliter, id est, stulte & licenter. Porro
cum rex etiam puer comites habeat consultores, ab illo
pericula minora, quam a sibi prorsus & genio suo relicto
homine priuato. *Praeterea* XXV. aetatis annus iusto est
longior & tutelae ac curae discrimina Latii inuenta solius,
a quibus aliae gentes prorsus abhorrent *cap. III. §. 16.* at-
que *cap. VII. §. 4.* Tum est cuique reipublicae proprium,
expendere illud, num maiora pericula a puero rege,
quam a pueri regis tutorum insidiis, fallaciis, studiis,
litibus,

litibus, tyrannide ac damnis, quod monuimus *cap. VIII. §. 4.* Demum *uirtus* MAIOREM facit; non *numeri* annorum inanes, ut adeo minus sibi consulant, qui ad ultimos se adstringunt *cap. V.* Germaniae autem principes Latii iuribus priuatis non subiectos esse, licet eodem regant subditos, dictum est pariter *cap. VI. §. 10.* Neque crediderim hodie, in tanta naturae luce & usu rationis, illis Latii pigmentis aliquem infectum iri. Licet illis occupauerint Germaniae principum quorundam oculos rerum administri *cap. V. §. 1. sq.*

§. 7. De VENIA AETATIS actum *cap. VI.* sequuntur nunc illius singularia problemata. Principio requiritur: *num hac indulgentia opus, ubi VIRTUS MAIOREM facit?* Quaestio propterea referenda in superfluis; quoniam in re, quam lex nulla constringit, priuilegio non est opus. In VIRTUTE autem aestimanda indulgentiorem esse, non decet. Praesertim si plurimum interest, illius pretium aequum nancisci iudicem, imperii, populi, consanguineorum. Haec causa est, quare in uetustiori aevo altum silentium *ueniae aetatis*, impetratae a principibus imperii. Quas rationes, si aequa lance aestimare uolueris, ea tibi expendenda, quae diximus *cap. V.*

§. 8. Vti uero iure Latii illud est certum, quod in *longiori* demum spatio aetatis MAIORIS XXV. annorum obtinuerit LEX VENIALIS: ita certissimum quoque hoc; quod in *breuioris termini maiorenitate* XV. XVIII. aut XX. annorum, illa non habuerit locum. Imo, si dicendum, quod res est, non crediderim, quod Romani unquam cogitauissent de ueniae aetatis beneficio, nisi XXV. annorum terminus fuisset bono & aequo longior. Itaque ruborem Latio expressissent ALEMANNI, populi que alii; quibus quinquennio ante quilibet habetur *maior* ipsa lege, quod *cap. II. III. & IV.* ostensum. Atque est haec forsitan

VI.

PROBLEMA: *num locus ueniae aetatis?*
a) ubi VIRTUS maior rem facit?

VII.

PROBLEMA: *b) si maior aetas XVIII. aut XX. annorum.*

Vbi in LL.
Rom. nul-
lus ueniae
locus.

Quae ta-
men dari
solet in
Germania

Conuersio-
nis prae-
textus.

QUERELAE
aduersus
ueniam
aetatis
a) agnato-
rum.

forfitan causa, quare CONSTANTINVS imperator recusa-
uerit *ueniam aetatis* omnibus masculis nisi XX. annum
fuissent egressi. Habetur constitutio pleniori in *C. Theo-
dos. lib. II. tit. 17.* quam in *Iustiniano l. 2. omnes adolescen-
tes C. de his, qui ueniam aetat.* Si igitur illud uerum est,
quod plerorumque Saxoniae principum maiorennitas
uix XX. annorum numeris sit longior, quod expedi-
tur *cap. V.* ideo ueniae aetatis locus non est faciendus,
si quidem confici debet res lege Romana. Verum Latii
hic nulla cura aut religio. Nam etiam breuiora tempora
contrahere solent imperatores Romani. Certe XVI.
XVII, atque XVIII. annis principum diuersorum aeta-
tes suppleuerunt hac *indulgentia imperiali*, quod con-
stare potest exemplis *cap. V. & VI.* conductis magno nu-
mero. Imo LVDOVICO Hungariae & Bohemiae regi anno
XIII. aetatis ueniam indulsisse Maximilianum impera-
torem; auctor est HERMES *cap. XI. n. 119.* Quod ita solet
a iuris publici consultis excusari, quoniam in *breuiori
maiorennitate* etiam uenia esse possit *breuior.* Quod sa-
tis sit, imperatorem non transgredi *numeros Latii quin-
que aut septem annorum*, qui etiam lege Constantini sup-
pleri queant priuilegio imperiali, pro sexus diuersitate.
Quod magis sit, esse imperatorem supra leges positum,
quas uti dare queat; ita etiam uertere, contrahere, pro-
ferre. Sed non opus est his argutiis. Actum enim esset
de Germanica libertate; si esset uiuendum iure publico
Latii, quod imperio absoluto & fere patrimoniali scri-
ptum, non adducto, quale est Germanicum. Et quis
nescit? destitui Germanicum imperatorem legislatoria
potestate, qua tamen omni tempore gauisus est Roma-
nus. Illud scio, grauissimas quandoque motas fuisse
querelas ab agnatis & consanguineis. Quasi his *fructua-
ria tutela*, uti omnes principales esse solent, inique eri-
peretur. Praesertim si in *provincia anni*, tutelares
figilla-

figillatim sint definiti. Quod cum in patrio iure sit extra dubitationem; inde facile discrimina elucent. Quod in Latio, tutela aut cura aliquem liberare, hoc idem fuerit, quam leuare aliquem & soluere publico onere; in Germania uero idem, quam destituere aliquem tutelari usufructu. Exemplorum igitur memini in Saxoniae ducibus, ubi, his causis indicatis & expositis in libello supplici ad augustissimum imperatorem, uenia principi pupillo iam decreta, dein negata sit, in gratiam principis *tutoris aut curatoris fructuarii*. Taceo formulam ac libertatem ordinum ita conuellendam omnino; si pueri imperium illis obtrudatur immature. Meminerint tamen etiam tum utrique pristinorum temporum; ubi pupillum principem *uirtus*, saepe *praematura* ac praecox, liberauit tutela, non longi annorum *numeri*. Vt esse liceat certissimis, post XVIII. annum nullum unquam Germaniae principem sub cura aliena permansisse; contra autem hunc etiam limitem plerosque anteuertisse bienio aut triennio. Quod habes *cap. IV. & V.*

*Quod in
tela fru-
ctuaris;
non onus.*

*b) ordi-
num.*

*Memoria
uetus.*

§. 9. Sigillatim uero requirere liceat illud: *num* VIII. *Caesaris sit, definitam electoribus XVIII. annorum aetatem contrahere ueniae aetatis indulgentia?* Non dubitat Dionysius GOTHOFREDVS lib. VII. *de tutela elector. d. 1. refut. 6. p. 142.* adfirmare hoc uerbis & rationibus, quae sequuntur: *Imperatoris auctoritas tanta, ut possit principi ueniam aetatis concedere. Sane si hoc potuit lege sua, Constantinus, ut anni XXV. metas expleret quinquennio: quidni poterit alius imperator, Constantini successor, electori ueniam aetatis largiri uel breuius tempus facere. Quis enim hoc soli Constantino concessit, negauitque successoribus? Leo potius laudandus, qui in Nou. 28. & sibi hoc adrogauit & tribuit hanc facultatem omni magistratui ad ueniam indulgendam aetatis, cetera. Et si priuilegio hoc fecerit imperator, non euertit legem octodecennalem: sed firmat.*

*PROBLE-
MA: num
ueniae ae-
tatis locus
in XVIII.
annis ele-
ctorum?
Affirmat
Dion. Go-
thofre-
dus.*

*Cuius lap-
sus multi-
plices.*

Verum omnia haec errorum & fallaciarum plenissima. Quod non miror. Nam qui uiri & heroes in iurisprudentia Latii, illi in patria multoties plus quam pueri & infantes. Pessimus consultor fuit; qui publicae & patriae causae patronum commendauit Gothofredum, in nostris rebus hospitem, stupidum & bardum. Etiam pueri norunt; in Germaniae regno imperatorem destitui cum legislatoria potestate; tum auctoritate, legibus dare sensus, uertere illas ac tollere. Germanicos etiam Caesares Constantini successores dixerit nemo, nisi puer. Cadunt igitur argutiae inanes iureconsulti in hac causa. Taceo, quod tutelae electoralis iura sint & commoda; non onera mera, ut in Latio. Quapropter agnatis inuitis nequeunt subtrahi aut eripi ullatenus. Protrahere autem & proferre tempus in longiores annos; illud coniunctum esset cum iniuria & damno pupilli electoralis. Vt maior erratio Gothofredi, qui etiam hoc dat arbitrato nunc Caesaris, iterumque principis testatoris. Apage nugas.

IX.
PROBLE-
MA: num
annus coe-
ptus pro
completo?
Quod ad-
firmatur.

§. 10. Quid autem iuris fuerit tum, si ab hoc li-
mite octodecennali parum abest pupillus electoralis? Sane
uult pragmatica A. B. lex tit. VII. §. 3. ut anni eius sint
completi, ut adeo incepti non sufficiant. Verum in his
ego fuerim indulgentior ob causas singulares. Nam
primo est illud opinabile, Carolinam A. B. calamo Lati-
no usam fuisse, cum requireret annos non inchoatos;
sed absolutos. Lapsus autem est manifestus ideo: quod
Romani iuris tutela & cura profuerint pupillo in rerum
iuriumque maiori securitate, ut adeo fauor pupillaris
uellet, tempora non truncari: contra Germanico iure
tutelae ac curae pupillo nocent & adferunt damna, quod
tutoribus & curatoribus uel salaria adsignent leges uel
usumfructum rerum pupilli. Vt adeo iuris Romani po-
tius tituli adlegandi de honoribus ac dignitatibus. Vbi
quoque

quoque Latium habet annum coeptum pro completo. Deinde res ipsa docet: qui hodie desipiat, ille non sapiat perendie, ob parua temporis interualla: quae in adolescente omnino parum habent momenti. Tum igitur uulgi ore loquendum: minora non curat praetor; parua mora, nulla mora. Quorsum etiam *exempla* illorum *archiprincipum* pertinent, qui, quod proxime a definito tempore *octodecennali* abessent, loco ac iure aestimati maiorum. Quae conduxere interpretes ad A. B. nosque in eius commentario ad *tit. VII. §. 3.* Vbi inuenies, eandem quoque sententiam huius rei fouisse archiprincipes collegas. Videndi quoque KNICHEN *de Sax. prouoc. c. 5.* LIMNAEVS *tom. I. iur. publ. lib. 3. c. 7. n. 48.* Idem repetendum est, de principibus aliis, siquidem anni portio modica ad maiorem aetatem illis desit. Praesertim si eo tempore hoc eueniat; quo obiit decessor. Ne tutor hodie fiat, qui perendie iterum sit abiturus. Vt operae pretium non sit, exigui temporis conuersione, reipublicae esse molestum in solennibus impensisque. Causam disputatam fuisse, docebit FREHERVS *de tutel. elect. p. 37. 44.* & ARVMAEVS *ad A. B. discurs. IV. thes. 13.* qui etiam recte patri *testatori* negat facultatem, ea, quae lege sunt definita limite certo, uel contrahere uel proferre.

Etiam in principibus mensuris.

§. II. Num Caesaris aetas, inde a temporibus *Io- sephi*, definita XVIII. annis: illam causam respondimus *cap. V. §. 10.* Vbi etiam expediui hoc: num in contrahendo hoc limite VICARII S. R. I. habeant, quod contradicant? Habuerunt pueros imperatores & ipsi Romani, exemplo GORDIANI III. De quo *Iul. CAPITOLINVS in eius uita c. 22.* scribit: *Tunc populus & milites Gordianum PARVVLVM, annos agentem, ut plerique adferunt XI. ut nonnulli XIII. (quos numeros HERODIANVS) ut Iunius Cordas dicit XVI. petiuerunt, ut CAESAR adpellaretur. Raptusque ad senatum CAESAR est adpellatus.* Biennio

X.
PROBLEMA: num Caesaris aetas maior definita?

post ipsum resque maximas, dicitur, gessisse, sine tutela ulla aut cura. Licet foceri uteretur consiliis. Taceo AUGUSTULUM, qui *pueritiam* neque dissimulat in numis. Vt adeo nil habeat puerilis aetas in imperio insolentiae. Sat ergo Caesari annorum; si reipublicae sat. Ineptias CASTALDI *de imperatore qu. 73.* OLDRADI *cons. 57.* aliorumque *priuata* Latii iura ac tempora hic urgentium, discussimus saepe. Quid autem in puerili aetatula de *iuramento*? Potest illud uel omitti uel differri. Nullum exinde imperio damnum metuendum. Suscipit enim puer non formandum; sed *formula* sua instructum imperium, quam ideo non poterit transgredi aut migrare.

XI.

PROBLEMA: num aetatis uenia penes principem in subditis? Illi qui a) negant.

§. 12. Est etiam illud glaucoma Latii, quo oculi obducti Germaniae iureconsultorum, qui dubitare uoluerunt: *num Germaniae principis sit, subdito largiri ueniam aetatis?* Impetere enim solent principum iura his argutiis: quod hoc sit Caesaris reseruatum; quod *Leonis Nou. 28.* ubi hoc ius etiam magistratibus det, usum non recepta & probata nostris tribunalibus; quod camerae imperiali idem saepe sit negatum; quod hoc idem sit, quam iura aliena inuadere. Atque inde demum sententia autorum: *nefas esse principi imperii, indulgere ueniam aetatis subdito.* In quorum classe GOEDDAEVS *ad l. 21. D. de V. S.* KNICHEN *de Sax. prouoc. c. 5. n. 47.* REINKING *de reg. sec. lib. 1. d. 3. c. 12.* atque innumeri alii sortis eiusdem. Verum relinquunt haec castra alii tribuuntque nostris principibus *ius, indulgendi ueniam aetatis subdito.* Faciunt tamen hoc titubanter, quasi status rerum esset cum tempore mutatus & conuersus. Qua causa, quo iure? illud nesciunt definire. Nisi quod putent, facere hoc principes in suis territoriis nomine imperiali, instar Caesaris procuratorum; praescripsisse haec iura usu; exempla eos sequi ducum & marchionum Italiae, cetera. Has facetias iuris offendes in BESOLDO *de iurisd. qu. 16.* MYLERO

in etologia cap. 2. §. 7. Verum melior ratio eluxit nostro aevo ex historia. Vnde negandum; principes nostros cum magistratibus Romanis conferendos, licet eodem cum ipsis nomine gaudeant *ducis, comitis, palatini*, cetera. Ultimi enim *administratores* rei alienae: nostri autem Germaniae principes rerum ac prouinciarum suarum *domini*. Idem inde a temporibus *Carolidarum*; quibus extinctis, conuersio imperii nostri est facta; indeque *principum* in prouinciis ueri ortus. Qui bella duxerunt; dederunt leges suis ac priuilegia feceruntque omnia ea, quibus in Caesaris gratiam non misere nuntium. Eo igitur usque omnia poterunt: quousque non probauerit alter, se sibi in eo derogauisse. Negabit solem in meridie, qui lumen hoc non agnouerit in *Germaniae principis* historia; unde bella a principibus Germaniae suo nomine, iure, authoritate, impensis gestanequeunt expungi aut conuelli. Claudam problema memorabili *CODICILLO PRINCIPALI*, concepto *in uenia aetatis*, indulta dynastae uasallo ac subdito, de BVCH, anno MDCCCXXXIX. Largitore LVDOVICO, *duce ac electore* BRANDEBVRGICO, in quo uerba sunt haec: *Beneuolentia nostra POTERIT, si decreuerit, prolem IMPVBEREM, nondum aetatis debitae existentem, HABILITARE defectumque aetatis suae SUPPLERE & adeo habilem facere, ac si ad annos DISCRETIONIS omnimode peruenisset.* Et, ne quis hoc fieri crederet ex parentis LVDOVICI IV. imperatoris auctoritate uel mandato, addit archiprinceps: *VIRTUTE PROPRIA supplemus & habilitamus eundem (minorem) ad omnes actus faciendos ac si maturo & debito aetatis spatio potiretur.* Recitauimus formulam totam *reliquiar. tom. VII. lib. 1. n. 67.* Pudeat igitur inertiae suae patriae iureconsultos, quod, hospites domi, foris grassentur in conducendis auctorum nominibus peregrinis, ut turbent Germaniae instituta, luculenta ueteri aevo, in quod sollicitius illi debuissent in-

*nona &
idonea ra-
tione.*

*Probata
codicillo
D. & ele-
ctoris
BRANDEN-
BURGICI
1339. in ue-
niae aeta-
tis indul-
tu.*

§ lege
prouinci-
ali Fran-
coniae &
Sueviae.

Boioariae
etiam au-
toris noui
spatii.

Sigillatim
Austriac.

XII.

PROBLE-
MA: num
Comiti
Palatino
ueniae ae-
tatis in-
dulgencia
in princi-
pum ter-
ritoriis?
Negatur,
doctrina
Saxoniae
lectorum.

quirere neque in causarum publicarum sententiis euo-
mendis ita esse audaces, praecipites, proiecti ad dicen-
dum ac definiendum. Reminiscimur hac occasione eo-
rum, quae supra in ducatu FRANCONIAE & SUEVIAE *cap.*
IV. §. 14. indicauimus: *quod ibi MAIOREM aetatem cuius-*
que pupilli definire largiriue ueniam aetatis, sit quidem iu-
dicis cuiusuis. Ut religio sit: dubitare de principe in

hoc argumento. Imo BOIOARIAE quoque exemplum
huc confert plurimum: *quae MAIOREM aetatem, olim*
XVIII. descriptam, protulit ad annum XX. suo arbitratu,
nullo Caesaris intercessu; quod ostendimus *cap. III. §.*
26. & cap. V. §. 6. Certo argumento, principis & ordi-
num esse, haec aetatis spatia definire, remittere, tol-
lere. In quibus etiam fingendis, formandis, aestiman-
dis AVSTRIAM sibi sumpsisse omnia, patebit non minus ex
superioribus *cap. III. §. 25. & cap. V. §. 3.*

§. 13. Non satis est; principibus *iura* adseruisse;
indulgenti *ueniam* aetatis *subdito suo, uasallo, ciui;* et-
iam illud requiritur: *num haec potestas comitis palatini in*
principis territorio? Negant hoc iureconsulti SAXONICI
idque non solum ex rationibus; sed etiam ELECTORALI-
BUS rescriptis. Clare ac definite RIVINVS ad *tit. IX. §. 12.*
enuntiatorum iuris. Cuius uerba recitabimus: *Hodie in*
Germanico imperio PRINCIPES & status imperii non patiun-
tur, subditos suos, qui MAIORENNES NON sunt, habere li-
beram rerum administrationem: sed ipsis hanc INDVLGEN-
TIAM, uigore, SUPERIORITATIS territorialis, SOLI conce-
dunt. Neque satis est hoc: munitur firmaturque sen-
tentia RESPONSO LIPSIENSIVM scabinorum, anno
CICIDCXCIV. concepto hoc fine: PRINCIPIS esse SOLVS SUB-
DITIS suis INDVLGERE *ueniam aetatis: illam, quam comi-*
tes Palatini indulgeant, ipso IVRE in subditis esse NULLAM.
Addita ratione: quod haec *indulgentia* pro *accessorio iure*
habenda territorii; quod nolit *imperator ipse suo facto*
infrin-

infringere, multo minus opera comitum palatinorum. Iura *territorialia priuatiua* esse; non *cumulatiua*, ut olim creditum in Longobardia. Fidentior in his est *Mich. Henr. GRIBNERVS*, Poloniae regi & Saxoniae electori a consiliis curialibus, qui *tom. I. diff. I. de iure legitimandi com. Palat. §. 27.* in hanc scenam producit rescriptum electorale IOH. GEORGII III. cuius uerba, huc facientia, sunt haec: *Wie wir nun dieses beginnen* (de comite Palatino sermo, qui aetatis ueniam indulserat Saxonico subdito) *MISFÆLLIG vermercken und dergleichen uns aus LANDESFÜRSTLICHER hoheit zustehendes regale weder IHME, NOCH sonst IEMAND anders zu exerciren, gestatten können: als begehren wir, ihr wollet dergleichen diploma (comitis palatini) abfordern und denen curatoren die vormundschaft ferner zuverwalten, andeuten.* DRESDEN den 30. Dec. 1681. Tuetur idem diploma praeterea auctoritate illustris uiri BERGERI; HORNII aliorumque in *tom. I. sect. 2. §. 12.* Ceterum nullius porro NOTARII operas & codicillos haberi in *Saxonia* aliquo loco, nisi profectus eius explorati examine ab ordine iureconsultorum; nisi nomen illius in numeris, inscriptum matriculae prouinciali: illud quidem ex *regali rescripto* patet, DRESDÆ die 19. Febr. MDCCXXI. concepto exhibitoque in *processu Saxónico*, illustrato nouissime in *adpend. n. 7. p. 70.* Cuius occasio fuerant comitum palatinorum in adpellandis notariis abusus sordidissimi. Querelas mouet aduersus hanc doctrinam, quam dicit nouaturientem, FRITSCHIVS *addit. ad Lim. lib. II. cap. 9. p. 96. 97.* Sed illius studia hic suspecta, quod ipse quoque in *C. Palatinorum* numeris. Est sane huius argumenti uis maxima penes eum, qui rerum est gnarus: quod ne *Italiae* quidem procures, *Etruriae*, *Sabaudiae*, *Mantuae*, *Modenae* duces, imo ne *Roma* quidem *Genua*, *Luca*, *Pisa* illud nunc dent comitibus *Palatinis*, ut in territoriis eorundem exerceant talia, in largi-

Imo Saxo-
nico codi-
cillo Ele-
ctorali
1681.

Rescri-
ptum Sax.
Elect. 1721.
adu. nota-
rios.

Abusu.
FRITSCHII
oppositio.

largitione *aetatis, natalium, famae*. Cum tamen historia doceat nos; quod *Italiae principum iura* sint emendicata a Caesaribus; sint noua; sint priuilegia; ipsi principes Caesaris olim *satellites* & homines *stipendarii*: contra Germaniae principum potestas *originaria*; usu VIII. *seculorum* probata; *lege* ac formula imperii; ipsi etiam rerum belli & pacis *domini*, cum imperio ac *potentatu*. Vt adeo nexus argumenti a minimo ad maxima, sit manifestissimus. Itaque causa erroris quaerenda hic in *duplici* latibulo. Iureconsulti enim uel ad statum rei *Romanae* respexere uel ad *Carolingicum*, ubi imperatoris quondam ubique *iurisdictio concurrens*, expedita *per missos* aut *comites Palatinos*. Sed, ex his temporibus antiquatis aut *Latio* in publicis causis nunquam agnito, nemo arguet ad iuris publici rationes post Carolingicas & hodiernas, nisi rerum patriae prorsus ignarus ac iners. Quorum murmura & uocitationes attendere, illud quidem non est operae pretium. Quid? quod etiam uerum sit hoc: *priuilegia imperialia*, damnum licet tangentia nullius, uti gentilitiae dignitates, *indulta tamen esse quondam cum in confessu tum consensu comitatu*; nequicquam uero commissa arbitratui sordidorum homunculorum, quo stigmate *notarios* plures notat rescriptum augustale *Poloniae R. & Saxoniae electoris*, laudatum proxime.

XIII.
PROBLE-
MA: num,
uenia ac-
cepta,
princeps
possit alie-
nare?

§. 14. Ceterum cum *priuato iure* illis, quibus uenia aetatis indulta, non ideo concessum, in omni re gerere liberas manus, in *alienandis bonis* maxime *immobilibus*, in *fideiubendo*, in *tutela* uel *cura* sustinenda aliorum, causisque grauioribus aliis, in quibus definiendis totus est MYLERVS *etologiae* cap. 8. 9. illud requiritur: *an etiam his circulis ac limitibus circumscripti principes, qui regunt, adolescentes, ex ueniae aetatis indulgentia?* Vulgares doctores imperantes ac parentes; principes ac subditos

ditos habent aestimantque eodem loco ac mensura. Licet uero *cap. VI. §. 10.* exemplum attulerimus: quod *archiprincipis Brandenburgici* contractus, a minori initus, ideo fuerit, sententia imperiali, rescissus ac irritus factus: non tamen crediderim, recte principes tali latibulo usuros. Nam in exemplo proposito praesidii nihil. Quoniam archiprinceps fuerat sub cura; non extra eandem, indulgentia aetatis. Et si indignum est principe, iugum ferre priuati iuris, quod dictum *cap. VI. §. 10.* multo est magis indignum, uti iuris priuati decipulis. Quo sensu dicere potuit omnino *Ioh. BODINVS de republ. lib. I. c. 8. p. 163.* quod reges Galliae sibi religioni ducant, confugere ad beneficia in integrum restitutionis. Satis est hoc principi: quod fraudem, si qua deceptus & circumuentus sit, queat uindicare breuiori ac fortiori manu.

§. 15. Est igitur etiam haec quaestio in principibus otiosa: *num tempus quadriennii, intra quod laesi restitui possint, a XXV. aut XXI. aut illo statim anno inchoandum, quo aetatis ueniam sunt consequuti?* Lardum & rancidum est etiam hoc latibulum, quo priuatis hominibus se recipere licet: quas sordes fugiat princeps, consultoribus abundans omni tempore. Exscribemus locum modo laudatum *BODINI de rep. lib. I. c. 8.* Est autem hic: *REGES, etiam infantes, nunquam AETATIS beneficio restituuntur. Contra quam in REPUBLICA fieri solet, cum qua semper agitur, quasi MINOR esset.* Et sane patria iura ideo XX. anno unum addidisse, ut maior intra annum spatium uel requirat restitui uel taceat deinceps, illud *cap. III. §. 8.* dictum doctumque. Qua occasione etiam soluimus nodum *cap. III. §. 21.* quod tempora restitutionis ab anno XVIII. aut XXI. numeranda, non ab XXV. In qua lite aqua haesit adhuc Saxoniae iureconsultis; qui, filo illis ostenso, imo dato in manus, facile nunc emergent ex hoc labyrintho.

XIV.

PROBLEMA: num gaudeant principes beneficio restitutionis?

XV.

PROBLE-
MA: num
qui maior
in uno ter-
ritorio, in
altero mi-
nor?

§. 16. Sit ultimum problema; sed ualde dubium, nisi ex idoneis principiis disputetur. Scilicet, cum in territoriis Germaniae diuersis, etiam limites diuersi *aetatis maioris*, requiritur: num qui *Hamburgi* anno XVIII. *MAIOR* sit; *Lubecae* aut alibi habendus minor, ubi uel XXI. uel XXV. anni exiguntur ad maiorem aetatem? Per iura Latii dubitari minus poterat: quoniam leges fuerant eadem in orbe Romano uniuerso. Hinc etiam *aetatis indulgentia*, quam uel imperator dederat uel, eius nomine, quod *Nov. 28.* admittit, alii magistratus, obstrinxit omnes orbis Romani subditos, quaqua uersum ille patuerat. Sed in Germaniae prouinciis aetatis maioris sunt limites multiplices ac uarii omnino. Deinde legum ferendarum cuique principi liberae & solutae manus, ut etiam derogare possit iuri communi, quoties lubet. Igitur quaestio est *adfirmanda* prorsus: quod tum unus ac idem eodem tempore & *maior* sit & *minor* simul. Quod ipsi & imperatores & principes agnouere. In ultimis exemplum habes *cap. V. §. 7.* in primis autem *cap. VI. §. 3.5.* Neque aliud dicendum in aetatis uenia imperiali. Ut princeps ex illius indultu *maior* sit in regionibus *immediatis*; contra in *mediatis* permaneat *minor* nihilominus, quod illustrare poterunt illa, quae *cap. IX. §. 13.* scripsimus, hic repetenda prorsus ac serio inculcanda animis, iurium studiosis. Hinc etiam doctrinae Latii *de foro superiori*; *de foro communi* inutiles prorsus in Germania, tum quidem, si lis in territoriis diuersis. Quam etiam causam anno *cio 1566 xxii.* respondi in *plurium creditorum concursu*, rerum intuitu diuersarum in diuersis prouinciis. Vbi tot fora, tot processus: tot sententia; quot prouinciae ac territoria. Vbi ne quidem *domicilii debitoris* aliqua haberi poterat ratio, ut ideo reliqui cogi possent sub imperium tribunalis unius.

CAP.

CAP. X.

De LL. EBRAEORVM in aetate PVBERVM
AC MINORVM.

QUotquot in Ebraicis antiquitatibus euoluere li-
cuit de hoc argumento: illi quidem mihi ui-
dentur ueteres iuris Ebraici magistros non
recte intellexisse. Iurium enim ignari non po-
tuerunt adsequi *pubertatis & maioris aetatis* discrimina
longissima, quae illi inuicem commiscent magnarum
iuriumque perturbatione.

§. 2. Principio illud est admodum singulare in Iu-
daicis institutis, quae etiam nunc solent obseruare nostra-
tes Iudaei, nec sine religione quadam; *pubertatis* limi-
tem positum apud masculos in XIV. annorum aetatis
ingressu & apud foemellas in XIII. Neque tamen cre-
dendam pubertatem temere, nisi & *pili* erumpant, mi-
nimum *bini*, ut pubes queat conspici. Sunt duo eius
moris testes ualde idonei Ioseph. SCALIGER in *elencho*
chronol. propheticae p. 68. sq. & Ioh. SELDENVS de *successo-*
rib. cap. 9. cuius uerba huc transcribemus: Regulariter
ante annum XIII. ac diem I. completum MINORES (rectius
impuberes) *haberi* MASCULOS: FOEMINAM *ante annum*
XII. *atque I. diem & postea pro* MAIORIBVS (rectius pro
puberibus). *Sed temperamenta adiiciunt.* PVLLAM, cui
XII. anno ac die I. exacto, duo saltem pubis PILI, quos
סִימָן הַתַּהֲתָן seu signum inferius uocant, non excreuerint,
nisi ex mammillis sororantibus, papillisue, e quibus etiam
סִימָן הָעֲלִיִן seu signum superius hic habebant, PVBERTAS
CERNERETVR aut ipsa, quod utrumque signum superabat,
peperisset, pro minori קטנה habitam. Si tunc excreuerint, Pubertas
eam primis, qui sequuntur VI. mensibus נערה iuuentulam falso mi-
dici & postmodum בוגרת seu pubertatis plenae. Aliter us-
que IORI.

que ad annum XX. minoris (impuberis) nomen non exuere. Et paulo post: similis in MASCULO ratio, habitus גרור seu maior & זכר siue uir, cum exacto XIII. anno praeter unicum diem bini huiusmodi PILI ei excreuerint. Quod si minime excreuerint, tametsi adparuerint SPADONIS signa in minoribus (impuberibus) habebantur usque ad XLX. aetatis annos & menses XI. Si neque tum emiserit aut signum inferius aut totidem PILIS PUBVERINT GENAE, sed spadonis signa reperta fuerint, spado habebatur atque eo nomine maior. Ita MAIMONIDES Halach. Ishoth seu de re uxoria cap. XI. Quem uerbatim hic exscripsit uertitque Latine Ioan. Christoph. WAGENSEIL in Sota not. cap. IV. n. 2. p. 583. Sed pergit Seldenus paulo post: MAIORES in hereditate faciebant ipsi: MINORVM faciebant tutores seu curatores, quos magistri ex Graeco ἐπίτροποι, quod idem denotat, אפיטרופין epitropin adpellant. Quos epitropos uel tutores dabat uel pater uel iudex. Repetit similia SELDENVS in successione Pontificum Ebraeor. lib. II. c. 4. Verbatim etiam Maimonidis loca haec exscripsit Germanice Ioh. LVNDIVS lib. III. cap. 3. n. 14. Licet autem in hoc litterarum genere loco cedam cuilibet: tamen nullus dubito, hos auctores conuellere & arguere erroris.

Pubertas
NUPTIIS
definit
tempus,
non aetati
maiori.

§. 3. Nam uti in sacro codice nihil habetur de aetate, annorum numeris definita ad coeundum in matrimonium, ut recte notat Wilh. ZEPPERVS lib. IV. de LL. Moisaicis forensibus cap. 20. p. 540. 541. ita certum est, pilos in ore pubis & XII. ac XIII. annorum numeros argumenta fuisse uiripotentiae & generandi facultatis, necquicquam, ut tamen hi scriptores opinantur, finiendae tutelae & aetatis maioris. Nam, diuino teste, scimus, XX. demum aetatis anno adolescentes Ebraeos sui iuris factos; ut referrentur in censum; irent in militiam; offerrent de suo holocausta; imo contraherent negotia-
renturque, quod etiam agnoscit Ioan. BVXTORFFIUS in

syna.

synagogae c. 7. p. 143. Deinde cum Ebraei inter *tutorem* & *curatorem* nulla discrimina haberent, instar Graecorum, quod modo est dictum, quis crediderit, pueros *duodenarios* aut *tredenarios* fuisse sine cura & indulgere potuisse suo genio? Porro licet ille stupor Latii fuerit, quod ex ore *pubis* arguerint ad animi iudicium ac robur, quod *cap. I.* castigauimus: eum tamen Ebraeis tribuere, religioni duco. Praesertim cum nostri etiam aevi iudaei suos ad XX. aetatis annum sub tutela habeant relinquantque, licet lege prouinciali, uti apud nos, non teneantur. Accedit demum, quod nos *DRVSIVS* ad *Numeros cap. I. u. 3.* doceat, quod Ebraei XX. demum aetatis anno adoluscentes dicant *hiscuni* uel *hascuni*, quasi tales, quibus animi nunc robur ad contrahendum & negotiandum.

§. 4. Illud autem est prorsus singulare: quod Ebraei *pubertatem* non ex *annis* solis; sed *corporis ac VENTRIS* *INSPECTIONE* iudicauerint, ut uellent, pilos & barbam *pubis* usurpari oculis ac cerni. Ut inde stultior doctrina eorum fiat, qui inficias eunt, *iure Romano* idem, saluo pudore, fieri potuisse, quod supra ostensum *cap. I. §. 3. 23.* Patet nunc clare, quod etiam Ebraei dogmata secuti sint *CASSIANORVM* & *PRISCIANORVM*, quae explicauimus *cap. I. §. 13.* Est *GROTII* doctrina in *florum spars.* ad *tit. Instit. quib. modis tutela finitur*, quam his uerbis prodit: *Qui mos* (pubertatem aestimandi ex uentris inspectione) *Hebraeis in utroque sexu.* (Nam in Latio apud puellas nulla inspectione opus, quoniam his XII. anni soli satis fuerant ad pubertatem, cuius moris causas indicauimus *cap. I. §. 24. 26.*) *Hebraeis id commune cum Phoenicibus, a quibus Athenas mos ille uenit.* *ARISTOPHANES:* Παιδων τῶν δοκιμαζομένων αἰδοῖα πάρεσι θεᾶδῃ. Vbi *SCHOLIASTES:* τῶν γὰρ παιδων τὴν ἡλικίαν δοκιμάζοντες τὰ αἰδοῖα ἐσκόπουν διὰ τὸ δεῖσθαι αὐτῶν εἰς τὸ χρησιμεύειν ἐν ταῖς λειτουργίαις.

Inspectio uentris necessaria iuxta annos XIII. XIV.

a) Latio.

b) Iudaeis in utroque sexu.

c) Graecis.

Quod filium, otii causa, abrumpo. Cum de *Graeco iure* hic dictum *cap. II. §. 5.* Num uero Iudaei potius discere hoc potuerint natura magistra uel in Graecia aut Latio, in quibus populis egerant illi, dispersi ac subiecti; nolo uerbum addere.

Alii pu-
bertatis
effectus in
1) crimini-
bus.
2) discipli-
na.

CHRISTVS
PVER XII.
anno.
in domo
patris

1) coelestis.

2) natura-
lis.

§. 5. Praeterea tamen facile largimur hoc: quod post XII. aut XIII. aetatis annos, puberes nunc facti, suo delicto tenerentur, cum ante hoc tempus luere haec oportuerit patrem; quod tum dati seueriori disciplinae, & quae generis eiusdem. De quibus legendi *Ioan. LIGHT-FOOTVS ad Luc. II. u. 42.* atque *BUXDORFFIVS synag. c. VII. p. 143.* qui uero errorem, haecenus notatum, errat omnino, quum dicit: *Hoc tempore fit MAIORENNIS* (puella XII. puellus XIII. annos nati) & *parentum & tutorum potestate liber, ipsemet suarum rerum dominus. In temporalibus & spiritualibus. Ut, quicquid agit, negotiatur, contrahit, ualidum sit & ratum.* Sed homullo nemo hoc dederit indulseritque, nisi iurium rerumque ciuiliu ignarus. Quod uitio uerti non debet theologo. Praefertim cum idem p. 144. sequenti ipse confiteatur: *annos demum XX. natus Iudaeum, mercari, nundinari, locare & conducere libere suoque arbitratu, ut sui ipsius quodammodo oblitus esse uideatur.* Quod uero de PVERO CHRISTO habetur *LUC. II. u. 42.* nostram sententiam firmat omnino. Nam clare dicitur: *quod etiam XII. annos natus morem gesserit parentibus.* Egeritque in eorundem deinceps familia ac domo aliquandiu. Vbi nostro iudicio ualde adridet, quod habet *Lud. CAPELLVS in spicilegio ad N. T. in Luc. c. II. 49.* Noluisset puerum Christum increpari ideo, quod in templo egerit, quasi extra domum patris. Nam *duplicis patris* duplex ei esse *domicilium, templum* scilicet DEI, patris coelestis & infimam *casam Iosephi.* Ut agere ideo liceat ei utrobique. Hinc SYRI interpretationem esse hanc: *quod oportet me esse in domo patris, templo scilicet.*

§. 6. Neque porro hoc fatis est, XII. & XIII. annos Iudaeis non suffecisse, ut suae darentur tutelae puellus & puella: uerum etiam ratio instituti exigit hoc, ut, quae MAIOR aetas fuerit Ebraeis curate definiamus. Mea itaque sententia XX. ANNOS NATVS adolescens Ebraeus fit demum MAIOR. Pios igitur puberes fecisse, puto, id est, maturos connubio: necquicquam MAIORES. Putat quidem BVXTORFIVS *synagog. c. VIII. p. 144.* quod, LEGE L. Thalmudica, pueris uxores ducere licuerit demum anno aetatis XVIII. in plena pubertate, de qua cap. I. §. 2. 3. 4. & cap. IV. §. 3. tum enim adolescentes demum adpellatos *בני חן* filios uiuaces, quasi in illa aetate disceret uiuere ac sapere: ipse tamen statim post addit; aetatem hanc plurimos in nuptiis anteuertere; imo etiam Thalmudico iure uirginem XII. annos natam recte nubere. Quod cum ita sit, mihi est persuasissimum: pubertatem apud Ebraeos tempus fuisse connubio aptum, non finiendae tutelae. Quod enim accelerare soleant Iudaei nostri nuptias, ob inania uota, concipiendi Messiam, illud usu discimus quotidie. Quam licentiam festinandi connubii ante annum Rex Porussiae repressit constitutione singulari. Partim quod noui coniuges, non ad lusus; sed labores uenire debeant, acquirendi ea, quae necessaria ad uictum & cultum: partim, ne Iudaeorum numeri caperent inuidenda incrementa.

§. 7. Quod uero Iudaeis MAIOR aetas XX. annorum fuerit, illud nunc probabo, argumentis, non leuibus, sed grauib; ac idoneis. Nam principio anno demum XX. adolescentes Iudaei in CENSVM relati LEVIT. cap. XXVII. 3. atque EXODI c. XXXVIII. u. 26. quasi matriculae ciuium siue leucomati aut *lexiarchico* inscripti, quod etiam anno aetatis XX. factum apud Graecos cap. II. §. 6. Eadem aetate XX. annorum licuerat illis, de suo offerre *holocausta & sacrificia* EXOD. cap. XXX. u. 14.

Quasi

EBRAEO-
RVM aetas
MAIOR est
XX. annu-
rum.

L. Thal-
mudica
in XVIII.
anno nu-
ptias defi-
niens.

R. P. con-
stit. aduer-
sus Iudaeo-
rum prae-
matura
matrimo-
nia.

Argu-
menta XX.
annum fa-
cere MAIO-
Iorem
Ebraeis.
Quia tunc
in censu.

2) sacrifi-
cio.

- Quasi ante hoc tempus rerum administratione carerent, sub cura aliena constituti. Eadem aetate XX. annorum
 3) numero aut classe. relati in *numeros* & *classes* NUM. *cap. I. u. 3.* quasi antea do-
 4) militia. mus pars, tum reipublicae *cap. III. §. 3.* Eadem aetate XX. uocati ad militiam NUM. XXXI. u. 2. atque 1. *Chron. XXVIII. u. 23.* cum tamen etiam *minores* alias ferre arma oporteat, uti de Latio *cap. I. §. 1. 2.* de Graecia *cap. II. §. 6.* de Germania *cap. III. §. 4.* de Longobardia *cap. IV. §. 2.* dictum, tantum abest, excusari a militia *maiores* aetate.
 5) poena. Demum in hanc XX. annorum aetatem etiam sparsae minae ac poena statuta, ne uiderent Canaan, tot annos nati NUMER. *cap. XXXII. u. 11.* quasi *minorum* conuitia non tanta, quam *maiorum*. Eadem aetate XX. annorum non antea *fundi* concessi & adsignati; seruato tamen succedendi iure, quod GROTIUS addit NUM. 27. u. 2.
 6) possessione. Quapropter ipse BVXTORFIUS *cap. VIII. synagogae* tandem ita claudit: *anno XX. liberum Iudaeis est, negotiari; commercium exercere; mercaturam facere; conducere; locare; emere; uendere; permutare; fallere; decipere.* Atqui illa enim *maioris* aetatis uis. Quod magis est, etiam SELDENVS *de success. c. 9.* docet, Ebraeos destitui uerbo, quo exprimant tutorem, quem ideo Graeco ore dicant *ἐπίτροπον* *epitropin*, *ἐπίτροπον*. Certo argumento, in iure tutelari eosdem sequi leges Graecorum, continuantium tutelas ad XX. annum aetatis, quod *cap. II. §. 6.* Ceterum, Iudaeos, iure incolatus nostro aeuo donatos, leges sequi oportere suae prouinciae ac ciuitatis, uti in aliis omnibus causis; sic in hac ipsa quoque, illud quidem est, quod ignotum nemini.
 7) negotiis & mercatu. §. 8. In IURE tamen PVBLICO Ebraeorum illud existimo, *uirtutem* principes Israelis fecisse MAIORES, non *numeros* annorum. De SALOMONE memorat IGNATIVS (*) martyr.
 8) extra tutelam.

De iure
PVBLICO
Ebraeo-
rum in ae-
tate MAIO-
RI.

(*) Quae inter epistolas interpolatas ibi tractat hoc argumentum ex instituto Ignatii habetur p. 141. edit. Vossianae. Nam quod sperni in episcopo non debeat adole-
epist.

epist. ad Magnesios: Σολομών δωδεκαετῆς κρίσιν ἐπὶ ταῖς γυναιξιν ἐποίησατο; *Salomon duodenarius iudicium tulit inter duas foeminas*. Imo *regis septennis exemplum* adparet in *IOA*, *Athalia occisa*. Definite *II. Reg. c. 12. u. 1.* atque *II. Chronic. c. 24. u. 1.* scribitur: *IOAS septem annos natus fuerat, quum fieret rex*. Porro *duodenarius* puer accepit regni Israelitici clauum *MANASSE*, ut calculus ponitur *II. Reg. cap. 21. u. 1.* atque *II. Chronic. cap. 33. u. 1.* Praeterea *Amazia* rege mortuo, successit in regno adolescens *XVI. annorum ASARIA* siue *VSIA*, quod pariter dicitur *II. Reg. cap. 15. u. 2.* tum *II. Chronic. cap. 26. u. 1.* Neque etiam inuenitur, *pueris regibus* datos esse *tutores* aut *regentes* aliquo tempore, usque dum adoleuissent. Quorum enim consiliis usi fuerant, illi non poterunt hoc censu haberi. Nam administrorum nomina gesserant; non tutorum aut curatorum regni. Et forte tenui aetatae ad latus *prophetae* fuerant, acti numine, ut ideo facilius esset, tolerare regum puerilem aetatem.

§. 9. Illud requiritur adhuc: *num puer rex irati numinis poena?* Ita edicere uidetur *ESAIAS cap. III. u. 4.* & eius uerba ita accipere *Lutherus*: *und will ihnen iünglinge zu fürsten geben. Und kindische sollen über sie herrschen*. Etiam *Salomo*, licet ipse in puerili aetate rex, inclamare ad solet *ECCLESIASTES cap. X. u. 17.* *uae! tibi regnum, cuius rex puer* & in uernacula: *Wehe dir land? deß kœnig ein kind ist*. Imo *LXX.* non minus interpretes uerbum ita accipiunt redduntque illud in sua lingua νεώτερος. Inde etiam prophetia *S. BRIGITTÆ*: *uae atque iterum uae, quando PVER sedebit super sedem LILII*, ad quae uerba prouocat *Pierre de LANCRE au tableau de l'inconstance liu. 4. disc. 1. n. 4.* Verum, ut ab ultima incipiam, *pueri regis alii sensus*

scientia. Quod increpauerit *Samuel*, aduerit canos sapientes. Quod *Timotheo* modum puer *Heli* sacerdotem nonagenarium. Quod *Daniel XII. annorum* supera-

sensus occurrunt in *S. BRIGITTE reuelation. lib. VI. c. 41.* ubi, si fabula uera, christus adloquitur eandem, uerbis hisce: *Dixi tibi* (sancta Brigitta de rege Sueciae eius aevi) *quod PVER iste est REX. Et hoc poteris ex duobus intelligere: primo insano regimine suo; deinde ex exercitu innumerabili, quasi in ultimo summa fortunarum.* Calculo igitur ipsius Christi non anni regis numerantur; sed parum sana consilia. Pueris magis digna, quam uiris. Vt nihil dubitare liceat, uirum tum pueri uerbo increpandum, si egerit pueriliter. Num uero etiam LXX. interpretes hoc sensu locuti sint, ualde dubito. Nam νεώτερος est aetate minor; non uirtute. Quod uero Ebraica uox *נער* puer uniuersim audiat; siue aetate siue sensu ac intelligentia, recte DRVSIVS notat ad *Eccles. c. X. u. 16.* Idem in uernacula dicimus uerbo *kind*, consilia puerilia, *kindische anschlüge* (*). Sed GROTIUS ad *Eccles. c. 10. u. 16.* persistit in sensu proprio. *Multa inquit mala euenire solent in regnis ad puerum deuolutis. Quod raro tutores rem gerant ex fide. Exemplum IOASI 2. Reg. 11. descriptum. Et post ANCVN MARTIVM Romae; imo ARCADII & HONORII aetate in imperio Romano multae ideo calamitates.* Post idem ad *Esaiæ c. III. u. 4.* uertit *regem puerum* illum, qui nullius consilii. Vtrumque uerbuli sensum cum cura euoluit etiam FORERIVS; Esaiæ interpretes insignis.

Apologia
aduersus
contem-
ptores pu-
eros re-
ges.

§. 10. Quod igitur AGATHIAS *lib. I. Goth. p. 15.* de THEOBALDO Francorum rege scriptum reliquit: quod patri Theodiberto successerit in regno, licet admodum puer & sub cura agens magistri, idque FRANCICA LEGE, quae etiam uocare soleat *reges pueros* (†): illud in Ebraeorum

(*) Steph. GVICHARTVS, en l'harmonie etymologique, des langues nescit offendere uerbum, quod in alia lingua respondeat *נער* Ebraeo. Sed habebit illud omnino in uernacula nostra, in qua *נער* dicimus *narr* & puerulum, iuuenulam, infantem at-

que etiam hominem bardum & stultum. Unde iterum linguarum Germanicae & Ebraicae specimen habes insignis harmoniae.

(†) Graeca uerba AGATHIAE *lib. I. hist. Goth. p. 15.* sunt fere eadem: Διαδέχεται δὲ τὴν ἀρχὴν Θεοδὶ βαλδος ὁ ΠΑΙΣ. Ὃς repu-

republica est repetendum: quod *lege* non liceat *pueritiam* regis spernere. De *Israelitici* autem regis tutore non habeo, quod dicam: unde quaestio solui nequit, quo aetatis anno auctoritas tutelararis finita. Certis tamen esse licet, quod regibus non iidem cum subditis anni definiti. Quod magis est *IGNATIVS* martyr in *epist. ad Magnesios*, quae habetur inter interpolatas p. 139. ea, quae facta sunt sub regibus pueris, etiam tribuit ipsis, ceu naturae portentis ac heroibus, robore spiritus instructis, non annorum numeris. Σολομῶν δὲ καὶ Ἰωσίας· ὁ μὲν δωδεκαετὴς βασιλεύσας τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ καὶ δυσερμήνευτος ἐπὶ ταῖς γυναιξὶ κρίσιν ἕνεκα τῶν παιδίων ἐποιήσατο. Ὁ δὲ ὀκταετὴς ἄρξας, τοὺς βωμὸς καὶ τὰ τεμένη κατέρριπτε καὶ τὰ ἄλλα κατεπίμπρα, καὶ τὰς ψευδιερεῖς κατέσφαττεν, cetera. SALOMON quoque & IOSIAS in iuventute mirifici & sapientes in operibus suis aparuerunt. SALOMON quidem XII. anno aetatis suae regnare incipiens, arduam & interpretabilem mulierum pro paruulis quaestionem terribili iudicio dissoluit. IOSIAS uero VIII. annorum existens aras & monumenta subvertere coepit, lucos excidere & templa deiicere. Nam & falsos sacerdotes interfecit. Quod si haec narratio uera; illud clarum est omnino: uirtutem agnouisse hos reges MAIORES; quamuis longe abfuissent ab annorum inanibus numeris.

CAP. XI.

De iure CANONICO in aetate *puberum* & *minorum*.

Claudam periodum *legum multiplicium* in iure *canonico*, quod commune est *Christianae Europae* DIFFERENTIAE iuris

δὴ εἰ καὶ νέος ἦν κομιδῇ, καὶ ἔτι ὑπὸ παιδοκόμῳ τιθηνούμενος, ἀλλ' ἐκάλει τε αὐτὸν εἰς τὴν ἡγενομίαν ὁ ΠΑΤΡΙΟΣ ΝΟΜΟΣ. Num uero ideo etiam ipsi re-

xerint pueri; an egerint aliquandiu sub tutela: illud difficile est, definire. Quoniam ab auctoritate tutelari proxime abest potestas insolentis & impetuosi rerum administrari.

^{CANONICI} uniuersae. Primum de *pubertate*: deinde etiam de ae-
^{& civilis.} *tate maiori*. In *prima* amplissima sunt pontificum de-
 creta: in *ultima* definiunt haec parum aut nihil.

^{Quod pu-} §. 2. Est uero in *pubertate* aestimanda ius *canoni-*
^{beres ae-} *cum a civili* diuersum omnino. Vti enim Iustinianus,
^{stimat} sublata corporis ac pubis *inspectio*, ob seculi sui pudo-
^{1) corpo-} rem, *pubertatem* definiuit annis XII. in puellis, in pue-
^{ris habitu.} ris XIV, quod dictum *cap. I. §. 21. 22.* ut licet pili & pu-
 bes citius erumperent, non tamen ideo attenderentur
 porro; neque in *nuptiis* neque in tempore finiendae *tute-*
lae: ita pontificum decreta *uentris inspectio*em, postliminii
 iure uel iniuria, requisuere. Nam principio indulgent *ma-*
trimonium cum puella *septenni*, licet aetas repugnet, quod
 credendum sit, iuuenem puellam tentauisse, licet com-
 plere non potuerit coitum, ex fide Innocentii III. *cap.*
3. iuuenis X. de sponsalib.

^{2) idoneo} §. 3. Deinde *canones* adprobant sententiam Cas-
^{ad conci-} sianorum, *cap. I. 13.* quod *puberes*, id est, matrimonio
^{& gene-} apti sint illi, qui *concupere* & *generare* possint & in qui-
^{randum.} bus erumpant lanugo & pili, licet infra definitam XII.
 aut XIV. annorum aetatem constituti *cap. 3. puberes X.*
de desponsatione impuber. Tum enim dicunt *malitiam*
 supplere aetatem *cap. 9. de illis X. de desponsat. impub.* Qua
 in re consentiunt quodammodo etiam Ebraeis, qui ad
pubertatem duos *pilos* minimum desiderarunt, quod *cap.*
X. expositum fide *Maimonidis*. Quapropter frustra sunt,
 qui perhibent, fabulas nobis narrare Iustinianum, quod
 Romani olim requisuerint ad cognoscendam pubertatem
 uentris & lanuginis inspectionem, quos *cap. I. §. 23. cap.*
II. §. 3. & cap. X. §. 4. refutauimus.

^{3) pruden-} §. 4. Praeterea, ut pontifices latibula haberent,
^{tia prae-} quo se possent conferre, si forte quaestio occurreret re-
^{sci.} spondenda: *num tempora nuptiarum satis matura?* illi no-
 uam pubertatis causam adlegarunt *prudentiam*, in puel-
 lis

lis utriusque sexus annos praeuertentem. Si scilicet *prudencia* suppleat aetatem; tum etiam nuptias adprobandas impuberum lege *cap. 14. tuae nobis X. de despons. impuber.* Et huc etiam respicit formula, si malitia, uersutia praecox, suppleuerit aetatem *cap. 9. de illis X. de despons. impub.*

§. 5. Imo *consilii* rationes etiam satis pontifici ad *matrimonium* adprobandum impuberum. Ita enim Nicolaus papa *cap. 2. ubi non est X. de despons. imp.* hoc definit. Districtius INHIBEMVS, ne aliqui, quorum uterque uel alter AD AETATEM legibus & canonibus determinatam non peruenerit, coniungantur. Nisi forte aliqua VRGENTISSIMA NECESSITATE interueniente. Vipote, pro BONO PACIS, talis coniunctio toleretur. Nostri certe aevi exempla illustria, ad commendandum posteris prouidentiam pontificum, in praematurorum connubiorum indultu, sub tegumento formulae: *pro pacis bono.* Nam principes iuventutis, mox reges Hispaniae & Galliae, utrique impuberes duxerunt uxores, pariter impuberes uereque infantes idque ex indulgentia pontificali. Vt enim Galliae princeps regens, tutor pueri regis, fuerat solers ac sagax: non absque consilio procurauit nuptias immaturas, utriusque regni heredibus, stupente ac titubante Europa, dubia omnino, quid quatuor principum infantum connubia infantilia protenderent huic aeuo mali uel boni, periculi aut spei? Nam rex GALLIAE LVDOVICVS XV. die 15. Febr. 1710. editus in lucem, XI. annum aetatis fuerat egressus, cum anno 1721. die 14. Aug. matrimonium contraxisset. Idque cum MARIA ANNA VICTORIA, filia Philippi V. R. Hispaniae, infantula IV. annorum, edita in lucem die 31. Martii 1718. ut ne quidem nomen ferre posset uxorculae. Eodem fere tempore exemploque LVDOVICVS I. Hispaniae infans, postea rex, natus die 25. Aug. 1707. post annum aetatis XVI. uxorculam duxit LVDO-

4) reipublicae commo-
dis.

Hinc
OSTENTA
connubio-
rum.
LVDOV.
XV. R. Gal-
liae an. XI.
aetatis
1721.
Vxorcula
IV. annor.
LVDOVICI
I. Hisp. R.
anno XV.
aetatis.

Vxorcula VICAM ELISABETHAM, *Galliae tutoris filiam die 18. Aug. XIII. anno-* 1723. quae fuerat tum XIII. annorum, nata *die 11. Dec. rum.* 1709. Sed euentus docuit, frustra consilia quaeri, ubi fata nutant. Nam, in maximarum rerum conatu, morte praeuentus est *Philippus II. dux Aurelianensis*, Galliae tutor *regens, die 11. Dec. anno 1723.* uix quadragenarius, connubialium fabularum auctor & actor. Hunc sequutus est in obitu extremo *LVDOVICVS Hispaniae rex die 30. Aug. 1724.* uix plenae pubertatis adolescens. Neque hoc satis. Nam Galliae regi consultores sunt, qui suadent eidem immaturi & praecipitis connubii diuortium. Ne aetatem, propogandae soboli dicatam, transigat sterilem deque amores egentes fructu.

§) annis
XII. aut
XIV. coepti.

§. 6. Praeterea licet Romani in *pubertate* annos definitos completos uelint idemque requirere uideatur *cap. 14. tuae nobis X. de desp. impub.* sunt tamen in his limitibus iudulgentiores interpretes pontificii, quorum nominadant *SANCHEZ lib. VII. de matrim. disp. 104. n. 2. 9. & GVTIERREZ de matrim. c. 2. n. 19.* Quod interest scire ideo; quoniam tum, si uel XII. uel XIV. anni inchoati, non opus est causis aliis, *pube, pilis, malitia, prudentia, bono pacis,* imo ne quidem *indulgentia* aut uenia pontificali. Quibus tamen rebus opus est alias in *nuptiis impuberum.* Vnde etiam illud patet; *canonicam pubertatem* nuptiis solis aptam, haudquaquam uero tempori finiendae *tutelae.*

De septennio spon-
salibus
sufficiente.

§. 7. Tum dissident etiam canones in eo a Latii institutis, quod ex constitutione *Octauii Augusti*, ne quidem *sponsalia* indulta, nisi *decennium puellarum*, ne diutius *biennio* nuptias opus esset differre, quod *cap. I. §. 27.* est declaratum: contra pontificia decreta *sponsalia omnia* habent rata in sponsis *septennibus*, omni sexus discrimine sublato, ut *cap. 13. X. de despons. impub.* Addita causa, quod foemina, licet concipiat maturius quam mas; tamen maturius non sapiat. *SANCHEZ lib. I. disp. 16. n. 2.* idque ex auctoritate diui Thomae.

§. 8. Sed est magni momenti problema: *an nuptiae impuberum sacramenti sustineant rationes?* Fidenter hoc adfirmant interpretes. Partim, quod *temporalis impotentia* matrimonium non dirimat; partim, quod satis sit malitia siue, ut molliori uerbo utar, ratio; partim, quod, qui nunc non fit soluendo, satis tamen, si olim futurus, cetera, in quibus argutiis sunt promptissimi doctores NAVARRVS lib. IV. cons. 39. Bart. de LEDESMA de matrim. dub. V. fin. ENRIQUEZ lib. XII. de matrim. c. 7. n. 1.

Nuptiae
impube-
rum num
SACRA-
MENTVM?

§. 9. Verum, si hoc est, ne quidem pontifici hoc datum, *ut impuberum nuptias dirimat.* Cum tamen illud habeam litteris: idem biennio abhinc actum esse in curia Romana; ut dirimat Galliae regis connubium pontifex, adhuc ludibrio magis cultum, quam corporum & animorum nexu sincero. Consultum certe melius fuisset reipublicae & regno, si negauisset, *impuberum nuptias* indulgere suaque auctoritate & CODICILLO AC BULLA corroborare. Memor bullae GREGORII XIII, qua anno 1580. clare edixit: *nefas esse NEC POSSE apostolicam sedem DISPENSARE nuptias impuberum; si DISCRETIO desit aut potentia matrimonium consummandi.* Sed, uti dixi, ambigua uerba sunt, *discretio, malitia, bonum pacis*, quae poteris trahere huc & illuc, uti aura flat.

Impube-
rum con-
nubia
num IN-
DISSOLV-
BILIA.

§. 10. Quid autem iuris esse hic dixeris in *Euangelicorum* sacris institutis? Plerique sequuntur iter Romanum. Neque tamen, quod sibi sumpsere pontifices Romani, illud nostris negari debet principibus. Penes illos igitur non minus erit *uenia impuberum ad nuptias in-eundas.* Si quidem hoc suadeat *discretio, malitia, pili, bonum pacis*, ut calamum tingam fucio curiae Romanae. Ceterum ipsos imperii Germanici principes *Euangelicos* sibi hic sufficere, ut illis, quod lubeat, liceat, facile est ad intelligendum. Tenentur enim solius DEI & NATURAE decretis. Quod plenius in opusculo ostendi: de praeci-
pui

Aetas nu-
ptiis apta
apud eu-
angelicos.

Praefer-
tim post
XVIII. ae-
tatis an-
num.

pui iure principum Evangelicorum prae Catholicis, quod ob hanc causam scriptum ex instituto. Vrgent tamen rationes nostro tempore plures; ne quis anteuertat in connubio annos plenae pubertatis. In Germania enim noui coniuges non ad lulum; sed ad laborem uocantur, quem parua aetas fugit. Institutum GENEVENSE laudat ZEPPEVVS lib. IV. *LL. Mosaicar. cap. 20. p. 542.* uerbis descriptum hisce: *ut mas nullus ante XVIII. foemina nulla ante XIV. aetatis annos, qui quidem completi debeant intelligi, elocetur. Utque hic constitutio simul corporis & uirum attendatur.* Quam etiam aetatem consiliis ac sententiis fouet firmatque CARPZOVIVS lib. II. tit. 12. n. 18. 24. Portenta in nupturientibus puellis & pueris hircutallientibus non solum; sed etiam concipientibus & generantibus VII. aut VIII. aetatis anno produxere in scenam TIRAQVELLVVS gl. VII. part. 6. *LL. connubial. n. 37.* COVARRVVIAS de matrim. part. 2. c. 5. CORASIVS lib. VI. miscell. c. 23. n. 4. Innoc. GIRONIVS in paratit. iur. can. III. 2. & alii plures.

Desidera-
tur in iure
canonico
MAIOR ae-
tas.

§. II. Ceterum de MINORI aetate ac tempore, finiendi tutelam ac curam, parum uel nihil tam in decretis inuenitur; quam in decretalibus. Quod mirum ideo, quoniam pupillorum ac minorum tutelas ac curas sacrae litterae inculcant serio ac saepius, ne in republica & ecclesia negligantur. Sed intellexit forte pontifex usu, quod tutelaria iura multiplicia sint; ut reduci ac cogi nequeant in unius decreti harmoniam. Est tamen canon 5. *Causa XX. qu. 1.* dignus commemoratione. Nam increpat in illo pontifex infulanos: quod ante aetatem XVIII. annorum adolescentes faciant monachos. Inde coniecto: hanc aetatem ab illo habitam pro maiori. Nam in canonibus reliquis quaestionis eiusdem, XIV. aetatis annus, qui pubertatis est, hic sufficit ex insana Latii doctrina, quod pili arguant iudicii robur cap. I. §. 5. uerum in coeno-

L. infula-
rium mo-
nachorum
XVIII. an-
ni.

coenobio *insulano*, quod rerum ibi facies admodum dura, requisivit aetatem *maiores*, *cap. IV.* definitam, id est, plenam pubertatem. Exscribam litteras, a GREGORIO M. datas, ex earum *lib. I. ep. 46.* quem CODICEM *membranaceum* MSCTVM possidet musula mea, in *Gallia* redemptum aere meo, olim inter cimelia *abbatiae* MOISSIACENSIS, ut *Collatio* cera eius prima prodit. Verba eius sunt haec: *Gregorius* canonis *Anathemio, subdiacono S.* Et sub finem: *Quia autem* cum MSCT. *dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros* codicibus. *in eisdem monasteriis ante X. & VIII. annorum tempora, suscipi prohibemus.* Et breui post: *Hoc & in Palmaria aliisque insulis te per omnia volumus.* Ceterum uti CO- *DEX* MSCT. *membranaceus* iuris canonici, quem volumi- *canonici.* nibus *duobus*, emtionis iure, accepi ex *Suecia*, picturas habet, singulis titulis ac *causis* adpositas figillatim, quae exhibent oculis historiam argumenti: ita hic quoque duo *monachi* in porta coenobii adparent, qui duos pueros tenent manu, ad persuadendum illis uitam monachalem. Imo tertius additus, quem, paulo adultiorem, Anthemius auocare & eripere conatur ex coenobii ergastulo. Sane ne ciuilem quidem *militem* ante XVIII. aetatis annum initiarunt: multo minus igitur ad *sacram militiam* iunior annis est uocandus aut adsumendus. Hoc fine *DIO lib. LII. p. 479.* laudat constitutionem *Ostauii Au-* *Lege Ro-* *gusti* uerbis, quae sunt haec: *καταλέγεσθαι δὲ χρόν ἐς μὲν* *mana ta-* *τὴν ἰππάδα ὀκτωκαιδεκέτεις.* *Ἐν γὰρ ταύτῃ ἡλικίᾳ μάλιστα ἢ τε* *men xviii.* *τῶν σωμάτων αὐτῶν εὐεξία καὶ ἡ τῶν ψυχῶν ἐπιτηδειότης διαφαίνεται;* *anni equi-* *tibus fla-* *in equestrem ceterum statum adlegendi OCTODECIM annos* *tuti.* *aetatis habere debent.* *Hac enim aetate potissimum & corporum firma affectio & ingenium conspicitur.* Imo addit idem in maioris aetatis definitione: *quod senatui non adscriptus nisi XXV. annos natus.* Magistratum autem, id est, *Latii har-* *monia cum* *V. T. & iu-* *re canonici* *praetoris, quaestoris, aedilis, tribuni munus nemo obit* *nisi XXX. aetatis anno.* *Idem aetatis gradus in sacra* *militia* *co.*

militia definiti Leuitis; presbyteris; episcopis ordinibusque aliis definiti. Sed haec instituta munerum singularia sunt. Nolumus autem hic extra oleas uagari.

De AETA-
TE sacris
ordinibus
definita,
causim.

§. 12. Addemus tamen etiam illos aetatis gradus ad *spartam sacram* capeffendam; sed tantum per epitomen. In *quatuor ORDINIBVS MINORIBVS* ostiario, exorcistae, lectori, acolutho satis esse dicunt annum aetatis XII. in prioribus quidem tribus; in ultimo XIV. Dd. ad *cap. 2. in singulis distinct. 77.* Ad munus *SVBDIACONI* requirit XVIII. annum, *cap. 3. generalem de aetate praeficiendor. in Clement.* ad *DIACONATVS* XX. ad *PRESBYTERATVM* XXV. Dd. ad *cap. 3. de aet. praefic. in Clem.* ad *CANONICATVM* XIV. licet hic alii indulgentiores, qui *canonicum* fieri posse dicunt puerum *septennem*, quod tunc celebrare liceat ei sponsalia, *ROFFINVS de benefic. c. 2. n. 23.* ad *EPISCOPATVM* XXX. *can. 6. episcopus distinct. 77.* atque *cap. 7. X. de elect. & electi potest.* Quae aetas etiam sufficit *CARDINALI*, imo ipsi *PAPAE*, adiuncta ratione; quoniam hoc anno Christus accesserit ad supremum pontificatum, quae uerba *canonis 4. presbyter distinct. 78.* Verustiori tempore in *ABBATISSAM* noluerunt eligi aut suffici, nisi LX. annos natam *can. 12. causa XX. qu. 1.* sed postea haec aetas contracta est triginta annis. Nam XXX. annorum *abbatissa* habetur in *cap. 43. indemnitatibus de elect. & el. pot. in VI.* Neque olim *MONIALIS* consecrata uel uelata ante XXV. annum, nisi necessitate periclitantis pudicitiae, *can. 14. 15. causa XX. q. 1.* neque *SANCTIMONIALIS* facta ante XL. aetatis annum *can. 13. causa XX. qu. 1.* Verum postea satis fuerat pubertas & XX. annorum aetas *cap. 43. de elect. in VI.* Mittimus dignitates alias sacras in definita aetate, quam describere interpretes uulgares.

Vbi tamen
locus VE-
NIAE

§. 13. Vti uero *pontificis Romani* est, ueniam largiri in his merentibus, ob causam doctrinae & uirtutis: sic

fic nemo dubitare potest, *Euangelici principis* etiam ^{1) pontifi-} haec iura praecipua esse, ut concedat requirentibus ean- ^{ciali} dem hanc indulgentiam. Ante plures annos causa haec ^{2) princi-} uocata in dubium. Cum *iuuenoula princeps Meklenbur-* ^{pali.} *gica* adspiraret ad spartam *abbatissae*, idque iure ac me-
rito, ut nos tuiti sumus in ordine iureconsultorum, ex
folius principis indulgentia.

§. 14. Num uero etiam *sacri collegii* sit; *episcopo* ^{Quod dari} *ueniam largiri aetatis*: illud quidem disquisitum fuit in ^{non debet} *MERSEBURGENSI* praesulatu. Nam in *formula*, a capitulo ^{CAPITVLIS.} praescripta nouo episcopo, sufficere ei debuerat XVIII. ^{1) euange-} aetatis annus, ad suscipiendum ac regendum episcopa-
tum. Verum contradixere Tutores Principales pro-
uocaruntque ad annum XXI. qui Saxoniae ducibus
omnibus esset proprius in aetate MAIORI. Repressit co-
natum quoque imperialis codicillus. Ob causam *cap.*
IX. §. 4. indicatam. Nam *capituli cathedralis* nulla hic ^{2) Rom. ca-} iura sunt. Vel enim hi sacri collegae aestimantur in- ^{tholicis.} tuitu sui *muneris*, illi agunt, antistitis sui *consilarii* &
administri, non magistri aut imperii socii: uel intuitu
fundorum & *praediorum* prouincialium, ubi prae aliis
provinciae *ordinibus* nihil habent praecipui. Est igitur ^{Quorum} cum *augustissimi imperatoris* LEOPOLDI die 11. Septembr. ^{licentiam} *cicis cxcviii.* concepto codicillo; tum *pontificum* Ro- ^{improbare} manorum *Nicolai VI. Pii V. Gregorii X.* bullis proscri- ^{1) Caesar.} ^{2) Papae.} pta & improbata insolentia, inaudita omni aeuo, quod
sibi adrogare solent barbarum nomen *condominatus* cum
suo antistite; quasi ille in causis sacris & ciuilibus pen-
deret ab eorundem nutu consensuque. Nam *episcopis* ^{3) Ratio-} in iure canonico definita *sacra* potestas; quam *capitula* ^{nes diui-} illis nequeunt eripere aut deminuere pactis, formulis, ^{nae & hu-} *capitulationibus*, quod uerbum nouum & licentiosum, ^{mana.}
uitandum omnino in republica ecclesiastica. In poten-

4) Conci-
lia.

tatu autem territoriali sua iura acceperunt *episcopi* ab *impe-
ratore* nexu libelloque beneficiario. Quem conuellere
nequeunt capitula sine opprobrio & crimine sacrilegii.
Addere ideo possem *conciliorum decreta*, capitulorum
formulas, episcopo obtrusas, pariter redarguentium,
praesertim nouissimi *Tridentini*. Sed tractamus hunc
locum *ὡς ἐν παρόδῳ*. Illud certum: sublatam ideo iura-
mentis episcoporum uim omnem neque *capitulationem*
porro esse aliquo loco, nisi Caesaris iudicio consensu-
que confectam & adprobatam.

CAP. XII.

De doctrina ac moribus IVDAEORVM
nostri aeui ac ciuitatis in aetate
PVBERVM AC MINORVM.

Occasio
scriben-
dorum.

CUM REGALI IVSSV in causas & crimina inquiren-
dum esset excitati aduersus Iudaeos, huius ur-
bis incolas, tumultus; *templi lapidati* & expi-
lati *die 24. mensis Iunii*, qui *Ioanni* erat sacer,
anno *CIOIOCCXXIV*. nata est mihi occasio plurium etiam
cum doctioribus Iudaeis colloquiorum. Accidit ergo,
ut eosdem consulerem pariter, quae eorundem *de aeta-
te puberum & maiorum* essent doctrinae fuissentque olim.
Quorum responsa, cum singularia sint, nostris interpre-
tibus sacris fere ignorata, illa enarrabo bona fide.

IVDAICA
responsa
SINGVLA-
RIA
1) in pu-
bertate ex
pilis.

§. 2. Principio mihi dederunt cum ex *MISCHNA*;
tum ex *THALMVDE* loca insignia, unde constat, in utro-
que iam libro praeceptum haberi, de pubertate ex *pilis*
duobus intelligenda & cognoscenda. Contextus uerbo-
rum est, qui sequitur:

משנה נדה פרק חמישי דף מה
 בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדרה נברקים בת שתיים
 עשרה שנה ויום אחד קיימין ובודקין כל שנים עשרה שנה: בן
 שנים עשרה שנה ויום אחד נדרה נברקים בן שלש עשרה שנה
 ויום אחד נדרה קיימין:

גמרא

(איש כי יפלא לנדר נדר) מה תל איש לרבות בן שלש עשרה
 שנה ויום אחד שאף על פי שאינו יודע להפליא כיון שהביא
 שתי שערות נדרה קיימין:

במדבר

וי

Sensus Thalmudici decreti est fere hic: FILIA XI. anno-
 rum & dici unius: si obstrinxerit se uoto: tum inquirendum
 est, an uouerit intelligens rerum? Si autem illa XII. annos
 & I. diem nata, non opus est porro inquisitione. Idem in
 FILIIS dicendum ac repetendum, quod si anno aetatis XII.
 & I. dici uouerit; inquisitione opus: si uero annos natus XIII.
 & I. diem pollicitatione se obstrinxerit, inquisitione non est
 opus, nam, sine ea, tenetur. Excipe in utraque, sexus u-
 triusque prole; si adparuerint in ore pubis DVO PILI. Tum
 obligabuntur utrique, quod non sint INVESTES. Ideoque
 etiam tum cum demortui fratris uidua coire tenentur.
 Neque ob paruulam aetatulam excusantur.

§. 3. Deinde licet uoce גרול compelletur tum pu-^{2) in uoce}
 erulus, quod, nostro loquendi more, sit ein gefelle, qui גרול
 uxorem ducere possit; haudquaquam tamen ideo eun-
 dem in sensu ciuili MAIOREM haberi aut suae tutelae re-
 linqui. Hoc enim falsissimum esse improbatumque usu
 quotidiano hodieque, ubi etiam marituli & uxorculae
 persistant sub tutela uel, ut ipsi in uulgari sermone di-
 cant, apotropo, id est, ἐπιτρόπων. Nostros igitur inter-
 pretes decepisse uerbum גרול, qui sit maior ad nuben-
 dum, non ad negotia administrandum. Quod nostrae
 etiam nares suboluerunt cap. X. §. 3. 7.

§. 4. Porro THALMUDICA etiam instituta aetatis^{3) in edu-}
 gradus catione.

gradus definiuere in discendis *sacris litteris*, ut reddimus uerba exscripta:

משנה אבות פרק חמישי

בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה בן שלש עשרה שנה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשרה לחופה:

Quorum sensus est hic: *Filius V. annorum addiscet rudimenta diuinorum praeceptorum, & tractabit CODICEM diuinum: X. anno Mischnam: XIII. anno obligabitur praeceptorum legis obseruantia: XV. anno leget GEMARAM seu Talmudum: XVIII. anno aetatis ducat VXOREM.*

5) in obli-
gatione ad
connubia
XVIII. an-
no.

§. 5. Vt uero de ultimo aliquid addam: credunt ideo *Iudaei*, se ultra XVIII. aetatis annum connubia, sine peccato non posse differre. Interim quam primum puellae annos XII. & pueri annos XIII. unumque diem nati sint, nubere ac ducere posse, imo ante hoc tempus quoque, si comparuerint *duo pili*. Falsi igitur sunt nostri interpretes; qui perhibent, *Iudaeis* per *Thalmudica praecepta* matrimonia anno demum aetatis XVIII. indulgeri. Quem errorem & nos praesensimus cap. X. §. 6. Et hoc est, quare *Iudaei* nostri ualde doluerunt de *codicillo regali*, cap. X. §. 6. pariter adducto: quod PECCATVM in DEVM habeatur, post XVIII. aetatis annum, *Iudaeum* non sollicitum esse de connubio. Qua causa, dicunt, constitutionem tollendam non usu.

5) in plena
pubertate
facultas
alienandi
bona mo-
bilia tan-
tum,

§. 6. Tum & illud cautum *Thalmudico praecepto*: quod si *Iudaeus* adolescens XVIII. annos natus, tutore etiam ante hoc tempus destitutus, careat rebus ad uitum & cultum necessariis, alienare queat res *mobiles*, necquicquam fundos ac terras. Quibus moribus etiam utuntur *Hungari* cap. III. §. 16.

6) in Iu-
daico ner-
bo

§. 7. Post cum aliud uerbum desit *Iudaeis*, quo tutorem aut curatorem exprimant, quam Graecum illud *apotropus*, nam & in & degenerauit ore uulgi; ideo exin-

אפיסרופוס de coniectura non leuis; *Mischnam, Talmudum, Gema-*
ram

nam ceteraque omnia Iudaeorum monumenta, ne quidem uetustissimis exceptis, pro spoliis habenda alienis Graeci iuris & monarchiae. Alias enim fieri non potuisset, irrepsisse in hos libros *technica nomina* iuris Graecorum. Qua de re dictum *cap. X. §. 7.*

§. 8. Praeterea acriter inuicem digladiati sunt iam olim RABBINI: *quo tempore adolescens iudaeus possit suae tutelae relinqui, in alienandis bonis? In tres itum est partes.* R. NACHMAN satis esse putat annum aetatis XVIII. contradicit ei R. HVNNA, qui ideo definit annum XX. Alii sunt, qui, in alienatione mobilium, putant respiciendum esse ad uirtutem & animi robur. Idque censu iudicis cuiusque. Transcribam, nobis excerptum, contextum.

7) RABBINORVM digladiationes de aetate MAIORI.

מסכת בבא בתרא דף קנ"ה

איתמר קטן מאימתי מוכר בנכסי אביו רבא אמר רב נחמן בן שמנה עשרה שנה ורב הונא בר חנינא אמר רב נחמן בן עשרים שנה:

רש"י קטן היורש נכסי אביו שמר מאימתי מוכר בנכסי אביו בקרקעותיו ותהוי מכירתו מכירה דאילו גבי מטלטלי תנן הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ומפרשינן התם כר לחר לפום חורפיה ומשום כרי חייו תקינו ליה רבנן במטלטלין דתיהוי מכירה למזונתיו אבל לא במקרקע:

§. 9. Sed quicquid sit eorundem bellorum: illud tamen uno ore confirmant nostri Iudaei: quod, quaquaterrarum illi dispersi sint, sub tutela illi ubique relinquant liberos suos ad XX. usque aetatis annum. Siquidem lege prouinciali non constringantur ad calculos & numeros annorum alios. Ex hoc enim tempore demum fieri quemque rerum suarum administratorem & arbitrum liberum. Siue autem hoc Iudaei habeant ex instituto mosis, de quo *cap. X. §. 7.* siue referas hoc quoque inter Graecae Monarchiae & iuris Graeci reliquias, de quibus *cap. II. §. 5.* nobis est perinde. Cum illud sufficiat, quod is nu-

8) in XX. anno MAIOR,

is numerus sit stabilis, necquicquam conuellendus iudicio nostrorum interpretum, rerum imperitorum.

9) nulla
IUDAEIS
inter tu-
tores &
curatores
discrimi-
na.

§. 10. Demum אפיטרופן dicunt Iudaei hodierni non solum illum, qui impuberi praeest; sed etiam, qui curam habet *puberis ac minoris*. Igitur illud est certum; nulla apud Iudaeos nostros *tutorum ac curatorum* discrimina, instar populorum aliorum, de quibus *cap. II. §. 6. & c. VII. §. 4.* Cum utriusque aetatis, id est, & puerorum & adolescentum praefecti eodem spatio ac passu illis ambulare uideantur.

10) Iudaeis
nulla tute-
la LEGITI-
MA.

§. 11. Tandem, ut addam hoc cursim, apud Iudaeos nostros nulla ratio in tutelis *agnatorum aut consanguineorum* ob *heredipetarum* studia. Officium enim exigit iudicis, ut pupillo nominet tutorem, non qui *sanguine* se commendat; sed uirtute, moribus, integritate uitae, rerum pupilli intelligentia ac peritia. Verba, nobis data, reddimus:

מסכת גיטין פרק חמישי דף נב

אפיטרופוס שמינהו אבי יתומים או מינהו בית דין ישבע;
רש"י ישבע בשיגדלו היתומין ישבע להן שאין לו בירו כלום
משלהן;

11) IVRA-
MENTO
purgato-
rio tutoris
sine causa
aut culpa.

§. 12. Ad extremum, illud est aequitati & rationi aduersum paulo; *rationes ab epitropis reddendas non nisi iuratas, posita tutela*. Sed quem nostra fides *bonum* habet eousque, quousque probatur fuisse *malus*: contra Iudaei, ex ingenio forte suo, aestimant sui similes, neque ante *bonos* credunt, quam purgata conscientia iureiurando.

12) pacti-
tia tutela
Iudaeis.

§. 13. Taceo, quod Iudaeis nouum *tutela* genus, *pactitium* scilicet, si quis uiuo patri, de tutela pupilli suscipienda, dederit fidem. Imo facta nominatione *tutoris a parente inter uiuos*, sine ullis ultimae uoluntatis solennibus declarata. Qua standum omnino idque ideo, quod *causa Dei* fit, agere tutorem & bene curare res pupilli.

§. 14.

§. 14. Ita, NVMINI gratiae sint, *unius argumenti* Epilogus. omnes rationes habitae. Confectus latissime patens ambitus rerum iuriumque omnium *naturae; Latii; Graeciae; Germaniae; Longobardiae; Ebraeorum; pontificum; gentium* Europae uniuerſae, figillatim noſtri aeui *Iudaeorum*. Ordine quidem non turbato; ſed diſtincto in claſſes: non effuſo inſtituto, inſtar cornu copiae; ſed reuocato ſub incudem & examen curatum & acre. Neque ad paratus uitulo alieno conſectus: ſed conciliatus ac congeſtus proprio Marte, induſtria, operis ac uigiliis. Vnde lector proficere queat in diuina & humana ſapientia; in prudentia iuris priuati ac publici; in ueteris, medijs ac nouiſſimi aeui litteris ac diſciplinis; in cauendis temporum ac hominum erroribus cernendoque ac diiudicando uero & aequo: ut ad operis abſoluti & pragmatici menſuram ac pretium parum queat deſiderari.

§. 15. Qui modus ſcribendi plus iudicii, olei, ſalis *In male-* & ſcientiae habet, quam illorum, qui in his argumenti *dicos.* generibus commentis indulgent ſui unius cerebelli, uacui, inanis, inſtabilis & uertiginofi. Proiecti tamen ad cauillationes ac ſordes plusquam ſcurriles; ad inſidias & calumnias ſtruendas & euomendas; imo ad mala uerba dicenda DEO & hominibus. Quae paruorum mentium & malorum capitum ſunt portenta ac partus, quos naſceat ſtomachus firmior & animus, ſubactus doctrina ampliori, exhibilat, deſpicit, ſpernit; ſcripta ſputo digniora, quam lectione aut oculis.

§. 16. Sed auocat nos iter, *regali iuſſu cauſaque* Itineris faciendum, cum ad docendum, tum ad res gerendas *imperati,* obſtrictos ſimul: ut porro frui non liceat his muſarum dul- *ingreſſus.* ciſſimis otiiis. Quibus habere ſolemus alias nihil prius nihilque antiquius.

OPVSCVLI

De aetate PVBERVM & MINORVM
ADPENDIX.

Num. I.

Historia FINITAE TVTELAE VINARIENSIS, anno clō lōcxv. die xxx. mensis *Octobris*. Vnde CEREMONIARVM iura perspiciuntur: quibus SAXONIAE *elector*, IOH. GEORGIVS I. posita tutela, pupillum IOANNEM ERNESTVM, ducem VINARIENSEM, XXI. aetatis anno, edixit adpellavitque solenni ritu PRINCIPEM REGENTEM & minorum fratrum TVTOREM. Idque opera *legatorum* electoralium, PHILIPPI ERNESTI *comitis de MANSFELD*; IOANNIS ERNESTI *de HAVGWIZ*, praepositi *Misnensis*; GOTHOFREDI *de WOLFERSDORF*, capitanei *Weissenfelsensis* atque *Ioannis TIMAEI*, cancellarii *Zizensis*, in palatio VINARIENSI. Quos actus *delati* ac *suscepti regiminis ac tutelae* fratrum & quomodo in *legatione tutelari* excepti iterumque dimissi sint, principi ELECTORI hac illi epistola perscripserunt die IV. Nou. clō lōcxv.

Durchlauchtigster hochgeborner CHURFVRST, E. Churfl. findt unsere unterthenigste, geborsame vndt vorpflichtte dienste, in stettem vleiß zuvor, gnedigster herr, E. Churfl. Gn. haben unterm dato des 10. monatstagk Octobris vorschienen, vnns in gnaden zu erkennen gegeben, das sie die bishero vf sich gehabt vndt verwaltete <i>Weimarische vormundtschafft</i> vndt derselben <i>administration</i>, dem durchlauchtigen hochgebornen fursten vndt herrn, herrn IOHANN ERNSTEN dem IVNGERN, herzogen zue Sachsen, Guelich, Cleve und Bergk, landtgraffen in Durlingen, marggraffen zue Meissen, graffen zue der Marck vndt Ravensbergk, herrn zue Ravenslein &c. vnserm gnedigen fursten vndt herrn, durch vnns, vf den 30. Octobris hernach	RESIGNIREN vndt vbergeben zue lassen, entschlossen. Derwegen gnedigst vnns bevohlen, das wir vnns darnach vnfeilbar achten soltten, damit wir vf den 27. Octobris zur Naumburgk zusammen kommen, volgendes tages nach <i>Weimar</i> verrucken, vndt dan vf den 29. vndt 30. offt gemeltes monats Octobris dasjenige, was E. Churfl. Gn. instruction, so mir dem graffen am 22. zuvor wohl zukommen, vndt ich, wie auch vvir andern hernach, mitt vnterthenigster reverenz empfangen, in sich haltten v wurde. vnterthenigst vorrichtten mochtten. Solchem zu gehorsambster schuldigster nachsetzung, findt wir am 27. Octobris zur Naumburgk zusammen kommen, haben vnns alda eines schreibens an <i>cauzler</i> vndt <i>rathe</i> zue <i>Weimar</i>
---	---

Weimar vorglichen, in welchen wir ihnen vnser ankunft notificiret, auch wegen bestellung der *losamentter* Erinnerung gethan vndt mit solchem schreiben am 28. hernach, frue einen *reutenden* diener abgefertigt, wir aber sindt baldt hernach gefolget, also das wir, gleichsam in puncto vier vhr gegen abendt, zu WEIMAR im *schloß* sindt angelanget, alda der hoffmeister Caspar von Miltiz, wie auch *canzler* vndt *rathe* aufgewarttet, vndt haben vnns ingesambt hienauff, vndt einen jeden in sein *losamentt*, so ihme assigniret worden, gefuhret vndt begleitet. Ob wir nuh wohl den *abendt* mit hochgedachter ihrer furstlichen gnaden, deroselben vielgeliebten *fraw* MUTTER, dem *Altenburgischen* FREVLEIN vndt ihrer furstl. gn. herrn BRVEDERN *taffell* gehalten, vndt vom anfang bis zu endt, so lang wir vnns allda enthalten, wegen E. Churfl. Gn. vnns grosser respect vndt *ehre* von den furstlichen persohnen selbst, den *rathe*n vndt denen, so zur *dienswarttung* beschieden gewesen, erwiesen worden; So haben wir vnns doch diesen *abendt* bey niemandts angemeldet, sondern solches bis vñ den sonntag am 29. Octobris gespahret. Da wir vnns dann bey der *durchlauchtigen* hochgeborenen furstin vndt *frawen*, *frawen* DOROTHEEN MARIEN, herzogin zue Sachsen, geborenen furstin zu ANHALT, landgräffin in Düringen, marggräffin zue Meissen &c. WITTBEN, durch obbenannten von Miltiz, haben angeben lassen, umb audienz gebetten, dieselbe auch zur stunde erlangt, vndt seindt bey ihrer furstl. gnaden, in ihrem *gemach* gewesen, der von Miltiz vndt D. Paulus Bruckner, darauff wir mitt gebührlicher reverenz *furbrachtt*: Dafs E. Churfl. Gn. ihren

furstl. gn. dero freuntlichen *ehrengruß*, auch alles liebes vndt guetes vormelden ließen, vndt hetten E. Churfl. Gn. vnns gegenwertiges *creditifschreiben* zu geschickt, mit gnedigsten bevelh; solches ihren furstl. gn. zu vberreichen, welchs wir dan hiermitt vntertheniger gebuhr nach gethan vndt vorrichtet haben wolten. Vndt wurden nechst diesem *ihre furstl. gn.* sich gutter massen erinnern, was, bey E. Churfl. Gn. sie kurz vorruckter zeit, wegen RESIGNIRUNG dero *bisher von E. Churfl. Gn. getragenen* WEIMARISCHEN VORMVNDTSCHAFT VNDT LANDES REGIERUNG, freuntlichen *gesuchett* vndt *gebetten*, vndt welcher massen E. Churfl. Gn. gegen ihrer furstl. gn. sich darauff resolviret, auch zur *resignation* freuntlichen anerbottigk gemacht, wofern nuh der QVITTUNG halber, derer NOTVLL E. Churfl. Gn. ihren furstl. gn. alsbaldt zugeschickt, dergestalt erlehrung erfolgete, das E. Churfl. Gn. vndt dero posteritet hierunter gnugsam gesichert sein kœnten. Wan dan ihre furstl. gn. solche NOTVLL, allermassen dieselbe von E. Churfl. Gn. verfasst worden, approbiret vndt beliebet, auch die vertrœstung gethan; das E. Churfl. Gn. herr vetter vndt pflegsohn, der *durchlauchtige* hochgeborne furst vndt herr, herr IOHANN ERNST, der Iunger, berzogk zue Sachsen, Gulich, Cleve vndt Bergk, landgraff in Düringen, marggraff zue Meissen, graff zu der Marck vndt Ravensbergk, herr zue Ravensstein &c. J. furstl. gn. geliebter herr *sohn*, vnser gnediger furst vndt herr, solche volnziehen sollte. Mitt ferner freuntlicher bitte, E. Churfl. Gn. wolten nuhmehr, was zur *resignation* nöttigk, anordnen; So

So hetten E. Churfl. Gn. ihrer furstl. gn. freundtlichen suchen vndt bitten nicht allein statt vndt raum gegeben, vndt den 30. dieses zu solchem werck deputiret, sondern auch vnns sambtlichen mitt gnugsamen vollmachten vndt bevehl hierzu ablegiret vndt abgeferttigett. Dieweil aber bey diesem werck dahin sonderlich zu sehen; das beedes die RESIGNATIO vndt die AVSANTWORTTUNG DER QUITTUNG dagegen uno & eodem actu geschehe vndt erfolgte, zuvor auch vleissige collation derer vnns mittgegebenen notull der quittung, mit dem volnzogenen original angestellet werde, so lieffen E. Churfl. Gn. ihrer furstl. gn. hiermitt freundtlich ersuchen, die vorfugung zu thun, damitt durch jemandt vortrautes, die volnzogene original-quittung vnns gezeigett, vndt darauff die collationirung vorgenommen, vndt das heubtwergk beforderet werden koenne. Dan von E. Churfl. Gn. wir aufstrucklich im bevehl, ante collationem vndt vorgleichung der ausantwortung; zum heubtwergk nicht zu schreiten. Vndt vveil E. Churfl. Gn. ihren furstl. gn. auch wegen der BALEY DVRINGEN, eine notull des reverses zugeschickt; als hetten E. Churfl. Gn. vnns gnedigst bevohlen, bey ihren furstl. gn. vnterthenigk zu suchen, das vnns das original gleichfalls gezeigett, vndt darauff mit der verfaßten notull collationiret werden moege. Stelleten an vnsern orth in keinem zweiffel, weil dieses alles zu beforderung des heubttwercks gereichte, ihre furstl. gn. wurden derauff die billigkeitt verfügen. Hierauff hat die furstl. WITTBESICH ein wenig mitt dem von Miltiz vnterredet, vndt durch denselben folgendts antworten lassen, ihre furstl. gn. hetten angehoret, was vñ gnedigsten bevehl E. Churfl. Gn. wir furvndt anbracht, bedanckte sich des freundtlichen ehrengrosses mit allem vleiss, vndt da E. Churfl. Gn. beneden dero Churfl. gemahlin, jungen herrn vndt freulein sich bey bestendiger leibes gesundtheit vndt allen Churfl. wohlergehen befunden, wehre es ihrer furstl. gn. zu vornehmen sehr erfreulich. Darbey dan die goettliche allmacht E. Churfl. Gn. lange zu fristen vndt zu erhalten geruhen wolte. Unsere ankunfft zu erfahren, were ihrer furstl. gn. sehr lieb gewesen. Erinnerungte sich, das, nach todtlichen abgang des durchlauchtigsten hochgebornen fursten vndt herrn, herrn CHRISTIANI des andern &c. E. Churfl. Gn. vielgeliebten herrn bruders hochloeblichster gedechtnus, E. Churfl. Gn. sich der TUTEL IHRER GELIEBTEN SOHNE VNDT ADMINISTRATION DES WEIMARISCHEN FURSTENTHUMBS, als nechsten MITBELEHNTEN vnterzogen. Erkennete vndt ruhmte mitt danckbarkeitt E. Churfl. Gn. grosse gehabte mubewaltung, auch ihren furstl. gn. vndt dero vielgeliebten soehnen geleisten treuen schutz. Wusste sich darneben wohl zu entsinnen, was an E. Churfl. Gn. sie vorruckerzeit geschrieben, vndt wegen resignirung derer von E. Churfl. Gn. getragenen WEIMARISCHEN VORMVNDTSCHAFT VNDT LANDES-REGIERUNG bey derselben freundtlichen gesucht, darauff E. Churfl. Gn. eine quittungsnotull anher gesendet, mitt dieser erclehrung, vvan dieselbe durch herzogk Johann Ernsten furstl. gn. volnzogen, das als dan E. Churfl. Gn. demselben die tutel vndt administration vbergeben vvolten. Weil dan mitt

E. Churfl.

E. Churfl. Gn. sich ihre *furstl. gn.* der *notull* halber, inhalts ergangenen *schrifften*, vorglichen, so hetten ihre *furstl. gn.* gerne vernommen, das E. Churfl. Gn. vnnfs anhero abgeordnet, die *resignation* gebührlichen ins *vverck* zu stellen. Belangende nuhn die *QVITTUNGS-NOTVLL*, sey solche *vngefeumett*, vndt *vngeendert* *voln*zogen, sollte vnnfs in *originali* *furgezeigt* *vverden*. Es wehre auch ihren *furstl. gn.* nicht *zuvvieder*, das die *collationirung* *furgenommen*, darzu sie dan etliche *vertrautte* *personen* *vvolte* *abordnen*. Wan nuhn die *collation* *geschehen*, *vorsehen* sich ihre *furstl. gn.* es *vvurde* an der *resignation* *kein mangell* *erscheinen*. Anreichende den *revers* *vvegen* der *BALLEY DVRINGEN*, erinnern sich ihre *furstl. gn.* gleichfalls des *vberschickten* *notulls*. Dievveil aber ihre *furstl. gn.* vor *vvenig* *tagen*, *vvegen* *vveniger* *puncten* bey E. Churfl. Gn. *vmb* *erlehrung* *gebetten*, so *beten* ihre *furstl. gn.* *gnedig*, *damitt*, *bis* *zue* E. Churfl. Gn. *ankommender* *resolution*, *in* *ruhe* *zustehen*. Wir habern hier auff *geantvorttet*, das E. Churfl. Gn. *vvir* die *dancksagung* *vor* das *zu* *entbieten*, *vwie* *auch*, das E. Churfl. Gn. die *tutel* *vndt* *administration* *hochstgedachtes* E. Churfl. Gn. in *Gott* *ruhenden* *herrn* *bruders* *todtlichen* *hintritt* *vbernommen*, vndt *bis* *hier* *loeblichen* *gefuhret*, so *vvohl* das ihre *furstl. gn.* *vnser* *ankunft* *zu* *erfahren*, *lieb* *gevvessen*, *vnter* *thenigst* *vvolten* *referiren*. Vernehmen hiernechst ganz gern, das die *quittungs-notull* *voln*zogen, vndt *wolt* *nach* *mittage* *der* *exhibition* *vndt* *collationirung* *gevvarten*. Den *revers* *belangende*, hetten *vvir* *bevehl*, das *original* *mit* *der* *vnnfs* *zuge-*

schickten *notull* *auch* *zu* *collationiren*, *darbey* *liessen* *vvirs* *bevvenden*. Woltten vnnfs aber des *gnedig* *begehreten* *anstandes* *halber* *in* *vnserer* *instruction* *ferner* *ersehen*, vndt *nach* *mittage* *darauff* *zu* *erlehren* *vvissen*. Darauff ihre *furstl. gn.* *ferner* *durch* *Miltizen* *geantvorttet*, die *quittung* *sey* *richtigk* *vndt* *solenniter*, *inhalts* *der* *wechselschrifften* *voln*zogen *vvor*den, vndt *stellten* *ihr* *furstl. gn.* *zue* *vnnfs*, ob *vvir* *nach* *mittage* *der* *collationirung* *vvolten* *abvvarten*, darzu *wir* *vn* *vnterthenigk* *erbotten*. Sindt *dorauff* *von* *ihrer* *furstl. gn.* *vviederumb* *dimittiret*, haben vnnfs *furder* *durch* *den* *von* *Miltiz* *bey* *herzogk* *IOHANN* *ERNSTEN* *furstl. gnad.* *gleichsfalls* *noch* *vor* *der* *predigt* *angemeldet*, vndt, *als* *vvir* *audientz* *erlangt*, *nach* *gevvöhnlichen* *eingange*, E. Churfl. Gn. *freundt-vetterlichen* *gruß*, *auch* *alles* *liebes* *vndt* *guthes* *Sr.* *furstl. gn.* *vormeldet*. Darbeneben *Sr.* *furstl. gn.* *das* *vnnfs* *zugegeschickte* *CREDITIF-SCHREIBEN* *mit* *gebührlicher* *reverenz* *vberliefert*, *vvelchs* *Sr.* *furstl. gn.* *mitt* *ehrerbietung* *von* *vnnfs* *angenommen*, *hernach* *mitt* *mehrern* *angezeigt*, *vvelcher* *massen* E. Churfl. Gn. *auff* *freundtliches* *an* *suchen* *vndt* *bitten*, *Sr.* *furstl. gn.* *vielgeliebte* *fraw* *mutter*, vndt *nach* *vorgehender* *vorgleichung* *der* *vormundtschafft* *quittung* *vnnfs* *sambtlich* *mitt* *gnugsamer* *vollmacht* *vndt* *instruction* *anhero* *abgefertigett*, die *WEIMARISCHE* *VORMVNDTSCHAFFT* *vndt* *ADMINISTRATION*, so E. Churfl. gn. *bis* *shero* *vf* *sich* *getragen*, *Sr.* *furstl. gn.* *vwie* *breuchlichen* *vndt* *herkommen*, *zu* *resigniren*. Zuvor aber *mitt* *Sr.* *furstl. gn.* *vnnfs* *des* *orths*, *da* *solche* *resignation* *geschehen* *sollte*, *zu* *vorgleichen*. Vor der *resignation* *aber*

aber die collationirung der original
 QVITTUNG, sovvohl des REVERSES
 wegen der BALEY DVRINGEN, mitt de-
 nen vnns zugestaltten vndt Sr. furstl.
 gn. vielgeliebtten fraw *mutter* zuge-
 schicktten, vndt approbirten *notuln*,
 zu suchen. Zugleich auch mitt E.
furstl. gn. vnterredung zu haltten, wie
 beedes die *resignatio* vndt dargegen
 die *ausantwortung der quittung* vndt
 reverss, uno & eodem actu, eines gegen
 dem andern, zugleich geschehen mö-
 ge. Do ruhn Sr. *furstl. gn.* zu der
 collationirung angeregter *vbrkunden*,
 auch vorgleichung der vbrigen *zweyen*
puncten, jemandts vortrautes zu vnns
 gnedigk wollten abordnen, damitt
 dieses alles seine richtige maass er-
 langete, so vvehren vvir erbottigk,
 derselben abzuevvartten, vndt vnser
 gedanken zue eröffnen vndt dem
 vbrigen alsdan gehorsamlich nachzu-
 kommen, vvas vvir der *resignation*
 halber gnedigst bevehlicht vveren.
 Hierauf haben ihre *furstl. gn.* in ge-
 genvvart der *rathe* SELBST geantwor-
 tet, Sr. *furstl. gn.* hetten den zuent-
 bottenen *freundt* vndt *vetterlichen*
gruß mitt gebührender *ehrerbietung*
 angehœrett, dass CREDITIF-SCHREIBEN
 darneben mitt aller *reverenz* empfan-
 gen, vvoltte dasselbe vorlesen, erin-
 nertten sich darneben, vvas bey E.
Churf. Gn. Sr. *furstl. gn.* gnedige
 vielgeliebte fraw *mutter* gesucht,
 mit derselben tractirt, vndt sich vor-
 glichen, nehmen zue dienstlichen
danck von E. *Churf. Gn.* ahn, dass E.
Churf. Gn. vnns zur RESIGNATION der
vf sich gehabtten VORMVNDTSCHAFFT
 LAST vndt LANDES - REGIERVNG,
 mitt gevvisser volmacht vndt in-
 struction gnedigst abgefertiget, Sr.
furstl. gn. hetten die notull der

VORMVNDTSCHAFFT QVITTUNG
 volnzogen, allermassen die fraw mut-
 ter ihren *Churf. Gn.* desvvegen vor-
 trœstung gethan, doch solchergestalt,
 inmassen ihre GGnaden beederseits
 sich desv vorglichen. Dan vveil E.
Churf. Gn. eine solche *quittung* begeh-
 rett, die den *rechten* gemess, vndt
 dardurch E. *Churf. Gn.* vndt dero
 nachkommende *posteritet* vor alle an-
 spruche gnugsam möchte versichert
 sein. Als hette auch Se. *furstl. gn.*
 die notull der quittanz, in dem erleh-
 reten vndt acceptirten verstande, mitt
 der SIEGELVNG vndt SVBSCRIPTION,
 volnzogen. Mitt dem fernern erbie-
 ten, vnns das original furzeigen zu
 lassen, auch mitt dero fraw *mutter*
 vvegen der collationirung sich zu vor-
 nehmen. Den REVERS vvollten Se.
furstl. gn. auch volnziehen, allein
 vveil Se. *furstl. gn.* *fraw matter* an E.
Churf. Gn. geschrieben, vndt vmb
enderung einer clausulengebetten, vndt
 vvo nicht heur, doch morgen, die
 resolution verhoffentlich zuerucke
 kommen vvurde. Beten Se. *furstl. gn.*
 dass vvergk bis dahin anstehen zue
 lassen, vvie dan im vbrigen, vvies
 nemblich anzustellen, dass die resi-
 gnatio vndt *ausantwortung* der ori-
 ginalien uno & eodem actu zu ge-
 schehen, auch des orths halber mitt
 vnns fernere vnterredung gehalten
 vverden sollte. Wir haben vnns vn-
 terthenigk erbotten, die *danckagung*
 vndt vvas derselben mehr anhengigk,
 vnterthenigst zu *referiren*, hetten
 darneben gern vernommen, dass ihr
furstl. gn. die *vormundtschafft quit-*
tungs notull volnzogen, vndt vvegen
collationirung des originals, mitt der
 vnns zugeschickten notull, wie auch
 zur vorgleichung in den andern bee-
 den

den puncten, verordnung zu thun sich anbietig gemacht, an vnserm orth *mussten* vvir bey der *instruction* bleiben, köntten *derselben fines nicht überschreiten*, vermerckten darauß, daß E. Churfl. Gn. der fürstlichen fraw vvitben eine notull zugeschickett, vndt sich zur *resignation* freundlichen anbietig gemacht, vvan der *quittung* halber dergestalt erlehrung erfolgte, daß E. Churfl. Gn. vndt dero nachkommende posteritett hierunter gesichertt sein könte, vndt vveil nuhn mitt E. Churfl. Gn. die fürstliche fraw wittbe sich der *vormundtschafft quittung* vorglichen, vndt die notull approbiret vndt beliebt, so hetten vvir den gemessenen bevelh, daß vvir es bey der approbirten vndt vorglichenen quittung vorbleiben, vnnß darüber in keine disputat einlassen, vndt es bey dieser antvortt, semel pro semper, allezeit bevvenden lassen soltten, vveil die notull an ihr selber gebe, vver hierunter gemeinett, in massen vnnß dan auch von dehm, vvas ihre fürstl. gn. angedeutet, gar nichts bevvußt vvere. Wegen des REVERSES vber die BALEY DVRINGEN hette ihre fürstl. gn. fraw mutter dergleichen gesucht, darauff vvir vnnß nach der malzeit zu erlehren vvisen vvolten, verstanden so viel, daß des *reverses* halber ihrer fürstl. gn. *väterliche obligation* vorhanden. Darumb hierunter kein bedencken, vveil ihre fürstl. gn. *factum defuncti dni parentis* zue *praestiren*, vndt der *väterlichen obligation* nachzukommen schuldigh. Worauf ihre fürstl. gn. vviederum angezeigtt, vwie gegen E. Churfl. gn. fraw mutter der quittungs notull halber sich freundlichen erlehret, vvelcher erlehrung E. Churfl. gn. nicht *contradiciret*.

Derovwegen vndt vveil die quittung dahin heubtsächlich gemeinett, daß E. Churfl. Gn. vndt dero posteritett gnugsam möchttten gesichertt vndt vorvahretht sein, also hetten auch Se. fürstl. gn. ganz kein bedencken gehabt, in solchem erlehreten verstande die quittung zu volnziehen, vndt E. Churfl. gn. hierinnen sich dienstlich zu bequemen. Wir haben diese anzeige dahin lassen gestellt sein, vndt vnnß entschuldiget, daß vvir von diesen sachen weiter nichtt, als vvas die *instruction* besagte, bericht hetten, mit angeheffter erlehrung, der collation nach mittage abzuvarren, vndt sindt darauff von ihrer fürstl. gn. vndt dero herrn bruedern in die *kirche* zur predigt begleitet vworden. Nach der malzeit haben vvir des REVERSES halber vnnß mitt einander notturfftigk vnterredet, vndt dahin vorglichen, daß vvir der fürstl. gn. fraw wittben allerhandt vrsachen vvolten zu gemuthziehen, vvarumb vvir zu einigen *anstandt*, vwegen des reverses nicht vortehen köntten. Sintemahl E. Churfl. gn. den tagk zur RESIGNATION SELBST BESTIMMET vndt angesetzt, den köntten vvir vveder *anticipiren* noch *prorogiren*, ohne E. Churfl. Gn. gnedigsten vorvvisen. Zu dehm vermöchte E. Churfl. Gn. vnnß zugestellte *instruction*, daß die *vormundtschafft quittung* vndt *revers* nicht getrennet, sondern beyeinander bleiben, die originalia mitt denen vnnß zugeschickten notuln collationiret, vndt zugleich gegen vbergebung des CANZLEY SIEGELS vndt SCHLVSSEL ZUR CANZLEY, CAMMER vndt RENTHEREY vnnß ausgeantvorttet vwerden soltten. Woltten nuhn ihre fürstl. gn. daß

dass heubttwerck befördert wissen; So wurden sie verfügen, dass der *revers* von oft hochgedachtes hertzogk IOHANN ERNSTEN *furstl. gn.* auch volzogen möcht vverden, vvo nicht, könnte der *actus resignationis* nicht fortgengig sein, sondern *E. Churfl. Gn.* mussten wir die gelegenheit vnterthenigst berichten. Als wir nuh hierauff durch den von Miltiz bey ihrer *furstl. gn.* umb audienz anhalten lassen, vorzeuchtt sichs bey nahe eine guette halbe stunde, ehe er vnns der audientz halber antwort zuruck bringet. Indehm wir nuh mitt einander von der sachen reden, sonderlich aber, wie, nach anleitung *E. Churfl. Gn.* in-
 ction, vnns obliegen vvolte, vff die subscription der quittung, vvan es zur collationirung kehme, ein vleissiges aufmercken zu haben, ob auch dieselbe, vnter der quittung schlechts vndt vnrestringiret ohne allem anhang zu befinden. Kömpt der von Miltiz vvider zue vnns, anzeigende, die *furstl. fravv wittbe &c.* könnte leichtlich ermessen, dass wir den *REVERS* vber die *BALEY DVRINGEN* von der quittungs notull nicht vverden *separiren*, vielvveniger den *ACTVM RESIGNATIONIS* so lang bis *E. Churfl. Gn.* sich vff ihrer *furstl. gn.* schreiben erlehreten, einen anstandt gevvinnen lassen. Dervvegen vvolten ihre *furstl. gn.* sich hierinnen bequemen vndt hetten ihre *furstl. gn.* ihme Miltizen, *D. Paulo Brucknern* vndt dem *cammer-secretario* befehl gethann, der collationirung der *vormundtschafft quittung* vndt *reverses* beyzuvvohnen. Haben darauff die originalia zu vnns genommen, abgelesen, mitt denen vnns gnedigst zugeschickten notuln vleissig collationiret, vndt in *materia-*
libus & formalibus eines mit dem an-

derngleichlauttend vndt wohl vberestimmend befunden, ohne dass, ad *differentiam*, zuberzogk IOHANN ERNSTEN *furstl. gn.* nahmen dass vvort der *Iunger*, vndt an statt ihrer *L. ihre Gnade*, vvelchen stylum ihre *furstl. gn.* fur vndt fur gebraucht, vndt an statt des vvorts *eintrag*, *einhalt* gesetzet gevvesen, vvelches die abgeordneten damitt entschuldiget, dass in dem notull, so *E. Churfl. Gn.* ihren *furstl. gn.* zugesendet, dass vvort *einhalt* stunde. Weil wir nuh keine difformitet vndt discrepantz in *verbis eorumque sensu vero & genuino* gefunden, *Sr. furstl. gn.* auch die quittung ohne alle hinzugesetzte *restriction*, *modification* vndt *limitation* *subscribiret*, haben wir vnns vveitters verlautten lassen, dass wir der *ausantwortung bey der resignation*, von ihren *furstl. gn.* dass *CANZLEY SECRET* vndt die *SCHLVSSEL* tradiret, vvolten gevertigk sein vndt hieltten *E. Churfl. Gn.* darfur, dass die *resignatio* am fuglichsten in der grossen *hoffstuben* bey dem grossen *saal* geschehen könnte. Worauf die abgeordneten geantvortett, sie vvolten es ihrer *furstl. gn.* vnterthenigk referiren, vndt zveiffelten nicht, ihre *furstl. gn.* vverden der *aufsantvortung* vvegen, sich *E. Churfl. Gn.* *instruction* allenthalben bequemen, vndt vveil sie bevehlichett vveren, dass schreiben an *E. Churfl. Gn.* vvegen des *reverses* vber die *BALEY DVRINGEN* abzulesen, beten sie dessen vnbeschvvertt abzuwarten. Darauff wir zu vornehmen, dass so viel den punct, hertzogk IOHANN ERNSTEN *furstl. gn.* *vorbeyratung*, belangte, umb erlehrung gebetten vvorden, zumahl, vveil es an *exempeln* nicht mangelte, dass die *TEVZSCHEN*

MEISTER DIE VOREHLIGVNG IH
 NEN NICHTT HETTEN LASSEN
 ZWIEDER SEIN, inmaffen dan
graff Wolff Friedrich von Hollach, furst
Bernhardt zue Anbaldt &c. die *BALEY*
DVRINGEN ad dies vitæ behalten.
 Darumb *E. Churfl. Gn.* ihre furstl. gn.
 gebetten, bey dem *teuzschen meister*
 zu *vorfugen*, daß ihre furstl. gn. bey
 der *Balay* gelassen, oder dieselbe den
 jungen bruedern einem, vf den *bey-*
raths fall conferiret vverden möchtre.
 Darauff vvir vnns erbotten, dessen
 also mitt in vnserer vnterthenigsten
 relation zu gedencken, vndt weill ihre
 furstl. gn. durch den von *Miltiz* an-
 gedeuttet, daß viel vom *lande* in der
 stadt, vndt es bequemer sein möchtre,
 vvan der *aetus publicus* vf dem *gros-*
sen saabl vorrichtett vwurde, haben
 vvir vnns solches auch nicht lassen
 zu entgegen sein. Montag den 30.
 Octobris haben vvir *canzler*, *rathe*
 vndt *rentbmeister* zue vnns erfordert,
 vndt angezeigt, *E. Churfl. Gn.* liessen
 ihnen dero gnedigsten gruß, vndt ge-
 neigten willen vormelden, vndt het-
 ten *E. Churfl. Gn.* vf freuntliches er-
 innern vndt ansuchen, der *durchlauch-*
tigen hochgeborenen furstin vndt frawen,
frawen DOROTHEEN MARIEN herzogin
zue Sachsen wittben &c. vndt nach
 vorgehender *vorgleichung* der *vor-*
mundtschafft quittungs notull, vnns
 gnedigst abgeferttigett, von *Sr. Churfl.*
Gn. vwegen *erstlich* die *furstliche Sech-*
fische fraw wittbe &c. hernach her-
 zock *JOHANN ERNSTEN* furstl. gn. vn-
 terthenig anzusprechen, folgendts
 die *originalia* der *quittung* vndt re-
 verses, mitt denen vnns zugestallten
notteln zue *collationiren*, vndt dan
 mitt *Sr. furstl. gn.* vnns beedes der
 zeit vndt des modi, vvan, vndt vwie

die ausantvorttung geschehen soltte,
 so vwohl des loci, alda die *resignatio*
 solle zu vverck gestellet vwerden zu
 vvergleichen. Wan dan nuhmehr
 solches alles vorhergangen, als het-
 ten von *E. Churfl. Gn.* vvir den gne-
 digsten bevel, daß vvir von ihm,
 dem herrn *canzler*, daß ihm bishero
anvortraette canzley-siegell, neben al-
 len *schluffeln* zue der *canzley*, *cammer*
 vndt *rentherey* abfordern vndt zu
 vnns nehmen, hernach sie allesambt,
 neben allen *canzley vorwantten*, sie
 hetten nahmen vwie sie vvolten, an
 den *orth der resignation* bescheiden,
 vndt hierzu vber den ganzen *hoff*,
 durch dehn, so daß *directorium* fuhrete,
 menniglichen, an solchen orth zu er-
 scheinen, anlagen lassen soltten. Weil
 vnns dan gebuhret, dehme also
 vnterthenigst nachzusezen, als ge-
 können, an stadt *E. Churfl. Gn.* vvir
 hiermitt an sie, er der herr *canzler*
 vvolle vor allen dingen vnns das
 CANZLEY-SECRET vndt SCHLVSSEL
 zur *canzley*, *cammer* vndt *rentherey*
 zustellen, hernach neben allen *canz-*
ley vndt *rentherey* vorvvandten, sie
 hetten nahmen vwie sie vvolten, in
 loco *resignationis* erscheinen, vndt
 vvas alda von vwegen *E. Churfl. Gn.*
 vvir fur- vndt anzubringen, in be-
 vvel, gebuhrlichen anhören, inmas-
 sen vvir dan den *directorem aulae* zu
 vnns auch erfordern vvolten, damitt
 vber den ganzen *hoff* durch ihn, men-
 niglichen an dem orth der *resignation*
 zu erscheinen, angesagett vwerden mö-
 ge. Hierauff haben sie durch *Doctor*
BORCHAVSEN geantvorttet, sie be-
 danckten sich des gnedigsten grusses
 zum vnterthenigsten, hetten mitt
 vnterthenigster reverenz angehört,
 vvas *E. Churfl. Gn.* ihnen durch vnns

proponiren lassen, erkenneneten sich vnterthenigst schuldigh, dehme also zu gehorsamen. Woltte demnach der herr canzler vnns hiermitt das CANZLEY SECRET, so ihme bishero vvehre anvertrauet vvorden, vvie auch die SCHLVSSEL zur canzley, cammer vndt rentherey zugestellet haben, darneben vf den gossen saahl, alda die resignatio geschehen vvurde, sich verfugen, vndt allen canzley vndt rentherey vorwandten, sie hetten namen vwie sie vvollten, desgleichen zu thun, auferlegen. Wir haben auch an den von Miltiz begehret, vber den ganzen hoff, menniglichen an mehrbefagten orth zu erscheinen, anzufagen, darzu er ganz vvilligk gevest, mitt fernerm bericht, das er den ratb zu Weimar, vndt andern vf den saal zu kommen, gleichfalls andeuten vvollte, des verhoffens, es vvurde vnns nicht entgegen sein. Sindt darauff in puncto neun vhr vor mittage vf den saahl von den rathen vndt andern vom adell dahin begleitet gangen, haben die oberstelle eingenommen, also das vvir den ganzen saahl nach der hoffstueben zue haben vbersehen können. Darauff folgendts herzogk IOHANN ERNST der junger mitt Sr. furstl. Gn. herrn bruedern kommen, vndt vnter vnns zur lincken handt gettreden. Als nuh der saahl voll, vndt alles stille vvorden, haben vvir nachfolgende oration, nach anleittung E. Churfl. Gn. instruction gehalten.

Durchlauchtiger hochgeborner gnediger furst vndt herr. Der durchlauchtigste hochgeborne furst vndt herr, herr IOHANNNS GEORGE herzogk zue Sachsen, Gulich, Cleve vndt Bergk, des heiligen Röm. Reichs Erzmarischalch vndt Churfurst, landtgraff in Durin-

gen, marggraffe zue Meissen, burggraffe zue Magdeburgk, graffe zue der Marck vndt Ravensbergk, herr zu Ravensstein &c. vnser gnedigster Churfurst vndt herr, lesset E. furstl. Gn. dero vetterlichen vndt freuntlichen gruß, viel liebes vndt gueths vermelden, vndt zweiffeln Se. Churfl. gn. nichtt, E. furstl. gn. werden bishero gnugsam vernommen haben, welchermassen nach tödtlichen abgang Sr. Churfl. gn. freuntlichen lieben vatters, bruders vndt gewatters, des weilandt auch Durchlauchtigen hochgebornen fursten vndt herrn, herrn IOHANSEN, herzogen zue Sachsen, landtgraffen im Daringen, marggraffen zue Meissen, E. furstl. Gn. vielgeliebten herrn vatters christmilder gedechtnus, die TVTEL vndt VORMVNDTSCAPET E. furstl. Gn. vndt dero unmun-digen herrn bruedere, so wohl die ADMINISTRATION Sr. gottsehligen furstl. Gn. hinderlassenen WEIMARISCHEN FVRSTENTHVMBS, erstlich auff den weilandt auch durchlauchtigsten hochgebornen furst vndt herrn, herrn CHRISTIAN den andern, herzogen zue Sachsen, Gulich, Cleve vndt Bergk, des heiligen Röm. Reichs Erzmarischalch vndt Churfursten, landgraffen in Daringen, marggraffen zue Meissen, burggraffen zue Magdeburgk, graffen zue der Marck vndt Ravensburgk, herrn zue Ravensstein &c. vorhochstgedachttes vnser gnedigsten Churfursten vndt herrn vielgeliebten herrn brudern, &c. christmildester hochlöblichster gedechtnus, vndt nach ebenmessigen Sr. gottsehlighsten Churfl. Gn. tödtlichen hintritt, auff herzogk IOHANNNS GEORGEN zue Sachsen, Churfurstl. Gn. vnsern gnedigsten herrn, als nechste MITTBELEHNTTE kommen vndt gefallen, welche vormundtschafft auch von Sr. Churfl. Gn. dergestalt, durch getreue assistentz,

assistentz, huelff vndt beystandt des *Allerhochsten* verwaltet vndt regieret worden, das verhoffentlich *E. Churfl. Gn.* vndt dero *unmundige herrn bruedere Sr. Churfursth. Gn.* gegen ihren furstlichen personen habende, vndt gegen dero *landt vndt leuthe tragende sorgfeligkeit vndt wohlgewogenheit* gnugsam verspuhret, damitt allerdings content vndt zufrieden seyn, vndt mehr gegen *Sr. Churfl. Gn.* sich mitt danckbarem gemuth zu bezeigen dan zu beschweren vrsach haben werden. Nachdem aber nuhmehr durch goettliche *verleihung E. fursth. Gn. dero* MVNDIGKEIT erlangt, vndt die *durchlauchtige hochgeborne furstin vndt fraw, fraw DOROTHEA MARIA, herzogin zue Sachsen, geborne furstin zue Anhalt, landgraffin in Deringen, marggraffin zue Meissen, &c. WITTBE, E. fursth. Gn. gnedige geliebte fraw mutter dasselbe Sr. Churfursth. Gn. freuntlichen zu erkennen gegeben, darbey gesucht vndt gebetten; das Sr. Churfl. Gn. nuhmehr der bisanhero getragenen *schwehren* last sich zu entledigen, vndt *E. fursth. Gn.* nicht allein die VORMVNDTSCHAFT DERSELBEN VNMVNDIGEN HERRN BRVEDERE aufzutragen vndt zu vbergeben, sondern auch die ADMINISTRATION DES WEIMARISCHEN FVRSTENTHVMBS zugleich mitt anzuvertrauen freuntlichen geruhen wolten, *Se. Churfl. Gn.* auch solcher *mutterlichen sorgfeligkeit, suchen vndt bitten, gestalten sachen vndt vmbstenden nach, daherodeste williger sich bequemet, dieweil Se. Churfl. Gn. inhalts einer verglichenen vndt nuhmehr volnzogenen notull der begehreten ASSECVRATION halber gnugsam vortrostung geschehen, so haben Se. Churfl. Gn. zu ob-**

benimpter vbergebung vndt RESIGNATION diesen tagk benennet, vndt vnsern personen sambtlich solches an Se. Churfl. Gn. stadt, IM NAMHEN DER HEILIGEN DREYFALLTIGKEIT DIE VORMVNDTSCHAFT E. FVRSTL. GN. VNMVNDIGEN HERRN BRVEDERE, SOWOHL DIE BISHER GEVHRTE WEIMARISCHE ADMINISTRATION VNDT LANDES-REGIERVNG EWERN FVRSTL. GN. (alhier ist mitt dem reden etwas inne gehalten worden, vndt habe ich der graffe Sr. Fursth. Gn. das Canzley-siegell, sowohl die schlussel vberantwortet, dargegen von Sr. fursth. Gn. mir reciproce alsbaldt vndt zugleich VICE MVTVa die volnzogenen original quittung vndt reverses vber die Baley Deringen wiederum zugestellet worden) hiermitt vbergeben, vberreicht, aufgetragen, vndt anvertrauet, auch E. fursth. Gn. hierdurch vndt crafft dieses vor einen KVNFTIGEN LANDES-FVRSTEN, vndt REGIERENDEN HERZOGEN zue Sachsen des WEIMARISCHEN furstenthumbs, auch VORMVNDEN dero unmundigen herrn bruedere proclamiret vndt declariret haben, vndt wunnschen Se. Churfl. Gn. E. Churfl. Gn. zu solcher angehenden regierung von Gott dem Allmechtigen, viel gluck, seggen, vndt alle gedeyliche wolfarth, insonderheit aber ein gottfurchtiges, vorstendiges vndt weises herz, deroselben landesregierung mitt Gott vndt vorbewust deroselben vielgeliebten fraw mutter, vndt elristen der Weimarischen landtschafft also anzustellen vndt zu volnfuhren, das es zuorderst seiner goettlichen allmacht zue lob undt ehren, den vnterthanen zue nuz vndt frommen, vndt E. fursth. Gn. zu immerwehrender ruhmlicher nachsage gereichen

reichen möge. Hierauff bevehlen Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. dere vnnun-
dige herrn bruedere ganz treulich, daß E. furstl. Gn. Ihren furstl. gggggggn. allerseits furstl. education in vleilige vndt gebuhrende acht nehmen; vndt mitt derselben allerdings dermassen vndt also verfahren wolten, wie darzu, Gottlob vndt danck! einguetter anfang gemacht, vor allen dingen aber ermahnen Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. vetterlichen, bey der wahren, reinen, vnverfälschten IHR des allein seligmachenden göttlichen wortts; wie dieselbe inden prophetischen vndt apostolischen schrifftten, begriffen, in der vngeendertten, keyser Carolo dem V. anno 1530. vbergebenen AVGSPVRGISCHEN Confession, den SMALCALDICIS Articulis, vndt dan dem HEILIGEN CONCORDIENBUCH repetiret, vndt wieder alle Corruptelengewaltiglich bestettiget worden, darbey auch E. furstl. Gn. hochlöbliche vorfahren, leib, guth vndt blutt aufgesetzt, standthafftigk biß an E. furstl. Gn. leztes ende zu verharren, vndt darwieder keine irrige, verfuhrische lebre vndt kezereyen, sie haben nahmen wie sie wollen, einreißen zu lassen, vndt daß E. furstl. Gn. hierinnen auf menschliche witz, verstand, kreffte vndt vermögen sich nicht verlassen, sintemahl solches alles hierzu viel zu schwach vndt zu gering, sondern vielmehr Gott den Allmechtigen darumb teglichen anruffen, vndt vmb beystandt des heiligen Geistes bitten wolten, nechst diesem, werden E. furstl. Gn. daß OBRISTE HEVBTT im heiligen Reich, die Romische KEYSERLICHE MAI. gebuhrlichen respectiren, vndt derselben allen schuldigen gehorsamb leisten, ferner daß Churfl. hochlöbliche COLLEGIVM in hoher vndt gebubrender obseruantz halten, vndt mitt andern FVRSTEN vndt stenden des Röm. Reichs dergestalt conversiren vndt vmbgehen, daß niemandts vber E. furstl. Gn. sich mitt fugen zu beschweren vrsach haben möge, insonderheit aber ermahnen Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. daß Sie die hobeitt, autoritet, vndt einigkeitt des hochlöblichen Chur- vndt furstl. hauses Sachsen, in schuldige acht nehmen, dieselbe helfen conserviren, vndt nichtt zugeben wolten, daß einige misbelligkeitt vnter denselben erwachsen möge. Was vor respect vndt gehorsamb E. furstl. Gn. derselben geliebten frau MUTTER schuldigk, daß ist E. furstl. Gn. wissendt, denselben werden E. furstl. Gn. also continuiren, vndt des reichen segens Gottes erwartten. Vndt weil an bestellung des NEVEN REGIMENTS mercklich vndt gar viel gelegen, so werden E. furstl. Gn. mit vorbewußt deroseiben frau MUTTER, vndt etlicher furnehmer LANDT-STENDE, zu welchen E. furstl. Gn. ein sonderbahres vertrauen haben, dasselbe also anfahren, vndt anstellen, daß aller unnötiger vfgang verhutett, die ausgabe die einnahme nichtt vbertreffe, vndt jährlichen iehtwas erspahret werde, zu den vornehmsten ambtern aber solche personen annehmen, die der reinen Evangelischen lutherischen lehre zugethan, wohl qualificiret, friedfertigh, geubet, vndt erfahren, darzu dem geiz vndt alles zanckens, streitens, disputirens, rechtens vndt fechtens von herzen feindt sindt, sonderlich aber daß iuramentum religionis in keinen abfall kommen lassen, sondern dasselbe, wie es von Sr. Churfl. Gn. in Gott ruhenden herrn bruedern Churfurst CHRISTIAN dem andern hochseligsten andenkens, aus christlichen hochbeweglichen vrsachen ein-

eingeführet, vndt von Sr. Churfl. Gn. bishero continuiret worden, in stetter vester *observantz* erhalten, dieweill durch das heilsame vinculum viel vngemachs von den regimentten abgewandett werden kann. Vndt obwohl Se. Churfl. Gn. die *landesregierung* E. furstl. Gn. iezo vbergeben, vndt resignirten, so wolten doch S. Churfl. Gn. als ein treuer VATTER, auf beschehenes ansuchen E. furstl. Gn. jedesmahl mitt *rath* bey-springen, auch sonst an *vetterlicher* *erinnerung* nichts erwinden lassen, wan, vndt so oft Se. Churfl. Gn. es vor nöttigk vndt nuzlich befinden, vndt weil Se. Churfl. Gn. alle *räthe*, *officirer* vndt *diener*, sie haben nahmen wie sie wollen, so wohl auch die ganze *landschafft* mitt *diens*, ERBHVL-DIGVNG vndt LEHENS-PFLICHTT bishero zugethan gewesen, vndt nach nuhmehr *erfolgter* *resignation* derselben billich zu *erlassen*, so wollen S. Churfl. Gn. hiermitt Sie inngesambt, die *gegenwertige* sowohl als die *abwesenden*, vndt die *abwesende* sowohl als die *gegenwertige* vndt *anwesende*, Ihrer *eydt* vndt *pflicht*, damitt Sr. Churfl. Gn. Sie in VORMVNDTSCHAFT zugethan gewest, durch vnns *mundtlichen*, vndt zugleich *schriftlichen* *erlassen*, ledigk vndt loß gezeblett haben, inmassen dan die beeden vnns zuge-schickte *schriftliche* *loßzeblungen* öffentlich abgelesen werden sollen (alhier ist anderweitt mitt reden innegehalten, bis das beede formulæ der *loßzeblung* verlesen worden) vndt bedancken Se. Churfl. Gn. gegen *räthe*, *officirer*, vndt die *Weimarische* *landschafft* der vnterthenigst geleisten dienste vndt gehorsams ganz gnedigst, es lassen auch Se. Churfl. Gn. *Ewern* furstl. Gn. beede *schriftliche*

loßzeblungen (wie dan ich der *graffli-* *ren* *furstlichen* Gn. dieselbe vberlieffert) sich derer innskunfftigk gebuhtlichen zugebrauchen, zuestellen, vndt wie Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. angenehme *freundschaft*, zu jeder furfallender gelegenheitt, zu erzei-gen willigk, also bleiben S. Churfl. Gn. auch allen *räthen* *officirern*, *ambtleuten* vndt *dienern* &c. mitt gnaden wohl zu gethan vndt gewogen. Was vnser personen anlangett, erinnern vvir vnns auß göttlicher *Schrifft*, das die hohe, vndt alle *obrigkeit* Gottes *hochbeilige ordnung* ist, per me Reges regnant, & iusta decernunt, soll es in regimentten vwohl zu gehen, so muß Gott oculum videntem, & aurem audientem, ein sehendes auge, vndt hörendes ohre geben, vveil dan nichtt in des menschen gewalt vndt macht stehett, seinen gang zu *richten*, darzue alle gutte vndt hohe gaben von oben herab, vom Vatter des Liechts gegeben, vndt durchs gebett erlangett vwerden müssen, so vvunschlen E. furstl. Gn. vvir von göttlicher Allmacht hiermitt, neben langen *leben*, beharrlicher *leibes* *gesundheit*, *glucklicher* *regierung*, vndt aller *furstlichen* *prosperitet*, den Geist des *raths*, *vweisheit*, vndt *verstandes*, den *spiritum* *roboris* & *fortitudinis*, das E. furstl. Gn. das regimentt nuhmehr also *anfa-* *ben*, *continuiren* vndt *volnfulhren*, auf das es *gereiche* Gott zu *lob* vndt *ehren*, zu *ausbreitung* seines *heiligen* *göttlichen* *nehmens*, zu *fortpflanzung* *gesunder* *reiner* *lehre*, vndt vnser vvahren *Ehristlichen* *Religion*, zu *bandt-* *habung* *des* *Religion*. vndt *profan-frie-* *dens*, zur *conservation* *guetter* *disci-* *plin*, auch *friedtliches* *ruhiges* *vve-* *sens*, der *heiligen* *iustitz* zu *gleich-* *mes-*

messiger beförderung, der Rom. Keyf. Majt. zufoerft zu allem gnedigste vvolgefallen, E. furstl. Gn. nahen an verwandten herrn vndt freunden, zu- erfreuung, den vnterthanen zue nuz vndt trost, vndt E. furstl. Gn. zue vn- sterblichen *nahmen vndt ruhm*, vndt seinndt derselben vnterthenige dienste zu leisten ganz vvilligk &c. Hierauf haben Ihre furstl. Gn. SELBST geantworttet, das gegen E. Churfl. Gn. Sie sich der freundtlichen *saluti- rung dienstlich bedancken*, hetten mitt gebuhrender *eberebietung* angehoret vndt vernommen, vvelcher massen nach tödtlichen abgange Sr. furstl. Gn. geliebten herrn VATTERS Christ- milder gedencknus E. Churfl. Gn. in Gott ruhender geliebter herr bruder, Churfurst CHRISTIAN der ander, her- zock zue Sachsen, Iulich Cleve vndt Bergk &c. hochlöblichen andenckens, vndt E. Churfl. Gn. SELBST, als nechte mittbelebnte sich mitt der VORMVNDT- SCHAFFT Sr. furstl. Gn. vndt dero ge- liebten BRVEDERE beladen lassen, das nuhn E. Churfl. Gn. diese LAST yf sich genommen, die VORMVNDT- SCHAFFT vndt landesregierung bishero Sr. furstl. Gn. vndt dero geliebten bruedere zu gutte, auch landt vndt leuthen zue besondern nuz gefuhret vndt vervvaltet, vndt nuhnmehr, auf ansuchen Sr. furstl. Gn. frau MYT- TER, Se. furstl. Gn. beedes die VOR- MVNDTSCHAFFT dero vnnundigen bruedere, als auch die ADMINISTRA- TION des WEIMARISCHEN FVRSTEN- THVMBES resigniret, vbergeben, vndt abgetreten, von göttlicher allmacht darzu gluck vndt heill gevvunzschett, in einem vndt dem andern an Se. furstl. Gn. vaterliche ermahnungen thun lassen, sich auch zu furfallender

gelegenheitt zue vaterlicher treuer Assistenz anerbotten, darauff dan endtlich die LOSZEHLVNG erfolget, dessen allen thetten gegen E. Churfl. Gn. Se. furstl. Gn. sich freundt- vndt dienstlich *bedancken*, vndt obvvohl Se. furstl. Gn. an einem theill die *schwehre last* vndt gefahr *des regiments*, am andern, dero iunges alter von der vormundtschafft vndt landes admini- stration billich sollten abschrecken las- sen, so musten doch Se. furstl. Gn. dem beruff Gottes gehorsamen, vndt dero geliebten frau mutter mütterlichen willen erfüllen; wolten darauff die re- signirte vormundtschafft vndt admini- stration des Weimarischen Fursten- thumbs, im nahmen DER HEILIGEN DREYFALTIGKEITT hiermitt angenom- men haben, mitt dem erbieten, E. Churfl. Gn. vaterliche erinnerungen stetts vor augen zu haben, vndt zu halten, bey der vvahren reinen re- ligion, vvie die in Gottes vvorth verfaßett, vndt in der vngeenderten Augspurgischen Coufession repetiret, durch Gottes gnade standthafftigk zu verbleiben, die vnterthanen dar- bey zu schutzen, die Keyserliche Majt. gebuhrlich zu respectiren, das Churfl. Collegium in hoher observantz zu halten, vndt des Chur- vndt Furst- lichen hauses Sachsen autoritet vndt einigkeitt, so viel an ihrer furstl. Gn. conserviren zu helfen, der frau mutter schuldigen gehorsamb zue lei- sten, vndt im vbrigen sich also zu be- quemen, vndt zu erzeugen, vvie E. Churfl. Gn. vaterliches vndt vetter- liches vertrauen zue Sr. Furstl. Gn. stunde, vndt nachdem Se. Furstl. Gn. berichtet vvorden, vvas mitt E. Churfurstl. Gn. Sr. furstl. Gn. frau mutter tractiret, erlehret vndt ge- schlossen, so vvoltten Se. Furstl. Gn. das

das alles hiermitt *approbiret* vndt *ratificiret* haben, zum beschluß vverer E. Churfl. Gn. Se. fürstl. Gn. zu allen *bebeglichen* vndt *föhnlichen* dienst erzeigungen erböttigk vndt ganz bereitvwilligk. Weil nuhn durcherfolgete *antwortt* der actus geendigett, haben vvir vnns nach aufsvweisung E. Churfl. Gn. vnns zugestaltter *instruction* an vnserm orth, in mein des groffen losamentt verfugett, darauß *Weimarische Canzler* vndt *ræthe* zu vnns kommen, haben durch D. Borchausen anzeigen lassen, sie erinnerten sich vnterthenigst, vvelchergestaltt von E. Churfl. Gn. vndt deroelben im GOTT ruhenden herrn bruder, Churfürst CHRISTIAN dem andern hochlöblichster gedechtnus, sie zu *ræthen in vormundtschafft* vvhren bestellet vworden, nuhn hetten E. Churfl. GGn. beederseitts, Sie in *ehrlichen besoldungen* gehalten, mitt gnedigen augen Sie angesehen, gnadt vndt alles gueths ihnen vviederfahren lassen, dafs köntten Sie vnterthenigst nichtt gnugsam ruhen, vveill dan nuhn *herzogk IOHANN ERNSTEN* des iüngern fürstl. Gn. durch GOTTES gnade inns regiment getretten, so dancken E. Churfl. Gn. Sie vnterthenigst vor gnedigsten schuz vndt erzeugtte vvolthaten, vvunzscheten E. Churfl. Gn. langes leben, beständige gesundtheit, vndt alles Churfürstlich aufnehmen. Ob Sie nuhn vvohl in ihren gewissen des *versichert*, dafs Sie ihren *bestallungen sich gemess bezeigt*, vndt *jederzeit daß gerathen*, vvas ihrer gnedigen *fürstlichen herrschafft* zunuz gelangett, dargegen schaden vndt gefahr gevwendet, da aber je vvas *versehen* oder E. Churfl. Gn. sie anders *eingebildett*, so beten sie vnterthenigst E. Churfl. Gn. vvoltten mitt ih-

nen *gnedigst gedultt* haben, vndt Sie mitt ihrer vnterthenigsten *entschuldigung* hören. Dan so vvenig die *sonne ohne schatten*, vndt eine *vestung ohne gefahr* vndt *anlauff* sein köntte, so vvenig köntte sein eine *regierung ohne widerwertigkeit*, mitt *schlieslicher bitt*, E. Churfl. Gn. solches vnterthenigst zu referiren. Wir haben ihnen vermeldett, dafs sie mitt vnterthenigstem danckbaren herzen erkennen, dafs E. Churfl. Gn. in GOTT ruhender vielgeliebter herr bruder Churfürst CHRISTIAN der ander, *herzogk zu Sachsen. Inlick, Cleve vndt Bergk &c.* Christmilder gedechtnus, vndt E. Churfl. Gn. selbst sie zu *ræthen* in vormundtschafft gnedigst bestellet, ihnen allerseits ein *ehrliches zur besoldung* verordnett, dieselbe *iæhrlichen* auß der fürstlichen renth-cammer geben vndt reichen lassen, sie darzu in gnedigsten *schuz vndt ebhalt* genommen, auch gnade vndt guettes in viel wege vviederfahren lassen, daran thetten sie recht vndt vvohl, vndt Evvern Churfl. Gn. vvoltten vvir die Dancksagung, vvunzschung vndt entschuldigung *vnterthenigst referiren*, zvveifeln nichtt E. Churfl. Gn. vvurden solches in Churfürstlichen gnaden erkennen, auß vnser *instruction* befunden vvir so viel, dafs E. Churfl. Gn. mitt ihren verrichtungen, gehorsamb, vndt geleisteten diensten *gnedigst zu frieden*, vwie sie mitt mehrern vf den groffen sahl bey der *resignation* vernommen, da aber E. Churfl. Gnaden sie anders *einzubilden*, iemandt sich bemühen sollte, hetten sie nichtt zu zvveiffeln, dafs E. Churfl. Gn. als ein gerechter Churfürst, hochlöblicher *iusticiarius*, vndt erkandter *liebbaber der warbeit* sie gnedigst wurden

wurden mitt ihrer verantwortung bö-
 ren lassen. Nach diesem haben vñ
 noch vor der malzeit bey oft ge-
 dachtes *herzogk IOHANN ERNSTEN*
fürstl. Gn. anderweitt umb audienz
 anhalten lassen, vñt nach derer er-
 langung auch gemachten gewöhn-
 lichen eingange furbracht, *Se. fürstl.*
Gn. vvußten sich zu erinnern, vvas
 bey deroselben *minderjährigkeitt* vor
 differentzen zwischen beeden fürst-
 lichen lineen, *Altenburgk vñt Wei-*
mar, vwegen des *primogeniturstreits*,
 vñt vvas dehme anhängigk, furgan-
 gen, vñt vvelcher gestalt dieser
 streitt durch *Keyserlich decret* exer-
 ciret vwerden müssen, vvan dan solch
Keyserlich decret, auf *Keyserlicher Ma-*
jestät bevelh beeden regierungen,
 durch den verstorbenen gottsehlig-
 sten *Churfürsten*, zue *Dresden* were
 publiciret, einer jeden *regierung vi-*
dimirte abschrift desselben zugestalt,
 darbey aber vor gueth angesehen
 worden, die *originalia in E. Churf.*
Gn. Canzley verwahrlichen so lang zu
 behalten, bis ein vñt der ander
 herr vnter den eltesten zue deroselben
mundigen iahren gelangt, vñt solch
 original decret als dan demselben zu-
 zustellen vñt zu insinuiren, als lie-
 sen *E. Churf. Gn. Sr. fürstl. Gn.* als
 vvelchem nuhmehr die *landesregie-*
rung vbergeben, vñt die *vormundt-*
schaft dero vnmundigen herrn brue-
 dere aufgetragen, das *original hier-*
mit vberreichen vñt vberantworten,
 vñt *E. Churf. Gn.* weren *Sr. fürstl.*
Gn. angenehme dienst vñt freundt-
 schafft zu erzeugen willigk. Worauf
Se. fürstl. Gn. in der *PERSON* folgen-
 der gestalt geantvortet; Ihrer
fürstl. Gn. hette gebühret, vñs
 vñ beschehenes ansuchen *audienz* zu
 vorstatten, hetten das anbringen vñt
 vernommen, vñt erinnerten sich,
 so viel sie erfahren können, vvas vor
 differentzen sich zwischen beeden li-
 neen erhalten, vñt vñ dieselbe
 durch ein decret entschieden vñt
 den vñllen, vormerckten auch, das
E. Churf. Gn. vñs berührt decret
 gnedigst zugeschickt, *Sr. Fürstl. Gna-*
 den dasselbe zu vberantvortten,
 dievñt nuh *Sr. fürstl. Gn.* noch
 zur zeit nicht eigentlich bewußt,
 wie es vñb diese ganze sache be-
 vñandt, vñt *Se. fürstl. Gn.* genzli-
 chen bedacht, nach *erlangter infor-*
mation, den von *Sr. fürstl. Gn.* fravv
 mütter angefangenen proceß zu conti-
 nuiren, so vñlten *Se. fürstl. Gn.* das
 decret andergestalt nicht annehmen,
 als sich darinnen zu ersehen, vñt
 nachrichtung darauß zu nehmen,
 vñt es etvñ vñb die sache beschaf-
 fen, sonsten aber, vñt vñeill es durch
 gebührliche *remedia suspendirt*, erleh-
 ret sich *Se. fürstl. Gn.* hiermitt, das
 sie es nicht acceptiret haben wñlten,
 vñt mitt dieser vervvahrung solte
 es von von vñs genommen vñden,
 inmassen dan in der *quittung* diese
 sache aufgesetzet vñden, beten dar-
 neben *E. Churf. Gn.* ganz dienstlich,
E. Churf. Gn. vñlten ihr freundtli-
 chen nicht lassen zue vñieder sein,
 das *Sr. fürstl. Gn.* zu erlangung meh-
 rer information vñt nachrichtung
 die ganzen *acta* außs dero geheimen
canzley communicirt vñden mñch-
 ten. Wir haben hierauff dem *canz-*
ler doctor Speltten, dehme es ange-
 deuttet vñurde, das *Keyserliche de-*
cret eingehendigett, vñt Ihrer
fürstl. Gn. vñiederumb angezeigt,
 vñt hetten keinen andern bevelh von
E. Churf. Gn. als das decret *Sr. fürstl.*
Gn. vñterthenigk zu vberantvortten,
 so
 ließen

liessen wir es darbey bewenden, vndt soltte *E. Churfl. Gn.* ihrer *furstl. Gn.* antwort vndt erclehrung vnterthenigst referiret werden. Demnach auch *E. Churfl. Gn.* resolution vf der *furstl. frau Wittben, &c.* schreiben in puncto des reverses vber die *BALEY DVRINGEN* vnns vnterdes zukommen, haben zu vnterthenigster volge *E. Churfl. Gn.* vnns gegebenen gnedigsten bevehlichs wir ihren *furstl. Gn.* dieselbe durch den von *Miltiz* gebuhrlichen vberantwortten lassen. Den 31. Octobris, haben nach angehortter *predigt*, erstlich von der *furstlichen frau WITTBEN &c.* hernach von herzogk *IOHANN ERNSTEN* des iungern *furstl. Gn.* vvir nechst gebuherender dancksagung vor den erzeugten *grossen respect*, vndt *bewiesene hohedignation vnsern abschiedt* genommen, vndt vnns erbotten, weill ihre *furstl. GGn.* hiermitt gnugsam demonstriret, in waser *veneration, observantz*, vndt *ehren E. Churfl. Gn.* Sie haltten, solches alles *E. Churfl. Gn.* vnterthenigst zu referiren, inmassen dan ihren *furstl. GGn.* beederseitts dieses von vnns billich ruhmlichen nachgeschrieben wirdt, das vmb *E. Churfl. Gn.* willen, vndt contemplatione derselben, *sie vnns in so boher acht gehalten*, auch sich in allen dermassen *bequemett*, das wirs nichtt besser von *GOTTE* hetten wunzchen können. Worauff ihre *furstl. GGn.* iedes orths absonderlich gegen *E. Churfl. Gn.* sich der gefuhreten *LAST der ADMINISTRATION*, treulich *verwalteten VORMVNDTSCHAFFT* geschehenen *RESIGNATION* derselben vndt andern anordnungen freuntlich bedanckett, vndt *E. Churfl. Gn.* mit gewöhnlicher erbiethung sich zum besten zu *recommendiren* gebetten vndt weil *E. Churfl. Gn.*

sie vf die *CREDITIF-SCHREIBEN* zu beantvortten angeordnet, vndt es nuhr vf der *subscription* stunde, als vvoltten ihre *furstl. GGn.* gleichsfallsgnedigk gebetten haben, *E. Churfl. Gn.* beede schreiben, neben vnserer *relation* vnterthenigst mitt zu vberschicken, darzu gegen ihren *furstl. GGn.* wir vnns vnterthenigk anbotten. Nach der *mittages malzeit*, als wir vnns wiederumb vf den wegk machen wollen, vndt verrucken lassen, vngeachtet ihre *furstl. GGn.* bey vnns beederseitts gnedigk instendigk angehaltten, noch denselben tagk alda als *geste* zu verwartten, haben vnns die *rathe* vf bevehl *herzogk IOHANN ERNSTEN furstl. Gn.* noch einsten angesprochen, mitt bericht, wie gegen *E. Churfl. Gn.* ihre *Furstl. Gn.* sich nochmalss der erzeugten *vatterlichen trew, freundschaft* vndt alles *guetten dienst*-vndt freuntlichen bedanckten, vndt nachdem nuhnmehr in gemeinenn sachen zwischen beeden *FVRSTLICHEN LINEEN IN STYLO* eine *VORENDERUNG* geschehen muste, so *gesonnen S. furstl. Gn.* an vnns, derselben hieruber vnser gedancken zu eröffnen. Wir haben vnns vnterthenigk entschuldiget, das vvir darauff nicht *instruirt*, woltten es aber *E. Churfl. Gn.* vnterthenigst referiren, vndt mit *E. Churfl. Gn.* wurden sich *Sr. furstl. Gn.* hieruber freuntlichen vvohl vernehmen vndt vergleichen, vndt sindt darauff obgemeltes 31. Octobris wiederum von *Weimar* abgereisett, schicken *E. Churfl. Gn.* die *ORIGINAL VORMVNDTSCHAFFT QVITTUNG* vndt *REVERS* vber die *BALEY DVRINGEN*, neben den beeden *notuln no. 1. & 2.* vvohl vervvahrett, vvie auch der *furstl. frau WITTBEN* vndt *herzogk*

IOHANN ERNSTEN fürstl. GGn. ant-
 vvortliche SCHREIBEN hiermitt vn-
 terthenigst zue. Vor vnsern auffsein
 haben vvir vnns bey einem vndt dem
 andern zvvartt ad partem erkundi-
 gett, vwie das *neue regimentt* ange-
 stellet vverden, vndt vver die vor-
 nembsen *Embtter* bedienen soltte,
 aber nichtts grundtliches vndt eigent-
 liches, vveill alles noch inn *geheimb*
 gehalten vvorden, erfahren können
 doch vvill fast verlautten, das Frie-
 drich von *Cospott* zum canzler, Ca-
 spar von *Miltiz* zum cammer-rath,
 vndt Caspar von *Teutleben* zum mar-
 schalch durffen bestellet vverden, es
 ist aber nichts gevvises darvon zu
 schreiben. Welches alles E. Churfl.
 Gn. zu gnedigst anbevohlenen be-
 richtt vvir vnterthenigst nichtt ver-
 halten sollen, vndt vveill vvir jeder-
 zeitt darauff *sorgfeltige achtung* ge-
 habtt, das E. Churfl. Gn. INSTRV-
 CTION PRÆCISE möchte inhæriret
 vverden. Zu vvêlchem ende vvir
 dan der *quittung* halber vnns in kein
 disputat eingelassen, sondern sindt
 bey der vnns furgeschriebenen ant-
 vvortt vndt instruction semel pro sem-
 per blieben, zu geschvveigen das
 vnns dieselbigen sachen ohne *daß*
frembdt vndt unbekandt, so bitten wir
 vnterthenigstes gehorsams, E. Churfl.
 Gn. geruhen gnedigst, mitt vnser vve-
 nigen vorrichtung in *gnaden zu frie-*
den zu sein, vndt sindt E. Churfl. Gn.
 vnterthenigste treue dienste vngespar-
 tes vleises zu leisten vorpfflichtet,
 vndt ganz bereitvvilligk. DATVM
 4. Nouembr. An. 1615.

NVM. II.

Cum Iudaei lege obstringantur, inde ab anno aetatis
 XVIII. inire connubia, de qua dictum *cap. XII. §. 5*; haec
 illis praematura nimis esse, docuit experientia. Hinc
 incommoda plura. Praesertim, quod puero marito uix
 essent remedia acuires, acquirendi ea, quae necessaria ad
 uictum & cultum. Imo ita Iudaeorum propago incre-
 menta caperet inuidenda reipublicae christianae. Qua-
 propter EDICTO cautum die XVIII. mensis *Aug.* ann.
 MDCCXXII. ne Iudaei post inirent matrimonia,
 nisi requisito ante consensu regali.

Nachdem Seine Königliche Maje-
 stät in Preussen, &c. Unter
 allergnädigster herr, von zeit zu zeit
 mehr und mehr wahrnehmen, daß
 in allen dero provintzien und landen
 die iuden-familien sich über die ma-
 ßen vermehren und ausbreiten, sol-
 ches aber sowohl vvider die funda-
 mentelle reichs-und landes-verfassun-
 gen, als auch vvider dero allergnæ-
 digste landes-väterliche intention für
 dero Christliche unterthanen, und
 zum mercklichen nachtheil der kauff-
 mannschafft und derer christen ande-
 rer nahrungs mittel gereicht, inson-
 derheit auch denen vielerley arten
 des vvuchers und anderer vervorthei-
 lungen derer christen dadurch thür
 und

und thor eröffnet vird, daß derer iuden-kinder sich in ihren noch gantz jungen jahren schon zusammen verheyrathen und vermehren, und denn dieselbe zu ihrer, und von gleichsam noch kindern vviiederkommender kinder unterhalt fast bloß von vvu-cher, unumgänglich zu allerhand mitteln der vervortheilungen derer christen greiffen, und sich dadurch erhalten, und dem publico zur last leben; Als haben höchst-gedachte Seine Königliche Majestät aus eigener höchsten bevvegung und landes-väterlicher vorforge resolviret, geordnet, und vvollen auch hiemit, daß von nun an und ins künftige kein iude, es sey ein mann-oder vveibesperson, jung oder alt, von dato dieser constitution an, in dero sämtlichen provintzien und landen, copuliret oder getrauet vwerden solle, er habe denn vorher bey unserer Recrüten-Casse sich gemeldet, sein alter glaubvvürdig angezeigt, und eine permission oder trau-schein erhalten: Solte aber jemand von denen juden dieser allerhöchsten und ernstlichen constitution in einigem stück, es sey directe oder indirecte, vwie auch insonderheit durch heimliches zusammenlauffen, oder durch eine copulation in anderen lændern zuvvider handeln, imgleichen auch der Rabbi, jemanden ohne producirung eines von der Recrüten-casse ertheilten original-permission und trau-scheins

zu copuliren sich unterstehen, so sollen sie nicht allein gestraffet vwerden, sondern auch alsofort ihres privilegii verlustig seyn, er aber der Rabbi 1000. rthlr. straffe erlegen, und über dem nachdrücklich angesehen vwerden; Und vwie dann dieses Seiner Königlichen Majestät allerhöchster und ernstlicher vville ist, so vvollen sie auch, daß dieser dero constitution in allen dero provintzien und landen genau und eigentlich nachgelebet, und selbige zu dem ende zu jedermanns vvissenschaft unverzüglich befördert und überall gehörig publiciret und bekandt gemacht vverde; Befehlen also dero vvürcklich Geheimen Estats-rath, von Schlippenbach, hiermit in gnaden, die fordersamste verfügung zu thun, und diesen dero allergnädigsten vvillen und befehl, allen dero regierungen, gerichts-obrigkeiten und fiscalischen bedienten, vwie auch in specie denen rabbis und iuden-aeltesten allerorten bekandt zu machen, und ihnen dabey aufzugeben, darauff genaue acht zu haben, und die contrauenienten bey dero Recrüten-casse ohne nachsehen, und bey vermeidung Seiner Königlichen Majestät höchsten ungnade und arbiträren beahndung allergehorsamst anzuzeigen. Signatum Berlin, den 18. Augusti 1722.

Fr. Wilhelm.
(L. S.)

Ludewig, Johann Peter von,

Ioan. Petri De Lvdewig, Fridericianae Cancellarii, De Aetate Legitima
Pvbervm Et Maiorvm Caesaris; Regvm; Principvm; Clientivm; Svbditorvm;
Idqve Evropae Vniversae, Praesertim Germaniae = Von Mannbarem und mündigem
Alter

Halae Venedorum 1725

4 Diss. 1392#Beibd.12

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10676167-6

VD18 10195238-004